T.C.

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

OSMANLI - AVUSTURYA İLİŞKİLERİ: ZİŞTOVİ ANTLAŞMASI VE SINIRLARIN ÇİZİMİ

Tuğba AZİZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Güner DOĞAN

Çankırı-2021

T.C.

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

OSMANLI - AVUSTURYA İLİŞKİLERİ: ZİŞTOVİ ANTLAŞMASI VE SINIRLARIN ÇİZİMİ

Tuğba AZİZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Güner DOĞAN

ORCID: 0000-0001-7959-1365

Çankırı – 2021

İÇİNDEKİLER

Sayfa

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ iii
TEZ KABUL VE ONAY iv
ÖNSÖZ v
ÖZET v
ABSTRACT vii
KISALTMALAR viii

GİRİŞ 1
I. Çalışmanın Konusu 6
II. Kaynaklar 7

2. OSMANLI-AVUSTURYA İLİŞKİLERİNİN BAŞLAMASI VE GENEL SEYRİ 10
2.1.Dönem: (1521-1606) Osmanlı-Avusturya İlişkileri 10
2.2. Dönem (1606-1699) Osmanlı-Avusturya İlişkileri 21
2.3. Dönem: 1699'dan Sonra Osmanlı-Avusturya İlişkileri 25
2.3.1. II. Viyana Kuşatması ve Osmanlı-Avusturya Savaşları (1683-1699) 25
2.3.2. Karlofça Antlaşması 27
2.3.3. Pasarofça Antlaşması 29
2.3.4. Belgrad Antlaşması 32
2.3.5. Belgrad Antlaşması'ndan 1787-88 Osmanlı-Avusturya Savaşı'na Kadar Geçen Süreç 35
2.3.6. Karlofça, Pasarofça ve Belgrad Antlaşmaları'ndan Sonra Sınırların Yeniden Çizilmesi 36

3. 1787-1789/1791 OSMANLI-AVUSTURYA SAVAŞI 42

4. ZİŞTOVİ ANTLAŞMASI, BARIŞ GÖRÜŞMELERİ VE SINIRLARIN ÇİZİMİ 54
4.1. Sınır Görevlileri ve Nitelikleri 60

4.2. Osmanlı Devleti'nin Reform Hareketlerinin Sınır Çizimlerine Etkisi 62
4.3. Sınır Çiziminin Yapılacağı Bölgeler ve Görevlilerin Belirlenmesi 70
4.4. Müzâkere Süreci, Ortaya Çıkan Sorunlar ve Çözümler 78
4.5. Fransız İhtilali'nin Sınır Çizimlerine Etkisi 92

5. SONUÇ 102

KAYNAKÇA 106
EKLER 119
ÖZGEÇMİŞ 145

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım *OSMANLI - AVUSTURYA İLİŞKİLERİ: ZİŞTOVİ ANTLAŞMASI VE SINIRLARIN ÇİZİMİ* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

… /…/ 2021

İmza

Tuğba Aziz

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Tuğba AZİZ tarafından hazırlanan *OSMANLI - AVUSTURYA İLİŞKİLERİ: ZİŞTOVİ ANTLAŞMASI VE SINIRLARIN ÇİZİMİ* başlıklı bu çalışma, *24.11.2021* tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda *oybirliği/oy çokluğuyla* başarılı bulunarak jürimiz tarafından *TARİH* Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Danışman	: Dr. Öğr. Üyesi Güner DOĞAN	İmza: ……..
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Saim YÖRÜK	İmza: ……..
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Selim PARLAZ	İmza: ……..

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun …../…./ 201.. tarih ve …..... sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Coşkun POLAT
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti diğer devletlerle olan ilişkilerini kuruluşundan itibaren daha çok savaş ve tek taraflı diplomasi yoluyla yönetmekteydi. Gelişen ve değişen dünya sebebiyle Osmanlı Devleti'nin yöntemleri etkisini azaltmaya ya da yetersiz gelmeye başlamıştır. Bu sebeple 18. yüzyıla gelindiğinde diğer devletler ile olan ilişkilerinde yeni bir sayfa açan Osmanlı Devleti büyük yeniliklere adım atmıştır. Diplomasi alanındaki bu yeniliklerin kırılma noktası 1791 yılında Avusturya ile imzalanan Ziştovi Antlaşması'dır. Bu antlaşmayla birlikte Osmanlı Devleti diğer devletler nezdinde kalıcı elçilikler açmaya ve o devletlerin başkentlerinde sürekli temsilciler bulundurmaya karar vermiştir. Bununla birlikte Ziştovi Antlaşması sonrasında iki devlet arasındaki sınırların yeniden belirlenmesine karar verildiği için sınır görevlileri belirlenmiştir. İki devlet arasındaki sınır çizimleri diplomatik, teknolojik ve eğitim alanlarındaki ilişkileri olumlu anlamda etkilemiştir. Bu çalışma, Osmanlı Devleti ve Avusturya arasındaki ilişkilerin başlangıç tarihinden 1791 yılındaki Ziştovi Antlaşması ve sonrasındaki sınır çizimlerine kadar geçen süreyi ele almaktadır. Bununla birlikte Osmanlı Devleti'nin Sultan III. Selim döneminde yaşadığı reform hareketlerini de kapsamaktadır. Bu çalışma ile iki devlet arasındaki ilişkilerin ve 1791 yılında başlayan sınır çizim işi ele alınmıştır.

Çalışma sürem boyunca beni her zaman destekleyen, takıldığım yerlerde yönlendiren, bilgi ve tecrübesinden çokça istifade ettiğim sayın hocam *Dr. Öğr. Üyesi Güner DOĞAN*'a teşekkürü borç bilirim. Çankırı Karatekin Üniversitesi yüksek lisans öğrencisi olan ve tez çalışmam süresince her zaman beni destekleyip yardım eden arkadaşım *Rıdvan Karaduman*'a ve bu süreçte maddi manevi her anlamda yanımda olan inancıyla beni motive eden annem *Songül ÖZKAVAF*'a sonsuz teşekkür ederim.

24/11/2021

Tuğba AZİZ

ÖZET

Tezin Başlığı: Osmanlı - Avusturya İlişkileri: Ziştovi Antlaşması ve Sınırların Çizimi

Tezin Yazarı: Tuğba AZİZ

Danışman: Güner DOĞAN

Anabilim Dalı: Tarih

Tezin Türü: Yüksek Lisans

Kabul Tarihi:

Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında 1789 yılında başlayan savaş 1791 yılında son bulmuştur. Savaş sonunda 4 Ağustos 1791 tarihinde Ziştovi Antlaşması imzalandığından iki devlet arasındaki sınırların yeniden çizilerek hududun tekrar belirlenmesi gerekiyordu. Çalışmamızın amacı bu sınır çizimlerindeki gelişmeleri aktarmak ve Osmanlı Devleti'nin Ziştovi Antlaşması'yla birlikte değişen yönlerini ele almaktır. Osmanlı Devleti başta diplomasi alanında olmak üzere askeri ve eğitim gibi alanlarda 18. yüzyılın sonlarında gelişme göstermeye başlamıştır. Çalışmanın başında 18. yüzyıla kadar geçen süreçte bu alanlardaki işlerin nasıl yürütüldüğü hakkında genel bilgiler verilmektedir. Çalışmamızda hem bu gelişmelere hem de her iki devletin savaş öncesi ve sonrası durumlarına da değinilmiştir. Sınır çizimlerinde geçen süreç de detayları ile ele alınmıştır. Tezimiz kaynakların taranarak incelenmesi sonucunda yazılmış ve Başbakanlık Osmanlı Arşivi başta olmak üzere gerekli kütüphanelere başvurularak gerekli kaynaklar kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Avusturya, Ziştovi Antlaşması, Sultan III. Selim.

ABSTRACT

Thesis Title: Ottoman-Austrian Relations: Treaty of Sistovi and Drawing of Borders

Author: Tuğba AZİZ

Supervisor: Güner DOĞAN

Department: History

Thesis Type : Master's Thesis

Date:

The war which started in 1789 between the Ottman Empire and Austria ended in 1791. At the end of the war, since the Treaty of Sistovi was signed on 4th August 1791, the borders between the two states had to be redrawn and redefined. The aim of our study is to convey the developments in these border drawings and to discuss the changing aspects of the Ottoman Empire with the Treaty of Sistovi. The Ottoman Empire started to develop in the areas such as especially diplomacy, military, and education at the end of the 18th century. In this thesis study, information is given about how the Works were conducted in these areas from the period till the 18th century. Besides these developments, it is mentioned that the situations of two states in the pre-war and post-war periods were mentioned in the study. Also, the process in the border drawings is explained in detail. This thesis was written as a result of the literature review. Additionally, the Ottoman Archives of Prime Ministry and necessary libraries were used in this progress.

Keywords: Ottoman Empire, Austria, Treaty of Sistovi, Sultan III. Selim.

KISALTMALAR

a.g.e Adı geçen eser

a.g.m Adı geçen makale

Bkz Bakınız

Çev Çeviren

Ed Editör

Haz Hazırlayan

s. Sayfa

TDK Türk Dil Kurumu

TDVİA Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

TTK Türk Tarih Kurumu

Vb Ve benzeri

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin dünyayı algılayışı dünyaya bakışı dini değerler çerçevesinde şekillenmiştir. Devlet, kuruluşundan itibaren fetih politikasını da bu çerçeve de planlanmıştır. İslam dinine bağlı olmayan topraklar ve devletler Osmanlı Devleti için her zaman fethedilmesi gereken "Darü'l-Harb" olarak adlandırılmıştır. Bu ismin yanında, *Kâfirlerin ülkesi*, *Dâr-ı Harb* ve *Diyâr-ı Harbi* gibi isimlendirmeler de bulunmaktadır. Özellikle 14. yüzyılın sonu ile 16. yüzyılın ortalarında fetih yönünü *Balkanlara* çevirmiş olan Osmanlı Devleti, Eflak ve Boğdan yani *Tuna'nın* kuzeyine akınlar düzenlemeye başlamıştır. Çünkü bu bölgeler Osmanlı Devleti için fethedilmesi ve İslamlaştırılması gereken topraklardır.[1] 1520 yılında tahta Kanuni Sultan Süleyman'ın (1520-1566) çıkmasıyla Orta Avrupa üzerine düzenlenen seferler yoğunluk kazanmıştır. Tahta çıkışının üzerinden henüz bir sene geçmiş olan Sultan Süleyman 1521 yılında Belgrad gibi stratejik yönden önemli bir şehri ele geçirecektir.[2] Sultan Süleyman Belgrad'ın fethinden sonra Eflak ve Boğdan'da Türklere karşı yaptığı olumsuz propagandalar sebebiyle Habsburg Kralı II. Lajos (1506-1526) üzerine sefer düzenlemeyi planladığı sırada Fransa Kraliçesi oğlu I. François'in (1494-1547) kurtarılması ve Osmanlı Devleti'nin Fransa'yı desteklemesi için Sultan Süleyman'dan yardım isteyecektir. Hem Kral Lajos'un tahrikleri hem de kraliçenin talebi Osmanlı Devleti için seferi gerekli kılmıştır. Orta Avrupa meselesine yön vermek isteyen Sultan Süleyman ordu ile birlikte Nisan 1526 tarihinde İstanbul'dan hareket etmiştir. *Mohaç* meydanında iki ordunun karşılaşmasıyla büyük bir meydan muharebesi yaşanmış ve Osmanlı ordusu zafer kazanarak Habsburg tarafı da kayıplar vererek geri çekilecektir. Kral II. Lajos'un ise geri çekilme sırasında *Csele* Deresinde boğularak öldüğü bilinmektedir. Bu zaferle Macar Krallığı yıkılmış Budin ve diğer Macar şehirleri Osmanlı ordusu tarafından ele geçirilmiştir.[3] Macar topraklarının ele geçirilmesi Osmanlı Devleti'nin Batı yönünde yapmış olduğu seferleri kolaylaştıracak ve bir nevi Osmanlı'nın Orta

---

[1] Viorel Panaite, "Haraçgüzarların Statüleri: XV. Ve XVII. Yüzyıllarda Eflak, Boğdan Ve Transilvanyalılar Üzerine Bir Çalışma", *Osmanlılar-I*, Güler Eren (Ed.), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s.373.

[2] Gábor Ágoston, *Osmanlı'da Savaş Ve Serhad,* (Çev: Kahraman Şakul), Timaş Yayınları, İstanbul 2013, s.52.

[3] Feridun Emecen, "Mohaç Muharebesi"*, TDVİA*, cilt:30, İstanbul 2005, s.232-235.

Avrupa'ya açılan kapısı olacaktır. Bu savaş aynı zamanda Osmanlı ile Avusturya'nın doğrudan teması ve iki ülke ilişkilerinin başlangıcıdır denilebilir. Osmanlı Devleti ile Habsburg Hanedanı arasında bu tarihten sonra Macar toprakları üzerinde hâkimiyet kurma savaşı başlamış ve iki tarafta bu amaç doğrultusunda mücadelesini sürdürmüştür. İki devlet arasında 1593 yılında on beş yıl sürecek olan uzun bir savaş başlayacaktır. Savaşın nedenleri iki devletinde sınır kaleleri üzerindeki hâkimiyetlerini sağlamlaştırmak istemeleri ve Macaristan Kralı II. Rudolf'un (1552-1612) Osmanlı Devleti'ne vergi niteliğindeki haracı iki defa ödememesi sebep olmuştur.[4] On beş yıl süren savaş 1606 yılında imzalanan Zitvatorok Antlaşması ile son bularak iki devletin ilişkileri konusunda da yeni bir dönem başlayacaktır.[5]

Osmanlı ve Avusturya ilişkileri açısından bir diğer dönüm noktası Karlofça Antlaşması (1699)'dır. 1683 yılında Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın (ö.1683) komutanlığında Viyana kapısından dönen Osmanlı Devleti diplomasi masasında sergilenen siyaset ile önemli ölçüde toprak kaybı yaşamasına rağmen kaybettiği yerleri geri alabilme stratejisini başarılı bir şekilde uygulamıştır.[6] Osmanlı'nın yıllarca mücadele ettiği Macaristan toprakları, Erdel ile Tımışvar hariç Avusturya'nın hâkimiyetine geçmiştir. Bu durumda Osmanlı Devleti Avusturya'ya karşı olan üstünlüğünü kaybederek bu tarihten sonra iki devlet diplomasi alanında eşit statüde sayılacaklardır. Osmanlı diplomasisi önemli bir kırılma yaşayarak yeni bir diplomatik hayata geçilmiştir. Üstünlüğünü kaybeden Osmanlı Devleti artık denge siyaseti uygulamaya başlayacak ve Karlofça görüşmelerinde görevlendirilen Reisülküttâb Râmi Mehmed Efendi[7] (1655-1708) burada başarılı bir politika uygulayacaktır. Onun sayesinde Reisülküttablık[8] makamı bundan sonra dışişlerinden sorumlu bir kurum haline geldi.[9]

---

[4] Maria Ivanıcs-Rees, "Osmanlı-Habsburg Savaşlarında Kırım Tatarlarının Rolü", *Osmanlılar-I,* Güler Eren (Ed.), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s.456-462.

[5] Sândor Papp, "Zitvatorok Antlaşması", *TDVİA*, cilt:44, İstanbul 2013, s.472.

[6] Abdülkadir Özcan, "Karlofça" , *TDVİA*, cilt: 24, İstanbul 2001, s.507.

[7] Rami Mehmed Paşa: 1655 yılında İstanbul'da doğmuş ve 1708 yılında Osmanlı sadrazamı olmuştur. Karlofça Barışı'nda Osmanlı Devleti'ni temsil etmek üzere "ruhsat-ı kâmile" ile murahhas tayin edilmiştir. Müzâkereler sırasında gösterdiği başarılı diplomasi, vukuf ve dirayet karşı taraf elçilerini de hayrete düşürmüştür. Detaylı bilgi için bkz. Recep Ahıshalı, "Râmi Mehmed Paşa" , *TDVİA*, cilt:34, İstanbul 2007, s.449-451.

[8] Reisülküttâblık ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Recep Ahıshalı, *Osmanlı Devlet Teşkilatında Reisülküttâblık (XVIII. Yüzyıl)*, Tarih Ve Tabiat Vakfı, İstanbul 2001.

[9] Namık Sinan Turan*, İmparatorluk Ve Diplomasi: Osmanlı Diplomasisinin İzinde*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2015, s.249-251.

Karlofça'dan sonra Osmanlı-Avusturya arasındaki önemli kırılma noktası Pasarofça Antlaşması'dır (1718). Bu antlaşma 18. yüzyılda Osmanlı ile Avusturya arasında imzalanan ilk antlaşmadır.[10] Pasarofça'nın en önemli etkisi antlaşmadan sonra Fransa'ya elçi gönderilmesi ve gönderilen elçinin bir sefaretnamesi olmasıdır. Çünkü Osmanlı Devleti bu tarihlere kadar yurt dışına kalıcı elçi göndermemiş, geçici olarak gönderdiği elçilerden de detaylı raporlar istememiştir. Pasarofça Antlaşması'ndan sonra Osmanlı Devleti tarafından 10 Ağustos 1720 tarihinde Fransa'ya elçi olarak Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi (1670-1731) atanacaktır. Mehmed Efendi görevi boyunca yaşadığı, gözlemlediği ve gerekli gördüğü her şeyi yazmıştır. Askeri teçhizatlar, kaleler, ekonomik politikalar, siyasi uygulamalar, kültürel hareketler, günlük yaşam vb. gibi akla gelebilecek çoğu şeyi kaleme almıştır. Bu anlamda Mehmed Efendi'nin sefaretnamesi Osmanlı diplomasi tarihinde önemli bir yere sahip olacaktır çünkü artık Osmanlı Devleti, Batı dünyasını tanımaya ve anlamaya çalışmaktadır.[11] Osmanlı Devleti'nin bir döneminde yaşanan ve Lale Devri adı verilen dönem Pasarofça Antlaşması ile başlamıştır.[12] Devlet, Lale Devri adı verilen bu dönemde savaşlardan uzak bir süreç geçirecektir. Osmanlı Devleti'nde savaşlar ve antlaşmalar çoğu zaman kırılma noktaları haline gelerek yenileşme ve ilerlemenin temellerini atmışlardır.[13]

Osmanlı Devleti ile Avusturya arasındaki bir diğer kırılma noktası da 1739 yılında imzalanan Belgrad Antlaşması'dır ve bu antlaşmadan sonra iki devlet arasında uzun yıllar savaş yaşanmamıştır.[14] Belgrad Antlaşması'ndan sonra tezimizin asıl konusu olan Ziştovi Barış Antlaşması (1791) ve sonrasındaki sınır çizimleri Osmanlı-Avusturya ilişkilerindeki önemli kırılma noktasıdır. 1788 yılında Avusturya ile başlanan savaşın nedenleri yıllar öncesine dayanmaktadır. Osmanlı Devleti öncelikle savaşa Kırım'ı ele geçiren Rusya ile başlamış ancak Avusturya, Rusya ile yaptığı ittifak sebebiyle kendi çıkarları doğrultusunda savaşa dâhil olacaktır. Avusturya İmparatoru II. Joseph (1741-1790), Rus Çariçesi II. Katerina (1729-1796) ile

[10] Turan, **a.g.e.** , s.255.
[11] Gilles Veinstein, *İlk Osmanlı Sefiri 28 Mehmet Çelebi'nin Fransa Anıları: Kâfirlerin Cenneti,* (Çev: Murat Aykaç Erginöz), ARK Kitapları, İstanbul 2002.
[12] Namık Sinan Turan, "Osmanlı Diplomasisinde Batı İmgesinin Değişimi Ve Elçilerin Etkisi (18. ve 19. Yüzyıllar)", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt: 5, sayı: 2, 2004, s.65.
[13] Ali İbrahim Savaş, "XVIII. Asırda Osmanlı-Avusturya İlişkileri", *Askeri Tarih Bülteni*, Genelkurmay Askeri Tarih Ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, sayı:32, Ankara 1992, s.35.
[14] Savaş, **a.g.m.** , s.35.

Osmanlı Devleti'nin topraklarını paylaşma planı yaparak aralarında ittifak kurmuşlardır. Osmanlı Devleti bu ittifak üzerine kendisine destek bir güç arayışına girecektir.[15] Osmanlı Devleti'nin kendisine destek arayışı Prusya ile Berlin'de ittifak kurulmasıyla (1785) son bulmuştur. Rusya, İngiltere ve Fransa'nın Amerika savaşıyla uğraştığı (1782-1783) zamanda bu durumu fırsat bilerek Kırım'ı ele geçirmiştir. Kendisine destek bulan Osmanlı Devleti'de bunun üzerine Rusya üzerine sefer hazırlıklarını başlatmıştır.[16] Osmanlı Devleti, Kırım gibi önemli bir İslâm şehrinin elden çıkmasını istemediği için ve Kırım'ı Ruslar'dan geri alabilmek adına 1787 yılında Rusya'ya savaş ilan etmiştir.[17] Savaşın başladığı yıllarda Avusturya savaşa doğrudan katılmayarak Rus ordusuna asker desteği sağlamıştır ancak daha sonra Avusturya baş tercümanı Bâbıâli'ye gelerek şu cümleleri sarf etmiştir:

> *"ricâlin mecmû'u yukarıda olduklarını lede't-tahkîk reîs efendiye haber irsâl ve mülâkât zımnında isti'câl eylemekle lede'l-mülâkāt istid'âsına mebni bi'l-ma'iyye dâhil-i huzûr-ı Düstûr ve tahrîrâtını takdîm ile edâ-yı me'mûr eyledükten sonra, Devlet-i 'Aliyye Rusyaluya i'lân-harbî ta'cil eyledi. Çünki Rusyalunun ba'zı hareketleri mizâc-ı devlete nâ-muvâfık imiş. Bizim devleti veyâhûd âhar bir devleti tavsîtle bir çâre bulunurdu. Kaldı ki Rusya ile Nemçelünün muhârebede ittifâkları olduğu bi'd-defe'ât ifâde olunmuştu. Binâen-'aleyh Nemçelü dahi muhârib olup el-yevm semt olan Ada ve Belgrad ve Böğürdelen ve Bosna serhaddlerine ve Eflâk voyvodasına beyânnâmeler irsâliyle i'lân-ı harb eylediğini…"*[18]

Avusturya böylece 1788 yılında savaşa girmiştir. Osmanlı-Avusturya savaşı 1791 yılında imzalanan Ziştovi Antlaşması ile son bularak iki devletin sınırlarının yeniden çizilmesine karar verilmiştir. Ziştovi Antlaşması ve sonrasındaki sınır çizimi süreci ve gelişmeleri tezimizin asıl konusunu oluşturmaktadır. Osmanlı-Avusturya sınırı Karlofça, Pasarofça, Belgrad ve Ziştovi Antlaşmaları sonrasında olmak üzere çok defa yeniden çizilmiştir. Bu antlaşmalarla birlikte taraflar toprak kayıpları veya kazançları yaşadıklarından sınırların yeniden tayin edilmesi zaruri bir hal almıştır.

Ziştovi Antlaşması ile Osmanlı Devleti diplomasi alanında bir yeniliğe adım atmıştır ve bu yenilikle birlikte yıllardır sürdürülen geçici elçilik yani *Ad-hoc* diplomasi

---

[15] Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet-II,* Şevki Nezihi Aykut (Haz.), TTK Yayınları, Ankara 2018, s.156-157.
[16] Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet-IV,* Abdülkadir Özcan (Haz.), TTK Yayınları, Ankara 2020, s.8-9.
[17] Halil İnalcık, "Kırım", *TDVİA*, cilt: 25, Ankara 2002, s.454.
[18] Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet-IV*, s.41-42.

anlayışı terkedilmiştir. Antlaşmanın imzalanmasından sonra Ebûbekir Râtib Efendi[19] (ö.1799) Avusturya ile iyi ilişkilerin yeniden sağlanması için Viyana'ya geçici elçi olarak gönderilecektir. Kendisinin görevi süresince yazdığı sefaretnamesi yenilikçi bir padişah olan Sultan III. Selim'in reform hareketlerine örnek olacaktır.[20] Bu döneme kadar Osmanlı Devleti'nin diplomasi anlayışı diğer devletlere geçici elçiler göndermek, elçilerden sadece konuyla ilgili raporlar istemek ve ilişkileri tek yönlü idare etmek şeklinde idi. Oysa diğer devletler Fatih Sultan Mehmed (1444-1446, 1451-1481) zamanından beri Osmanlı başkentine daimi elçiler göndermişler ve bu elçilerinden her türlü bilgiyi istemişlerdir. Osmanlı Devleti ise *yeterlilik ilkesini* benimsemiş olduğundan ve dünyayı algılama biçimi Darü'l-İslâm, Darü'l-Harb olduğundan kalıcı elçilik gibi diplomasi anlayışını sürdürecektir. Devletin dünyayı Darü'l-İslâm ve Darü'l-Harb olarak ayırması ise İslâm dininin yaşanmadığı topraklarla barışçı ve anlaşmaya uygun olarak ilişkilerin yürütülemeyeceğini kabullenmesinden kaynaklanmaktadır.[21]

Osmanlı Devleti'nin diplomasi anlayışının değişmesi Avrupa'da güç dengelerinin değiştiği 18. yüzyıl da başlamıştır. Sultan III. Selim (1789-1807) zamanında yaşanan reform hareketleri ile de eski gelenek tamamıyla terk edilmiştir. Bu zamana kadar gücü sayesinde diğer devletlerin yardımına ihtiyaç duymayan Osmanlı Devleti diğer devletler nezdinde hiçbir zaman kalıcı elçiler bulundurmamış diplomatik işlerini geçici elçiler ile yönetmiştir. 18. yüzyıla gelindiğinde ise diğer devletlerin desteğine ihtiyaç olduğu anlaşılarak Avrupa devletleri arasında gelişen olayların takip edilmesi için kalıcı elçilere gerek duyulmuştur. Bu ihtiyacın farkına ilk defa Sultan III. Selim varmış ve Avrupa'daki dost devletler nezdine kalıcı elçiler gönderilmesine karar vermiştir. Elçilerin iki önemli görevleri vardır, bunlardan ilki kendilerine verilen görevleri yerine getirmektir ikincisi ise devletlerin durumlarını bilen, anlayan

[19] Tosya'da dünyaya gelen Ebûbekir Râtib Efendi'nin doğum yılı tam olarak bilinmemektedir. Kendisi Osmanlı Devleti'nin son geçici Avusturya elçisi ve sefaretname yazarıdır. Şehzade III. Selim'e yazı hocalığı yapmış ve yine Şehzade Selim'in, Frans Kralı XVI. Louis'ye gönderdiği mektupları bizzat kaleme almıştır. Viyana elçiliği sırasında kaleme aldığı sefaretnamesi Sultan III. Selim'in yenilik hareketlerinde örnek teşkil etmiştir. Ebûbekir Râtib Efendi 1796 yılında çeşitli iftira ve dedikodular sebebiyle 1796 yılında Rodos'a sürgün edilmiş ve 1799 yılında da burada idam edilmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Sema Arıkan, "Ebûbekir Râtib Efendi", *TDVİA*, cilt:10, İstanbul 1994, s.277-278.

[20] Fatih Yeşil, *Aydınlanma Çağında Bir Osmanlı Kâtibi Ebubekir Râtib Efendi (1750-1799),* Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2011, s.51-54.

[21] Temel İskit, *Diplomasi: Tarihi, Teorisi, Kurumları Ve Uygulaması*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2018, s.123.

adamlar yetiştirmektir. Bâbıâli kalıcı elçiliğin açılması için öncelikle dost olarak gördüğü Fransa'yı uygun görmüştür. 1789 yılında meydana gelen ihtilal sebebiyle Fransa, Avrupa devletlerinin tepkisine maruz kalmıştır. Bu sebeple Fransa'dan vazgeçilerek elçiliğin İngiltere'de açılmasına karar verilecektir.[22]

> *"Babıâli Avrupa'da ilk daimi ikamet elçiliğini İngiltere'nin başkenti Londra'da açmaya karar verdiğinde III. Selim, Kalyonlar Kâtibi Yusuf Agâh Efendi'yi 23 Temmuz 1793'te Londra'ya ikamet elçisi olarak tayin etti. Yusuf Agâh Efendi 6 Ağustos tarihinden itibaren İngiliz elçisinin sahip olduğu statüyle büyükelçi (ambassador) rütbesini taşımaya başladı. Böylece Babıâli mütekabiliyet esasını ilk olarak diplomasi alanında tatbik etmiş oldu."*[23]

I. Çalışmanın Konusu

Tezimizin başlığından da anlaşılacağı üzere konumuz Ziştovi Antlaşması sonrasında Osmanlı-Avusturya sınırlarının yeniden çizilmesi hakkındadır. Sınır çizimleri sürecinde karşılıklı görüşmeler, müzâkereler ve hatta yeri geldiğinde anlaşmazlıklar dahi yaşandığından bu süreç kolay geçmeyecektir. Devletlerin teknolojilerinin birbirinden farklı olması, fikir ayrılıklarının yaşanması, coğrafyanın çizimleri etkilemesi gibi sebepler de düşünüldüğünde görevli kişilerin çizim işi bitene kadar zorlandıklarını söyleyebiliriz. Konunun asıl başlığına gelmeden önce bu iki devletin ilk doğrudan temaslarının ne zaman ve nasıl başladığı, 1793 yılındaki sınır çizimlerinden önce iki devlet arasında ne zaman sınır çizimlerinin yapıldığı, o döneme kadar Osmanlı Devleti'nin diplomasi anlayışının nasıl olduğu ve Ziştovi'ye giden savaş sürecinin nasıl geliştiği iki ana başlık altında anlatılmaktadır. Böylece sınır çizimlerindeki sürecin ve Osmanlı diplomasisinin değişen yönünün daha iyi anlaşılması amaçlanmaktadır. Sonrasında Ziştovi Antlaşması ve sınır maddesi başlığı altında antlaşmanın nerede, ne zaman, hangi devletlerin katılımıyla yapıldığı ve bu antlaşmadan çıkan kararlar anlatılacaktır. Sınır işi için görevlendirilen kişilerden, bu kişilerin hangi göreve tayin olunduğundan ve daha sonra sınır çizimlerinin yaşandığı süreçten detaylı bir şekilde bahsedilecektir. Buraya kadar anlatılan kısım sınır işinin hazırlanması sürecidir ve bundan sonra müzâkereler ve iki taraf arasında çıkan

[22] Ercümend Kuran, *Avrupa'da Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu Ve İlk Elçilerin Siyasi Faâliyetleri (1793-1821),* Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1968, s.11-13.

[23] M. Alaaddin Yalçınkaya, "*Yusuf Agâh Efendi",* Yaşamları Ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayınları, cilt:2, Ankara 2002, s.680.

sorunlar anlatılacaktır. Çizim işi her iki tarafı da zorladığından görüşmeler ve karar vermeler bu işin uzamasına sebep olacaktır. Arada çıkan sorunlardan bir tanesi de Osmanlı-Avusturya savaşının devam ettiği sırada meydana gelen Fransız İhtilali'dir. Fransız İhtilali meydana geldiği ilk zamanlar da Osmanlı-Avusturya sınır çizimlerini oldukça etkileyecektir.

Hazırlamış olduğumuz tez, 1793 yılında Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında çizilmeye başlanmış olan sınırın nasıl çizildiğini ve bu konunun Osmanlı tarihindeki öneminin ne olduğunu anlatmaktadır. Tüm bu anlatılan süreç içerisinde Osmanlı Devleti'nin reform hareketlerinden özellikle bahsedilecektir çünkü devletin ilerlemesi ve yenileşmesi reform hareketleri ile paralel ilerlemiştir. Osmanlı Devleti 1793 yılından önce yapılan hiçbir sınır çizimlerine kendi alet ve edevatı ile gitmemiş hatta sınır için görevlendirilen gruplar içerisinde bir tercüman dahi çoğu zaman bulunmamıştır. Ziştovi Antlaşması'ndan sonraki sınır görevlileri arasında Osmanlı Devleti'nin kendi mühendisi ve tercümanı görev almıştır. Bunun temel sebebi Osmanlı Devleti'nin mühendis ve tercüman yetiştiren okullar açması ve eğitimde pozitif bilimler okutulmasına önem verilmesidir. Böyle bir eğitim sistemine geçmek Osmanlı Devleti için bir ihtiyaç haline gelmiştir çünkü Osmanlı ordusu II. Viyana kuşatmasında ve ondan sonra girdiği savaşlarda Batılı devletlerin askeri teknolojisi ile tanışmış olduğundan kendi ordusundaki eksiklikleri bu şekilde fark etmiştir. Askeri alanda, eğitim ve diplomasi alanında yenileşmek ve ilerlemek için fırsatları değerlendiren Sultan III. Selim *Nizâm-ı Cedid* adı altında başlattığı bu reform dönemi süresince amacına ulaşmak için uğraşacaktır. İşte bu uğraş ve çalışmalar sınır çizimlerinde karşılığını bir nebze de olsa alabilmiştir.

II. Kaynaklar

Tezimizin asıl konusunu oluşturan Ziştovi Barış Antlaşması ve sonrasındaki sınır çizimleri Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Fransa Dış İşleri Bakanlığı Arşivi ve konuyla ilgili kaynaklar kullanılarak anlatılmaktadır. Tez içerisindeki yabancı kaynaklardan danışman hocamla yaptığımız okumalar ve değerlendirmeler neticesinde faydalanabildim. Kaynaklar içerisinden Gümeç Karamuk hocanın "Ahmed Azmi Efendis Gesandtschaftsbericht als Zeugnis des osmanischen Machtverfalls und der

beginnenden Reformära unter Selim III.” adlı makalesi konuyla alakalı referans olarak gösterilmiş herhangi bir alıntı yapılmamıştır.

Özellikle son başlıklarda kullanılan Başbakanlık Osmanlı Arşiv Belgelerinde, sınır çizimlerini ve o süreci, Fransız İhtilali’nin Osmanlı topraklarındaki etkisini, Osmanlı Devleti’nin eğitim alanında attığı adımları ve Osmanlı-Avusturya ilişkilerinin bazı yönlerini detaylı olarak görülmektedir. Arşiv belgeleri içerisinde daha çok Hatt-ı Hümâyûnlar’dan, cevdet fonundaki hariciye, dâhiliye belgelerinden ve Sultan III. Selim’in emirlerinden faydalanılmıştır. Tez içerisinde kullanılan belgeler de okunamayan anlamı tam çıkarılamayan kelimeler yerine (…) konulmuştur. Bu alanda kaynak deposu olarak gösterebileceğimiz Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi de detaylı okumalar için temel bir yerdir. Bu konularda çalışma yapmak isteyenlerin başvuracağı ve bizim de kullanmış olduğumuz arşiv belgeleri temel kaynaklardır. Çalışmamız, 1793 yılında başlamış olan sınır çizimleri ve bu çizimler sırasında gelişen sürecin Osmanlı Devleti’nin değişen yönünü ve bundan önceki sınır çizimleri ile aradaki farkın gösterilmesi amacı ile yapılmıştır. Belirlenen amaca istenilen düzeyde ulaşılmış ve Karlofça, Pasarofça, Belgrad ve son olarak da Ziştovi sonrasında çizilen sınırlar anlatılarak karşılaştırmalar yapılmıştır. Karşılaştırmalar tamamen değişmiş ve gelişmiş Osmanlı yapısını somut olarak göstermek amacı ile yapılmıştır. Çalışmamız hazırlanırken binlerce kaynağa ulaşılması zor olduğu için temel ve doğruluğundan emin olunan kaynakların kullanılmasına özen gösterilmiştir. Osmanlı Devleti ve Avusturya İmparatorluğu gibi iki büyük devletin etkileşim içerisinde olması ve her dönemde bu iki devletin uzlaşması için arabuluculuk yapmış devletlerin de kayıtları düşünüldüğünde kaynakların çok fazla olduğu zaten beklenen bir durumdur ve bu kaynakların hepsine ulaşılması da oldukça zordur.

Tezimizin konusu ile alakalı yapılmış yüksek lisans ve doktora tezleri incelendiğinde genel olarak Osmanlı-Avusturya arasındaki belli dönemlerdeki ilişkileri, askeri ve diplomatik gelişmeleri üzerine çalışılmış olduğu görülmüştür. Sınırlar üzerine Zeynep Karaca’nın hazırlamış olduğu yüksek lisans tezi de Osmanlı-Avusturya arasındaki 1699-1739 yılları arasında yapılmış sınır tespit çalışmalarını ve bu arada

sınır çizimlerinde değişen yöntemleri içermektedir.[24] Konumuzla alakalı olarak yapılmış bir diğer yüksek lisans tezi ise Turan Araz'ın hazırlamış olduğu Osmanlı-Avusturya Savaşı (1787-1791) başlıklı çalışmadır.[25] Tezde Osmanlı-Avusturya ilişkilerinin belli bir dönemine ve askeri olaylarına ağırlık verilmiştir. Osmanlı diplomasisinden de bahsedilmiştir. Tezimizin konusu Osmanlı-Avusturya ilişkileri kapsamında çalışılan konulardan biraz daha özele iner. Belli dönemlerdeki sınır çalışmalarını ya da iki devlet arasındaki diplomatik ilişkileri değil Ziştovi Barış Antlaşması ve sonrasındaki sınır çizimleri detaylı olarak anlatılır. Bu konuyla ilgili yapılmış olan çalışmalardan farkı budur.

[24] Zeynep Karaca, *1699-1739 Osmanlı Avusturya Antlaşmalarına Göre Sınır Tespit Çalışmaları*, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Karaman 2019, 218 s.

[25] Turan Araz, *Osmanlı-Avusturya Savaşı (1787-1791),* Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Bolu 2014, 131 s.

2. OSMANLI-AVUSTURYA İLİŞKİLERİNİN BAŞLAMASI VE GENEL SEYRİ

2.1.Dönem: (1521-1606) Osmanlı-Avusturya İlişkileri

16. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar Habsburg hanedanı idaresi altında hüküm sürmüş olan Avusturya, Güneydoğu Avrupa topraklarına sahip olan Osmanlı Devleti'nin Kuzey'den ve Kuzeybatı'dan komşusudur. Macaristan'ın Kuzey ve Kuzeybatı kısımlarının Avusturya'nın elinde kaldığı 1526 Mohaç Meydan Savaşı ile Macar Krallığı yıkılmıştır. Bu durum 16. yüzyıl boyunca devam edecek olan Osmanlı-Avusturya mücadelelerinin de temel sebebi olacaktır.[26] 1526 tarihiyle başlayan Osmanlı-Avusturya ilişkisinin diplomatik ve siyasi açıdan ele alındığında üç farklı dönemde incelenmesi mümkündür:

> *1. Kânuni Sultan Süleyman'ın saltanatı döneminden, Osmanlı Devleti'nin Avusturya Habsburg Hânedanlığı'na nispetle daha kuvvetli bir müzâkere pozisyonuna sahip olduğu ve hiçbir Avrupa devletini eşit hakları sahip muhatap kabul etmediği 1606 Zitvatorok Barış Antlaşması'na kadar olan devre,*
> *2. Osmanlı Devleti'nin diplomatik manada ilk prestij kaybına uğradığı Zitvatorok Barış Antlaşması'ndan 1699 Karlofça Barışı'na kadar olan ve Zitvatorok Barışı ile her ne kadar tarafların diplomatik olarak eşit haklara sahip olması sağlanmış olsa da, Osmanlı Devleti'nin askeri güç olarak daha kuvvetli olduğu devre,*
> *3. Karlofça Barışı ile başlayan, Osmanlı Devleti'nin gerileme devrine rastlayan devre. Bu devrede Osmanlıların siyasi pozisyonu, Habsburg Hânedanlığı'na nispetle daha zayıftır ve artık fütuhat politikaları hemen hemen sona ermiş ve genelde savunma politikalarının uygulandığı bir döneme girilmiştir.*[27]

İlk devrede Kanuni Sultan Süleyman döneminde Osmanlı Devleti Doğu'da İran ve Batı'da Macar Krallığı olmak üzere iki devletle de uzun süre savaş halinde bulunmuştur. Kanuni Sultan Süleyman Doğu sorununa biraz ara vererek Orta Avrupa'daki Macar Krallığı üzerine yürümüştür. Bunun başlıca sebepleri Almanya-Fransa mücadelesiyle karışık olan Avrupa durumuna bir an önce müdahale etmek istemesi ve Eflak'ın iç işlerine karışıp Ulah Zadegânını Türk hâkimiyetine karşı

---

[26] Kemal Beydilli, "Avusturya", *TDVİA*, cilt:4, İstanbul 1991, s.174.
[27] Mustafa Hatti Efendi, *Viyana Sefaretnâmesi*, Ali İbrahim Savaş (Haz.), TTK Yayınları, Ankara 1999, s.2-3.

ayaklandırarak karışıklığa sebep olan Macarların cezasını vermek istemesidir. Kanuni Sultan Süleyman, Macarlar üzerine seferler düzenlemiştir ve bu seferlerin ilki Belgrad'ın fethi ile sonuçlanmıştır. Bu sefer Macar Kralına gönderilen Türk elçinin idam edilmesi sebebiyle yapılmıştır. İkinci sefer ise Osmanlı Devleti'ne bağlı bulunan Eflak ve Boğdan beyliklerinin Macarlar ile ittifak yapmaları ve aynı zamanda Safeviler ile birlik olmaları sebebiyle yapılmıştır. *Belgrad'ın* alınması bu seferde iki devlet arasındaki sınır çarpışmalarını başlatmıştır.[28]

Fransa Kralı I. François'in Pavia Savaşında Alman ordusuna esir düşmesinden sonra Fransa Kraliçesi olan annesi Osmanlı Sultanı Kanuni'den yardım istemiştir. Almanya İmpratorunun güçlenip kuvvetini ve nüfuzunu arttırdığını bunun durdurulması gerektiğini ve bu sebeple yardım istediğini gönderdiği mektupla bildirecektir. Sultan Süleyman, Almanya'nın müttefiki olan Macar Kralllığı üzerine sefer düzenleyerek yardım talebine karşılık verecektir.[29] Kanuni Sultan Süleyman İstanbul'dan hareket ettiğinde Macarlar üzerine üçüncü seferi olan Mohaç seferine çıkmıştır. 29 Ağustos 1526 tarihinde Mohacz/Mohacs- Mohaç ovası denilen yerde iki ordu karşılaşmıştır.[30] Kanuni Sultan Süleyman'ın emri ve Vezir-i âzam İbrahim Paşa'nın (ö.1536) yardımı ile ordu düşman üzerine yürüyecektir. Türk komutanlarından Bâli Bey (ö.1543) ve Gazi Hüsrev Bey (1480-1541) kendilerine bağlı birlikler ile düşman askerini arkadan kuşatmışlardır. Rumeli alaylarının iki taraftan şiddetli saldırılarına karşılık veremeyen Macar ordusu dağılmış ve düşman askeri bozguna uğratılmıştır. Kralın başı kesilerek Kanuni Sultan Süleyman'a getirilmiştir.[31] Mohaç Savaşı'nın önemli bir nedeni vardır ki oda Osmanlı Devleti ile Habsburg Hanedanlığı arasındaki tampon konumunda olan Macar Devleti'nin yıkılarak iki gücün karşı karşı gelmiş olmasıdır.[32]

Macaristan'ın Osmanlı Devleti tarafından ele geçirilmesi ve Macar Kralı II. Lajos'un varis bırakmadan ölmesi ülkede karışıklığa sebep olmuştur. Böylece krallık üzerinde saltanat iddia eden iki güç ortaya çıkacaktır. Bu güçlerden ilki Transylvania-Erdel

[28] İsmail Hami Danişmend, *İzahlı OsmanlıTarihi Kronolojisi-2*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2011, s.95-107.
[29] M. Tayyib Gökbilgin, *Kanunî Armağanı,* TTK Yayınlarından VII. Seri, *Kanunî Sultan Süleyman'ın Macaristan ve Avrupa Siyaseti'nin Sebep ve Âmilleri, Geçirdiği Safhalar,* TTK Yayınları, Ankara 1970, s.9.
[30] Danişmend, **a.g.e.** , s.161.
[31] İbrahim Peçevi, *Peçevi Tarihi/1, (*Çev: Murat Uraz), Son Telgraf Matbaası, İstanbul 1969, s.56.
[32] Karaca, **a.g.m.** , s.27.

Voyvodası Janos Zapolya (1487-1540), ikincisi de ölmüş kralın hem eniştesi hem kayınbiraderi olan Arşidük I. Ferdinand (1503-1564)'dır. Jan Zapolya, Ferdinand ile yaptığı mücadeleden sonra Kanuni Sultan Süleyman'a *Lasczky* adında Leh asilzadesi olan bir elçi göndermiştir. Huzura kabul edilen elçiye Kanuni Sultan Süleyman, Macaristan'ın kendi kılıç hakkı olduğunu, Jan Zapolya'nın Osmanlı himayesi altında bulunmak şartı ile ülkesini ona bırakacağını ve Ferdinand'a karşı onu her zaman koruyacağını söylemiştir. Bir ay süren müzâkereler sonucunda 29 Şubat 1528 tarihli antlaşma ile Macar Krallığı Türk himayesine girmiştir.[33] Bu antlaşmanın imzalanmasının ardından yeni bir sefer hazırlığı başlatılarak Jan Zapolya'nın desteklenmesi ve Budin'in kurtarılması amaçlanmıştır. 8 Eylül 1529 tarihinde I. Ferdinand'a bağlı Alman ve Macar kuvvetleri Budin'i savunamayarak teslim olmuştur ve bu gelişmenin ardından 14 Eylül'de Jan Zapolya'ya Budin Sarayında krallık tacı giydirilmiştir. Kötü hava şartlarına rağmen yola çıkan Osmanlı ordusu 27 Eylül'de Viyana önlerine ulaşarak Sultanın emri ile şehri kuşatma altına almıştır. 17 günlük kuşatma, hava şartlarının askeri zor duruma düşürmesi ve şehrin alınmasından sonra elde tutulamayacağının anlaşılması üzerine Sultanın emri ile kaldırılacaktır. 1531 yılına kadar herhangi bir askeri gelişme yaşanmadan Kanuni Sultan Süleyman sadece Macar meselesinin diplomatik gelişmelerini yakından takip edecektir.[34]

I. Ferdinand'ın *Budin* üzerindeki ısrarlarını sürdürmesi ve 1531 yılında şehri kuşatması yeni bir yardım seferini gerekli kılmıştır. Kanuni Sultan Süleyman, Macar Kralı Jan Zapolya'yı korumak amacıyla Alman İmparatoru V. Karl (1500-1558) ile meydan savaşı yapmaya karar vermiştir. Viyana'ya yakın *Güns* şehrine gelen Osmanlı ordusu harekete geçerek bu şehri almış ancak düşman ordusuyla karşılaşılmamıştır. *Alaman Seferi* adı verilen bu sefer karşı tarafa gözdağı vermek ve Macar topraklarındaki hâkimiyeti sağlamlaştırmak amacı taşıdığı için bu hedefe ulaşıldıktan sonra Osmanlı ordusu geri dönmüştür. Seferin bir diğer amacı da Jan Zapolya'nın Avusturya, Alman ve Çek devletleri tarafından Macar Kralı olarak tanınmasını sağlamak olmuştur.[35]

[33] Mustafa Cezar, *Mufassal Osmanlı Tarihi-II*, TTK Yayınları, Ankara 2011, s.827-837.
[34] Feridun Emecen, "Süleyman I", *TDVİA*, cilt:38, İstanbul 2010, s.64-65.
[35] M. Akif Erdoğru, "Kanuni Sultan Süleyman'ın 1532 Tarihli Alman Seferi Ruznâmesi", *Tarih İncelemeri Dergisi,* cilt:29, sayı:1, 2014, s.168-169.

Avusturya, Alaman Seferi sonrasında barış istemek için İstanbul'a 1533 yılında bir elçi gönderilmiştir. Kanuni Sultan Süleyman, huzura çıkan elçi Jerôme de Zara'ya, barışın ancak Avusturya'nın Türk hâkimiyetini kabul etmesi, *Gran Kalesi*'nin anahtarlarının tabiiyet delili olarak verilmesi ve Macaristan üzerindeki taht iddialarından vazgeçilmesi şartları ile yapılabileceğini bildirmiştir. Bunun üzerine I. Ferdinand *Gran Kalesi*'nin anahtarlarını Kanuni Sultan Süleyman'a göndermiş ve böylece 22 Haziran 1533 tarihinde Avusturya ile Osmanlı arasında barış antlaşması imzalanmıştır. Antlaşmanın bazı şartlarına göre I. Ferdinand Osmanlı Padişahını baba ve Vezir-i âzamı kardeş bilecek, Macaristan üzerindeki isteklerinden de vazgeçecektir.[36] Savaş ve antlaşma sonrasında devlet politikalarında değişiklik olmuştur. 1494 yılında başlayan İtalya'ya karşı birleşip savaşan devletlerarasına 1522 yılında katılan Avusturya, I. Ferdinand döneminde Osmanlı Devleti ile imzalanan bu antlaşmadan sonra yönünü yine Avrupa'da devam eden *İtalyan Savaşlarına* çevirecektir.[37] Kanuni Sultan Süleyman ise tahta çıktığından beri uğraşmak için fırsat bulamadığı Doğu sorununa yönelecektir.[38]

1536 yılına gelindiğinde Osmanlı donanmasının başında bulunan Barbaros Hayreddin Paşa (1475-1546) Akdeniz'de Venedik donanması ile mücadeleye başlamıştır. 28 Eylül 1538 tarihinde *Preveze* de düşmanı yenen Hayreddin Paşa, Venedik ile Ege adalarının statüsünün yeniden belirlenmesini sağlamıştır. Bu zaferle Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'deki hâkimiyeti kesinleştiği için Kanuni Sultan Süleyman'da yönünü tekrar Batı'ya çevirme fırsatını bulacaktır.[39]

Bu önemli gelişmenin ardından Batıdaki diğer siyasi gelişme 20 Temmuz 1540 tarihinde Macar Kralı Jan Zapolya'nın ölmesidir. Bu durum Macar meselesini yeniden gündeme getirecektir. Çünkü ölümü halinde varis bırakmadan Macar tahtını I. Ferdinand'a bırakan Jan Zapolya bunu gizli bir antlaşma ile gerçekleştirmişti. I. Ferdinand'da bunun üzerine tüm Macaristan'ın kendisine ait olduğunu iddia ederek harekete geçmiş ve 1541 yılında Budin'i kuşatmıştır. Kanuni Sultan Süleyman bu duruma izin vermeyerek yeni bir Macar seferine çıkmıştır. Budin'de Macar Krallığı'nın varlığına gerek olmadığı düşüncesi ile burası doğrudan Osmanlı

[36] Cezar, **a.g.e.** , s.858-864.
[37] Stephen J. Lee, *Avrupa Tarihinden Kesitler/1494-1789*, Dost Kitabevi, Ankara 2012, s.63.
[38] Halil İnalcık, *Devlet-i 'Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2015, s.179.
[39] İdris Bostan, "Preveze Deniz Muharebesi", *TDVİA*, cilt: 34, İstanbul 2007, s.343.

beylerbeyliği yapılacaktır. *Erdel* taraflarının idaresi de küçük Kral Janos Zsigismond (Sigismund)'a (1540-1571) verilmiştir. *Budin'*den vazgeçmeyen I. Ferdinand'ın ordusu 1542 yılında *Budin* karşısındaki *Peşte'*ye gelmiş ve Osmanlı ordusu ile savaşan Habsburg ordusu mağlup olmuştur. Kanuni Sultan Süleyman Budin'deki hâkimiyetini güçlendirmek ve herhangi bir saldırıya karşı önlemini almak amacıyla 10. büyük seferine çıkmıştır. 22 Haziran'da *Valpo Kalesi* ile Pecs, 6 Temmuzda Şikloş, 10 Ağustos'ta *Estergon Kalesi* gibi önemli bir kale ve hemen ardından 15 Ağustosta' da *Tata* ve *İstolni Belgrad Kalesi* ele geçirilecektir.[40] Kanuni Sultan Süleyman'ın 1541 ve 1542 yıllarında düzenlediği iki sefer de I. Ferdinand ile Zapolya yerine geçen çocuk yaştaki Zapolya'nın arasını açmak için yapılmıştır. Çünkü Zapolya'nın ölümüyle yerine geçen oğlu Zapolya çok gençti ve I. Ferdinand bu durumda karlı oluyordu. Macar topraklarını sadece istila etmek yetersiz kalıyor hâkimiyet için toprakları ele geçirmek gerekiyordu. Sultan Süleyman'ın amacı bu iki rakiplerden en azından birini mağlup ederek vasal olarak sağlamaktı.[41]

1542-1545 yılları arasında Kanuni Sultan Süleyman, oğlu Şehzade Mehmed'in (1521-1543) ölümü ve iç meseleler ile uğraşacaktır. Bu arada da Avusturya ile barış görüşmeleri V. Karl ve I. Ferdinand'ın elçileri vasıtasıyla devam etmiştir. Barış görüşmeleri 1545 Kasım ayında mütareke ile sonuçlanmış ve Haziran 1547 tarihinde de 5 yıllık barış antlaşması imzalanarak iki taraf arasındaki sorun şimdilik halledilmiştir. Antlaşmayla birlikte I. Ferdinand Kanuni Sultan Süleyman Batı'nın güvenliğini sağladıktan sonra Doğu'da baş gösteren sorunlar ile uğraşma fırsatı bulmuştur.[42] 1551 yılına gelindiğinde Macar Kralı Janos Sigismund'a vasî olarak Waradin Psikoposu Utyeşenoviç Martinuzzi (1482-1551) verilmiştir. Martinuzzi bir takım siyasi düşünceler ile Avusturya hükümdarı I. Ferdinand'la haberleşerek Transylvania'yı gizli bir antlaşma ile hediye etmiştir. Bu olaylar üzerine Rumeli Beylerbeyi Sokullu Mehmet Paşa (1506-1579) seksen bin kişilik ordu ile Avusturya'ya karşı sevk edilmiştir. Bu sefer sırasında diplomatik açıdan önemli bir gelişme yaşanmıştır. 1547 yılında Avusturya ile imzalanan antlaşmadan sonra Osmanlı Devleti'ne gönderilen hem temsilci hem de rehin sıfatını taşıyan Johann Maria Malvezzi hapsedilmiştir. 1551-1552 yılları arasındaki bir yıllık süreçte

[40] Emecen, *"Süleyman I"* , s.67-68.
[41] Donald Edgar Pitcher, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası,* (Çev: Bahar Tırnakcı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2013, s.168.
[42] Emecen, *"Süleyman I"* , s.67-68.

Osmanlılar tarafından *Recse Kalesi, Veszprem Kalesi, Tımışvar, Fülek Kalesi ve Szolnok Kalesi* fethedilecektir. *Eğri Kalesi* de kuşatılmış fakat düşmanın kuvvetli savunması ve yağmurların başlaması kuşatmanın başarısız olmasına sebep olmuştur. Macaristan ve *Transylvania-Erdel* sınırlarındaki Türk kumandanlarının başarılı saldırılarına ve fetihlerine karşı güçsüz kalan I. Ferdinand barış istemek zorunda kalmıştır. Batı'da askeri hareketin durmasının üzerinden iki yıl geçtiği hâlde barış yapılmadığından dolayı I. Ferdinand Amasya'ya elçiler gönderip barış isteyerek bu duruma son vermek istemiştir. 7 Nisan Pazar günü İstanbul üzerinden Amasya'ya gelen Ogier Ghiselin de Busbecq[43] (1522-1592), ve İstanbul'da bulunan Anton Wranczy (1504-1573), Francois Zay adındaki üç Avusturya elçisi burada Kanuni Sultan Süleyman ile görüşecektir. Bu üç isimden biri olan Busbecq, Osmanlı topraklarında gördüklerini, Osmanlı Devleti'nin kuvvet ve eksikliklerini Latince mektuplarıyla yazmıştır.[44] Busbecq ilk olarak 1554 yılında Avusturya imparatoru I. Ferdinand'ın hizmetinde çalışmaya başlamıştır. İlk görevi de Kraliçe Mary Tudor'un (1516-1558) İspanya Kralı II. Felipe (1527-1598) ile İngiltere'de düzenlenen düğününe katılarak kralını temsil etmek olmuştur.[45] Buradan dönüşünde acele ile Viyana'ya çağrılarak elçilik görevi ile Osmanlı Devleti'ne gönderileceği bildirilmiştir. Busbecq kendisinden önce Osmanlı Devleti'nde elçilik görevi yapan Johann Maria Malvezzi'nin yerine bozuk siyasi durumu düzeltmek amacı ile gönderilmiştir. Alman İmparatorluğu'nun 1551'de Osmanlı Devleti ile daha önceden yapılan antlaşmayı bozması ve Transilvanya'yı işgal etmesi üzerine Malvezzi Rumelihisarı'na kapatılacak ve buradan iki yıl sonra hasta olarak çıkacaktır. Osmanlı

[43] Ogier (Augier) Ghiselin (Ghislen) de Busbecq, 1522 yılında Lille şehri yakınlarındaki Komen'de doğmuştur. Busbeke mâlikânesinin sahibi çok eski soylu bir aileye sahip olan Busbecq on sekiz yaşına kadar Louvain'de öğrenim görmüştür. Daha sonra eğitimi için Avrupa'nın çeşitli ülkelerine gitmiştir. Çağın ünlü hümanist bilim adamları ile tanışmıştır. Yunan ve Roma dilleri ile medeniyetleri hakkında bilgiler edinmiştir. 1554 yılında Alman imparatoru I. Ferdinand tarafından elçilik göreviyle İngiltereye göndermiştir. Bu görevin ardından Osmanlı Devleti ile süren sınır sorunlarının halledilmesi için 1555 yılında Amasya'ya gönderilmiştir. Osmanlı topraklarındaki görevi sırasında yazmış olduğu mektuplar "Türk Mektupları" adı altında toplanmıştır. Osmanlı topraklarındaki görevi 1562 yılında sona ermiştir. Hayatının son yıllarında ülkesine dönmek istemiştir. 1592 yılında yola çıkmış ve başına gelen olaylar yüzünden bu yıl içerisinde hayatını kaybetmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Semavi Eyice, "Busbeke", *TDVİA*, cilt:6, İstanbul 1992, s.466-467.

[44] Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi-2*, (Çev: Nilüfer Epçeli), Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011, s.623-629.

[45] Ogier Ghiselin de Busbecq, *Türk Mektupları: Kanuni Döneminde Avrupalı Bir Elçinin Gözlemleri (1555-1560)*, (Çev: Derin Türkömer), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2019, s.X.

Devleti ile Avusturya arasında devam eden sınır anlaşmazlığını çözmek amacıyla görevlendirilen Busbecq'in elçiliği 1562 yılına kadar sekiz yıl sürmüştür.[46]

Busbecq ve heyeti Amasya'ya ulaştıktan sonra saygılarını arz etmek için Sadrazam Ahmed Paşa (ö.1555) ile diğer paşaların yanına götürülmüşlerdir. Busbecq, paşalar ile birlikte imparatorunun talimatları çerçevesinde müzâkerelere başlamıştır. Kanuni Sultan Süleyman döndüğünde Avusturya elçisi huzura kabul edilmiş, aldıkları talimatları ve ifade etmesi gerekenleri kendisine takdim etmiştir. Huzurdan ayrılan elçi "Sultanın huzurundan isteklerimizin kabul göreceği konusunda pek az ümitle ayrıldık" diyecektir. Bu arada 10 Mayıs'ta Amasya'ya İran elçisi de gelecek ve İran ile yapılan ilk antlaşma olan Amasya Antlaşması imzalanmıştır. Busbecq bu durumu yorumlarken, "Dikkatlerini daha çok bize yöneltebilmek için İran temsilcisiyle hemen orada sulh akdedildi. Aramızdaki sorunlar artacağa benziyordu" demiştir. O dönemki Osmanlı-Avusturya ilişkilerindeki gelişmeleri yazan Busbecq durumu şu sözleri ile özetlemiştir: "Teknemizi Cerbe mağlubiyeti, Beyazıd'ın esir edilmesi ve voyvodanın Boğdan'dan kovulması gibi birçok kayalığın arasından başarıyla aşırabilmiştik." Müzâkerelerin devam ettiği sırada Busbecq'in ümitlerini tehlikeye düşüren bir olay yaşanmıştır. İran Şahı elinde olan Şehzade Beyazıd (1525-1561) ölmüş ve ortada onun desteği de kalmamıştır. Kanuni Sultan Süleyman, Avusturya tarafının şartlarını inceledikten sonra memnun kalmadığı yerleri çıkarıp kendi eklemelerini yapmış sonra da düzenlenen karar elçi heyetine sunulmuştur. Busbecq Avusturya lehine olmayan şartların çıkarılması veya isteklerinin yerine getirilmesi için gereken çabayı sarf etmiştir. Şartlar Avusturya imparatoruna birçok kez sunulacak ve sonunda onay görecektir. Alınan kararlar arasında belirsiz maddeler olduğu için Avusturya elçisi bu anlaşılması zor ve tartışmaya yol açabilecek hususların açıklığa kavuşturulması maksadıyla birisinin kendi ile birlikte gelmesini teklif etmiştir. Bu duruma Vezir-i âzam Semiz Ali Paşa (ö.1565) onay vermiş ve görev için elçi İbrahim uygun görülmüştür. Busbecq İstanbul Elçi Hanı'ndaki bir buçuk yıllık esir hayatının sonunda anlaşmazlığı çözmek için elçi İbrahim ile birlikte memleketine dönecek fakat 1556 yılında yarım kalan işini bitirmek amacıyla Osmanlı ülkesine geri gelecektir. Semiz Ali Paşa'nın barış yanlısı bir tutum

[46] Eyice, **a.g.m.** , s.466.

sergilemesi ile sorunlar halledilerek uzun süren müzâkerelerin sonu getirilmiştir.[47] Sorunların halledilmesi üzerine 1562 yılının ilk yarısında antlaşma metni belirlenmiş ve Kral Ferdinand'ın 1 Haziran 1562 tarihinde bu metni imzalamasıyla barış antlaşması kesinleştirilmiştir.[48] Antlaşmaya varılması üzerine Busbecq dönüş yolculuğu için hazırlıklara başlayacaktır. Her iki taraf için de şartların korunması üzerine 1562 yılının Ağustos ayında yolculuk başlamış ve heyet, uzun bir yolculuğun ardından Avusturya topraklarına ulaşabilmiştir. İmparatorun huzuruna kabul edilen İbrahim Paşa, gelişinin sebeplerini açıklayarak Türklerin kıymetli bulduğu ve gönderdiği hediyeleri takdim etmiştir. Elçilik heyetinin amacını, yaşadıklarını ve diplomasi sürecini detaylı bir şekilde yazan Busbecq[49], "Mütareke antlaşması imzalanıp resmileştikten sonra imparator da onunla Süleyman'a muhteşem hediyeler gönderdi" sözleriyle bu durumu sonlandırmıştır.[50]

Avusturya ile Osmanlı Devleti arasında yapılan 1562 tarihli barış antlaşması sükûneti iki yıl kadar sağlayabilmiştir. Bu sırada Avusturya tahtında bir değişiklik olmuş 1564 yılında I. Ferdinand ölmüş yerine II. Maximilian (1527-1576) geçmiştir. Sınır boylarındaki sorunlara çözüm getirilemediği için yeni imparator döneminde Erdel'deki olaylar artmıştır. Bu gelişmeler Osmanlı Devleti tarafından yeni bir askeri harekâtın başlatılmasına sebep olacaktır. Hem yeni imparator II. Maximilian'a gözdağı verilmek istenecek hem de *Sigetvar* ve *Eğri Kaleleri* hedeflenecektir. Osmanlı ordusu 1 Mayıs 1566 yılında İstanbul'dan ayrılmış ve Sigetvar önlerine ulaşılınca Kanuni Sultan Süleyman şehrin kuşatılmasını emretmiştir. Kuşatmayı takip eden Kanuni Sultan Süleyman'ın hastalığı giderek ilerlemiş ve 6-7 Eylül gecesi savaş meydanında hayatını kaybetmiş ancak ölüm haberi ordudan gizlenerek kuşatmanın herhangi bir sekteye uğramaması planlanmıştır ve düşünüldüğü gibi şehir

[47] Busbecq, **a.g.e.** , s.62-239.
[48] Zinkeisen, **a.g.e.** , s.640.
[49] Busbecq'in bu dönemde Macar asıllı diplomat olan meslektaşına yazdığı mektuplar, *Türk Mektupları* adı altında derlenmiştir. Bu eser Osmanlılar hakkında yakın gözleme dayalı bilgiler verme açısından ve içerisindeki bilgilerin pek çok konuda olması sebebiyle önemli bir kaynak olarak kabul edilmektedir. Eser, Kanuni Sultan Süleyman'ın Hürrem'le ve şehzadeleri ile olan ilişkilerinden, Rüstem Paşa'nın maddiyat düşkünlüğünden, Osmanlı ordugâhlarındaki düzenden, hamam adetlerinden, İstanbul sokaklarındaki hayvanlardan, güncel dedikodulardan gibi pek çok konu da ilk elden bilgiler vermektedir. Eserin diğer bir niteliği de Osmanlı Devleti'ni hümanist eğitimle yetişmiş bir Batı Avrupalının gözünden anlatmış olmasıdır. Busbecq, Osmanlı Devletinde gördüğü aksaklıkları ve adaletsizlikleri yazmış ve bunları eleştirmiştir. Avrupa'ya sadece Osmanlıları tanıtmakla kalmamış, siyasi görevi dışında ilim ve bilim alanında da ülkesine yararlı işler yapmıştır. Detaylı bilgi içi bkz. Busbecq, **a.g.e.** , s.11-12.
[50] Busbecq**, a.g.e**. , s.241-246.

fethedilmiştir.[51] Osmanlı ordusu 21 Ekim'de Sigetvar'dan hareket ettikten iki üç gün sonra, 24-25 Ekim'de Kanuni Sultan Süleyman'ın ölüm haberi resmen ilan edilmiştir. Sultan II. Selim (1566-1574) İstanbul'da cülus ederek sekiz yıllık saltanatı boyunca hiç sefere çıkmayan ilk Osmanlı Sultanı olacaktır. Yeni Sultan günlerini İstanbul'da sarayda ve kışları da Edirne'de geçirmiştir. Habsburglar ile olan savaş durumuna da Sultan II. Selim ile Avusturya imparatoru II. Maximilian'ın imzaladıkları 17 Şubat 1568 tarihli barış antlaşması ile son verilecektir.[52] 1568 yılında imzalanan Edirne Barış Antlaşması'ndan sonra her iki devlet arasında 1592 yılına kadar sınır anlaşmazlıkları dışında kayda değer bir olay yaşanmamıştır.[53]

1593 yılındaki savaş Osmanlıların iki devlet arasında sınır kabul ettiği *Kulpa Nehri*'ni geçmeleri ve stratejik açıdan önemli olan Sissek'i kuşatmaları sebebiyle yeniden başlayacaktır.[54] Sultan III. Murad (1574-1595) döneminde Habsburglar ile tekrar başlayan savaşlardan Batı tarih kaynaklarında Onbeşyıl savaşları veya Uzun savaşlar olarak bahsedilecektir.[55] Savaşın devam ettiği 1595 yılında Sultan III. Mehmed (1595-1603) Manisa'dan İstanbul'a gelerek babası Sultan III. Murad'ın yerine tahta oturacaktır. Sultan III. Mehmed, savaşın kötü gidişatı karşısında teşvikler ve yeniçerilerin ısrarı ile Kanuni Sultan Süleyman'dan sonra terk edilmiş bir gelenek olan Sultanın ordunun başında sefere çıkmasını yeniden başlatacaktır. Sultanın başında bulunduğu Osmanlı ordusu 1596 yılında Macaristan'ın Kuzeydoğusunda bulunan *Eğri Kalesi*'ni almıştır.[56] Uzun süren savaş 1601 yılına gelindiğinde Osmanlı Devleti'nin başarısı ile devam edecektir. Bu başarı *Kanije Kales'*nin Tiryâkî Hasan Paşa[57] (ö.1608) tarafından fethedilmesidir. *Kanije Suyu*'nun sol tarafında inşa edilen *Kanije Kale'*si Osmanlı Devleti tarihinde ilk defa Kanuni Sultan Süleyman zamanında 3. Macaristan seferi sırasında kuşatılarak (1532) ele geçirilmiştir. Daha sonra kale kaybedilerek Avusturya İmparatorluğu'nun eline geçecektir. Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında tekrar başlayan savaşta kale

[51] Emecen, "*Süleyman I"* , s.71.
[52] Feridun Emecen, "Selim II", *TDVİA*, cilt:36, İstanbul 2009, s.416-417.
[53] Hatti Efendi, **a.g.e.** , s.4.
[54] Hatti Efendi, **a.g.e.** , s.4.
[55] Bekir Kütükoğlu, "Murad III", *TDVİA*, cilt:31, İstanbul 2006, s.172-174.
[56] Mehmet Öz, "II. Viyana Seferine Kadar XVII. Yüzyıl", *Türkler Ansiklopedisi*, cilt:9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.715.
[57] Tiryaki Hasan Paşa'nın hayatının ilk yıllarına dair bilgi bulunamamaktadır. Sultan II. Selim döneminde Enderun'da eğitim görmüş Osmanlı Veziridir. Kanije kahramanı olarak bilinir. Detaylı bilgi için bkz. Mahmut Ak, "Tiryâkî Hasan Paşa", *TDVİA*, cilt:41, İstanbul 2012, s.205-207.

Osmanlı Devleti tarafından kuşatılmıştır. 40 gün süren mücadele sonucunda kale anahtarlarının Osmanlı serdarına teslim edilmesiyle kuşatma son bulmuştur (20 Ekim 1600).[58] 14 yıl kadar sürmüş olan savaş sonucunda Osmanlı Devleti önemli bir kazanç sağlayamamış bunun yanı sıra maddi ve manevi olarak ciddi kayıplar yaşamıştır. Sınır olayları, Orta Avrupa'daki siyasi hâkimiyet kurma amacı ve Osmanlı Devleti'nin önde gelen idarecileri arasındaki rekabet mücadelesi savaşın sebepleri arasında sayılabilir.[59] Osmanlı Devleti'nin aynı zamanda Anadolu'daki Celali isyanları ve 1603 yılından beri Safeviler ile uğraşıyor olmasına rağmen rekabet mücadelesinde olan idarecilerden Vezir-i âzam Lala Mehmed Paşa (ö.1606) Macaristan ile barış yapmak yerine savaşmayı tercih etmiştir. Erdel Prensi Istvân Bocskai'de Osmanlı himâyesine güvenerek 1604 yılı Kasım ayında Habsburglar'a karşı isyan edince barış arayışları kesilmiş ancak savaş Osmanlı Devleti'ni sarstığı gibi Habsburg tarafını da maddi yönden büyük sıkıntıya düşürmüştür. Her iki devletin maddi açıdan ciddi problemler yaşaması üzerine Macar elçilik heyeti sefer mevsimi başlamadan önce İstanbul'a gelecektir. Barış ve ittifak konularını içeren sözleşmeyi Sultan I. Ahmed'e (1603-1617) getirmişler fakat geçici bir antlaşma hususunda söz alabilmişlerdir. Yeni askeri gelişmeler üzerine Sultan I. Ahmed bu sözleşmeye eski tarih attırarak imzalamıştır. Habsburglar bu barışa Macarların katılmasını istemediklerinden bunu engellemek için Osmanlı-Macar anlaşmazlıklarını öne sürerek Osmanlıları etkilemeye çalışmışlardır.[60] Hazırlanan barış antlaşması metnine göre, sultan çasarı babası, çasar da sultanı oğlu kabul edecek ve birbirlerine eşit değerde hediyeler göndermeleri gerekecektir. Habsburg elçisinin sürekli olarak İstanbul'da kalması şartı antlaşma planında var olan bir maddedir. Yine sultanın, çasar sarayında sürekli olarak bir yetkilisini bırakması da yenilik gibi değerlendirilebilecek bir istekti. Osmanlılar, Macar isyancılarına yapacakları her türlü destekten kaçınacaklardı. Barış antlaşmasının imzalanması üzerine her iki taraf arasında ticaret yeniden başlayacak ve esirler karşılıklı olarak bırakılacaktı. Yukarıda bahsedilen taleplerin birçoğu antlaşma metninde yer almış ve bunun yanı sıra Macarlar antlaşmanın dışında tutulamamıştır. İlk zamanlar kendi çıkarlarını korumak için Macar-Habsburg barışını kabul etmeyen Bocskai'nin daha sonra kabul etmesi üzerine 18 Temmuz 1606 tarihinde Osmanlı-Habsburg ve Macar

[58] Géza Dávid, "Kanije", *TDVİA*, cilt:24, İstanbul 2001, s.307.
[59] Öz, **a.g.m.** , s.715.
[60] Papp, **a.g.m.** , s.472.

heyetleri bir araya gelmiştir. Taraflar arasındaki ilk buluşma 29 Ekim'de gerçekleşecek ve Osmanlı Devleti ile Habsburg hanedanı arasındaki 15 yıllık savaş dönemini bitiren Zitvatorok Antlaşması Macaristan'ın Kuzeybatı kısmında bulunan *Zsitva* ve *Tuna Nehrinin* kesiştiği, Macarca *Zsitvatorok* diye adlandırılan yerde 11 Kasım 1606 tarihinde imzalanacaktır. Bu antlaşmanın önemli maddelerine göre:

- Çasar ve Sultan arasında baba-oğul ilişkisi kurulup Osmanlılar Beç Kralı yerine Kayzer ya da Çasar unvanını kullanacaklardır.
- Savaş sırasında tarafların kazanmış olduğu topraklar ellerinde kalacaktır.
- İmparator, Osmanlı Devleti'ne hediye mahiyetinde bir kereye mahsus olmak üzere 200.000 kuruş gönderecek ve yıllık vergi ödemeyeceklerdir.
- Her iki tarafında elinde tuttuğu esirler iade edilecek bundan sonra esir almak ve kaleleri işgal etmek yasaklanacaktır.
- Osmanlıların himayesinde bulunan köylerde ödenmesi gereken vergiyi köy muhtarları toplayacaktır. Krala vergi vermeyen soylu kesim yine aynı şekilde Osmanlı Devleti'ne de vergi vermeyecektir.
- Osmanlı Devleti *Eğri, Kanije* ve *Estergon* gibi önemli kaleleri elinde tutacaktır. Fakat imparator elçileri antlaşmanın onaylanması sırasında Kanije'yi isteyebilirlerdi.
- Barış antlaşmasının 20 yıl yürürlükte kalması kararlaştırılmıştır. 23 Haziran 1606 yılında Macar ve Habsburg imparatoru arasında imzalanan Viyana barışının kararları da kabul edilmiştir.[61]

Antlaşma metni dikkatle hazırlanıp gerekli düzeltmeler yapıldıktan sonra imzalanacaktır. Bu antlaşma altı defa uzatılmış ve böylece antlaşmanın öne sürdüğü maddeler altmış yıl boyunca yürürlükte kalmıştır.[62]

Osmanlı Devleti ve Habsburgların bazı geçici başarıları sonucunda imzalanan 1606 Zitvatorok Antlaşması Orta Avrupa'da Osmanlı yayılmasının sona erdiğini ilan eden bir antlaşmadır. Zaten Osmanlı Devleti bu savaşı iç karışıklık yaşadığı bir dönemde devam ettirmeye çalışmış ve maddi yönden sıkıntılar da yaşanmıştır.[63] Avrupa'da *Uzun Türk Savaşları* olarak anılan 1593-1606 yılları arasındaki savaş dönemi bu

[61] Papp, **a.g.m.** , s.473.
[62] Papp, **a.g.m.** , s.472-474.
[63] Öz, **a.g.m.** , s.715.

şekilde son bulacaktır. Bu antlaşma Osmanlı-Avusturya ilişkileri açısından dönüm noktasıdır. Çünkü Osmanlı Padişahı, Avusturya İmparatorunun protokol yönünden kendisiyle eşit olduğunu kabul etmiştir. Avusturya artık senelik ödemelerini yapmayacaktı ve bu şekilde yavaş yavaş kuvvet dengesi sağlanmıştır.[64]

Osmanlı-Avusturya savaşının devam ettiği sırada nüfus artışı, fiyat artışları ve paranın değerinin düşürülmesinin yol açtığı zorluklar, ateşli silahların yaygınlaşması, taşra idarecilerinin baskıları, savaşlardan kaçan levent-sekban gruplarının eşkıyalık yapması gibi sorunlar sebebiyle Osmanlı Devleti içerisinde karışıklıklar baş gösterecektir. Macarların yenilgisi ile sonuçlanan Haçova Savaşı'ndan sonra eşkıyalık hareketleri iyice artarak büyük bir isyan haline gelecektir. Avusturya savaşları ve 1603'ten sonra İran ile yapılan savaşla birlikte Osmanlı Devleti'ne büyük zararlar veren bu isyan hareketi Vezir-i âzam Kuyucu Murad Paşa'nın (1530-1611) yönetimindeki Osmanlı ordusu sayesinde 1608 yılında Maraş yakınlarında kanlı bir şekilde bastırılmıştır. Osmanlı Devleti'nin Habsburglar ile savaşmasını ve Anadolu'da çıkan isyanı fırsat bilen Şah Abbas (1527-1629) idaresindeki İran ordusu 1603 yılında *Tebriz'i* alarak Azerbaycan'a girmiştir. Vezir-i âzam Kuyucu Murad Paşa 1610 yılında içteki karışık durumu ancak düzelterek *Tebriz* üzerine yürümüştür. 1612 yılında İran ile bir barış antlaşması imzalanmış ve bu antlaşmaya göre Azerbaycan ve Kafkas toprakları Osmanlı Devleti'nin elinden çıkmıştır. Osmanlı açısından önemli olan bu topraklar sebebiyle 1615 yılında savaş tekrar başlayacaktır. Halil Paşa idaresindeki Osmanlı ordusu Erdebil yönünde yürüyüşe geçmiş ve İran Şahı'nın elçisi barış isteği ile Osmanlı Devleti'ne gelecektir. Bunun üzerine 1618 yılında Osmanlı Devleti ile İran arasında Serav Antlaşması imzalanmıştır.[65]

2.2. Dönem (1606-1699) Osmanlı-Avusturya İlişkileri

Osmanlı Devleti ile İran arasında imzalanan antlaşma sonrasında Erdel üzerindeki Osmanlı-Avusturya mücadelesi yeniden başlamıştır. Osmanlı Devleti tarafından Erdel ve Kuzey Macaristan hükümdarı olarak Stefan Bocskai (1557-1606) seçilmiş ancak Zitvatorok Antlaşması'ndan birkaç hafta sonra 29 Aralık 1606 tarihinde Bocskai öldüğü için Erdel'de sağlanan istikrar yeniden bozulmuştur. Almanların

[64] Beydilli, **a.g.m.** , s.174.
[65] Öz, **a.g.m.** , s.716.

kaçak Opole Dükü ve Almanlar tarafından Erdel'in işgalcisi olarak görülen Sigismund Bathori (1573-1613) mirası sebebiyle Erdel'de yaşamıştı. Sigismund Bathori onun kuzeni Gabriel Bathori (1589-1613), Erdel'in genel yetkilisi olan Gubernator Sigismund Rakoçi (1544-1608) ve Osmanlı Devleti'nin desteklediği Valentin Homonay, Erdel üzerinde hak iddia etmişlerdir. 12 Şubat 1607 tarihinde toplanan Erdel Meclisi Rakoçi'yi Erdel Prensi seçecek ve Osmanlı Devleti'de bu adayı tanıyacaktır. Fakat Rakoçi tahttan bir yıl sonra çekilecek yerine Türkler'in *Deli Kral* olarak adlandırdıkları Gabriel Bathori geçecektir ve böylece Erdel üzerindeki Osmanlı-Avusturya mücadelesi tekrar başlamıştır. Bathori, Osmanlı Devleti ile arasındaki antlaşmayı birçok kez sınırdaki isyanlarıyla bozmuştur. Bathori'nin ölümü üzerine Erdel Meclisi tekrar toplanmış ve bu sefer Gabriel Bethlen (1580-1629) prens olarak seçilmiştir. Osmanlı Devleti, Almanların Erdel üzerindeki tehditleri sebebiyle İskender Paşa'yı bir süre Erdel'de bırakacaktır. Her iki tarafta barış durumunu bozmak istemediğinden sınırdaki isyanlar küçük çaplı mücadeleler ile halledilmekteydi. Osmanlı Devleti bu dönemde Erdel üzerindeki sorunlardan çok Lehistan meselesi ile uğraşmıştır.[66] 1618 yılında Avusturya tarafında ise Otuz Yıl Savaşları başlamıştır. Bu savaşların başlamasının en temel sebebi ise Habsburg İmparatoru I. Maximilianus'un (1459-1519) Burgonya Kraliçesi ile evlenmesidir. Çünkü Fransa 15. yüzyılın başından itibaren Burgonya'yı ele geçirmeye çalıştığından Habsburg hanedanı bu sebeple Fransa'yı karşısına almıştır. Farklı devletlerin çarpışmaları ile 1618-1648 yılları arasında çıkar mücadeleleri devam etmiştir. 1648 yılına gelindiğinde Habsburg elçileri, Fransa ile *Münster'de*, İsveç ile de *Osnabrück'te* yaptıkları görüşmeler sonucunda Vestfalya Antlaşması'nı imzalamışlardır.[67] Aşağı yukarı aynı dönemde Osmanlı Devleti'de Doğu'da İran ile yıllardır devam eden mücadelesini 17 Mayıs 1639 Kasr-ı Şirin Antlaşması ile sonuçlandıracaktır.[68] Osmanlı Devleti ve Avusturya barış durumunda iken başka sorunlar ile ilgilenmiş olsalar da Macar Krallığının yıkılışından itibaren Orta Avrupa'da önemli bir eyalet olan Erdel için küçük çaplı çatışmalar yapmaktan geri durmamışlardır.[69] Tarafsız bölge olan *Erdel* üzerinde hâkimiyet kurma mücadelesiyle iki taraf arasındaki çarpışmalar şiddetlenmiş, barış antlaşması ihlal edilerek 1663

[66] Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi-III,* (Çev: Nilüfer Epçeli), Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2009, s.277-299.
[67] Lee, **a.g.e.** , s.110-124.
[68] Rhoads Murphey, "Kasrışîrin Antlaşması", *TDVİA*, cilt:24, İstanbul 2001, s.575.
[69] Feridun M. Emecen, *Osmanlı Klasik Çağında Siyaset*, Timaş Yayınları, İstanbul 2009, s.229-230.

yılında savaş yeniden ilan edilmiştir.[70] Bir yıl sürecek olan savaşta ilk olarak Uyvar üzerine yürüme kararı alınacak ve böylece Zitvatorok Antlaşması'ndan itibaren 56 yıl süren barış dönemi yerini savaşa bırakmıştır. *Uyvar Kalesi* altı haftalık kuşatmadan sonra vire ile teslim olmuştur. Osmanlı ordusu Novegradi'nin fethinden sonra Belgrad kışlağına çekilmiştir. Bunu fırsat bilen Avusturya ordusu Sigetvar'ı kuşatacak fakat daha Serdâr-ı Ekrem Fâzıl Ahmed Paşa (1635-1676) yolda iken kuşatma kaldırılmıştır. Düşman ordusu Kanije'yi de kuşatma altına almış fakat yine aynı şekilde Osmanlı ordusu yolda iken kuşatma kaldırılmış ve Avusturya ordusu *Yenikale*'ye çekilmiştir. Bunun üzerine *Yenikale*'ye yönelen Serdâr-ı Ekrem 9-10 Haziran gecesi burayı kuşatarak Haziranın son gününde kale Osmanlı Devleti'nin eline geçecektir.[71] Bu sırada Avusturya ordusunun başına Habsburg İmparatoru I. Leopold (1640-1705) tarafından Raimondo Montecûccoli (1609-1680) getirilmiş ve kendisi imparatorluğun *Feldmaresciallo Generale*'si olmuştur.[72] Montecûccoli'nin ordusu çarpışabilecek asker sayısı yönünden yetersizdi ve ordunun iyi idare edilemediği düşüncesiyle Avusturya ordusu müdafaada kalacaktır. *Raab Nehri*'ni geçmek isteyen Vezir-i âzam'ın en iyi askerlerinin bir kısmı geri çekilme sırasında nehirde boğularak hayatlarını kaybetmişlerdir. Avusturya ordusu *Raab Nehri*'ni ele geçirecek ve bunu zafer sayacaktır. Savaş şartlarının verdiği güçlükler sebebiyle olmalı ki Avusturya imparatoru bir an evvel barış yapılmasını istemiştir. Bunlar İspanya Krallığı'nın Portekiz ile olan savaşının Avusturya'yı etkilemesi, müttefik ordulara özellikle de Fransa'ya güvenilmemesi, Prusya Prensi Brandeburg'un Fransa Kralı XIV. Louis (1638-1715) ile antlaşma yapıp Avusturya'nın en zor durumunda takviye kuvvet göndermek istememesi ve veraset savaşının etkilemiş olduğu topraklardaki mali durumun bozuk olmasıdır. Avusturya elçisi Simon Reniger Von Reningen, St. Gotthard savaşından önce antlaşma için imparatordan gereken izinleri almıştı ancak Osmanlıların istekleri ve başarıları sebebiyle barışa razı olmadıkları için antlaşma imzalanmamıştır. Fakat *Raab Nehri*'ndeki bozgundan sonra ikmal yetersizliği ve orduda baş gösteren sıkıntılar sebebiyle büyük devlet adamları ve özellikle büyük vezir barışa razı olacaktır. İki taraf ordusu da büyük çarpışmalardan

[70] Simon Reniger Von Reningen, İstanbul'da Kaiser'in Maslahatgüzârı (resident) Olarak Bulunan Simon Reniger Von Reningen'in Esas Raporu, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, No: T/0097, s.7.
[71] Özgür Kolçak, "Vasvar Antlaşması", *TDVİA*, cilt:42, İstanbul 2012, s.561.
[72] Nursel Doğan, *Osmanlı-Habsburg Savaşlarında Bir General: Raimondo Montecuccoli Ve Tercüme-i Fenn-i Harb (1660-1664*), Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2018, s.61.

kaçınacak, Avusturya ordusu müdafaada kalacak ve Osmanlı ordusu da yavaş hareket edecektir. Tam bu sırada imparatora gönderilen antlaşma metninin 3 Ekim'de onaylandığı haberi gelince düşmanlıkları da son bulacaktır. Habsburg kralı Leopold Ignaz Joseph Blathasar Felician (1640-1705) antlaşma şartlarında Erdel'i Rakoczy zamanındaki karışıklıktan önceki durumunda görmek istediğini, *Varat* bölgesi ve elden çıkan diğer yerlerin geri istenmesini ve serbest olarak başka bir prensin seçilmesini talep ettiğini elçiye bildirecek ancak Osmanlı Devleti bu şartları kabul etmeyecektir. 1 Ağustos günü elçi Reningen'in de yanında bulunduğu Avusturya ordusu St. Gotthard'ın 72 mil yukarısında *Raab Nehri*'ni geçmiş ve iki ordu arasında şiddetli bir çarpışma yaşanmıştır. Yağmur sebebiyle büyük sıkıntılar yaşandığı için Osmanlı tarafından da barış istekleri yapılacak ve fazla zaman kaybedilmeden barış şartları görüşülüp anlaşmaya varılacaktır. Reningen yeni antlaşmanın maddelerini yazmış ve antlaşma 10 Ağustos 1664 tarihindeki Vasvar'daki Türk ordugâhında Habsburg tam yetkili elçisi Simon Reniger ile Osmanlı Sadrazamı Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa tarafından imzalanmıştır.[73]

Vasvar Antlaşması, Osmanlı Devleti'nin Macaristan topraklarındaki en geniş sınırlarını belirlemektedir. Aynı zamanda bu antlaşma, Habsburg İmparatoru I. Leopold ile Osmanlı Padişahı IV. Mehmed (1648-1687) tarafından da onaylanmıştır. On maddeden oluşan antlaşmanın sonuncu maddesine göre, yapılan antlaşmanın yirmi yıl süre yürürlükte kalması ve dört ay içerisinde iki tarafın elçilerinin karşılıklı olarak değiştirilmesine karar verilmiştir.[74] Barış antlaşmasına göre, Erdel'deki Osmanlı egemenliği onaylanmaktaydı. Avusturya ele geçirdiği yerlerden çekilecek ve Osmanlı ordusunun ele geçirdiği *Uyvar, Novegradi Kaleleri* ve çevresi onlarda kalacaktır. Rakoczi ve Janos soyundan ve Orta-Macar beylerinden hiç kimse Erdel işlerine karışmayacaktır. İmparator padişaha iki yüz kuruşluk pişkeş yollayacak padişah da buna karşılık uygun bir şey gönderecektir.[75]

Avusturya seferi sebebiyle bir süreliğine ara verilmiş olan Girit meselesi barış ortamının sağlanması üzerine tekrar açılacaktır. Vezir-i âzam Fâzıl Ahmed Paşa Girit seferi için Serdâr-ı Ekrem tayin edilecektir. Osmanlı ordusu 15 Mayıs 1666 tarihinde Eğriboz'a gitmek için Edirne'den hareket etmiştir. *Kandiye Kalesi*'ni almak için

[73] Reningen, **a.g.e.** , s.7-88.
[74] Kolçak, **a.g.m.** , s.560-562.
[75] Öz, **a.g.m.** , s.725.

uğraşan Serdâr-ı Ekrem Fâzıl Ahmed Paşa 6 Eylül 1669[76] tarihinde kaleyi işgal etmiş fakat Girit meselesinde kesin bir sonuç alamadan Edirne'ye dönmüştür. *Kandiye* kuşatması sırasında Mora'da beklemiş olan Sultan IV. Mehmed bu olay sonrasında 5 Haziran 1672 tarihinde Kamaniçe'yi almak için Lehistan seferine çıkacaktır. Amacına ulaşan bu sefer sonucunda Bucaş Antlaşması (18 Ekim 1672) imzalanarak Sultan IV. Mehmed Edirne'ye dönecektir. Ancak Leh Kralının antlaşma şartlarına uymaması sebebiyle Sultan IV. Mehmed 7 Ağustos 1673 tarihinde 2. Lehistan seferine çıkacaktır. Bu sırada hava şartları iyice bozulmaya başlayacak ancak Sultan IV. Mehmed geri çekilmeyerek Osmanlı-Leh savaşı *Zuravno Kalesi* etrafında yapılacaktır. Çarpışmalar sonucunda Leh kralı antlaşma şartlarını kabul etmiş ve Kasım 1676 yılında Osmanlı Devleti ile Lehistan arasında barış antlaşması imzalanmıştır.[77]

2.3. Dönem: 1699'dan Sonra Osmanlı-Avusturya İlişkileri

2.3.1. II. Viyana Kuşatması ve Osmanlı-Avusturya Savaşları (1683-1699)

Avusturya-Almanya tahtında bulunan I. Leopold Katolik olduğu için Orta-Macar Protestanlarına karşı bir imha siyaseti uygulamıştır. Bu siyasetin kurbanlarından birinin oğlu olan İmre Tököli (ö.1705) hem Erdel Prensi'nin kayını olması hem de Erdel Prensi Rakoczy'nin dul karısı Helene ile evlenmesi üzerine nüfuzunu oldukça genişletmiştir. Milli mukavemet timsali sayılmaya başlayacaktır. Erdel üzerinde hak iddia ederek Avusturyalılara karşı 4-5 yıl boyunca başarılı bir mücadele gösterecektir. İmre Tököli kendi kuvvetini yeterli görmediği için 1682 yılında İstanbul'a elçilerini göndererek Osmanlı Devleti'den yardım istemiştir. Görüşmeler sonucunda Budin Beylerbeyi Melek İbrâhim Paşa (1595-1685) *Fülek Kalesi* önünde 16 Eylül'de İmre Tököli'ye prenslik alâmetlerini vermiştir. Bu politika ile Osmanlı himâyesinde Orta-Macar adıyla yeni bir devlet kurulması ve Macar hâkimi unvanıyla da İmre Tököli'nin bu devletin başına geçirilmesi planlanmıştır.[78] Bu sırada Vasvar Antlaşması'nın yenilenmesine daha iki yıl olduğu halde Avusturya elçisi Christoph Von Kaunitz bu antlaşmanın yenilenmesi için gönderilecektir. Avusturya, Orta-

[76] Kandiye kuşatması hakkında detaylı bilgi için bkz. Ersin Gülsoy, "Kandiye", *TDVİA*, cilt:24, İstanbul 2001, s.303-305.
[77] Abdülkadir Özcan, "Mehmed IV", *TDVİA*, cilt:28, İstanbul 2003, s.416.
[78] Sândor Papp, "Tököli, İmre", *TDVİA*, cilt:41, İstanbul 2012, s.277-278.

Macar sorunu ve bazı sınır anlaşmazlıklarının yol açacağı vaziyetleri bildiğinden ve Macar meselesi sebebiyle Osmanlı topraklarında bir savaş hazırlığı yapıldığından antlaşmanın bir an önce yenilenmesini isteyecektir.[79] Merzifonlu Kara Mustafa Paşa elçiyi kabul edecek iki ülke arasındaki dostluktan ve bu durumun devamını istediğinden bahsedecektir. Reis Efendi ile Divân-ı Hümâyun tercümanı Alessandro Maurocordato (İskerletzâde Aleksandır, 1636-1709) altı defa görüşmüş olmasına rağmen bir sonuca varılamamıştır.[80] Görüşmeler ve uğraşlar sonunda barış antlaşması yenilenmemiş ve Sultan IV. Mehmed devlet ricali tarafından Avusturya seferine ikna edilerek önce *Yanıkkale* üzerine gidilmesine karar verilmiştir. Vasvar Antlaşması'ndan sonra 1683'e kadar sürmüş olan 18 yıllık barış ortamı bu şekilde bozulmuştur. Savaşa, Avusturya'nın sınır olayları, akınları ve sınır kalelerinden birçoğuna Türk esirleri hapsetmesi sebep olarak gösterilmiştir. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa ve diğer devlet adamları fikir değiştirerek II. Viyana kuşatması ile sonuçlanacak bu sefere karar vermişlerdir.[81] Zaten Kara Mustafa Paşa, Osmanlı Devleti'nin Venedik, Polonya ve Rusya gibi devletlerle teke tek yaptığı savaşlarda başarılar kazanmasına güvenmiş ve Orta-Avrupa sorunu sebebiyle oraya yeni bir fetih girişimi başlatmayı planlamıştır.[82] Osmanlı ordusunun Mart ayı sonunda Edirne'de toplanması üzerine Avrupa'da Papa XI. Innocent (1611-1689) önderliğinde Almanya'nın, Lehistan'ın, Venedik ve Rusya'nın da katıldığı büyük bir ittifak ortaya çıkmıştır.[83] Vezir-i âzam Kara Mustafa Paşa Osmanlı ordusunun başında Edirne'den yola çıkmış ve Belgrad'da askeri bir toplantı yapmıştır. Kara Mustafa Paşa *Yanıkkale*'nin fethi ile görevlendirilmiş ancak kendisi Viyana üzerine yürümeyi planlamıştır. Kırım Hanı Murad Giray Han (1627-1696) bu fikre karşı çıkmış ancak yine de Viyana üzerine gidilmesine karar verilmiştir. Osmanlı ordusu iki kola ayrılmış yarısı *Tuna* bölgesinde yarısı da *Raab Nehri* etrafında mevzilenmiştir. Düşman ile ilk temas 30 Haziran'da olmuş ve 1 Temmuzda da Viyana yönünde taarruz hareketleri başlamıştır.[84] Savaşın genel seyri Osmanlı lehine ilerlemiştir. Leh kumandanı III. Jan Sobieski'nin (1629-1696) çok kalabalık olan şövalyeleri, Osmanlı ordusunun ortasına yürümüş ve hücuma hazırlanmışlardır.

[79] Danişmend, **a.g.e.** , s.598.
[80] Cevat Üstün, *1683 Viyana Seferi,* TTK Yayınları, Ankara 2010, s.21.
[81] Abdülkadir Özcan, "Merzifonlu Kara Mustafa Paşa"*, TDVİA,* cilt: 29, Ankara 2004, s.247.
[82] Öz, **a.g.m.** , s.726.
[83] Kemal Beydilli, "Viyana" , *TDVİA*, cilt:43, İstanbul 2013, s.116.
[84] Üstün, **a.g.e.** , s.47-51.

Şiddetli saldırılar karşısında Osmanlı ordusu geri çekilmeye başlamış ve savaşın kaybedildiği anlaşılınca da askerler ordugâhı bırakıp kaçmışlardır. Kargaşa içinde başlayan savaş Habsburg yardımcı kuvvetlerinin etkisiyle Osmanlı açısından mağlubiyetle sona erecektir. Osmanlı askerlerinin geri gelme ihtimaline karşı Leh askerleri ve yardım ordusu bir gece daha bekleyecek ancak gece saatlerinde Osmanlı ordusunun kesin olarak gittiği anlaşılacaktır. 13 Eylül 1683 Pazartesi sabahı savaş çoktan bitmiş ve Osmanlı ordusu gözden kaybolmuştur.[85] Osmanlı Devleti ile Haçlı ittifakına katılan devletlerarasında 1683-1699 yıllarında devam edecek olan savaşlar Avrupa'da *Büyük Türk Savaşları* adıyla bilinmektedir.[86] Osmanlı Devleti, II. Viyana kuşatmasının başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra Avusturya, Lehistan, Venedik ve 1695'te de Rusya'nın katıldığı müttefik orduları karşısında ayrı ayrı cephelerde savaşmak zorunda kalmıştır. Ruslar 1695 yılından itibaren Kırım taraflarında hücuma geçerek 1696 yılında *Azak Kalesi*'ni ele geçirmişlerdir.[87] Gelişmelerin ardından Sultan II. Mustafa (1695-1703) kaybedilen toprakları geri almak amacıyla 1697 yılında yeni bir sefere karar verecektir. Ancak 1683 yılında başlayan Büyük Türk Savaşlarının sonuncusu olan Zenta Savaşı müttefik orduların başarısı ile sonuçlanacak ve bu önemli başarı Batı dünyasında büyük bir heyecana yol açacaktır.[88]

2.3.2. Karlofça Antlaşması

Zenta yenilgisinin ardından Osmanlı ordusunun Tuna kıyılarına çekilmesini fırsat bilen Venedikliler, *Mora* yarımadasından Kuzeye ilerlemiş ve Atina, Dalmaçya ve Bosna'da bulunan birçok kaleyi ele geçirdiğinden dolayı Osmanlı Devleti barış istemek zorunda kalmıştır. Avusturya'da yakında İspanya Veraset Savaşlarının başlaması ihtimali üzerine barıştan yana olacaktır. Venedik'te Avusturya'ya uyum sağlayarak barış yanlısı bir tutum sergilemiştir.[89] Osmanlı sarayında dragoman olan Alessandro Maurocordato tarafların barışa meyilli olduklarını fark etderek hem şöhretini düşünerek hem de imparatorluğun çıkarlarını korumak amacıyla Sadrazam Amcazâde Hüseyin Paşa (ö.1702) ile görüşerek barış görüşmelerinin başlamasına

[85] Andrew Wheatcroft, *Kapıdaki Düşman: Habsburglar ile Osmanlıların Avrupa Mücadelesi,* (Çev: Neşenur Domaniç), Doğan Kitap, İstanbul 2012, s.202-213.
[86] Beydilli, "*Avusturya",* s.174.
[87] Özcan, *"Karlofça"* , s.504.
[88] Erhan Afyoncu, "Zenta" , *TDVİA*, cilt:44, İstanbul 2013, s.279-281.
[89] Özcan, *"Karlofça"* , s.504.

yardımcı olmuştur.[90] Sadrazam Hüseyin Paşa 16 yıldır devam eden savaşların içteki düzeni bozmasından ve son verilen kayıplar sebebiyle barıştan yana tavrını göstererek bu durumu padişaha da kabul ettirmiştir. Tarafların Erdel üzerindeki anlaşmazlıkları bölgenin Avusturya'ya bırakılması karşılığında Osmanlı tarafının diğer isteklerinin kabul edileceği şartı ile çözülerek barış görüşmelerinin hazırlıkları resmi olarak başlayacaktır.[91]

Barış görüşmeleri için padişahtan tam yetki alan Hüseyin Paşa, Râmi Mehmed Efendi'yi (1655-1708) başmurahhas ve Divan-ı Hümâyun tercümanı olan Alessandro Maurocordato'yu da büyükelçilik payesiyle tam yetkili olarak barış görüşmeleri için resmen görevlendirmiştir. Avusturya'nın önerdiği Karlofça kasabasında yapılması planlanan görüşmelere Avusturya tarafından, Kont Wolfgang von Öttingen, Kont Leopold von Schlick, Kont Luigi Ferdinando Marsigli (1658-1730) ve kâtip Till katılmıştır.[92]

Marsigli, diplomasi masasına geçmeden evvel savaşın devam ettiği sırada *Tuna Nehri* çevresindeki gözlemleriyle Avusturya ordusunun ulaşımını kolaylaştırmak adına çalışmalar yapmıştır. Kendisi Karlofça görüşmelerinde üçüncü murahhas olarak görevlendirilmiştir. Marsigli'nin Karlofça görüşmelerinde yer alması; "Daha evvel İstanbul'a gitmiş olması, Kinski'nin güvendiği biri olması, yetenekli olması ve sınırlar hakkında bilgi sahibi olması" özelliklerinden kaynaklanmaktaydı. Kendisi yapmış olduğu gözlemler ve çalışmalar sayesinde Balkan coğrafyası hakkında geniş bilgilere sahiptir ve bu sebeple Marsigli'den çoğunlukla bölge coğrafyası, sınırların nasıl çizilmesi gerektiği gibi konular hakkında bilgi alınmıştır.[93]

Görüşmelere, Lehistan tarafından Kont Stanislas Malachowsky, Venedik'ten ise Carlo Ruzzini (1653-1735), Lorenzo Fondra ve kâtip Giovanni Battista Nicolosi, Rusya tarafından da Procopios Begdanowitch Vozhnitsin katılacaklardır. Müttefik devletlerin elçileri ağır kayıplar veren Osmanlı elçilerinin talepleri tartışmasızca kabul edeceğini düşünmüşler ancak düşündükleri gibi olmayacak ve Osmanlı delegeleri yenilgilere rağmen her şeyi kabul eden bir tutum sergilemeyeceklerdir.

[90] Dimitri Kantemir, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükseliş ve Çöküş Tarihi 2,* Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 1998, s.822-823.
[91] Özcan, *"Karlofça"* , s.505.
[92] Özcan, "*Karlofça",* s.505.
[93] Güner Doğan, *Sınırlar Üzerinde Bir Hayat: İtalyan General Kont Luigi Ferdinando Marsigli ve Osmanlı İmparatorluğu (1679-1732),* İtalya Dostluk Derneği, Ankara 2020, s.119-128.

Karlofça Barış müzâkereleri 13 Kasım 1698 tarihinde resmi olarak başlayıp 120 gün sürecek ve en sonunda antlaşmaya varılacaktır. Karlofça görüşmelerinde en uzun müzâkereler Venedik delegesi ile yapılacaktır. Venedik elçisi Carlo Ruzzini mâğlup konumdaki Osmanlı Devleti'nin görüşmeler sırasındaki başarılarından dolayı hayal kırıklığına uğrayacaktır. Bu hususta elçi suçu Avusturyalılara atmış ve bu devletin İspanya taht savaşı yüzünden Fransa ile çıkan anlaşmazlık sebebiyle tavizkar davrandığını belirtmiştir. Görüşmelerin sonuna gelindiğinde Avusturya'nın aracılığına rağmen Rusya ile antlaşmaya varılamayacak ancak iki yıllık bir mütâreke imzalanacaktır. Karlofça Barış Antlaşması 26 Ocak 1699 tarihinde tüm murahhasların genel görüşme çadırında toplanması ile törenle imzalanmıştır. Osmanlı Devleti bu antlaşma ile büyük toprak kaybı yaşamıştır.[94] Karlofça Antlaşması bu açıdan Osmanlı Devleti'nin Orta Avrupa'da toprak kaybettiğini kabul ettiği ilk antlaşmadır.[95]

Osmanlı başmurahhası olan Râmi Mehmed Efendi barış görüşmeleri başladığı andan itibaren dikkatli davranarak her konuyu ayrıntılı olarak incelemiştir. Bazı konularda eski antlaşma metinlerini incelemiş uzmanlardan tavsiyeler istemiş ve onlardan raporlar almıştır. Bu üstün gayretleri sayesinde karşı tarafı da ikna edebilmiştir. Avusturya delegesi olan Marsigli, görüşmeleri değerlendirmiş ve müttefik delegelerin bazı zamanlarda Osmanlı heyeti karşısında acınacak duruma düştüklerini belirtmektedir.[96] Antlaşmanın ardından iki taraf arasında sınırların yeniden belirlenmesine karar verilmiş ve bu sınır belirleme işi 1699-1701 yılları arasında iki yıl sürecektir.[97]

2.3.3. Pasarofça Antlaşması

1703 yılına gelindiğinde Osmanlı tahtında bir değişiklik yaşanacaktır. Sultan III. Ahmed (1703-1730) kardeşi Sultan II. Mustafa yerine tahta geçmiştir. 1711 yılına kadar Osmanlı Devleti içerisinde kayda değer bir sefer hareketi yaşamamış ancak 1711 yılına gelindiğinde Rus Çarı I. Petro'nun (1672-1725) amaçları Osmanlı

[94] Özcan, "*Karlofça"* , s.505-507.
[95] Karaca, **a.g.m.** , s.70-71.
[96] Özcan, *"Karlofça"* , s.507.
[97] Güner Doğan, *Venediklü ile Dahi Sulh Oluna: 17. Ve 18. Yüzyıllarda Osmanlı-Venedik İlişkileri*, İletişim Yayınları, İstanbul 2017, s.143.

Devleti'ni tehdit altında bırakmaya başlayacaktır.[98] İsveç Kralı XII. Şarl'ın (1682-1718), Ruslara yenilip Osmanlı Devleti'ne sığınması Osmanlı-Rus münasebetlerini bozarak savaşa sebep olacaktır. İki taraf arasında 1711 yılında meydana gelen Prut Savaşı'nda Rusya, Osmanlı Devleti'nden barış istemek zorunda kalacaktır.[99]

Kuzey'deki düşmandan sonra Batı'ya yönelen Osmanlı Devleti, Karlofça'daki şartları ihlal eden Venedik'e savaş açma kararı almıştır.[100] Osmanlı Devleti 1711 Prut seferi sırasında Karlofça'ya imza atan devletlerden olduğu için Avusturya'ya bu seferin toprak almak amacı ile yapılmadığını hatta iki devletin de menfaatlerinin korunması için yapıldığını belirtmek için bir elçi göndermiştir. Avusturya ise o sırada İspanya Veraset savaşları ile uğraştığı için savaşa müdahil olamayacağını ancak arabuluculuk yapmaya hazır olduğunu bildirecektir. Aynı anlayış ve amaç ile 1715 yılında Venedik'e karşı yapılan seferde de özel elçi olarak İbrahim Müteferrika[101] (ö.1747) Avusturya'ya gönderilmiştir.[102] Prut savaşında tarafsızlığını koruyan Avusturya, Venedik ile yapılan savaşta bu tarafsızlığını koruyamayacaktır. Çünkü Osmanlıların Hırvatistan ve Dalmaçya taraflarına yönelmeleri Avusturya'nın çıkarlarına ters düşmekteydi.[103] Fransa ile savaşını bitiren ve bu savaştan yorgun çıkan Avusturya, Osmanlı Devleti'ne karşı olan tavrını daha da sertleştirmiştir. 13 Nisan 1716 yılında Venedik ile Avusturya arasında bir antlaşma imzalanmıştır. Venedik ile antlaşmasını yapan Avusturya Generali Prens Eugen (1663-1736), Şehid Ali Paşa'ya (ö.1716) gönderdiği bir mektupla Venedik'ten alınan yerlerin geri verilmesini talep etmekteydi. Osmanlı Devleti'nin amacı Karlofça'da kaybedilen yerleri geri almak olduğundan bu duruma aracı olan İngiltere ve Hollanda elçilerinin teklifleri reddedilerek Sadrazam ve çevresindekilerin savaş yapılması yönündeki destekleriyle Avusturya'ya savaş ilan edilmiştir. Ali Paşa kumandasındaki ordu

---

[98] İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi-4*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2011, s.1-4.

[99] Abdülkadir Özcan, "Pasarofça Antlaşması" , *TDVİA*, cilt:34, İstanbul 2007, s.177.

[100] Özcan, **a.g.m.** , s.177.

[101] İbrahim Müteferrika büyük ihtimalle 1674 yılında Macaristan'ın Koloszvar şehrinde dünyaya gelmiştir. Doğum yılının 1670-1674 arasında bir tarih olduğu tahmin edilmektedir. 1690 sonu veya 1691 başında da Türklüğe geçtiği kabul edilir. "Müteferrika" deyimi Osmanlı'da saray ve devlet işlerinde değişik görevlerde bulunan kimselere verildiği için Osmanlı himayesine geçtikten sonra diplomatik, mihmandarlık, çevirmenlik ve tarihçilik gibi görevlerde bulunan İbrahim Müteferrika bu deyimi almıştır. Detaylı bilgi için bkz. Niyazi Berkes, "İlk Türk Matbaası Kurucusunun Dini Ve Fikri Kimliği", *Belleten*, cilt: XXVI sayı:104, Ankara 1962.

[102] Hatti Efendi, **a.g.e.** , s.6.

[103] Uğur Kurtaran, *Osmanlı-Avusturya Diplomatik İlişkileri (1526-1791)*, (Yüksek Lisans Tezi), Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat 2006, s.218.

Avusturya'ya hareket etmiş, Mora Seraskeri Kara Mustafa Paşa ile donanma komutanı Canım Hoca Mehmed Paşa kumandasındaki donanma da Korfu'ya hareket etmiştir. *Petervaradin* taraflarında karşılaşan iki ordunun yaptığı savaşta Ali Paşa şehit olmuştur. Komutansız kalan ordu yenilerek Belgrad'a çekilmiştir. Banat ve Tımışvar'ın Osmanlı Devleti'nin elinden çıkması üzerine Avusturya ile barış yapılması gündeme gelecektir ancak Osmanlı devlet adamları savaşın devam edip etmemesi konusunda fikir ayrılığı yaşayacaklardır. Sadrazam, Tatarpazarcığı'na gelerek burada Silahdar İbrahim Ağa (ö.1778'den sonra) ile Darphane Nazırı Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'yi barış girişimleri için görevlendirecektir. Kendilerinden Tımışvar ve Belgrad'ı geri alma konusunda çaba göstermeleri istenmiştir. Avusturya ise Bosna, Belgrad ve Tuna'nın sağındaki Sırbistan'ı yine Tuna'nın solundaki Eflak'ı ve Boğdan ile Dinyester'i istemekteydi. Bu istekler III. Ahmed'i oldukça sinirlendirmiş olduğundan istekler kabul edilmeyerek savaşa devam edilmesi uygun bulunacaktır. Aracı devletlerin elçileri görüşmeleri mevcut durum üzerine yapmayı planlayınca Mart ayı sonunda müzâkerelere başlanmasına karar verilecektir.[104]

Pasarofça'da yapılacak müzâkerelere Osmanlı tarafından birinci delege olarak Şıkk-ı sani defterdarlığı payesine yükseltilen Silahdar İbrahim Efendi, ikinci delege olarak kendisine Şıkk-ı salis defterdarlığı payesi verilen Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi ve tercüman olarak Eflak Voyvodası Yenaki (Johann Mavrokordato) Bey katılacaklardır. Avusturya'yı Wirmond, Venedik'i ise Carlo Ruzzini temsil edecektir. Görüşmelerin başlamasından sonra 8. ve son toplantı 10 Temmuz 1718'de yapılarak görüşmeler son bulmuştur. 70 gün süren görüşmelerin ardından 21 Temmuz 1718 tarihinde antlaşma Osmanlı ve Avusturya delegeleri tarafından imzalanmıştır. 20 maddelik antlaşmanın ilk 7 maddesi sınırların tayin ve tespiti ile ilgilidir ve diğer maddelerde ise genellikle Karlofça Antlaşması esas alınmıştır. Karşılıklı güven ortamının oluşturulduğu Pasarofça Antlaşması daha çok Venedik lehine sonuçlanmıştır.[105] Tımışvar ve Belgrad Avusturya'ya bırakıldığından Balkanlar'daki Osmanlı hâkimiyeti ciddi anlamda sarsılacaktır. Pasarofça Antlaşması ile Avusturya, Osmanlı Devleti topraklarında serbest ticaret yapma ve uygun gördüğü yerlerde

[104] Özcan, *"Pasarofça",* s.177-178.
[105] Özcan, "*Pasarofça",* s.178-180.

konsolosluk açma hakkı elde etmiştir.[106] Antlaşmanın en önemli maddesi sınırlarla ilgili olan maddedir ve son Osmanlı-Venedik savaşından sonra sınır çizimleri yine gündeme gelecektir. Gerekli görevliler belirlenip hazırlıklar yapıldıktan sonra sınır işinin halledileceği bölgeye gönderileceklerdir.[107]

2.3.4. Belgrad Antlaşması

İki devlet arasında siyasi gelişmeler bir sonuca bağlanmış ve ticari ilişkiler de bu sırada devam etmekteydi. Cezayir-Tunus korsan gemilerinin Avusturya tüccar gemilerini yağmalamasını engellemek için 8 Mart 1727 tarihinde Osmanlı-Avusturya arasında Seyr-ü Sefain sözleşmesi imzalanacaktır. İmzalanan sözleşme ile Avusturya, serbest ticaret yapma ve konsolosluk açma hakkı kazanmıştır. Bu ahidnâme ile *aman* garantisi alan Avusturya Darü'l-İslâm'da serbestçe seyahat edebilecek, kanuna uygun olarak alışveriş yapabilecek ve belirlenen süre boyunca ikamet edebilecektir.[108] Sözleşme tarihinden 1737 yılına kadar Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında kayda değer bir olay yaşanmayacaktır. Çünkü o yıllarda Osmanlı-İran ile savaşacak Avusturya da Polonya taht kavgası sebebiyle Fransa ile uğraşmıştır.[109] Osmanlı Devleti'nin İran ile yaptığı savaşta Kırım Hanını yardıma çağırdığı sırada Tatarlar da Ukrayna'ya akınlar düzenleyeceklerdir. Rusya Nisan 1736 yılında bu iki olayı sebep göstererek Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir. Rusya'nın 1726 yılından beri ittifak içerisinde olduğu Avusturya ise bu savaşa ilk başta katılmayarak iki devlet arasında arabuluculuk yapmaya girişmiştir. Osmanlı Devleti ile Rusya arasında bir yıl süren çarpışmalar sonucunda barış görüşmeleri Ağustos 1737 yılında Nemirov'da başlamıştır. Bu süre zarfı içerisinde Avusturya savaş hazırlıklarını tamamlayarak 14 Temmuz 1737 tarihinde Osmanlı Devleti'ne savaş ilan edecektir. Avusturya müttefikine destek vermek için savaşa girse de Osmanlı Devleti ile Avusturya, Belgrad için savaşacaktır. Osmanlı Devleti Belgrad'a giden Tuna yolundaki tüm kale ve askeri birlikleri ele geçirip hâkimiyeti sağlamlaştırmak istemekteydi. 1738 yılındaki mücadele genel olarak *Orşova*

[106] Beydilli, *"Avusturya",* s.175.
[107] Güner Doğan, "Balkanlarda Bir Osmanlı Muhaddidi: Mevkufâtçı Siyahi Hacı Mehmed Efendi, Mektupları ve Son Osmanlı-Venedik Sınırı(1718-1721)", *Doğu-Batı Dergisi*, yıl:23, sayı:91, 2019-20, s.41.
[108] İlber Ortaylı, "1727 Osmanlı-Avusturya Seyr-ü Sefain Sözleşmesi", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi,* cilt:28, sayı:3, Ankara 1968, s.98.
[109] Hatti Efendi, **a.g.e.** , s.7.

civarındaki stratejik bölgelerin ve özellikle *Adakale*'nin kuşatılması ve ele geçirilmesi ile devam edecektir.[110] 1739 yılına gelindiğinde yeni Vezir-i âzam Hacı İvaz Mehmed Paşa (ö.1743), Belgrad'a hareket edecek ve Avusturya ordusu da General Vallis kumandasında Belgrad ile Semendire arasında bulunan Hisarcık Boğazındaki bataklığı tutmak için o tarafa yürüyecektir. General Vallis boğaza hâkim olarak Türk ordusunun önünü kesmeyi planmışsa da Rumeli Beylerbeyi Vezir Ali Paşa (1689-1758) önce davranarak bu boğazın tepelerini tutacaktır. İki taraf arasında sabaha karşı başlayan savaş düşmanın yenilgisi ve Osmanlı ordusuna Belgrad yolunun açılması ile sonuçlanmıştır.[111] Belgrad'ın kuşatılması üzerine Avusturya ordusu savaşı bırakacak ve barış yapılması için elçilerini sadrazama göndereceklerdir. Ancak sadrazam *Belgrad Kalesi* yanında *Tımışvar* ve *Varadin Kaleleri*'nin de teslim edilmesini eğer kabul edilmezse antlaşmaya razı olmadıklarını söyleyecektir. Avusturya, Fransa'nın arabuluculuğu ve Osmanlı başkentinde bulunan Fransız elçisi sayesinde barış görüşmelerini yürütmekteydi. Avusturya kendi elçisini göndermek için Osmanlı Devleti'ne mektup göndererek izin isteyecektir. General Vallis mektubunda şunları yazmıştır: "Musâlahaya dâir hususları müzâkere ve France elçisi ile görüşüp her keyfiyeti mükâleme itmek üzere izniniz olursa ikinci ceneralimiz Neipperg cenerali ruhsat-ı kâmile ile gönderelim." Bu mektup üzerine izin verilerek barış görüşmeleri devam edecektir.[112] Görüşmeler sonucunda 18 Eylül 1739 yılında Avusturya-Osmanlı ve Rusya arasında Belgrad Antlaşması imzalanmıştır. Belgrad böylece sınır kalesi olarak 50 yıl kadar Osmanlı Devleti'nin elinde kalacaktır.[113] Bu antlaşmaya imza atan devletler onaylanan antlaşma metni suretlerinin karşılıklı olarak değiştirilmesi ve teslim edilmesi için elçiler göndereceklerdir. Elçiler gittikleri ülkelerde görevlerini sürdürürken aynı zamanda barış antlaşmasına göre sınırların yeniden tespit edilmesi için de bir heyet oluşturulmuştur.[114]

---

[110] Virginia H. Aksan, *Kuşatılmış Bir İmparatorluk: Osmanlı Harpleri 1700-1870*, (Çev: Gül Çağalı Güven), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010, s.112-124.
[111] Danişmend, **a.g.e.** , s.37-38.
[112] Subhi Mehmed Efendi, *Subhî Tarihi: Sâmî ve Şâkir Tarihleri ile Birlikte*, Mesut Aydıner (Haz.), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2007, s.556-571.
[113] Dıvna Djurıc-Zamolo, "Belgrad", *TDVİA*, cilt:5, İstanbul 1992, s.408.
[114] Ebû Sehl Nu'mân Efendi, *Tedbîrât-ı Pesendîde*, Ali İbrahim Savaş (Haz.), TTK Yayınları, Ankara 1999, s.10.

Avusturya ile Osmanlı arasındaki *Zerna* ve *Unna Nehirleri* üzerinde belirlenen sınırlar 1791 yılı Ziştovi Antlaşması'ndaki bazı değişikliklerle birlikte 18. yüzyılın sonlarına kadar geçerliliğini sürdürmüştür. Osmanlı Devleti'nin en başarılı barış antlaşmalarından biri olarak kabul edilen Belgrad Antlaşması ile taraflar arasında uzun bir barış dönemi yaşanacak ve aynı zamanda *Karadeniz* bir Türk Gölü olmaya devam edecektir. Bu antlaşma ile Osmanlı Devleti 1699 ve 1718'deki zararlarının bir kısmını telafi edecektir. Yine Belgrad Antlaşması ile Avusturyalıların, Alman İmparatorluğu nezdindeki itibarı ciddi anlamda sarsılmıştır.[115] Avusturya 1718 Pasarofça Antlaşması ile aldığı yerleri 1739 Belgrad Antlaşması ile Osmanlı Devleti'ne geri verdiği için Doğu'daki ilerleyişi duracaktır. Osmanlı-Avusturya arasında 1787 savaşına kadar herhangi bir savaş olmamış ve uzun süren bir barış dönemi yaşanacaktır.[116] Belgrad Antlaşması'ndan hemen sonra 1740 yılında Avusturya İmparatoru VI. Karl (1685-1740) ölmüştür. İmparatorun erkek çocuğu olmadığı için imparatorluk tahtına en büyük kızı Maria Theresa (1717-1780) oturacaktır.[117] İmparatoriçe Maria Theresa (1740-1780) döneminde *Veraset Savaşları* ve *Yedi Yıl Savaşları* ile uğraşan Avusturya iç sorunlarına yönelecektir.[118] Avusturya bu dönemde Prusya ile giriştiği Birinci Silezya (1740-1742) ve İkinci Silezya (1744-1745) savaşlarından yenilgiyle ayrılmıştır.[119] Fransa ve Prusya'nın açtığı zorluklar Avusturya İmparatorluğunu büyük sıkıntılara sokmaktaydı. Maria Theresa ise tahta geçer geçmez Osmanlı Devleti'nden yardım istemiş ve 1739 yılında imzalanan Belgrad Antlaşması'nı tanıdığını bu barışın devam etmesini istediğini bildirmiştir. Osmanlı Devleti'de bu sırada İran ile savaş durumunda olduğundan Sultan I. Mahmud (1730-1754) teklifi kabul etmiştir. 1745 yılında Maria Theresa'nın kocası Toskana Arşidükü Franz Stefan (1708-1765) Avusturya-Roma İmparatoru olarak taç giymiştir. I. Franz'ın tahta çıkışını tebrik etmek ve Belgrad Antlaşması'nın gözden geçirilen tüm maddelerinin kabul edilmesinden sonra bunu bildirmek üzere adet olmadığı halde Avusturya'ya elçi gönderilmesine karar verilecektir. Bu görev için kendisine Nişancılık rütbesi verilen Mustafa Hatti Efendi (ö.1757) tayin edilecektir. Osmanlı diplomasi tarihinde ilk defa bir Orta elçiye *Nişancılık* rütbesi

[115] Hakan Karagöz, *1737-1739 Osmanlı-Avusturya Harbi ve Belgrad'ın Geri Alınması,* Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Isparta 2008, s.293.
[116] Beydilli, *"Avusturya"* , s.175.
[117] Hatti Efendi, **a.g.e.** , s.8.
[118] Beydilli, *"Avusturya"* , s.175.
[119] Lee, **a.g.e.** , s.235.

verilmiştir. Mustafa Hatti Efendi hem imparatora hem de imparatoriçeye padişah tarafından yazılan iki adet mektup götürmüştür. Osmanlı elçisine verilen rütbenin yüksek olması, gönderilen hediyelerin bol ve kıymetli olması bu barışa verilen önemin ve ciddiyetin temsili niteliğindedir.[120]

2.3.5. Belgrad Antlaşması'ndan 1787-88 Osmanlı-Avusturya Savaşı'na Kadar Geçen Süreç

Daha önce bahsedilen Avusturya ve Prusya arasında gerçekleşen Silezya Savaşları sonucunda 1748 yılında Eks-la-Şapel Antlaşması imzalanmıştır. Fransa bu antlaşmadan kazanç sağlayamamış, Avusturya, Silezya'yı Prusya'ya bırakmak zorunda kalmıştır. İngiltere ve Fransa arasındaki sorun da çözülememiştir. Taraf devletler antlaşmadan memnun kalmadıkları için 1756-1763 yılları arasında *Yedi Sene Muharebesi* ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devleti ise bu durumu takip etmiştir. Vezir-i âzam Koca Ragıp Paşa (1698-1763) gerek Eflak-Boğdan voyvodalarından gerekse savaşa katılan devletlerin İstanbul'da bulunan elçilerinden haberleri almıştır.[121] Osmanlı Devleti bu sırada kendi iç işleri ve taht değişiklikleri ile ilgilenmekteydi. 1768 yılında Rusya, Karadağ, Eflak, Boğdan, Yunanistan ve Arnavutluk Hıristiyanlarını isyana teşvik etmiş ve Rus Kraliçesi II. Katerina da Lehistan'a ordu sevk etmiştir. Bu duruma hemen karşılık vermeyen Sultan III. Mustafa (1757-1774) devlet ileri gelenlerinin düşünerek hareket etmesi tavsiyelerini dinleyerek ve Çariçenin askerlerini geri çekeceği vaatleriyle dört yıl bekleyecektir.[122] Ancak 18. yüzyılın sonlarına doğru Ruslar ile savaş kaçınılmaz olacaktır. 1770 yılında başlayan savaş 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile sona ermiştir fakat Rus'lar elde ettikleri ile yetinmeyerek müttefiki Avusturya ile Osmanlı Devleti aleyhine birleşecektir. Sultan I. Abdülhamid (1774-1789) bu iki devlete karşı savaş açmak zorunda kalacak böylece uzun süredir devam eden barış ortamı bozulacaktır. Avusturya, Rusya gibi savaş açmamış Sırp çeteleri ile birlikte Belgrad, Semendire ve Niş taraflarına gelmişlerdir. Koca Yusuf Paşa (ö.1800), Avusturya İmparatoru II. Joseph'in saldırılarını bertaraf ettikten sonra onları kendi topraklarında yenmiştir. Osmanlı ordusu Avusturya cephesindeki başarısından sonra Rus cephesine

[120] Hatti Efendi, **a.g.e.** , s.10.
[121] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi-IV,* TTK Yayınları, Ankara 1956, s.351-356.
[122] Danişmend, **a.g.e.** , s.59-60.

yönelmiştir. Bu sırada Rusya 1789 yılında *Özi Kalesi'*ni işgal edince I. Abdülhamid aniden felç geçirerek vefat etmiştir.[123] 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile genişleyen Rusya'nın durumu Avusturya'yı rahatsız etmeye başlayacaktır. Bu sebeple özellikle II. Joseph döneminde (1780-1790) Rusya ile ortak hareket etme esası kabul görecektir. II. Joseph ile Rus Çariçesi II. Katerina Osmanlı topraklarını *Grek Projesi* adını verdikleri bir plan dâhilinde paylaşacaklardır. Osmanlı Devleti de birlikte hareket eden bu iki düşman ile 1787-1791/92 yılları arasında savaşmak zorunda kalmıştır.[124]

2.3.6. Karlofça, Pasarofça ve Belgrad Antlaşmaları'ndan Sonra Sınırların Yeniden Çizilmesi

Osmanlı Devleti 1683 yılında Viyana'ya düzenlediği 2. seferden sonra Avusturya, Lehistan, Venedik ve 1695 tarihinde Rusya'nın da dâhil olduğu müttefik ordusu ile 16 yıl savaşmak zorunda kalacaktır. Uzun süren mücadeleler, 1697 tarihinde *Zenta* bölgesinde Osmanlı ordusunun mağlup olması ile sonuçlandıktan sonra iki taraf arasındaki barış görüşmeleri 27 Ocak 1698 tarihinde resmen başlamıştır. *Karlofça* bölgesinde yapılan görüşmeler zorlu geçmiş ve hatta bir ara görüşmelerin durdurulması gündeme gelmiştir. Tarafların anlaşmakta zorluk yaşadıkları konu sınırların belirlenmesi olmuştur ki özellikle *Tımışvar Kalesi*'nin yıkılmasında görüşmeler tartışmalı geçmiştir. Uzun ve zorlu geçen görüşmeler neticesinde Karlofça Antlaşması 26 Ocak 1699 tarihinde imzalanmıştır.[125] Karlofça Antlaşması'nın ardından *temessüklerin* karşılıklı olarak alınıp verilmesinden sonra antlaşmada bulunan maddelere göre sınır hattının yeniden belirlenmesi için görevlendirilen diplomatlar sınır hattına gönderileceklerdir. Avusturya temsilcisi olarak Kont Luigi Ferdinando Marsigli, Osmanlı temsilcisi olarak ise Kapıcıbaşı İbrahim Efendi görevlendirilmiştir. Venedikliler Giovanni Grimani'yi, Osmanlı Devleti'de onun karşısında Osman Ağa'yı (1670-1725) görevlendireceklerdir. Karlofça Antlaşması sonrasında sınır belirleme işi oldukça dikkat gerektirmiş, her bir taraf özenle ve dikkatle sınırların adım adım çizilmesini takip etmiştir. Sınır çizimlerinden önce bu işin nasıl halledileceği konusunda yapılan görüşmeler yaklaşık

[123] M. Münir Aktepe, " Abdülhamid I", *TDVİA*, cilt:1, İstanbul 1988, s.214-216.
[124] Beydilli, **a.g.m.** , s.175.
[125] Özcan, *"Karlofça",* s.504-507.

iki yıl sürecektir. Bu görüşmelerle iki tarafın görevlilerinin sınır hatlarını gezerek Karlofça Antlaşması'nda adı geçen bölgelerde bulunan kişilerden de bilgiler alarak hudûdu belirlemeleri amaçlanmaktaydı. Sınır bölgesinin belirlenmesi üzerine Venedik muhaddid Grimani, sınır işinin yapılacağı *Dalmaçya* bölgesine en kısa sürede ulaşmıştır. Grimani, bölgenin ileri gelenlerinden bilgiler alarak bölge coğrafyasını inceleyecektir. Bu sırada Osmanlı muhaddidi Osman Ağa bölgeye gelecektir. Osman Ağa ve maiyetinin bölgeye ulaştığı haberini Bosna Paşası Halil yazdığı bir mektupla Grimani'ye bildirmiştir. Grimani temel muhatap olarak genelde Bosna Valisi Halil Paşa'yı görmüştür. Geçmiş dönemlerde de Bosna Paşaları sınır çizimlerinde önemli karakter olmuşlardır. İki taraf muhaddidlerinin ilk karşılaşmaları Halil Paşa'nın, Osman Ağa ve İbrahim Efendi'yi *Travnik'te* Grimani ile tanıştırmasıyla gerçekleşmiştir. İlk karşılaşma ve karşılıklı gönderilen mektuplar ile hediyeler sonrasında sınır çizimleri resmen başlamıştır. Sınır çizimlerinin nasıl yapılacağı karşılıklı olarak belirlenecektir. Alınan kararlar doğrultusunda kale etrafının ölçümleri şu şekilde anlatılmaktadır:

> *"Karloviç nâm mahalde akd olunan mevâdd-ı sulhun sekizinci maddede her kalenin önünde mestur ve te'yid olan nevazi ta'yîn ve icrâ ve […] izzetlü ve saadetlü Asitâne-*i *saadetden ve devlet-i Venedik cumhûrunun vükelâsı mâbeyninde nizâ-î vaki olunmağla… minvâl-i meşrûh üzere ittifak-ı ârâ olunmuşdur ki, … saatin zamanı ölçüye mesâfeye tebdil olub işbu söz be söz kayd oluna… bir rabi saatden zamanı 1057 ölçü ve mesafe müretteb olunub… icrâ oluna…"* diye yazılmış olsa da ölçüm sırasında bazı değişiklikler yapılmıştır.[126]

Osmanlı, Avusturya ve Venedik Devletleri'nin ortak sınır noktası olduğu için *Knin Kalesi* yakınındaki *Dbelo Brdo Tepesi* ve civarı çizimlerin başladığı bir nokta olmuş ve bu bölge sınır çizimlerinde ilk defa yer almıştır. Venedik çadırında 7 Haziran 1699 tarihinde gerçekleştirilen görüşmede Osmanlı ve Venedik heyetleri üçlü sınırın çizilmesini istediklerini belirtmişlerdir. Çizimlere başlamak için henüz bölgeye gelmemiş olan Marsigli ve heyeti beklenilecektir. Osmanlı ve Venedik heyetleri bekleme esnasında boş durmayacak ve *Knin Kalesi* çevresinde hesaplamalara başlayacaklardır. Hesaplamalar sonucunda ki gelişmeleri Marsigli'ye bildiren Grimani, kendisinden bir cevap alamamış ancak Avusturya ordusunun *Zuonigrad* bölgesini işgal ettiği haberini almıştır. Marsigli'nin ise işgal sebebiyle görüşme

[126] Doğan, *"17. Ve 18. Yüzyıllarda Osmanlı-Venedik İlişkileri",* s.143-162.

yerine geç kaldığı anlaşılmıştır. Marsigli sınır bölgesine geldikten sonra 13 Haziran'da yapılan görüşmelerde sınırların nasıl ölçüleceği konusu gündeme gelmiştir. Görüşmede adım hesabı ile saat hesabına göre ölçüm yapılacak ve bir saatlik yürüyüş mesafesinin 4000 adıma karşılık geldiği belirlenecektir. Hesaplama işinde Grimani ve Osman Ağa da bizzat bulunmuşlardır. İlk etapta ölçüm hususunda iki taraf uzlaşamamış ve bu konu tekrar açılmıştır. Osman Ağa'ya göre bölge coğrafyası adım hesabını zorlaştırdığı için ölçümün yine bir saat olarak hesaplanmasını ancak ölçümün adım ile değil bir at ile yapılmasını teklif edecektir. Uzun süren müzâkerelerin sonucunda adım hesabına göre ölçüm yapılmasına karar verilmiş ancak bu sefer de Venedikliler bir adımın üç karış dört parmak olması gerektiğini, Osmanlılar ise dört karış üç parmak olmasının daha uygun olacağını söylemişlerdir. İki tarafta birbirine karşı çıkmadığı için 9. görüşmeyle birlikte çizimlere nihayet geçilmiştir. Aynı şekilde Avusturya tarafından Marsigli ile Osmanlı muhaddidi İbrahim Efendi'de çizimlere başlamışlardır. Venedik heyeti oyalama/öteleme taktiği ile sürekli olarak Osmanlı tarafını yorma ve vakit geçirme politikası uygulamıştır. Bu durumu anlayan Halil Paşa ise payitahta mektup yazdığını ve cevabını beklediklerini söyleyerek aynı politika ile karşılık verecektir. Venedik tarafında durum bu iken Avusturya tarafında çizimler devam etmiştir. Marsigli ve İbrahim Efendi sınır işinin fazla uzamadan bitirilmesini istemişler ve 7-10 Ağustos arasında süren üç günlük görüşmeler sonucunda üçlü sınırın nereden geçeceğini hemen belirlemişlerdir. Üçlü sınırın belirlenmesinden sonra Marsigli ve İbrahim Efendi Bosna tarafındaki sınırın çizilmesi maksadıyla Grimani ve Osman Ağa'nın yanından ayrılmışlardır. Marsigli ve İbrahim Efendi boşaltılması gereken kaleler üzerinde bir süre sonra antlaşmaya varmış, Marsigli'nin *Novi Kalesi* ve çevresinin Avusturya'ya bırakılması konusunda ki inadı da son bulunca Osmanlı-Avusturya sınırı çizilmiştir. Venedik tarafında 18 Eylül 1700 tarihinde iki muhaddid son görüşmelerini yapacaklardır. Son olarak bir araya gelen muhaddidler, Osmanlı tarafında kalacak yerlerin Avusturya tarafından boşaltılmasını ve hayvanların otlak yerleri konularını görüşmüşlerdir. Böylece bu görüşme müzâkerelerin sonuna gelindiğini gösterecektir.[127]

[127] Doğan, *"17. Ve 18. Yüzyıllarda Osmanlı-Venedik İlişkileri",* s.162-216.

Pasarofça Antlaşması'ndan (1718) sonra çizilecek sınırlar için ise Osmanlı Devleti tarafından Mevkufâtçı Siyahi Hacı Mehmed Efendi, Venedik tarafından ise Alvise Mocenigo sınır tayini için görevlendirileceklerdir. Görevliler sınır işinin bir an önce bitirilmesini istemişse de bu iş daha evvel Karlofça Antlaşması'ndan sonra olduğu gibi iki yıl süren uzun bir zamana yayılacaktır. Daha önce Karlofça Antlaşması sonrası yapılmış sınır görüşmelerinde uygulanan yıldırma politikası burada da gündeme gelecek ancak buna müsaade edilmeyecektir. Osmanlı heyetinin 15 Aralık 1718 yılında Venedik tarafını ziyareti ile görüşmeler başlamıştır. Sınır belirleme işine *Castel Nuovo* bölgesinden başlanılmasına karar verilmiş ve iki ülke arasındaki sınır bölgelerine humka[128] konulmuştur. Kış mevsimi sebebiyle sınır çalışmaları sırasında duraksamalar yaşanacaktır. İskenderiye sancağındaki bazı yerlerin tespiti konusunda anlaşmazlığa düşülecek ve anlaşma sağlanana kadar beklenilecektir. Beklemenin ardından sırası ile *Knin, Verlika, Sin, Gabela, Zadvariye, Vergoraz* ve *Çitlik Kaleleri'nin*[129] sınırları belirlenecektir. Avusturya-Osmanlı sınırı belirlenmiş ve görevlilerin işleri bitmiş olduğundan Avusturya tarafı üçlü sınır olan *Knin* bölgesinde beklemiştir. Güney bölgesindeki işin yavaş ilerlemesi Avusturya heyetinin uzun bir süre beklemesine sebep olacaktır. Buraya yetkili kişilerin gönderilmesiyle ve bölgede yaşayan kişilerin yardımları ile sınırlar tespit edilebilmiştir. Bazı yerlerin sınırının nereden geçtiğinin belirlenememesi de işlerin uzamasına sebep olacak ve her iki tarafta sorunu ülkelerine yazdıkları mektuplar ile bildirerek cevaplarını da uzun bir süre beklemişlerdir. Eylül ayında cevaplar gelmiş ve taraflar *Vir nâm* bölgesinde tekrar bir araya gelmişlerdir. *Prolog ve İmoçka Kaleleri*'nin sınırları şiddetli yağmurlara rağmen müzâkere ve ölçümler sonucunda tespit edilebilmiştir. Son olarak üçlü sınır bölgesi olan *Knin Kalesi* etrafının sınırlarının tespiti işinde sorun çıkacaktır. Durumu ülke yöneticilerine bildiren taraflar cevaplar gelene kadar yine beklemek zorunda kalacaklardır. Üç ay süren bekleme sonrasında üçlü sınır bölgesi 8 Haziran 1721 yılında tarafların son kez bir araya gelmesi ile tespit edilecektir. Sınırların tayin ve tespitinde daha önce kullanılan yöntem kullanılmıştır. Sınırlarda Osmanlı tarafına ait olan taşların sağ tarafına ay sol

[128] Humka: Sınır belirleme işinde sınırlara konulan bir işaret, iz anlamına gelen kelime Sırpça ya da Macarca olup aslı hunka'dır. Zamanlama evrilerek humka şeklini almıştır.

[129] Güner Doğan, *Türk- İtalyan Müşterek Harp Tarihi Sempozyumu Bildirileri: 21-22 Ekim 2019*, Gültekin Yıldız- Serkan Osmanlıoğlu (Haz.), *Balkanlarda Osmanlı-Venedik Hâkimiyet Mücadelesi Ve Kara Savaşları (1645-1721),* Milli Savunma Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2020, s.121.

tarafına ise haç kazınmıştır.[130] Pasarofça Antlaşması'ndan sonra çizilen sınırlar yaklaşık 18 yıl geçerliliğini sürdürecektir. Osmanlı-Avusturya savaşı 1737 yılında yeniden başlayacak ve bu mücadele Belgrad Antlaşması ile sonuçlanacaktır. Bu antlaşmadan sonra sınır çizimleri yeniden gündeme gelmiştir.

Belgrad Antlaşması'ndan (1739) sonra sınırların yeniden çizilmesi için Avusturya'ya gönderilen heyetin başında muhaddid Elhâc Mehmed Efendi (Tiryaki) ve Sınır Mollası olan Nu'mân Efendi (ö.1755'ten sonra) bulunmaktaydı. 1739 Belgrad Antlaşması'ndan sonra sınırların yeniden belirlenmesi için Viyana'ya gönderilen Sınır Mollası Ebu Sehl Nu'mân Efendi'nin raporları *Tebdirât-ı Pesendide* adı ile yayınlanmıştır. Bu raporlara göre, Osmanlı Devleti sınır çizimleri için görevlendirdiği muhaddidlerin rütbelerini yükselterek sınır bölgelerine göndermiştir. Osmanlı Devleti, muhaddidin rütbesinin yapılacak işlerde önemli bir etken olduğunu düşünerek böyle bir yol uygulamıştır. Diplomasi alanında rütbe yerine muhaddidin bilgisine ve tecrübesine bakılarak seçilmesi akla daha yatkın olsa da bu şekilde çözüm bulunması Osmanlı Devleti'nin diplomasi alanında bazı konularda gelişmeye ihtiyacı olduğunu göstermektedir. Muhaddid seçiminde Ebû Sehl Nu'mân Efendi gibi akıllı ve becerikli bir kişinin görevlendirilmesi sınır görüşmeleri ve çizimleri için olumlu bir tercih olacaktır. Diplomasi dışında sınır çizimleri sırasında muhaddidler sınırları belirlerken modern ölçü aletlerini kullanmamış, fazladan masraf olmasın diye de heyete bir tercüman dahi alınmamıştır. Görüşmeler sırasında eski adetler ile hareket edilecek ve Osmanlı görevlilerinin ellerinde harita ve ölçüm aletleri bulunmadığı için sınırların çiziminde ortak bir karara varmakta çoğu zaman zorlanılacaktır. Bu duruma bir çare olarak Nu'mân Efendi, Avusturyalı mühendislerin kendilerinden sakladıkları ölçüm aletlerinin benzerlerini gemiye saklanarak 15 gün içerisinde yapmıştır. Usturlab İdâdesi[131] denilen ölçüm aletinin bu kadar kısa sürede yapılması Avusturya mühendislerini ayrıca şaşırtmıştır. Nu'mân Efendi bu zorluklara karşı her zaman bir çözüm bulmaya çalışmıştır çünkü onun

[130] Doğan, *"Balkanlarda Bir Osmanlı Muhaddidi",* s.41-54.

[131] Usturlab: Güneş'in ve yıldızların konumlarıyla ve zamanla ilgili problemlerin çözümünde kullanılan astronomik bir alettir. Birçok astronomi problemlerinin çözümü için gerekli olan matematiksel hesaplamalarda kullanılır. Detaylı bilgi için bkz. S. Ertan Tağman, *Mustafa İbn Ali el-Muvakkit'in Usturlab Risalesi,* (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007. Usturlap İdâdesi: Usturlup'ın sırtı üzerine konulmuş mihver veya meyil etrafında dönen bir nişan cetveli olup, yıldızların yüksekliğini ölçmeye yarar. Nu'mân Efendi, **a.g.e.** , s.67.

deyimiyle "İslâmbol'da bunların mühendisleri gibi mühendis ve âlât-ı mesâha yokdur." Osmanlı görevlileri bu eksiklikler ile işlerini en iyi şekilde yapmaya çalışsalar da bu o kadar kolay olmayacaktır. Devletin yararını gözetmek ve yaptıkları işin hakkını verebilmek için bu tür sıkıntı ve zorluklarla mücadele etmişlerdir ve işte bu sebeplerle kalıcı olmayan çözümler üretmişlerdir. Heyette tercüman olmaması da başka bir eksikliktir ki Nu'mân Efendi tüm çabalarına rağmen yanlarına bir tercüman aldıramamıştır. Görüşmelerin yapıldığı sırada tercümanları olmadığı için bir yılın boşa geçtiğini ve emeklerinin heba olduğunu belirten Nu'mân Efendi: "Şu savâ'iklerden biri bize isâbet itse de, şu belalardan halâs olsak!" diyerek bu sürecin ne kadar zor geçtiğini anlatmaktadır. Bu konularda kendini geliştirmekte eksik kalan Osmanlı Devleti'nin durumunu, Ebû Sehl Nu'mân Efendi görevi bittikten sonra kaleme almıştır.[132]

Belgrad Antlaşması, Osmanlı-Avusturya ve Rusya arasında imzalandığından dolayı antlaşmanın tasdik edilmesi için Osmanlı Devleti tarafından Rusya'ya Mehmed Emnî Paşa[133] büyükelçi rütbesiyle gönderilmiştir. Rusya ile yapılacak olan sınır görüşmeleri için ise Mevkûfâtî Ahmed Merâmî Efendi birinci muhaddid olarak tayin edilmiştir. Ahmed Merâmî Efendi'nin kaleme aldığı raporu Osmanlı-Rus sınır görüşmelerinin nasıl geçtiğinin, bu süreçte karşılıklı isteklerin ve itirazların neler olduğunun anlaşılması açısından önem arz etmektedir.[134] Sefaret raporları, Osmanlı Devleti'nin diplomasi alanındaki gelişmelerini okuyup öğrenebileceğimiz önemli kaynaklardır. Elçilerin yolculukları, yaşadıkları, görevli olarak gittikleri ülkeler nezdinden karşılanmaları ve oradaki siyasi protokoller gibi akla gelebilecek her konu da bilgi sahibi olunabilir.

[132] Nu'mân Efendi, **a.g.e.** , s.10-105.
[133] Mehmed Emnî Paşa ve Rusya sefareti hakkında detaylı bilgi için bkz. Münir Aktepe, *Mehmed Emnî Beyefendi (Paşa)'nın Rusya Sefâreti ve Sefâret-Nâmesi,* TTK Yayınları, Ankara 1974.
[134] Ali İbrahim Savaş, "Takrîr-i Ahmed Merâmî Efendi (Azak Muhaddidi Ahmed Merâmî Efendi'nin 1740/1741 Sınır Tespit Çalışmları Hakkındaki Raporu)", *Belgeler,* cilt: XVI, sayı: 20, Ankara 1994-1995, s. 152-153.

3. 1787-1789/1791 OSMANLI-AVUSTURYA SAVAŞI

Küçük Kaynarca Antlaşması'nın (21 Temmuz 1774) sonucunda Rusya 1787 yılında Kırım'ı işgal etmiştir çünkü bu antlaşmaya göre *Kırım* yarımadası, *Bug Irmağı*'ndan *Kuban Irmağı*'na kadar Tatarlar ve Türkler'in oturdukları bölgeler müstakil Kırım Hanı'nın idaresinde bağımsız ilân edilmiştir.[135] Küçük Kaynarca Antlaşması 28 madde olarak imzalanmıştır. Rusya'nın Kırım'ı işgaline sebep olan 3. madde şöyledir:

> *"Kırım, Bucak, Kuban, Yedisan, Canboyluk ve Yediçkül Tatarları hiçbir devlete tâbi' olmadan tamamen serbest kalacaklardır. Kırım Tatarları kendi hanlarını eski kanunları ve adetlerine göre "Âl-i Cengiz" soyundan serbestçe seçeceklerdir. Yalnız, Tatarlar Müslüman olduklarından, istiklâllerine zarar vermemek suretiyle dini işlerde hilafet makamına bağlı bulunacaklardır. Rusya Devleti'ne tahsis olunan Kerç ve Yenikale arazi ve limanlarından başka Kırım ve Kuban yörelerinde istilâ olunan kasaba, kale ve yerleşim alanları ile Berda, Konskivodi ve Özi Suyu Nehri'nin Aksu ve Turla nehirleri arasında kalan arazileri Leh hududununa varıncaya kadar Tatarlara bırakılacaktır. Özi Kalesi Osmanlı Devleti'ne terkedilecektir. Andlaşmanın mübadelesinden sonra Rusya, Kırım'dan askerlerini çekecektir. Osmanlı Devleti Kırım, Kuban ve Taman'da bulunan bütün kasaba ve yerleşim yerleri üzerindeki her türlü haklarından vazgeçecektir. İki devlet Kırım'a muhafız veya bir başka isim altında kuvvet göndermeyecektir."*[136]

Bu maddeye göre Kırım Hanlığı bağımsız bir yapıya sahip olamamıştır. Rusya, hanlığı ileride kendi topraklarına katmak için durumu kolaylaştırma siyaseti uygulamıştır. Osmanlı Devleti ise *Özi (Oçakof) Kalesi*'ni elinde tutarak ve hilâfet maddesi sayesinde hanlığın bağlılığını devam ettirebileceğini düşünmüştür. Her iki taraf da hanlığın bağımsızlığını kabul etmiş görünse de burayı himaye altına almak için uğraşacak ve bu durum Kırım'da bir iç savaşa sebep olacaktır.[137]

Kırım, Osmanlı Devleti'nden ayrıldıktan sonra Rusya çeşitli bahaneler ile burayı işgal etmek isteyecektir. Kırım Hanı Şahin Giray'ın (ö.1787) yöneticiliğinden rahatsız olan halkı galeyana getiren Rusya ayaklanmaya sebep olmuştur. Halkın saldırısı üzerine Şahin Giray *Yenikale* ve *Kerç* taraflarına kaçarak Rus General

---

[135] İnalcık, *"Kırım",* s. 453.
[136] Osman Köse, *1774 Küçük Kaynarca Andlaşması,* TTK Yayınları, Ankara 2006, s.112-113.
[137] İnalcık, *"Kırım"*, s.453-454.

Grigory Potemkin'den (1739-1791) yardım istemiştir. Potemkin bu yardım teklifini geri çevirmeyecek ve onun sağladığı yardım ile Şahin Giray tekrar Kırım Hanı ilan edilecektir. Rus Çariçesi II. Katerina Kırım konusunda Osmanlı Devleti'nin itirazlarını dinlemeyip müttefiki Avusturya ile Osmanlı Devleti'ne karşı bazı teklifler hazırlamıştır. Bu teklifler Osmanlı Devleti'nin Kırım işlerine müdahale etmemesi, Osmanlı Devleti tarafından memleketten çıkarılması yasaklanan zahire, savaş aletleri vb. şeylerin Osmanlı şehrinde alınıp satılması ve Eflak ve Boğdan cizyelerinin uzatılmasıdır. Kırım'ın içerisinde bulunduğu durum ve Avusturya ile Rusya'nın teklifleri Osmanlı Devleti'ni savaşa mecbur etse de devletin durumu hemen savaşa girmeye uygun değildi. Osmanlı Devleti, Rusya ile savaşa girildiğinde neler olacağı konusunda plan yaptığı sırada Çariçe Katerina, Potemkin kumandasındaki 70.000 kişilik bir orduyu Kırım'a göndererek Kırım birden bire işgal edilecektir.[138] Rusya bu sırada İngiltere ve Fransa'nın Amerika savaşı ile uğraşmasını fırsat bilerek Osmanlı Devleti'nin elinde bulunan Kuban memleketini de ele geçirecektir.[139] 1783 yılında Osmanlı Devleti'nin Kırım'ı kaybetmesi hem stratejik olarak İstanbul'un kapısı durumunda olması hem de elden çıkan ilk İslam toprağı olması sebebiyle Müslüman halkın tepkisine yol açmıştır.[140] Kırım, Kuban ve Taman'ı işgal eden Rusya, İstanbul'da bulunan elçisi Bolgakof aracılığıyla Osmanlı hükümetinden bu üç yerin ilhakının kabul edildiğinin bir senedini istemiştir. Elçi, bu konuda İngiltere ve Fransa'nın aracılık yapmalarının sebebinin savaşa engel olmak amacı taşıdığını bildirdi. Osmanlı hükümetinin şeyhülislam konağında 29 Kasım 1783 tarihinde gerçekleştirmiş olduğu görüşmede Rusya ve Avusturya'nın üstünlüğü göz önüne alınarak İngiltere ile Fransa'nın aracılığıyla bu işin halledilmesine karar verilmiştir. Reîsülküttab ve Cezayirli Gazi Hasan Paşa[141] (ö.1790) ile görüşen Rus elçisi, Fransa ve İngiltere'nin aracılığını kabul etmeyerek istenilen senedin verilmemesi halinde bu durumun savaş ile sonuçlanacağını söylemiştir. Bunun üzerine tekrar toplanan Osmanlı hükümeti savaşa girmemek için Kırım, Kuban ve Taman'ın Ruslar tarafından ilhakını kabul ederek 9 Ocak 1784 tarihinde gerçekleştirilen görüşme

[138] Uzunçarşılı, **a.g.e.** , s.487-490.
[139] Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet-I*, Sadık Emre Karakuş-Murat Babuçoğlu (Haz.), Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Kültür Yayınları, Ankara 2017, s.965.
[140] Ahmed Câvid, *Hadika-i Vekâyi,* Adnan Baycar (Haz.), TTK Yayınları, Ankara 1998, s.XXII.
[141] Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın aslen Kafkasyalı olduğu tahmin edilmektedir. 1738 yılında Yeniçeri Ocağı'na kaydolarak Belgrad kuşatmasına katılmıştır. Kendisi ile ilgili Detaylı bilgi için bkz. İ. Hakkı Uzunçarşılı, "Cezayirli Gazi Hasan Paşa'ya Dair", *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü,* cilt: VII-VII, sayı: 1, İstanbul 1942, s.18-50.

sonucunda istenilen senet Rus elçisine verilecektir.[142] İstediği senedi alan Rusya bununla yetinmeyip Osmanlı topraklarına göndermiş olduğu Rus ajanları ve Cizvit[143] tarikatının mensupları sayesinde Yunanistan, Bulgaristan ve Sırbistan bölgelerinde huzursuzluk çıkarmaya başlayacak ve hatta İstanbul'da bulunan Rus elçisi Bâbıâli'nin işlerine müdahele etmeye kalkışacaktır. İç işlerine müdahele edilmeye çalışılan Osmanlı Devleti bu durumlara tepki göstererek Kırım'ı geri almak istemiştir.[144] Sultan I. Abdülhamid üzerinde etkisi olan Gazi Hasan Paşa savaş isteyen kesime tek başına karşı çıkmış ve İngiltere ile Prusya'nın sadece tavsiye vermekle yetindiklerini maddi ve askeri bir destek vermediklerini söyleyerek savaşı durdurmaya çalışmıştır.[145] Osmanlı Devleti o döneme kadar ittifak tekliflerine olumlu yanıt vermediği Prusya ile ittifak kurmak isteyecektir. Özellikle Kırım'ın işgalinden sonra bu ittifak Osmanlı Devleti açısından ihtiyaç haline gelmiştir. Prusya'ya yapılan ittifak teklifleri reddedilmiş ve Kral II. Fredrich (1712-1786) Prusya'nın tarafsız ve gözlemci bir tutum içerisinde bulunacağını, kendi menfaatlerini koruyacağını ve Rusya ile karşı karşıya geleceği her konudan kaçınacağını İstanbul'da bulunan elçisi Christian Friedrich von Gaffron'a bildirerek bu konuda kendisine talimat vermiştir. İngiltere ve Fransa'nın da Amerika Savaşı ile meşgul olması ve bu savaş için Rusya'yı yanlarına çekmek ya da tarafsız bırakmak istemeleri de Osmanlı Devleti'ne yardım edemeyeceklerini göstermekteydi.[146] Çariçe II. Katerina ile II. Joseph 18 Mayıs 1787 tarihinde Herson'da görüşerek Osmanlı Devleti'ne karşı ortak bir sefer yapmak için Avrupa'da siyasi durumun müsait olduğu kanaatine varmışlardır. Bu gizli antlaşmaya göre, Eflak, Boğdan ve Besarabya'yı içine alan Ortodoks bir devlet kurulacak, *Özi Kalesi, Bug* ve *Dinyeper* Nehirleri arasındaki sahil boyu ve Adalar Denizindeki bazı adalar Rusya'ya verilecektir, Avusturya ise Sırbistan, Bosna ve Hersek'le birlikte *Dalmaçya* arazisini alacaktır.[147] İngiltere Amerika'daki kolonilerini savaşta kaybetmiş ve kendisini Avrupa'dan soyutlamıştır. Fransa, iktisadi ve mali sıkıntılar sebebiyle toplumsal

[142] Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi-IV,* s.493-494.
[143] Katolik Hıristiyanlığın İsa Cemiyeti de denilen ikinci büyük tarikatı. Detaylı bilgi için bkz. Günay Tümer, "Cizvitler", *TDVİA*, cilt:8, İstanbul 1993, s.40-42.
[144] Danişmend, **a.g.e.** , s.89-90.
[145] M. Alaaddin Yalçınkaya, "XVIII. Yüzyıl: Islahat, Değişim ve Diplomasi Dönemi (1703-1789)", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, cilt:12, Ankara 2002, s.506.
[146] Kemal Beydilli, *1790 Osmanlı-Prusya İttifâkı,* İstanbul Üniversitesi Kitapları, İstanbul 1984, s.19-27.
[147] Danişmend, **a.g.e.** , s.90.

sorunları ile uğraşmakta ve Prusya ise Kral II. Friedrich'in ölümü ile Orta Avrupa'da pek ciddiye alınmıyordu. Avusturya ve Rusya bu durumlardan faydalanarak Osmanlı Avrupası'nı aralarında paylaşmak için savaşa karar vermişlerdir ancak bu görüşmeler ve planlar Osmanlı Devleti tarafından öğrenilince politik durum ciddi bir hal almıştır. Osmanlı Devleti iç sorunlar ve tamamlanamayan askeri ıslahatlar sebebiyle savaşa hazır değilken Sadrazam Koca Yusuf Paşa'nın da dâhil olduğu savaş yanlısı grup üstünlük kurmaya başlayacaktır. Bu sırada barış yanlısı Gazi Hasan Paşa, Memlûk beylerinin isyanlarını bastırmak için Mısır'a gönderilmiştir. Bâbıâli'de savaşa engel hiçbir şey ve hiç kimse kalmamış ve nihayet Osmanlı Devleti 17 Ağustos 1787 tarihinde Rusya'ya resmen savaş ilan etmiştir.[148] Osmanlı Devleti savaşa Prusya'nın desteğini alamadan girecektir. Çünkü Prusya, Rusya ile olan antlaşması sebebiyle iyi ilişkilerini bozmak istemeyecek ve aynı zamanda Rusya'nın Avusturya ile birleşerek Prusya'ya karşı bir cephe oluşturmasının önüne geçmeyi planlayacaktır.[149]

Savaş nihayetinde Osmanlı donanma müfrezesinin *Özi* açıklarında Rus savaş gemilerine ateş açmasıyla başlamıştır. *Özi*, Rusların Karadeniz'de önemli kilit noktaları ve savaşın ana merkezi konumunda olduğu için burası önem teşkil etmekteydi.[150] Rusya ile devam etmekte olan savaşa Avusturya, Prusya tehdidi ve çıkarlarının güvence altına alınmaması sebebiyle girmekte kararsız kalmış ancak müttefikinin yanında savaşa girmeye de mecbur kalacaktır ve 9 Şubat 1788 tarihinde Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir. Avusturya elçisi savaş ilanının yapıldığı notayı Reisülküttaba teslim etmiş ve böylece Osmanlı Devleti ikinci savaş cephesini açmak zorunda kalmıştır.[151] Avusturya Orta elçisi Herbert Rathkeal, dragomanı aracılığıyla savaş ilanını, Rusya ile müttefik olmaları sebebiyle ortak hareket edeceklerini ve kendisinin de memleketine döneceğini Bâbâli'ye bildirmiştir.[152] Savaş taraftarı olan Koca Yusuf Paşa bu haber geldiğinde hala savaş hazırlıklarını bitiremediğinden düşman kuvvetleri de hazırlanmak için zaman kazanmışlardır.[153] Sofya'da bekleyen Koca Yusuf Paşa saldırıya geçmeyerek müttefik güçlerin saldırmasını bekleyecektir. Avusturya tarafı zayıf olduğu için Eflak Beyi Mavroyani

[148] Yalçınkaya, **a.g.m.** , s.507.
[149] Beydilli, *1790 Osmanlı-Prusya İttifâkı*, s.33-34.
[150] Aksan, **a.g.e.** , s.173.
[151]Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi-6*, (Çev: Nilüfer Epçeli), Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011, s.440-441.
[152] Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi-IV*, s.523.
[153]Yalçınkaya, **a.g.m.** , s.507.

yanında bulunan Türkler ile Erdel'e girerek, *Hermannstadt* ve *Kronstadt* bölgelerini ateşe vermişlerdir. Daha sonra Mavroyani'nin Kuzey sınır bekçisi olan askerleri Boğdan'a girmiş burada da başarı elde etmişlerdir. Avusturya ordusunun komutanı Koburg Prensi ile Rus General Soltiikov birleşerek Hotin'i kuşatacaklardır. İki ay süren kuşatmanın ardından 19 Eylül'de teslim belgesi ile bölge ele geçirilerek mücadelenin devam etmesiyle birlikte Ruslar 1788 yılında *Özi Kalesi*'ni zapt edecektir. Batı cephesinde ise Sadrazam Koca Yusuf Paşa düşmanla mücadele ederken aynı zamanda Avrupa tarzında organize olmayı kabul etmeyen yeniçeriler ile uğraşacaktır. Avusturya birlikleri Nisan ayında *Böğürdelen Kalesi*'ni fethetmiş, Osmanlı ordusu ise ancak Haziran ayında Niş'ten, Vidin'e doğru yola çıkabilmiştir. Avusturya İmparatoru II. Joseph Futak karargâhında beklediği sırada, Rumeli Beylerbeyi Serasker Süleyman Paşa *Tuna Nehri*'ni geçmeyi başarmıştır. Bosna'da bulunan diğer Osmanlı ordusu, başında Komutan Lichtenstein'in bulunduğu Alman ordusuna karşı birkaç zafer kazanacak fakat Alman ordusu da Kumandan Laudon komutasında önce 26 Ağustos'ta Dubiça'yı, 3 Ekim'de de Novi'yi ele geçirecektir. Mehadiye ise Vidin Valisi tarafından ateşe verilmiştir. Osmanlı ordusu ile Avusturya ordusu Lugoş önlerinde karşılaşmış ve aralarındaki mücadele iki gün boyunca sürmüştür. İmparator II. Joesph ile kardeşi Francis Joseph Charles (1768-1835) bir ara kaçmak zorunda kalacaklarını düşünmüşler ancak ilerleyen mevsim sebebiyle Osmanlı ordusu Tımışvar'a olan ilerleyişini durdurmak mecburiyetinde kalmıştır.[154] Savaş sonunda Mehadiye, Şebeş ve Lugoş Osmanlı tarafından fethedilmiş ve kış mevsimi sebebiyle geri dönülmesi gerektiği için Sadrazam Koca Yusuf Paşa Hırsova'dan Tekyeburnu'na köprü kurulmasını emretmiş ve köprü üzerinden geri dönmeyi planlamıştır. Köprü kurma görevini ise Mimar Tâhir Ağa'ya (ö. 1788'den sonra) vermiştir. Hırsova önünden Tekyeburnu'na büyük bir köprü inşa edilerek Osmanlı ordusu Tuna'nın İslam toprakları tarafına geçebilmiştir.[155] Tüm bu mücadeleler yaşanırken sağlığı bozulan Sultan I. Abdülhamid, *Özi Kalesi*'nin işgali haberini duyduğunda felç geçirerek 7 Nisan 1789 tarihinde hayatını kaybetmiştir.[156]

[154] Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi-V*, (Çev: Nilüfer Epçeli), Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2009, s.77-80.
[155] Câbi Ömer Efendi, *Câbi Tarihi: Târîh-i Sultân Selîm-i Sâlis ve Mahmûd-ı Sânî-I,* Mehmet Ali Beyhan (Haz.), TTK Yayınları, Ankara 2003, s.10-11.
[156] Aktepe, *Abdülhamid I*, s.215-216.

1789 yılında Osmanlı tahtına Sultan III. Mustafa'nın oğlu Sultan III. Selim (1789-1808) oturmuştur. Çocuk yaşlarından itibaren babası ile birlikte Tophane ve Tersane denetimlerine katılmış ve elçi kabullerinde babasının yanında bulunmuştur. Bu durum Sultan III. Selim'e devlet işlerini öğrenme ve yakından takip etme yeteneğini kazandırmıştır. Devlet işlerine alıştırılması bu anlamda geliştirilmesi bilinçli olarak yapılmış ve babası Sultan III. Mustafa'nın döneminde işe yarar devlet adamları kalmadığı, zamanın kötüye gidişi ve düzelme imkânının zor oluşu gibi şikâyetleri üzerine bu durumlar üzerine düşünmeye ve kendini geliştirmeye başlamıştır. Dönemin Fransa Kralı XVI. Louis (1754-1793) ile mektuplaşmaları[157] sırasında da Avrupa'daki gelişmelerden haberdar olmuştur.[158] Osmanlı ordusunda yenilik yapmak için çok sayıda fikri olan Padişah, bu yenilikleri hayata geçirmek için devam etmekte olan Osmanlı-Avusturya ve Rus savaşının bitmesini beklemek zorunda kalacaktır. Yenileştirmeyi düşündüğü ordu devletin düşman ile savaşan tek ordusu olduğu için barış yapılmasını beklemiş ve yenilik faaliyetlerine geçmeyerek ilerde yapacağı yeniliklerin zeminini hazırlamıştır.[159]

Sultan III. Selim, İstanbul'un güvenliği için ve Avusturya ile Rusya'nın Osmanlı Devletinin topraklarını paylaştığı antlaşmanın yürürlüğe girmesini engellemek için savaşa devam etme kararı alacaktır. Bunun içinde hazırlıklara başlanmış, Koca Yusuf Paşa'yı[160] sadrazamlık görevinde bırakarak Gazi Hasan Paşa'yı serasker olarak tayin

[157] Bu mektuplaşmalar için bkz. İsmail H. Uzunçarşılı, "Selim III'ün Veliaht İken Fransa Kralı Lüi İle Muharebeleri", *Belleten*, cilt: ll sayı:5/6, Ankara 1994, s.191-263.

[158] Kemal Beydilli, "Selim III", *TDVİA*, cilt:36, İstanbul 2009, s.420-421.

[159]Stanford J. Shaw, "III. Selim Dönemi (1789-1807)", (Çev: M. Faruk Çakır), *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, cilt:12, Ankara 2014, s.612.

[160] Sultan III. Selim 1792 tarihinde dönemin önemli devlet adamlarından devletin içince bulunduğu siyasi, mali, askeri, dini ve iktisadi durumlarla ilgili yapılabilecek yenilikler hakkında raporlar hazırlamalarını emretti. 22 kişinin hazırladığı raporlardan bir tanesi de Koca Yusuf Paşa'nın raporudur. Koca Yusuf Paşa raporunda, halkın devletin aldığı vergiler altında ezildiğini ve zor durumda kaldığını ve vergilerin İslam dinine uygun olmadan toplandığını belirtmektedir. Vezirlerin görev yerlerinin sürekli değişmesinin halk üzerinde maddi zorluk oluşturduğu ve devlet görevlilerinin yol ihtiyaçlarını halktan çıkardığını söylemektedir. Bu şartlar altında halkın ilerleyemeceğinin altını çizmektedir. Raporunda vezaret görevi ile ilgili önemli noktalara değinmektedir. Askeri alanda her evde bulunan iki erkekten en az birinin 'tüfenkçi' adıyla müsellem asker yapılmasını ve bu askerlerin onbaşı, yüzbaşı gibi rütbelerle sınıflandırılmasını tavsiye etmektedir. Ayrıca bu askeri grupların haftada iki gün savaş talimi yapmalarını önermektedir. Ocakların bozulduğundan ve yeni genç askeri birliklerin kurulması gerektiğinden bahseder. Bunların yanı sıra köprü inşası gibi savaşlarda gerekli olabilecek işler için ustalar, mimar ve mühendisler yetiştirilmesinin gerektiğini söyler. Koca Yusuf Paşa devlet içerisindeki yolsuzluklardan, rüşvet alınıp verilmesinden, askeri mühimmatların gerektiği yerde kullanılmamasından ve daha bunlar gibi bazı konulardan bahsederek çözümlerinin neler olabileceğinden raporunda bahsetmiştir. Koca Yusuf Paşa'nın layihası hakkında detaylı bilgi için bkz. Ergin Çağman, *III. Selim'e Sunulan Islahat Layihaları,* Kitabevi Yayınları, İstanbul 2010.

etmiş ve *Özi Kalesi*'ni Ruslardan geri alması için göndermiştir. Giritli Küçük Hüseyin Paşa'ya (ö.1803) ise donanma kaptanlığı görevini verecektir. 16 ve 60 yaş arası kişilerden yeteri kadar asker alınmasını emrederek ordu ve donanmayı kuvvetlendirmeyi amaçlamıştır.[161] Sultan III. Selim askeri tedbirler dışında maddi tedbirler de almaya çalışmıştır. Terk edilen müsâdere[162] usulü uygulanmış ancak ordunun ihtiyaç ve giderleri karşılanamamıştır.[163]

Sultan III. Selim Osmanlı Devleti'nin bu iki büyük düşmana karşı tek başına galip gelemeyeceğini anlayacak ve bunun üzerine Rusya'nın düşmanı olan İsveç ve Avusturya'nın düşmanı olan Prusya ile ittifak kurmaya çalışacaktır.[164] Savaş bir taraftan devam ediyordu ve Avusturya ordusu Mehadiye, Şebeş ve Lügoş'u ele geçirdikten sonra asıl hedefleri olan Belgrad üzerine yürümekteydi. Kale kuşatılmış ve Avusturya kumandanı Laudon, Belgrad muhafızı Osman Paşa'dan kaleyi teslim etmesini istemiştir ancak bu istek ilk başta kabul edilmemiştir. Verilen mücadeleye rağmen kuşatmadan 20 gün sonra Belgrad Kalesi düşmana teslim edilecek ve Avusturya ordusu *Semendire Kalesi*'ni ele geçirip *Ada Kalesi* önüne gelecektir. Düşmanın buraya kadar geldiğini duyan *Fethülislam Kalesi*'nin muhafızı olan Pekmezci Mehmed Paşa kaleyi terk ettiğinden dolayı kale kolayca düşman eline geçmiştir daha sonra *Ada Kale*'de kuşatma altına alınacaktır.[165] Karşıyaka'da Ruslar tarafından mağlup edilen Osmanlı ordusunun mühimmatı da düşman eline geçtiği için Osmanlı ordusu *Buza Suyu*'na doğru ilerleyecek ve askerlerin çoğu burada boğulmuştur.[166] Buza bozgunu sonucunda Ruslar Akkerman'ı, Avusturyalılar da Belgrad ve Semendire'yi ele geçirmişlerdir.[167] Sadrazam Kethüda Hasan Paşa'nın (ö.1810) komutasındaki Osmanlı ordusu Boğdan'a giren iki müttefik ordu ile savaşmak zorunda kalmıştır. Avusturya ordusu savaşın getirdiği mali ve insani zorluklar sebebiyle savaşa devam etmek istememiştir.[168] Osmanlı Devlet adamları

---

[161] Enver Z. Karal, *Osmanlı Tarihi-V: Nizâm-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789-1856),* TTK Yayınları, Ankara 1983, s.14-15.
[162] Müsâdere usulü, Osmanlı Devleti'nin ilk zamanlarında sadece devlet malını kendi üzerine geçirenler ile isyancılara uygulanan bir ceza türüdür. Ancak zamanla merkezî yönetime, siyasî ve iktisadî menfaat sağlamak amacıyla da kullanılan bir uygulama olmuştur. Detaylı bilgi için bkz. Tuncay Öğün, "Müsâdere", *TDVİA*, cilt:32, İstanbul 2006, s.67-68.
[163] Karal, **a.g.e.** , s.15.
[164] Karal, **a.g.e.** , s.15.
[165] Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi-IV,* , s.555-556.
[166] Câbi Ömer Efendi, **a.g.e.** , s.3-4.
[167] Karal, **a.g.e.** , s.16.
[168] Aksan, **a.g.e.** , s.178-179.

arasında da barış yanlısı bir grup ortaya çıkacak ancak İsveç ve Prusya gibi devletlerle ittifak yapılıp savaşa öyle devam edilmesini savunan grup Sultan III. Selim üzerinde daha çok etki sağlayacaktır. Bu sebeple Sultan III. Selim bahsedilen ittifaklar üzerinde durmuştur.[169]

Ruslar'ın *Karadeniz*'i bir Rus Gölü haline getirmek ve Baltık Denizini egemenlik altına almak istemeleri İsveç ve Osmanlı Devleti'ni ortak bir amaçta birleştirmekteydi. Rusya, emelleri doğrultusunda her iki devlet içinde tehdit oluşturduğu için Osmanlı-İsveç antlaşması 11 Temmuz 1789 tarihinde bu tehdit üzerine gerçekleştirilmiştir. İsveç bu antlaşmadan altı ay sonra Rusya ile girdiği savaşı bitirip Varla Antlaşması'nı (Şubat 1790) imzalayacak ve bu sebeple Osmanlı Devleti ile yaptığı ittifaktan çekilecektir. Sultan III. Selim İsveç'in savaştan çekilmesi üzerine Prusya ile ittifak kurulması için görüşmelerin başlamasını emretmiştir.[170] Prusya savaşın başladığı ilk zamanlarda Rusya ile ilişkilerini bozmak istemediğinden ve Hollanda ile olan meselesinden dolayı Osmanlı Devleti ile ittifak kurmamıştır. Daha sonra Osmanlı Devleti ile Prusya arasında ittifak görüşmeleri başlayacak, Galiçya'nın Polonya'ya bırakılması ve Prusya'nın barış antlaşmasında aracılık yapması konuları önemli şartlar olarak belirlenerek hazırlanan senet Osmanlı Devleti'ne sunulacaktır. Ancak Prusya Elçisi Heinrich Friedrich von Diez'in[171] (1751-1817) Osmanlı Devleti'ne sunduğu senet önemli değişiklilere uğrayarak yeni bir ittifak projesi hazırlanmıştır. 9 Ocak 1790 tarihinde iki taraf temsilcileri bir araya gelmiş ve Osmanlı Devleti tarafından hazırlanan yeni ittifak projesi görüşülmüştür. Bu yeni projeye göre: "Prusya Kralı'ndan Kırım ve diğer kaybedilen yerler için garantide bulunması istenmekteydi. Osmanlı Devleti de Galiçya'nın Polonya'ya iâdesini temin etmeği üstlenmekteydi." Antlaşma 31 Ocak'ta imzalanmış ve böylece Osmanlı Devleti savaşın ortasında güçlü bir ittifaka imza atmayı başarmıştır. Osmanlı Devleti, Prusya'nın ittifak sonrası savaşa girmesini talep etse de Prusya'nın üzerinde ısrarla durduğu konu savaşa girmeyeceği ve Kırım'ın Osmanlı Devleti'ne geri verilmesi için harekete geçilmeyeceğidir. Prusya, Osmanlı Devleti'ne ancak Tuna'nın sağ tarafından ve Balkanlardan atılma tehlikesi içerisine girdiğinde yardım

[169] Karal, **a.g.e.** , s.16.
[170] Karal, **a.g.e.** , s.17-18.
[171] Prusya Elçisi Heinrich Friedrich Von Diez hakkında detaylı bilgi için bkz. Uğur Kurtaran, "Heinrich Friedrich Von Diez'in İstanbul Elçiliği ve Faaliyetleri (1784-1790)", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi,* cilt:75, sayı:1, 2020, s.127-162.

edeceğini bildirmiştir.[172] Osmanlı Devleti'nin Prusya ile ittifakından sonra başta Avusturya sonra da Rusya antlaşma için mektup göndermişlerse de Prusya elçisinin araya girmesi ile barış görüşmeleri yapılamamıştır. Bu sırada Avusturya tahtında bir değişiklik yaşanacak İmparator II. Joseph ölmüş ve yerine Maria Theresia'nın ikinci oğlu olan İmparator II. Leopold (1747-1792) geçecektir. Yeni imparator da Osmanlı Devleti ile barış yapılması taraftarı olduğundan Prusya baskısından kurtulup Osmanlı Devleti ile antlaşmayı kabul etmiş ancak Osmanlı Devleti tek başına barış yapmaya yanaşmamıştır. Bu gelişmeler ardından Bükreş'te bulunan Avusturya kumandanı Prens Koburg *Yergöğü*'de bulunan Osmanlı ordusu üzerine yürüyecektir. Kale muhafızlarından kaleyi teslim etmeleri istenecek ve bu isteğin kabul edilmemesi üzerine *Yergöğü* dışındaki yerler yakılarak kale kuşatılacatır. Kuşatma sırasında Ruscuk'tan *Yergöğü'*ne asker desteği sağlandığından Avusturya ordusu kaleyi ele geçirememiştir. Kale muhafızlarından birinin dışarı çıkması sonucu iki devlet askerleri arasında bir çarpışma meydana gelmiş ve bu çarpışma daha sonra şiddetlenmiştir. Osmanlı askerlerinin birçoğu Avusturya siperlerinin arkalarına geçerek buraları zapt etmeyi başarmışlardır. Böylece 8 Haziran 1790 tarihinde Avusturya karargâhı tüm cephanesi ile ele geçirilmiş ve çarpışma Osmanlı Devleti'nin galibiyeti ile sonuçlanmıştır.[173] Avusturya ordusu da 30 Ekim tarihinde *Kili Kalesi*'ni kuşatacak ve Osmanlı ordusu kış mevsimi sebebiyle dağılacaktır, acele ile toplanan askerler de yeterli gelmediği için kale vire ile teslim edilecektir. Bu olayın sonucunda 16 Kasım Salı günü *Tulçi (Tulcea) Kalesi*, 25 Kasım Perşembe günü de *İsakçı Kalesi* düşmüştür.[174]

Osmanlı Devleti bu savaşta aynı anda iki cephede savaşmak zorunda bırakıldığı için savaş pek de başarılı geçmemiştir. Avusturya İmparatoru II. Leopold Osmanlı Devleti ile barış yapmaya mecbur kalmıştır çünkü kendinden önce Avusturya tahtında oturan kardeşi II. Joseph'in ülke genelinde büyük ve köklü yenilikler yapmak istemesi sonucunda halk arasında sıkıntılar meydana gelmekteydi. 1789 yılında Fransa'da gerçekleşen ihtilal Avrupa'da tek elden yönetilen tüm devletleri tehdit etmiş ve Avusturya'nın müttefiki olan Fransa'dan artık savaş için yardım gelmemeye başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin Prusya ile yaptığı ittifak düşmanlarını

[172] Beydilli, *1790 Osmanlı-Prusya İttifâkı,* s.35-70.
[173] Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi-IV*, s.567-568.
[174] Danişmend, **a.g.e.** , s.98.

özellikle Avusturya'yı zor durumda bırakacak ve bu ittifak Avusturya'nın barış isteme nedenlerinden biridir.[175] Ayrıca Hollanda ve Macaristan'daki karışıklıklar sebebiyle Avusturya, Osmanlı Devleti ile hemen barış yapmak istemiştir.[176] İmparator II. Leopold 31 Ocak 1790 tarihinde Osmanlı Devleti ve müttefiki Prusya Kralı II. Friedrich Wilhelm'e (1744-1797) barış taraftarı olduğunu yazdığı bir mektup gönderecektir. Prusya Kralı ise barışı onayladığını ve Prusya'nın Kuzey ve Doğu'daki dengelerinin bozulmasına izin vermeyeceğini ve barışın ancak iki şekilde mümkün olduğunu bildiren cevabını 15 Nisan'da vermiştir. Avusturya ve Rusya'dan, İngiltere'nin önermiş olduğu ilk maddeye göre, *status quo ante bellum* yani savaş başlamadan önceki duruma dönülmesi ilkesini benimsemeleri istenmiştir. İkinci madde ise Prusya'nın belirlemiş olduğu toprak değiş tokuşu ile genel bir barış antlaşmasının imzalanması ilkesidir. İngiltere'nin bu antlaşma teklifi Prusya'nın teklifinin sahibi olan Friedrich von Hertzberg'in (1725-1795) politikasını geçersiz bırakmak için yapılmıştır.[177] Hertzberg'in ilk olarak Osmanlı başkentinde bulunan Prusya elçisi Diez'e anlattığı bu plana göre:

> "*Osmanlı Devleti Kırım'dan ebediyen vazgeçecek, Besarabya'yı Özü ile birlikte Rusya'ya; Eflak ve Boğdan'ı Avusturya'ya terk edecekti. Avusturya ise, bu kazançlarına karşılık Galiçya'yı tekrar Polonya'ya iâde edecekti. Polonya da, Galiçya'nın elde edilmesine karşılık Danzig ve Thorn şehirleri ile Posen ve Kaliç Palatinlerini Prusya'ya bırakacaktı."*[178]

Osmanlı Devleti'nin 1787-1790 yılları arasında Rusya'ya ve Avusturya'ya karşı aynı anda iki cephede birden savaşması Avusturya'nın toprak kazanması ve genişlemesi ihtimalini meydana getirdiğinden bu durum Prusya'da büyük bir tedirginliğe sebep olacaktır. Prusya Başbakanı Hertzberg'in hazırladığı yukarıda bahsedilen plan ile Avusturya'nın genişlemesinin önüne geçilmek istenmiştir.[179] Prusya Kralı ve İngiliz müttefiki savaştan önceki duruma dönülmediği takdirde ve barış antlaşması için olumsuz cevap alındığında Mayıs sonunda her iki imparatorluğa karşı savaş açacağını bildirmiştir. Avusturya İmparatoru II. Leopold sadece Küçük Eflak'ı istediğini ancak Galiçya'yı vermek istemediğini bildirecektir. Prusya ise buna rağmen İngilizler tarafından teklif edilen statüko talebini kabul etmiş fakat

[175] Beydilli, *"Avusturya",* s.175.
[176] Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi-IV,* s.569.
[177] Kemal Beydilli, "Ziştovi Antlaşması", *TDVİA*, cilt:44, İstanbul 2013, s.467.
[178] Beydilli, *1790 Osmanlı-Prusya İttifâkı,* s.35-36.
[179] Kemal Beydilli, "Prusya", *TDVİA*, cilt:34, İstanbul 2007, s.357.

Hertzberg'in projesinden vazgeçmemiştir. Prusya, Polonya'da istediği eyaletleri ele geçirmek ve kendi ülkesinin güvenliği için Osmanlı Devleti'nin Kırım ve Küçük Eflak'ı verebileceğini düşünmüştür.[180] Prusya Kralı II. Friedrich Wilhelm bu teklifinin olumsuz cevaplanması üzerine Avusturya ile görüşmek için ordusu ile Silezya'ya hareket etmiş ve 18 Haziran'da Bohemya sınırında Reichenbach yakınında bulunan Schönwalde köyünde karargâh kurmuştur. Hertzberg burada Avusturya delegeleri ile görüşmelere başlamıştır. Avusturya, Belgrad'da dâhil olmak üzere 1718 yılında imzalanan Pasarofça Antlaşması'ndaki şartları ve Galiçya'nın tuz havzaları hariç küçük bir kısmını Polonya'ya vermeyi kabul etmiş ancak Polonya ve Osmanlı Devleti'nin bu şartları kabul etmesi zor görünmüştür. Polonya, Galiçya'dan alacağı yerlere karşılık *Danzig* ve *Thorn*'u vermek istememiş, İngiltere ise böyle bir değiş tokuşa karşı çıkmıştır. Prusya Başbakanı Hertzberg plan değiştirmiş ve Avusturya'ya son kez kesin bir uyarı yaparak savaştan önceki duruma dönülmesi ve Osmanlı Devleti ile barış yapılması talebinde bulunmuştur. Bu durumu kabul etmek zorunda kalan Avusturya, Prusya ile 27 Temmuz 1790 tarihli Reichenbach Konvensiyonu'nu imzalamış ve bu antlaşma Hollanda ve İngiltere Devletleri tarafından da garanti edilmiştir.[181] Bu antlaşmanın ana maddeleri şu şekildedir:

> *1. Macaristan ve Bohemya kralı, en kısa zamanda ve Babıâli'nin de rızasını alarak, Babıâli ile akabinde mevcut savaştan önceki kesin statüko esas alınarak bir barış antlaşması akdetmek üzere ateşkes yapmayı taahhüt ediyordu. Sınırların güvence altına alınması amacıyla yapılacak değişiklikler yalnızca Babıâli'nin özgürce vereceği rıza ve Prusya kralı ile müttefiklerinin arabuluculuğuyla yapılacaktı. Macaristan ve Bohemya kralı bundan dolayı topraklarını genişlettiği takdirde, Prusya kralına da aynı eşdeğerde toprak verilecekti.*
> *2. Macaristan ve Bohemya kralı, Rusya'nın Babıâli'ye karşı savaşına doğrudan veya dolaylı olarak katılmaktan imtina edecekti ve bu iki devlet arasında barışın tesisi, mevcut müzâkerelerden bağımsız bir mesele kabul edilecekti.*
> *3. Prusya kralı, müttefikleri olarak deniz devletleriyle burada belirlenen statükonun garantisini üstlenecekti ve mütarekeden sonra en kısa zamanda Avusturya ile Babıâli arasında, Prusya kralının ve müttefiklerinin arabuluculuğu altında bu ile devlet arasında akdedilecek barışın kesinleştirilmesi amacıyla bir kongrenin yapılmasını sağlayacaktı.*[182]

[180] Jorga, **a.g.e.** , s.91.
[181] Beydilli, *"Ziştovi Antlaşması"* , s.467-468.
[182] Zinkeisen, **a.g.e.** , s.543.

Avusturya ve Osmanlı Devleti arasındaki sınırın savaştan önceki durumuna göre belirlenmesi ve iki devlet arasındaki savaşa son vermek için ateşkes yapılmasına karar verilmiştir. Zaten Prusya Kralı II. Friedrich Wilhelm'in aracılığı ile Reichenbach Konvensiyonu'ndan önce Avusturya, Osmanlı Devleti ile ateşkes yapmayı kabul etmiştir. Belgrad'da bulunan Avusturya kumandanı Laudon, 10 Kasım 1789 tarihinde yazdığı mektubu Belgrad defterdarı Ahmed Efendi aracılığıyla Osmanlı ordu komutanına göndermiştir.[183] 6 Eylül 1790 tarihinde İstanbul'da meşveret meclisi toplanarak ateşkes antlaşmasının bir an önce yapılmasına karar verilmiştir. Ateşkes için Prusya elçisi Lusi tarafından taslak bir metin hazırlanıp tercüme edilerek ve gerekli düzeltmeler yapıldıktan sonra Avusturya komutanı Koburg Prensi'ne gönderilecektir. İki taraf taslak metin üzerinde görüşmelere başlamıştır.[184] Görüşmelerde Osmanlı Devleti adına Sadrazam Şerif Hasan Paşa (ö.1791), Avusturya adına Koburg Prensi bulunacak ve Prusya adına da Kont von Lusi katılacaktır. Tarafların görüşmeleri sonucunda 8 Eylül 1790 tarihinde altı maddelik Yergöğü Mütarekesi imzalanmıştır. Ateşkes antlaşmasında alınan kararlar şunlardır:[185]

> *" Anlaşmanın imzalanış tarihinden itibaren iki devlet askerleri gerek karada ve gerek denizde birbirlerine karşı hasmâne hareketlerden kaçınılmalıdırlar. Tarafların elinde olan yerler anlaşma imzalanıncaya kadar tarafların tasarruflarında kalmalıdır; temessükün imzalanış tarihinden itibaren çeteler tarafından yapılan tecavüz ve zararlar bertaraf edilerek tazmin edilmelidir. Anlaşma imzalandıktan sonra hudutlarda ancak müsalaha esnasında bulunması gereken mikdar nisbetinde asker bırakmalıdırlar. Tuna boyunca sahilde bulunan iki taraf kayık ve sefineleri serbestçe dolaşmalı; Senedin imzalanış gününden itibaren taraflarca zabt edilen eyaletler açılarak barış dönemindeki serbestiyet temin edilmeli. İki devlet reâyâsı arasında çıkan anlaşmazlıklar iki devlet temsilcisi memurlar tarafından dostane bir şekilde halledilmelidir."*[186]

Görüşmeler de genel olarak bu konular üzerinde durulmuş ve alınan kararlar sonucunda mütareke imzalanmıştır.

[183] Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi-IV*, s.569.
[184] Beydilli, *"Zişţovi",* s.468.
[185] Ahmed Cavid, **a.g.e.** , s.XXX.
[186] Ahmed Cavid, **a.g.e.** , s.XXX-XXXI.

4. ZİŞTOVİ ANTLAŞMASI, BARIŞ GÖRÜŞMELERİ VE SINIRLARIN ÇİZİMİ

Yergöğü Mütarekesinin 3. Maddesinde Prusya, İngiltere ve Hollanda'nın aracılığı ile Osmanlı Devleti ve Avusturya arasında barış görüşmelerinin başlaması, bu görüşmelerin nerede yapılacağına karar verilmesi ve 9 ay içerisinde de sonuçlandırılması gerektiği belirtilmektedir. Prusya, İngiltere ve Hollanda'nın yanı sıra İsveç'te barış görüşmelerine aracı devlet olarak katılacaktır. Osmanlı Devleti, Rusya ile savaşa girmeden önce müttefiki İsveç'in, Rusya ile barış yapmasını aralarındaki ittifaka uymaması sebebiyle suçlamış olsa da İsveç, Ziştovi görüşmelerinde garantör devlet olarak yerini almıştır. 1790 yılının sonbaharında barış görüşmeleri için hazırlıklara başlanmış ve evvela görüşmelerin nerede yapılacağı tartışma konusu olmuştur.[187] Sultan III. Selim Osmanlı Devleti'ne ait bir yerde olması konusunda ısrar ettiği için *Rusçuk* ve *Niğbolu* arasında bulunan *Tuna Nehri*'nin sağ sahilindeki Ziştovi kasabasında karar kılınacaktır. Bu kasaba *Tuna* üzerinde bulunduğu için her yere ulaşımının kolay olması, halkının düzgün olması sebebiyle güvenlik sorunun olmaması ve buna bağlı olarak ailesi ile gelecek elçilerin konaklaması için en uygun yer olarak belirlenmiştir.[188]

Müzâkerelerin Ziştovi'de yapılmasına karar verildikten sonra burada gerekli hazırlıklara başlanacaktır. Osmanlı Devleti tarafından Başmurahhas olarak Reisülküttab es-Seyyid Abdullah Birrî Efendi (1789-1792), danışman olarak Dürri Efendi ve Anadolu Kazaskerliği pâyesiyle İsmail Beyzâde es-Seyyid İsmet Efendi Mollâ olarak barış görüşmeleri için tayin edilmişlerdir.[189] Avusturya tarafından Kont Peter Philip von Herbert Rathkeal ve 1791 yılının Mart ayında görüşmelere katılacak olan Kont Franz Esterhazy von Galantha görevlendirilmişlerdir. Aracı devletlerden Prusya'yı Varşova elçisi Jerome Marki von Lucchesini, İngiltere'yi Sir Robert Murray Kith ve Hollanda'yı da Kont Renier von Haften temsil edeceklerdir. Lehistan Cumhuriyeti de barış görüşmelerinde bir elçi ile temsil edilmeyi talep edecek ancak Avusturya-Osmanlı arasında yapılan bundan önceki hiçbir görüşmeye katılmadığı için isteği kabul edilmemiştir. Aralık ayı içerisinde tüm temsilciler Ziştovi

[187] Beydilli, *"Ziştovi",* s.468-469.
[188] Beydilli, *"Ziştovi",* s.469.
[189] Câbi Ömer Efendi, **a.g.e.** , s.26.

Kasabasına gelmiş ve görüşmelerin ilk ayı temsilcilerin rütbelerine göre oturmaları gibi protokol sorunlarının çözülmesi ile geçmiştir.[190] 10 Aralık'ta Prusya temsilcisi Marki von Lucchesini ile Osmanlı temsilcileri ilk defa bir araya gelmişler, Osmanlı temsilcileri burada Prusya temsilcisi Marki von Lucchesini'ye oldukça güvenmişler ve bu sebeple kendisine birlikte barış antlaşması taslağı hazırlamayı teklif etmişlerdir. Marki von Lucchesini ve Abdullah Birrî Efendi yaptıkları ilk görüşmede bir taslak hazırlamaya çalışmışlardır. Öncelikle Osmanlı sınırının savaştan önceki şeklinde çizilmesi ve Avusturya'nın, Osmanlı-Rus barışı imzalanana kadar tarafsız kalıp *Hotin Kalesi*'ni elinde bulundurması gibi temel konularda bir sorun çıkmayacağını düşünmüşlerdir. Avusturya, *Karadeniz*'de gemilerinin serbestçe dolaşması, Garb ocaklarının kendilerine verdiği zararların ödenmesi ve Boğdan'da konsolosluk açma gibi isteklerde bulunacaktır. Bu istekler dışında Osmanlı Devleti'ne iade edeceği yerlere karşılık *Hırsova*'nın Bosna kısmında bulunan yerlerin de kendisine verilmesini isteyecektir. Avusturya'nın bu isteklerine karşılık Osmanlı Devleti ise 1775 yılında terkedilen Bukovina'nın geri verilmesini ve savaş tazminatı ödenmesini talep etmiştir. Karşılıklı bu istekler ve karşı çıkmalar görüşmelerin tahmin edildiği gibi kısa sürmeyeceğini göstermekteydi. 30 Aralık 1790 tarihinde temsilciler ilk defa bir araya gelmişler, ruhsatnameler takdim edilmiş ve böylece barış görüşmeleri resmi olarak başlamıştır.[191] İlk oturumda Avusturya temsilcisi Herbert Rathkeal *status quo strict* şartının Belgrad Antlaşması'ndan beri Osmanlı-Avusturya arasında yapılmış olan tüm antlaşmaların olmazsa olmazı olarak antlaşma sırasında görüşülmesini ve onaylanmasını istemiştir. Mutlak statükonun gözetilmesini istemiş ve bu teklifin barış antlaşmasının önemli bir şartı olduğunu söylemiş olan Avusturya temsilcisi, Reichenbach Antlaşması'ndan kasıtlı bir şekilde söz etmemiştir. Osmanlı temsilcisi ise imzalanan Yergöğü mütârekesinin barışın asıl şartı olduğunu söyleyecek ve böylece taraflar arasındaki ilk anlaşmazlık ortaya çıkmıştır.[192] Avusturya, sunduğu *status quo* tabirine çeşitli anlamlar yükleyerek bu şekilde görüşmeleri uzatmaya çalışacaktır çünkü Avusturya'nın amacı müttefiki Rusya'ya zaman kazandırmaktı. Sultan III. Selim ise bu tabirin ancak seferden önceki duruma dönülmesi anlamında kullanılmasını kabul edecektir. Osmanlı Devleti, bir an evvel Rusya ile savaşa devam etmek için barışın hemen yapılmasını

[190] Zinkeisen, **a.g.e.** , s.554.
[191] Beydilli, *"Zişţovi",* s.469.
[192] Zinkeisen, **a.g.e.** , s.555.

istemiştir. Uzun süren tartışmalar sonucunda bu tabirin "hudûd-ı kadîmenin ibkâsı ve ele geçirilen toprakların iadesi" ve devletlerarasındaki tüm antlaşmaların yenilenip onaylanması şeklinde tanımlanmasına karar verilecek ve böylece tartışmalar son bularak görüşmelere başlanmıştır.[193]

Osmanlı temsilcilerinin Reichenbach Antlaşması'nı ve statükoyu kabul etmeleri bir ay sürecektir. Bâbıâli'de geçen sürecin ardından Ziştovi barış görüşmelerinin hızlandırılmasını ve bu işin bir an evvel sonuçlandırılmasını isteyecektir. Çünkü Osmanlı Devleti, Prusya ile Avusturya'nın gizli bir antlaşma yaptığından şüphelenmiş ve bu antlaşmaya göre Boğdan'ın boşaltılmasındaki gecikmenin Osmanlı ordusunu bölmek amacıyla yapıldığı düşünülmüştür. Osmanlı Devleti, ateşkes antlaşmasının süresi Mayıs sonunda bitmiş olacağı için İşkodra Valisi emrinde bulunan 45 bin askerini hareketsiz bekletmek istemeyecektir. Rusya ile devam eden savaşta kullanılacak olan Sırp ve Boşnak ordularının Avusturya tarafında bekletilmesi ve hem Avusturya'ya hem de Rusya'ya karşı tetikte olunması Tuna'da bulunan Osmanlı ordusunu zor duruma sokmuştur. Bu sebeple Osmanlı Devleti barışın en hızlı şekilde imzalanmasını istemekteydi. Buna karşı Avusturya üzerine düşenleri yerine getirmeyerek Rusya ile yaptığı ittifakın avantajlarından yararlanmak için hâlâ Rusya'yı desteklemeye devam ediyordu. Avusturya, Prusya ile Rusya arasındaki ilişkinin ve Osmanlı-Rus savaşının nasıl geliştiğini görmek için görüşmeleri mümkün olduğu kadar uzatmaya çalışmıştır.[194] Sultan III. Selim Avusturya'nın neden Rusya'ya savaş açmadığını ve neden antlaşmaya uygun davranmayıp görüşmeleri uzatmaya çalıştığını öğrenmek için Ahmed Azmi Efendi'yi[195] (ö.1821) özel elçi olarak Berlin'e gönderecektir. Sultan her ihtimale karşı Rusya sınırındaki ordusunu güçlendirecektir.[196] Sultan III. Selim'in amacı Avusturya ile bir an evvel barış yapıp Rusya'ya karşı ordusunu güçlendirip savaşı devam ettirmekti. Osmanlı Devleti Avusturya'nın uzatma politikasına karşın barışın hemen yapılmasını böylece Avusturya'nın Rusya'ya asker desteği sağlayabileceği Eflak'ı boşalttırmak istiyordu. Görüşmelerin hız kazandığı bu sırada Herbert

[193] Beydilli, *"Ziştovi",* s.469-470.
[194] Zinkeisen, **a.g.e.** , s.555-562.
[195] Ahmed Azmi Efendi hakkında detaylı bilgi için bkz. Gümeç Karamuk, *Ahmed Azmi Efendis Gesandtschaftsbericht als Zeugnis des osmanischen Machtverfalls und der beginnenden Reformära unter Selim III.*, Herbert Lang Bern, Peter Lang Frankfurt/M. 1975.
[196] A.I. Bağış, *Britain and The Struggle For The Integrity of The Ottoman Empire: Sir Robert Ainslie's Embassy to Istanbul 1776-1794*, ISIS Yayıncılık, İstanbul 1984, s.116.

Rathkeal, barış antlaşması belgesinde Reichenbach Antlaşması'nın adının geçmediğine itiraz etmiştir. Belgede Prusya ve İngiltere'nin garantör devlet olarak anılmamasını ve Reichenbach Antlaşması'na bağlı kalınmadan iki tarafın anlaşamadığı konuları kendilerine uygun şekilde karşılıklı olarak düzenlemeye izin verilmesini istemiş ancak bu teklifi ne Osmanlı Devleti ne de arabulucu devletler kabul etmiştir. Tarafların temsilcileri bu anlaşmazlıkları devlet merkezlerine bildirecek ve tarafların cevapları gelene kadar görüşmelere ara verilmiştir. 12 Mayıs'ta görüşmeler yeniden başladığında Avusturya temsilcisi yeni bir antlaşma metni sunmuş ve yeni metne göre, Avusturya, *Eski Orsova* ve karşısında bulunan bir ovayı talep etmekte ve *Unna Nehri* kıyılarında Karlofça ve Pasarofça Antlaşmaları'nda kesin belirlenmemiş sınır düzenlemelerinde Avusturya'ya düşen bir toprak parçasını da istemekteydi.[197] Osmanlı Devleti ve arabulucu devletlerin bu istekleri kabul etmemesi üzerine Aralık ayından beri 6 aydır devam eden görüşmeler 9 Haziran'da tekrar kesintiye uğramıştır. Avusturya temsilcileri Bükreş'e çekilmişlerdir ancak Prusya ile Avusturya temsilcileri bu sırada görüşmüşlere devam etmekteydi. Görüşmeler sonucunda iki tarafta ihtilal sebebiyle Fransa'ya yardım etmek için Ziştovi'deki görüşmeleri bir an önce sonlandırmaya ve antlaşmayı imzalamaya karar vermişlerdir. Avusturya İmparatoru II. Leopold, temsilcilerine "mutlak surette sulh akdi" yapmaları konusunda kesin emir göndermiştir.[198] Osmanlı-Avusturya sınırında bulunan *Eski Orsova*, Avusturya'nın üzerinde fazlaca çaba gösterdiği bir yerdir.[199] Prusya bu sebeple *Eski Orsova*'yı Avusturya'ya kazandırma teklifinde bulunacaktır.[200] Böylece taraflar *status quo ante bellum*[201] esası üzerinde anlaşarak barışa hazır hale gelmişlerdir. Osmanlı Devleti, Avusturya'dan *Hırsova*'yı yani Bosna'daki *Unna Suyu*'nun arkasında bulunan Hırvatlık arazisinin kendisine verilmesini isteyecektir. Osmanlı Devleti'nin teklifi kabul edilmiş ancak bu son teklifin ayrı bir belge ile düzenlenmesine karar verilerek Aralık 1790 tarihinde başlayan görüşmeler yedi ay sonunda bitecektir. 3 Ağustos 1791 tarihinde imzalanan antlaşma mukaddime ve hatime kısımları hariç 14 madde

[197] Zinkeisen, **a.g.e.** , s.562-565.
[198] Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi-IV*, s.571.
[199] Aksan, **a.g.e.** , s.179.
[200] Jorga, **a.g.e.** , s.93.
[201] Status quo ante bellum: Savaştan önceki ve şuandaki mevcut durumu ifade eden bir tâbir.

halinde düzenlenerek görüşmelerin sonuncu günü antlaşma metinleri[202] tercümanlar tarafından okunmuştur.[203] Nihayet 4 Ağustos 1791 tarihinde Ziştovi Barış Antlaşması imzalanmış ve antlaşmanın imzalanmasından 9 gün sonra Kayser II. Leopold barışı onaylamıştır.[204]

Ziştovi Antlaşmasıyla birlikte bir de sözleşme[205] imzalanmış ve bu sözleşmeye göre sınır, Avusturya'nın Bosna tarafında istediği tüm yerleri değil savaşta işgal etmiş olduğu *Çerna*'ya kadar *Eski Orsova Kalesi*'nin ve arazisinin ve *Unna Nehri*'nin sol kıyısında bulunan *Çetin Kalesi*'nin Avusturya'da, *Sturliç Kalesi*'nin de Osmanlı Devleti tarafında kalması şeklindedir. Görüşmelerin başında statüko teklifi kabul edilmediği için vakit kaybetmiş olan Osmanlı Devleti hiç toprak vermeden barış imzalama fırsatını kaybetmiştir.[206]

Ziştovi Barış Antlaşması Osmanlı Devleti ile Avusturya'nın 1533-1791 yılları arasında imzaladıkları 21. barış antlaşmasıdır. Üç buçuk sene süren savaş ne Avusturya için ne de Osmanlı Devleti için büyük bir kazanç sağlamıştır. Hatta Osmanlı Devleti iki devletle birden ayrı cephelerde savaşmak zorunda kaldığı için mali yönden sıkıntı yaşamıştır. Bu antlaşma ile Balkanlar tarafında ilerlemeye çalışan Rusya'ya karşı Osmanlı Devleti ile Avusturya'nın birlikte hareket edeceği dönem başlamaktaydı.[207] Avusturya'nın savaş başlamadan önce yaptığı plan Ziştovi Antlaşması'nda görüldüğü üzere çokta başarıya ulaşmamıştır çünkü Avusturya sadece küçük bir toprak parçası ile *Eski Orsova*'yı elde edebilmiştir. Osmanlı Devleti ise Kırım'ı geri alabilmek için savaşa girmiş ancak amacına ulaşamadığı gibi yeni toprak kayıpları da yaşamıştır. Bu savaş ve barışın gözler önüne serdiği önemli noktalardan bir tanesi de Osmanlı ordusunun artık savaş düzenine göre hareket etmediği ve savaş anlayışından kısmen uzaklaştığıdır. Bu sebeple Osmanlı Devleti artık yeni bir düzene ihtiyaç duymaktadır.[208]

---

[202] Antlaşma gereğince düzenlenen ve karşılıklı teslim edilen belgeler için bkz. BOA, A.DVNSNMH. d. 9/336, 1210 tarihli, s. 329-332 ve BOA, A.DVNSNMH. d. 9/337, 1210 tarihli, s.333-334.
[203] Beydilli, *"Ziştovi",* s.470-471.
[204] Jorga, **a.g.e.** , s.93.
[205] Sözleşme maddeleri için bkz. BOA, A.DVNSNMH. d. 9/265, 1205 tarihli.
[206] Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri-I,* TTK Yayınları, Ankara 1953, s.168.
[207] Beydilli, "*Ziştovi",* s.471-472.
[208] Karal, **a.g.e.** , s.20.

Ziştovi Antlaşması 14 maddeden oluşmaktadır.[209] Bu maddeler içerisinde en önemlisi ise sınırlardan bahseden 6. ve 7. maddeler olacaktır. Bu maddeler:

> *6. Tasdîk-nâmelerin mübâdelesi âkibinde tarafeynden tahliyelere ve istilâdide olan cümle mahallerin teslim ve teslimlerine ve …….. olan müddetlerde iki devletin hudûd-ı kadîmeleri ibkâsına cânibinden mübâşeret oluna ve iki tarafın mübâşirleri Belgrad ahdnâmesinin on üçüncü maddesiyle ……. üzere intihâb ve ta'yîn olunub bazısı Eflak memleketi ve Boğdan'ın beş kazası tahliyesi müsâlahatına tasdîk-nâmeler mübâdelesi gününden birle otuz gün zarfında tekmil itmek üzere me'mûr olalar sâir mübâşirler dahi bin iki yüz iki cemâziye'l-evvelisinin ikisinden mukaddem cânibinin mutasarrıf oldukları arazinin istatüsko istrikt kaidesi üzere bu sene ve sarb memleketinin ve imhâsıyla İrşova-i atikin hududunu ibkâ-i zımnında nehr-i Unna'nın yukaru tarafına teveccüh iyleyeler Una tarafına me'mûr olacak mübaşirlere tasdik-nâmeler mübâdelesi gününden bed' ile iki mâh müddet tahsis olunub zîrâ müddet-i mezkûre kılâ'ın istihkâmet-i cedidesini hedm ve hin istîlade bulundukları hey'et-i ircâ' ve ……. kal'alar ve palankalar derûnunda mevcûd-ı cem'i idtiler ya yani top ve emsâli âlât-ı seferiye ve mühimmât-ı harbiye ve zahiren nakl ve celbleri zımnında müddet-i mezkûrenin lüzûmu derkârdır.*
>
> *7. İşbu sefer hengâmında askeri ve gayr-i askeri zabt olunan cem'i ……. Devlet-i 'Aliyye bilâ istisnâ' Devlet-i İmparatoriye tarafından sebilleri tahliye ve Rusçuk ve Vidin ve Bosna havâlîsinde Devlet-i 'Aliyye mübaşirlerine teslim olunub mukabelesinde ancak zindanlarda ve ……. bazısında bulunan Devlet-i İmparatoriye'nin reaya ve soltadları teslim olunub eyâdi efrad da Memâlîk-i Devlet-i 'Aliyye'de mikdâr-ı kesîri bâkî olmağla Devlet-i 'Aliyye bu bâbda seferden mukaddem cârî olan istatüko istrikt kaidesine muvâfakat ve asâr-ı mükeddire' muharebeyi …… zımnında maccânen yani bilâ ……. ve bilâ-bedel tasdik-nâmeler mübadelesinden sonra iki mâh zarfında cem'i ……. ve esirleri her …… ve cins ve rütbeden ve her kimde ve ……. mahalde bulunurlar ise red ve teslim iylemeği tamhid ider şöyle ki fi-mâ-ba'd tarafın reayasından ferd ve ahd-ı cânib ……. Memâlîkinde kayd-ı esirde kalmıya ve ancak Memâlîk-i Devlet-i 'Aliyye'de …… ……. üzere rızâ-i dîn İslâmı kabul idenler ve Memâlîk-i Nemçe'de tenassur idenlerden mâ'ada tarafın memâlîkinde ferd ve ahd kayd-ı esirde kalmıya.*[210]

Sözleşmenin 2. ve 3. maddeleri de sınırlar ile ilgilidir. Belgelere göre bu maddeler:

> *2. madde: "muâhede-i mahsuse-i temessükün 2. maddesinde eski ırşova kasabası edasıyla … suyuna varınca imparatoriye devlet-i tasarrufunda hala hudud ta'yîni husûsunda … Devlet-i imparatoriye Nemçe cenerali*

[209] Bu maddeleri detaylı okumak için bkz: BOA, A.DVN.DVE. d. 59/3 Ziştovi Ahitnamesi Metni. Ayrıca bu maddeler için bkz: Muahedat Mecmuası, cilt: III, s.152-163.
[210] Muahedat Mecmuası, cilt: III s.158-159.

Virikad Rrinke(?) muhaddid ta'yîn olunmuştur… devlet-i 'âliyye tarafından … faziletlü Seyyid Mehmed Nureddin efendi…"[211]

3.madde: "…üçüncü maddesinde nehr-i kurana ve una sahilleri … Devlet-i imparatoriye tarafına terk olunmak ikrâr olunması…"[212]

Ziştovi Antlaşması 14 maddeden oluşmasına rağmen burada üzerinde durulan sınırlar ile ilgili maddeler olmuştur. Bu maddeler doğrultusunda sınır çizimlerinin nerelerde nasıl yapılacağı belirtilmiş ve 3. madde gereğince *Kurana Nehri* ve *Unna Sahili* Avusturya tarafına bırakılmış ve sınır çizimine gerek olmadan bu iş halledilmiştir. Diğer bölgeler içinde görevliler tayin edilerek sınır işine girişilecektir.

4.1. Sınır Görevlileri ve Nitelikleri

Ziştovi Antlaşması'nda taraflar arasındaki görüşmeler de sınırlar ile ilgili çıkan kararlar sonucunda tespit edilen görevliler işin yapılacağı yerlere gönderilecektir. Osmanlı Devleti tarafından sınır çizimleri için *"muhaddid ta'yîn olunan sâbık-ı dergâh-ı âlî yeniçeri kâtibi İsmail İsmeti Efendi ve mühendis ta'yîn olan müderris-i kirâmdan Abdurrahman Efendi"* görevlendirilmiştir.[213] Abdurrahman Efendi[214], Fatih imareti matbahı kâtibi iken Sultan III. Selim tarafından Osmanlı-Avusturya sınırının tayini için oluşturulan komisyonda yer almıştır. Astronomi ve Geometriyi iyi bildiği ve astronomik aletler yaptığından aynı zamanda Aşkâl al-Tâ'sis ile Hulâşat al-Hisâb'ın bir kısmını da okuduğundan bahsedilmektedir.[215] Abdurrahman Efendi'nin sınır tayini için gönderilmesi Osmanlı Devleti adına önemli bir gelişmedir çünkü bu zamana kadar sınır tayini için haritadan çok da anlamayan, Geometri ve Coğrafya bilmeyen devlet adamları görevlendirilirken artık harita ile giden bir Osmanlı muhaddidi vardır. Dönemin gelişmiş bir mühendisi olsa da Abdurrahman Efendi'nin de yeterli olmadığı belgelerden anlaşılmaktadır. Bu kayıtlara örnek olarak:

"Mûmâ-ileyhden o-makule harita lede'l- su'âl kendülerde mufassal harita olmadığını ifhâm birlefakat mûmâ-ileyh İsmail Efendi ordu-yı hümâyundan verilen [….] haritayı ibrâz etmekden nâşî lede'l-mütâlaa o-

[211] BOA, HAT.0171/7338-7340, 1205 tarihli.
[212] BOA, HAT. 0439/22136, 1210 tarihli ve 0440/22155, 1210 tarihli.
[213] BOA, C.DH.00224/11183, 1206 tarihli.
[214] Abdurrahman Efendi hakkında detaylı bilgi için bkz. Ekmeleddin İhsanoğlu, *Osmanlı Matematik Literatürü Tarihi-I*, IRCICA Yayınları, İstanbul 1999, s.263.
[215] İhsanoğlu, **a.g.e.** , s.263.

müsüllü harita [….] ile hudûd-ı merkûme mikyas ve mîzân olunmak mümkün olmadığını beyanıyla…"[216]

Osmanlı Devleti'nin şartları göz önünde bulundurulduğunda Abdurrahman Efendi gibi bir mühendisin gönderilmesi bile karşı taraf için yeterli olmayacaktır. Görüşmeler sırasında Avusturya tarafında birkaç mühendis ve tercüman bulunması ve buna karşılık Osmanlı Devleti tarafında tercüman bulunmayıp tek mühendis bulunması sıkıntılar çıkmasına sebep olacaktır. Bu durum belgelerde şu şekilde yer almaktadır:

"Mesâha ve mikyâs hususlarında inâyet bâdi ile dailerinden şimdiye dek suhu ve hata zuhûr etmedi ancak Nemçe tarafından birkaç nefer mühendisleri olub dailerinden gayri bu tarafda diğer mühendis olmadığından."

"…kaldıki Nemçe muhaddidlerinin bir nefer tercümanları olub şimdiye dek anın vasıtasıyla ifade ve istifade olundukda bizim maiyetimizde mahsus tercüman olmadığından…" [217]

Belgrad Antlaşması'ndan sonra sınırların yeniden çizildiği dönemde Osmanlı Devleti heyetinde tercüman görevlendirilmemişti ve Ziştovi Antlaşması'nın ardından çizilecek sınır heyeti içinde aynı durum söz konusudur. Belgrad Antlaşması'ndan sonra Osmanlı-Avusturya sınır çizimleri için görevlendirilen heyet içerisinde *tasarruf* gerekçesiyle tercüman bulunmamıştır. 1740 yılında Avusturya sınırına gönderilen Ebu Sehl Nu'mân Efendi Ziştovi'den 50 yıl önce tercümanın gerekli olduğunu önemle vurgulayarak "Kendi tercümanımız olmadan karşı tarafın tercümanına güvenip hüccet yazamam, Padişah ve Sadrazam yanlış bir şey yazdığımda bunun hesabını benden sorar" gibi sitemlerle sonunda yanına bir tercüman getirtmeyi başarmıştır.[218] Osmanlı Devleti yine tasarruf gerekçesi ile mi yoksa *traduttore traditore*[219] düşüncesi ile mi tercüman göndermemiş bunu anlamak gerekir.

Osmanlı Devleti, Sultan III. Selim dönemine kadar geçen süreçte genel olarak diplomasi alanında ve sınır çizimlerinde diğer devletlerin uyguladığı politikaları izleyememekteydi. Tercüman eksikliği, alet edevat eksikliği, mühendis ve diplomat eksikliği gibi durumlar yenileşmeyi ve gelişmeyi bir nevi zorunlu kılacaktır. Sultan

[216] BOA, C.DH.00224/11183, 1206 tarihli.
[217] BOA, AE.SSLM.III.189/11393, 1206 tarihli.
[218] Nu'mân Efendi, **a.g.e.** , s.105-106.
[219] Traduttore traditore: Tercüman haindir, tercüme edilebilir anlamına gelmektedir.

III. Selim de geçmişten gelen bu sıkıntılar sebebiyle durumun farkına varmış ve mühendis yetiştirmek ve buna bağlı olarak yetişen mühendislerin alet edevat sıkıntısına çözüm üretilmesi için Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyun'u 1795 yılında açmıştır. İlki 1775 yılında Sultan I. Abdülhamid tarafından kurulan Mühendishâne-i Bâhrî-i Hümâyun'un ikincisi yeni açılan Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyun olmuştur.[220] Mühendishanelerin kuruluş amaçlarını anlatan raporda şöyle denilmektedir:

> *"Kılâ' ve palanka ve köprü inşa etmek ve top ve havan atmak ve lağım yapmak ve top dökmek ve ordu kurmak ve ona istihkâm vermek ve mühimmât-ı harbiyeyi tanzim etmek ve inşa-yı sefâin ve'l-hâsıl fünûn-ı harbiye ve fünûn-ı mimariye ve fenn-i mesâha ve tahtît-i arazi ve tersim-i harita ve ilm-i hey'et-i semâ' ve fenn-i coğrafya ve nice sanâyi'in mevkuf ve menût oldukları ilm-i hendese bir müddet düvel-i İslâmiyede mütedâvil ve ba'de zamanin kûşe-i nisyânda kalmış ve ol esnada düvel-i nasârâ ele alıp fenn-i celîl-i mezkûrun iânesiyle düşmanlarına galib ve memalik-i ba'îde zabt ve teshîr ve yeni dünya misillü memâlikin keşfi fevâid-i celîle-i kesîreye nâil olunduğu müşahede ve muayene olunmağın…"*[221]

Bu rapora göre mühendishanenin kuruluş amacı askeri ihtiyaçları modern anlamda karşılamak, savaş mühimmatlarını yeniden düzenlemek, gemi işletmelerini ve inşasını yenilemek, arazi işlerinde sınır çizimlerinde Coğrafya, Geometri ve Matematik bilerek işini yapan ve harita çizebilen mühendisler yetiştirmektir. Mühendishâne-i Bâhrî-i Hümâyun'dan mezun olan Mühendis Abdurrahman Efendi sınır işi için tayin edildiğinde bu amaca kısmen ulaşıldığını göstermektedir.

4.2. Osmanlı Devleti'nin Reform Hareketlerinin Sınır Çizimlerine Etkisi

Sınır çizimleri sırasında Osmanlı Devleti'nin bu iş için bir mühendis ataması Avusturya tarafından yetersiz görülünce Osmanlı Devleti, sisteminin geliştirilmeye ihtiyacı olduğunu anlamıştır. Osmanlı Devleti 17. yüzyıl sonuna kadar sistemsel olarak ne eksiklikleri olduğunu ve ne de buna çözüm olarak kökten reform hareketlerine girişilmesi gerektiğini idrak edememiştir. Bu iki yönden mümkün olmamıştır ki ilk olarak Osmanlı Devleti askeri alanda II. Viyana Kuşatması ve diplomasi alanında da Karlofça Antlaşması'na kadar hâlâ gücünü koruduğunu zannetmesidir. İkinci olarak Coğrafi Keşifler sebebiyle deniz yollarındaki gelişmeler

[220] Kemal Beydilli, "Mühendishâne-i BerrÎ-i Hümâyun", *TDVİA*, cilt: 31, İstanbul 2006, s.516.
[221] BOA, HAT.298/17685-B, 1242 tarihli.

ve bunların ekonomi üzerindeki etkileri daha sınırlıydı ve Osmanlı Devleti Coğrafi Keşifler sebebiyle henüz maddi zarar yaşamamıştı.[222] Bu sebeple Osmanlı Devleti ancak bu durumları yaşadığında eksikliklerini ve yeniliğe ihtiyacı olduğunu hissetmeye başlamıştır.

Osmanlı Devleti, Avrupa'nın değişmiş tabya sistemi ile ilk defa 1664 yılında Avusturya ile yapmış olduğu St. Gotthard Savaşı'nda karşılaşmış ve orduda ilk ciddi reformu Pasarofça Barışı öncesinde, 1716 yılında yapmıştır. Fransız subay olan Rocheford bir rapor hazırlamış ve bu rapora göre Bâbıâli gözetiminde *yabancı danışmanlar* heyeti kurulması ve özellikle de istihkâm subayı yetiştirmek amacı ile bir okul açılması önerilmiştir. İbrahim Müteferrika'nın *Fenn-i Muharebe ve Talim-i Asker*'e ilişkin yayınladığı risaleye göre 300 askerle Haydarpaşa çayırında uygulama başlatılacaktır. Lale devri yeniliklerine karşı başlatılan Patrona Halil isyanı (1730) sebebiyle ordunun düzenlenmesine ara verilmiş olsa da kısa bir süre sonra yeniden orduda yenilik hareketlerine devam edilecektir. Sultan I. Mahmud dönemine gelindiğinde de ordunun özellikle teknik gücü olan topçular geliştirilmeye çalışılmıştır.[223] Bu düzenleme için Fransız asıllı Claude-Aleksandre Comte de Bonneval'den[224] (ö.1747) yararlanılacaktır.[225] Ordu içerisinde ulufeli Humbaracılar sınıfı kurulmuş ve Humbara Ocağında yenileştirme yapılmak istendiğinden Üsküdar'da bir Humbarahane açılarak başına da Müslüman olup Ahmed Paşa adını alan Kont Alexander Bonneval getirildi. Kont Bonneval, 1732 yılının Ocak ayında resmi bir törenle Divân'a kabul edilecektir. Kendisinin askeri eğitimi ve tecrübesinden istifâde edilmek istenildiğinden İstanbul'a geldikten kısa süre sonra Humbaracı Ocağının yenileştirilmesiyle görevlendirilecektir.[226] Topçuluk için gereken matematik bilgisinin öğretilmesi maksadıyla Üsküdar'da 1734 yılında Hendesehane açılmış ve böylece Osmanlı Devleti içerisinde geleneksel eğitimin yanı

---

[222] İlhan Tekeli-Selim İlkin, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim Ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu Ve Dönüşümü,* TTK Yayınları, Ankara 1993, s.24.
[223] Tekeli-İlkin, **a.g.e.** , s.28-29.
[224] Kont Alexander Bonneval, 14 Temmuz 1675 yılında Fransa'da dünyaya gelmiş olan askeri bir uzmandır. Kendisi 18. yüzyılda Osmanlı Devleti'ne gelerek müslüman olmuş ve Humbaracı Ahmed Paşa ismiyle anılmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Fatih Yeşil," Bir Fransız Maceraperestin Savaş ve Diplomasiye Dair Görüşleri: Humbaracı Ahmed Paşa'nın (Kont Alexander Booneval) Lâyihaları", Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, sayı:15, Güz 2011, s.205-228.
[225] Abdülkadir Özcan, "Humbaracı Ahmed Paşa"*, TDVİA*, cilt:18, İstanbul 1998, s.351.
[226] Uğur Demir, *Osmanlı Hizmetinde Bir Mühtedî: Humbaracı Ahmed Paşa,* Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2015, s.32-119.

sıra modern eğitimler veren yeni eğitim kurumları kurulmuştur.[227] Yenileşme hareketleri Sultan III. Mustafa zamanında da devam etmiş ve topçu öğretmen olarak Macar soylusu François Baron de Tott (1733-1793) Osmanlı hizmetine alınmıştır. Baron de Tott, Humbaracı Ahmed Paşa gibi orduda yenilik hareketlerine başlayarak toplar döktürdü, boğazda kaleler inşa ettirdi ve askeri dubalar yaptırdı.[228] Askeri alandaki bu gelişmelerin dışında ve belki de en önemlisi eğitim alanındaki mühendishanelerin açılması olmuştur. 18. yüzyıl başlarında Osmanlı Devleti Rus ve Avusturya cephelerinde aldığı yenilgilerle gerilemeye başladığını iyiden iyiye anlayacaktır. Bu sebeple, "eğitimli ve düzenli bir ordu ve donanma, fenni topçuluk ve askeri teknik sınıflara, teknik eğitime ve dolayısıyla askeri mühendislik bilimlerine ihtiyaç duymaya başlamıştır." Daha önce Humbaracı Ocağı için Humbaracı Ahmed Paşa, Topçu ocağı için ise Baron de Tott ile kısa süren ve sonunda başarısız olunan denemeler yapılmış fakat 1770 yılında Rus filosunun Çeşme'de Osmanlı donanmasını yakması donanma ve bahri bilgilerdeki yetersizliği tekrar gün yüzüne çıkarmıştır. Askeri yenileşme hareketleri Sultan I. Mahmud döneminde istenilen amaca ulaşmadığı için bu sefer Fransızlardan yardım alınması uygun görülmekteydi. Yardım alınması da kesin çözüm olmadığı için Osmanlı Devleti askeri reformları devamlı bir kurum haline getirmek için *Mühendishane-i Bahrî-i Hümâyun* yani *İmparatorluk Deniz Mühendisi* okulunu açmıştır.[229] Okulun ilk hocalarından Cezayirli Seyyid Hasan Hoca'nın (ö.1790) kaleme aldığı risale de bu tarihi doğrulamış ve Sultan I. Abdülhamid zamanında açıldığını belirtmiştir. Mühendishane-i Bahrî-i Hümayun Türk eğitim tarihinde modern anlamda kurulan ilk mekteptir. Okula alınacak öğrenciler Baron de Tott'un tabii tuttuğu bir sınava girmişlerdir ve ihtiyaç dâhilinde olan alet ve kitapların bazıları Paris'ten getirilmiştir. Okulun ilk aylarında Fransız hoca Gilles Jean-Marie Brazzer de Kermovan tarafından matematik ağırlıklı bir eğitim verilecektir. Daha sonra eğitimli denizcilere ihtiyaç duyulduğundan Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın da isteği üzerine ders müfredatında değişiklik yapılarak Deniz mühendisliği, Hendese ve Coğrafya alanlarına ağırlık verilmesi kararlaştırılmıştır. Mektebin ilk hocası olan Cezayirli Seyyid Hasan Bey'in birkaç yabancı dil bildiği belirtilmiştir ancak kendisi Rus savaşı

[227] Tekeli-İlkin, **a.g.e.** , s.28-29.
[228] Géza Dávid, "Baron de Tott, François", *TDVİA*, cilt:5, İstanbul 1992, s.83.
[229] Kemal Beydilli, *Türk Bilim Matbaacılık Tarihinde Mühendishane-Mühendishane Matbaası ve Kütüphanesi (1776-1826),* Eren Yayıncılık, İstanbul 1995, s.23.

sebebiyle okuldan kaptan olarak ayrılacaktır.[230] Osmanlı Devleti, kendini geliştirmiş, yabancı dil bilen ve devlete eğitim alanında katkısı olabilecek seviyedeki insanlara sahipken askeri sebeplerle bu insanlardan faydalanmamıştır. Gazi Hasan Paşa gibi eğitimli insanları savaşlar sebebiyle kaybedince donanımlı eleman yetiştirmek için hem yabancı hocalara hem de diğer devletlerin alet ve edevatına ihtiyaç duyulmuştur.

Haliç'te açılan bu Mühendishanenin ders programları içerisinde Türkçe, Arapça, Fransızca, Coğrafya, Trigonometri, Astronomi, Aritmetik, Harp tarihi, Cebir, Diferansiyel hesap ve Entegral, İstihkâm ve Balistik, Mekanik ve Topoğrafya gibi dersler yer almaktaydı.[231] Okuldaki Hendese ağırlıklı dersler için Gelenbevi İsmail Efendi (ö.1791) ve Kasabbaşızâde İbrahim Efendi (ö.1820) görevlendirilmişler ve gerekli tercüme işlerini ise Ermeni asıllı Miran yapmıştır. Buradan anlaşıldığına göre Osmanlı Devleti bünyesinde mühendishanelerde tercümanlık görevini üstlenecek yetişmiş bir kişi yoktur. O dönemde defterdarlık görevinde bulunan Mustafa Reşid Efendi okula nâzır tayin edilecektir. 1787-88 yıllarına gelindiğinde Osmanlı-Avusturya/Rus savaşı sebebiyle mühendishanedeki eğitime yardımcı olmak için ve başka askeri teknik işlerde de hizmet veren Fransız mühendis ve subaylar ülkelerine geri çağrılmışlardır. Gelenbevi İsmail Efendi'nin vefat etmesi ve yerine gelen Palabıyık Mehmed Efendi'nin de iki yıl sonra görevinden ayrılması eğitim kadrosunda ciddi bir zayıflamaya sebep olacaktır. 1791-1792 yıllarına gelindiğinde bu yıllarda imzalanmış olan Ziştovi ve Yaş Antlaşmaları'ndan sonra sınır kalelerinin güçlendirilmesi ve savunma yerlerinin Avrupa tarzında düzenlenmesi gerektiği için *kılâ' hendesesi* Osmanlı eğitimi içerisinde önemli bir rol oynamaya başlamıştır. Eğitimin ikinci önemli alanı Harita ve Coğrafya bilimi derslerini Hoca Seyyid Osman Efendi ve Ahmed Hoca vermişlerdir. Mühendishâne-i Bahrî-i Hümâyun'a Fransa'dan Lafitte-Ciave ve Monnier gibi kara mühendisleri getirtilmiştir. Kara mühendislerinin getirilmesiyle bu alandaki eksikliği gidermek için daha sonra açılmış olan Mühendishane-i Berrî-i Hümayun'un temelleri atılmıştır.[232] Kara ordusunun da ihtiyaçları göz önünde bulundurulmuş ve Nizâm-ı Cedid ordusunun ortaya çıkmasıyla deniz okulundan sonra kara ordusu için böyle bir okul açılmasına

[230] Kemal Beydilli, "Mühendishâne-i BahrÎ-i Hümâyun", *TDVİA*, cilt:31, İstanbul 2006, s.514.
[231] Necdet Sakaoğlu, *Osmanlı Eğitim Tarihi,* İletişim Yayınları, İstanbul 1991, s.61.
[232] Beydilli, "*Mühendishâne-i Bahrî-i Hümâyun*", s.514-515.

karar verilecektir.[233] 1 Kasım 1791 tarihinde bu okulun temellerinin atılışı: "4 Rebiulevvel, Bugün Nizam-ı Cedid üzere lağımcı, humbaracı mühendisine kışla olacak kiremithaneler iştira olunup mahallini tahliye ve temel hafrine bed' olundu."[234] Mühendishane-i Berrî-i Hümâyun Osmanlı Devleti'nin Bahrî-i Hümâyun'dan sonraki ikinci mühendishanesidir ve mühendishane Sultan III. Selim zamanında 1795 yılında Hasköy'de açılmıştır. Nizâm-ı Cedid'in önemli kurumlarından olan mühendishane, Fransa'da lgnatius Mouradgea D'Ohsson'un[235] ve özellikle Viyana'da Ebûbekir Râtib Efendi'nin gözlemlediği askerlik ve mühendislik akademilerinden esinlenilerek kurulacak ve Mühendishane-i Berrî'de yabancı hoca görevlendirilmeyecektir. Geometri ve Cebir hocası olan Abdurrahman Efendi okulun hem yöneticisi hem de baş hocası olmuştur. Türk hocalar tarafından yürütülen dersler Riyaziye ve Hendese ağırlıklıydı. Okulda birinci sınıf öğrencileri hat, imla, hesap ve hendese, teknik resim dersleri görmüşler, birinci ve ikinci sınıftaki öğrencilere yabancı dil eğitimi altında Arapça ve Fransızca dersleri de verilmiştir. Coğrafya, arazi ölçümü, harita çıkarma, lağımcılık ve müstahkem binalar inşası, çağdaş askerlik tertibi, isabetli ve seri top atıcılığı, yüksek matematik bilgisine dayanan koni kesitleri, diferansiyel hesap, integral hesap, mekanik ve astronomi gibi dersler ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencilerine verilmiştir.[236] Mühendishane-i Bahrî'den farklı olarak bu okulda hocaların yabancı olmaması, derslerin oldukça kapsamlı ve daha önce Osmanlı eğitiminde görülmeye alışık olunmayan tarzda olması gelişim açısından olumlu etkiler göstermekteydi.

Mühendishane-i Berrî-i'deki eğitim eski usul medrese geleneklerine göre değil Fransa eğitim usulüne uygun olarak tasarlanmıştır.[237] Mühendishanenin kuruluşunda Ebûbekir Râtib Efendi'nin Avusturya Sefaretnamesi'nin etkisinin olduğu sefaretname içindeki *Akademîya Enjeniyör* bölümünden anlaşılmaktadır çünkü bu

---

[233] Beydilli, *"Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyun",* s.516.
[234] İsmail H. Uzunçarşılı, "Üçüncü Sultan Selim Zamanında Yazılmış Dış Ruznamesinden 1206/1791 Ve 1207/1792 Senelerine Ait Vekayi", *Belleten,* cilt:XXXVII sayı:148, Ankara 1973, s.653.
[235] lgnatius Mouradgea D'Ohsson, 1740 yılında İstanbul Beyoğlu'nda dünyaya gelmiştir. Diplomatlık mesleğinde ilerleyen D'Ohsson, 1796 yılında İsveç elçisi olarak İstanbul'a gönderilmiştir. *Tableau général de l'Empire ottoman* adlı eserini Osmanlı tarihi ve İslam hukuku üzerine kaleme almıştır. 27 Ağustos 1807 tarihinde Paris'e yakın Biavre'de hayatını kaybetmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Kemal Beydilli, "D'Ohsson, Ignatius Mouradgea", *TDVİA*, cilt: 9, İstanbul 1994, s.496-497.
[236] Beydilli, "*Mühendishane-i Berrî-i Hümâyun",* s.516.
[237] Sakaoğlu, **a.g.e.** , s.62.

bölümde böyle bir okulun özelliklerinden ve gerekliliğinden bahsedilmektedir.[238] Ebûbekir Râtib Efendi'nin Avusturya sefareti ile Sultan III. Selim'in yenilikçi kişiliği hakkında çıkarımlarda bulunabiliriz. Aşağı yukarı bu tarihlere kadar sefaretle görevlendirilmiş hiçbir elçi kendisinden istenen dışında bir bilgi getirmemiştir. Sultan III. Selim gibi bir padişah da görevli elçilerden gereken konular dışında bilgiler istememiştir. Ancak Sultan III. Selim, Ebûbekir Râtib Efendi'den kafasında belirlediği yenilik hareketlerine yönelik gözlemler yapmasını ve bu doğrultuda bilgiler getirmesini istemiştir. İşte bu doğrultuda yurtdışından mühendishâneler hakkında bilgiler getirilerek okul açılmıştır. Okulda Türkçe ders kitaplarının olmaması ve elde olan Fransızca ders kitaplarının da öğrencilerin dil bilmedikleri gerekçeyle kullanılamaması sorunu ilk senelerde devlet matbaasında[239] bazı çevirilerin yapılıp basılması ile çözüme kavuşturulmaya çalışılmıştır.[240] Böyle bir sorun ile karşılaşılınca Sultan III. Selim ihtiyaç üzerine Raşid Efendi'den "alât ve edevât ve Basmahâne takımını" satın aldı.[241] Devlet matbaası 1795 yılında Hasköy'de bulunan Mühendishane-i Berrî-i Hümâyun'un zemin katında kurularak faaliyete başlayacaktır.[242] Matbaanın kuruluş amacı risale ve cetvellerin en kısa zamanda elde edilmesi ile bu alandaki kitapların daha kolay bir şekilde çoğaltılması olmuştur ve kısa zamanda çok sayıda tek tip ve hatasız eserler basılmak istenmiştir.[243] Sultan III. Selim zamanında mühendishanede kurulmuş olan matbaanın temeli Sultan III. Ahmed (1703-1730) zamanında atılmıştır. İbrahim Müteferrika ve Yirmisekizçelebizâde Mehmed Said Efendi'ye (ö.1761) III. Ahmed'in fermanı ve Şeyhülislâm Yenişehirli Abdullah Efendi'nin (ö.1743) fetvası ile ilk Türk matbaasını kurmaları izni verilecektir. Daha sonra Mehmed Said Efendi'nin matbaacılıktan ayrılması üzerine işler tamamıyla İbrahim Müteferrikaya kaldı.[244] *İlk Türk Matbaasının* kurulması İbrahim Müteferrika'nın 10 maddelik hazırladığı risâlenin padişaha sunulması ile olmuştur. Müteferrika bu risâlede matbaanın yararlarından bahsederek risâle sonunda da matbaada *fıkıh, tefsir, hadis,*

[238] Fatih Yeşil, *Aydınlanma Çağında Bir Osmanlı Kâtibi: Ebûbekir Râtib Efendi (1750-1799)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2011, s.296-298.
[239] Matbaa: Sert bir basmakalıbının izini daha yumuşak bir maddenin üzerine baskıyla çıkarma esasına dayanan tab' etme/basım sanatıdır. Detaylı bilgi için bkz. Kemal Beydilli, "Matbaa", *TDVİA*, cilt:28, Ankara 2003, s.105.
[240] Sakaoğlu, **a.g.e.** s,62.
[241] Beydilli, *"Türk Bilim Ve Matbaacılık",* s.99.
[242] Beydilli, *"Matbaa",* s.109.
[243] Beydilli, *"Türk Bilim Ve Matbaacılık",* s.99.
[244] Erhan Afyoncu, "İbrâhim Müteferrika", *TDVİA*, cilt:21, İstanbul 2000, s.326.

kelam gibi alanlardaki kitapları değil *lügat, tarih, tıp, fizik ve astronomi* alanlarındaki eserleri bastıracağını belirtmiştir. Bu planı uygulayabilmesi için ise padişahın fermanına, şeyhülislamın fetvasına ve ulemanın önde gelen isimlerinin beğenilerine ihtiyacı olduğunu yine risâlenin sonunda yazmıştır.[245] İsveç büyükelçisi Edvard Carleson'un (1704-1767) 20 Temmuz 1735 tarihli raporuna göre matbaanın kuruluşu özetle şu şekildedir:

> *"1762 yılında, içinde bir matbaanın kurulmasının topluma sağlayacağı bütün faydaların etraflıca açıklandığı elle yazılmış küçük bir risâle elden ele dolaşmıştı. Bu risâle nihayet münasip bir surette ve tam da zamanında Başvezir (Sadrazam) İbrahim Paşa'nın eline geçer. Kendisi böyle şeylere pek meraklı bir vezir olduğu için risâleyi zevkle okuyup, yazarın görüşlerine çoğunlukla katılarak risâleyi zamanın hükümdarı Sultan III. Ahmed'e sunar. Adı geçen Padişah bu risâlenin kendisini pek memnun ettiğini beyan edip, Şeyhülislamın da bu konudaki görüşlerini belirtmesini emreder. Risâleyi yazanın doğu dillerinden başka Latince de bilen İbrahim Efendi adında bir zat olduğu çoktan bilinmektedir. Bilahare İstanbul'da bir matbaa kurulması için Padişah fermanı çıkar. Bu ferman, daha sonraları Padişah'ın kendi eliyle yazdığı bir Hatt-ı Şerif'le kesinlik kazanır. Bunun üzerine İbrahim Efendi'de matbaayı kısa zamanda kurar. Kendisi o zamanlar gerekli olan matbaa ustaları ve harf dökümcülerini daha önceden Almanya'dan getirmiş olduğu için hemen işe koyulabilmiştir."*[246]

İbrahim Müteferrika padişaha risâle sunmadan önce matbaa konusunda kapsamlı bir çalışma yapmıştır ve kendisinin bu çalışmayı yapacak kadar gelişmiş ve bilgi sahibi olduğu anlaşılmaktadır. İbrahim Müteferrika'nın Ocak 1747 yılında vefat etmesinden sonra matbaa, halefi *Küçük İbrahim*'e bırakıldı. Küçük İbrahim'in Divân Tercümanı Kâtibi görevinde bulunan Kadı İbrahim Efendi (ö.1777) olduğu bilinmektedir. 1783 yılında matbaayı tekrar işletmeye başlayan Beğlikçi Râşid Efendi matbaa aletlerini "tıbâ'ata me'mûr tercüman kâtibi müteveffa İbrahim Efendi"nin karısından satın aldığını belirtirken İbrahim Efendi'den *tercüman kâtibi* olarak bahseder. Avusturya elçisi Penkler'in raporlarında da aynı kişi *Küçük İbrahim* olarak anılmaktadır.[247]

Matbaa'nın teknik olarak ne anlama geldiğine bakarsak, "Sert bir basmakalıbının izini daha yumuşak bir maddenin üzerine baskıyla çıkarma esasına dayanan tab'etme/basım sanatıdır." Bu sanat Avrupa'da 15. yüzyılda ortaya çıkmış ve

[245] Orlin Sabev, *İbrahim Müteferrika ya da İlk Osmanlı Matbaa Serüveni (1726-1746)*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2006, s.139-140.
[246] Sabev, **a.g.e.** , s.136-137.
[247] Kemal Beydilli, *İki İbrahim Müteferrika ve Halefi,* Kronik Kitap, İstanbul 2019, s.27-51.

Osmanlı Devleti'nde ise 15. yüzyıl sonlarında matbaa ile tanışılmıştır. İlk olarak İspanyol Yahudileri, İstanbul'a getirmişler daha sonra da Rum ve Ermeniler kendi matbaalarını açmışlardır.[248] Osmanlı Devleti topraklarında erken tarihlerde bir Türk matbaasının açılmamasının sebebi bu matbaaya öncülük edecek bilgili kişilerin olmayışı, devlet içerisindeki teknik eksiklikler ve teknoloji alanındaki yetersizliklerdir. 1727 yılına gelindiğinde İbrahim Müteferrika'nın açtığı İlk Türk matbaasının teknik yardımları İstanbul'da daha önceden açılmış olan yabancı matbaalar tarafından karşılanmıştır.[249] Osmanlı Devleti'nin elinde ne matbaayı açmak için gerekli teçhizat vardı ne de bunları tedarik edebilecek kapasitedeki kişiler yetişmişti. 18. yüzyıl gibi geç bir zamanda da olsa matbaacılık adına atılan adımlar görmek Osmanlı Devleti adına olumlu bir gelişmedir. Osmanlı Devleti'nde matbaanın 18. yüzyılda açılmasını geç olarak değerlendirmemizin sebebi imparatorluk topraklarında çok erken tarihlerde yabancı matbaaların açılmış olmasıdır.

Mühendishane Matbaası'nda basılan mühendislik kitaplarının ve gereçlerin elde edilmesi büyük masrafları ortaya çıkarmaktaydı. Osmanlı Devleti bu kitapları basmak, gerekli olan alet ve edevatı temin etmek için zorlanmıştır çünkü Avrupa ülkelerindeki gibi okullar açılmış, yabancı dil bilen eleman eksikliği yaşanmış, küçük yapılarda ve yetersiz sayıdaki mühendisler ile eğitim verilmeye çalışılmıştır. Bu maddi ihtiyaçlar devleti zorladığı gibi yenilik karşıtı kesiminde tepkisine yol açacaktır. Sonuç olarak Matbaa 1808 yılındaki Yeniçeri ayaklanmasında yanacak ve yağma edilecektir. Nizâm-ı Cedid döneminin kapanması matbaanın da kapanmasına sebep olmuştur.[250]

Matbaanın geç dönemlerde geliştiği ve kullanıldığı gibi devlet içerisinde başka alanlarda da gelişim yaşanması gerekmiştir. Haritacılık ve Topoğrafya, Matematik, Fizik, Astronomi ve Coğrafya alanlarındaki gelişmelerde yine geç dönemlerde olmuştur. Bu alandaki gelişmelerin başlangıcı olarak Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyun'da topoğrafya dersleri verilmeye başlanmış ve bu dersleri alan öğrenciler 1845, 1848 ve 1851 yıllarında İstanbul haritaları çizeceklerdir. Matematik alanındaki gelişmeler ise 18. yüzyıl sonunda Mühendishâne-i Bahrî-i Hümâyun'unda ders veren

[248] Beydilli, *"Matbaa",* s.105-107.
[249] Beydilli, *"Matbaa",* s.108.
[250] Beydilli, *"Türk Bilim Ve Matbaacılık",* s.366-369.

Gelenbevi İsmail Efendi tarafından başlatılacaktır. İsmail Efendi geleneksel matematikçiler ile modern matematikçiler arasında bir köprü vazifesi görmekteydi. Modern matematikteki ikinci önemli isim ise Mühendishâne-i Berrî-i'deki Kırımlı Hüseyin Rıfkı Efendi'dir. Rıfkı Efendi'nin kitapları fizik, atış problemleri ve bunların askeri pratik içindeki kullanışlarını içermektedir. Fizik alanındaki gelişmeler matematik gelişmeleri ile paralel ilerlemiştir ve fizik alanındaki bazı konuların ilk kez mühendishanelerde okutulduğu yazılmıştır. Rıfkı Efendi'nin hazırladığı el kitabında Galileo'nun mekanik konusundaki çalışmaları düzenli bir şekilde yazılmıştır. Coğrafya alanında ise 18. yüzyıl sonunda açılmış olan mühendishânelerde, harbiyede, mülkiyede ve Tanzimat sonrasında gelişmiş orta eğitim kurumlarında coğrafya dersleri verilmiştir. Mühendishâne'de 1797 yılında Barolet adında bir Fransız hoca bulunduğu ve bu hocanın coğrafya ve harita alanında dersler verdiği yazılmıştır.[251] Özet olarak bir kere daha ifade edecek olursak eğitim ve teknik alanındaki gelişmeler Sultan I. Mahmud ile başlamış ve Sultan III. Selim zamanına gelindiğinde önemi artarak gelişmeler devam ettirilmiştir.

4.3. Sınır Çiziminin Yapılacağı Bölgeler ve Görevlilerin Belirlenmesi

Mühendishânelerin açılması ve eğitim alanında atılan adımlar Ziştovi Barışı sonrasında sınır çizimi işindeki görevlendirmelerde de etkisini gösterecektir. Evvela Abdurrahman Efendi gibi mühendishâneden mezun olmuş bir kişinin bu iş için görevlendirilmesi bir örnektir. Kullanılan belgeler ve kaynaklar ışığında görevlilerin kimler olduğu ve nerelere hangi rütbeyle gönderildiklerini anlatacağız.

Bosna ve Irşova bölgelerinde olmak üzere iki ayrı sınır çizim bölgesi olduğu için Osmanlı Devleti bu iki bölge için farklı görevliler tayin etmiştir. Sınır çizimlerinin eş zamanlı olarak ilerlemesi ve bir an evvel bu işin bitirilmesi amaçlanmış olabilir. Bosna ve Irşova taraflarında yapılacak sınır çizimleri için bu iki bölge önemli noktalardır. 1787 yılında başlayan savaş 1791 yılında Osmanlı Devleti için çok kazançlı bitmediğinden diplomasi alanında başarıya ulaşılması amaçlanmıştır. Bu sebeple tayin edilecek görevliler bir an evvel belirlenmeye çalışılmıştır. "Bosna ve Irşova caniblerine ber-mûcib şurûta ahid-nâme muhaddid ta'yîni lazım geldiğinden nâşî… Irşova'ya ta'yîn … olunan Nurullah Halife me'mûr kılınub…" Irşova

[251] Tekeli-İlkin, **a.g.e.** , s.146-162.

tarafının görevlisi belli olmuştur.[252] Osmanlı Devleti, Bosna tarafı için muhaddid tayin etmekte biraz zorlanmış olsa da nihayetinde kimlerin o tarafa gideceğine karar verilmiştir. Bosna tarafına öncelikle "Bosna tahdîdine Rûz-nâmçe-i evvel ve Murahhas-ı sâlis Dürri Efendi ta'yîn olunmasına…" karar verilerek Dürri Efendi'nin gönderilmesi için emirler verilmiştir.[253]

> *"Mûmâ-ileyh Dürri Efendi Bosna'nın tahdîdine me'mûr ve maiyetine mûmâ-ileyh Nurullah Halife tahsis kılındığından başka mûmâ-ileyha İsmail Efendi ve … Hafız dahi Irşova'nın tahdîdine ta'yîn ve tarafına iktizâ' eden evâmir-i âliyye ısdâr olunmuşdu."*[254]

Dürri Efendi'nin Bosna'ya muhaddid olarak gönderilmesi için iki defa hatt-ı hümâyûn çıkarılmıştır.[255] Bu iş için öncelikle Dürri Efendi'nin düşünülmesi büyük ihtimalle kendisinin İran tecrübesine dayanmaktadır. Tecrübesi doğrultusunda devletin Batı sınırında başarılı bir diplomasi sergileyebilirdi.

Daha sonra "Bosna tahdîdi maddesine dahi mûmâ-ileyh İsmail İsmeti Efendi'nin kemâ-kân me'mûriyyetini ibka' olunub" bu görev kendisine verilecektir.[256] İsmeti Efendi daha önce surre emini olarak Hicaz'a gönderildiğinden diplomasi işlerinde tecrübeli olduğu düşünülerek sınır işine kendisi tayin edildi.[257] İsmeti Efendi'nin kullanmış olduğu "İsmail İsmeti muhaddid-i Devlet-i 'Âliyye" mührü de görevin ona verildiğini ispatlamaktadır.[258] Bosna tarafı için muhaddid tayin etmekte zorlanılması bölgenin Osmanlı-Avusturya sınır hattının önemli noktasını oluşturduğundan tecrübeli ve bilgili bir kişinin tayin edilmek istenmesinden kaynaklanmaktadır.

İsmail İsmeti Efendi dışında biri mühendis diğeri mimar olmak üzere iki kişi daha tayin edilecektir. "Yeniçeri kâtibi olub Bosna muhaddidi ta'yîn olunan İsmail İsmeti, mühendishâne başı halifesi Abdurrahman Efendi ve mi'mâr halifesi Hafız Mehmed Emin" Bosna tarafının sınır işi için görevlendirileceklerdir.[259]

---

[252] BOA, C.HR.154/7695, 1205 tarihli.
[253] BOA, HAT.0171/7338-7340, 1205 tarihli.
[254] BOA, HAT.0171/7338-7340, 1205 tarihli.
[255] BOA, HAT.195/9688, 1206 tarihli.
[256] BOA, HAT.0171/7338-7340, 1205 tarihli.
[257] Ahmed Vâsıf Efendi, *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâikü'l-Ahbâr*, Mücteba İlgürel (Haz.), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1978, s.240.
[258] BOA, C.DH.00275.
[259] BOA, AE.SSLM.III.140/8491, 1206 tarihli.

Abdurrahman Efendi'nin mührü "Hafız Abdurrahman an-ı müderrislü kerami mühendis-i Bosna" şeklinde olup sınır işinde mühendislik göreviyle bu mührü kullanmıştır.[260] Osmanlı Devleti, görevlendirdiği kişilerin rütbesini yükselterek bölgeye göndermekteydi. Bu düşüncenin arkasındaki amaç karşı tarafa güçlü devlet izlenimi vererek görevlilerin önemini artırmaktır.

Muhaddidlerin mühürlerinin de rütbelere göre hazırlandığı düşünülünce bu uygulamanın diplomatik bir amaç olduğu anlaşılmaktadır. Tayin işinin belirtildiği belgeye göre: "Sâbıka-i Yeniçeri Kâtibi İsmail İsmeti Efendi… ve maiyyetine hâcegândan Hafız İbrahim Efendi ve Irşov tahdîdine Sâbıka-i Maliye Tezkirecisi Abdullah Efendi ve maiyyetine … hilâfasından Nurullah Efendi ta'yîn…" olunmuşlardır.[261] Muhaddidler gittikleri bölgeye ve görevlerinin hangisi olduğuna dair mühürler kullanmışlardır. İki farklı sınır bölgesi olsa da amaç ve hedef aynıdır. Osmanlı Devleti olabildiğince az toprak kaybetmeli görüşmeler Osmanlı lehine sonuçlanmalı ve bu iş en kısa zamanda bitirilmelidir. Görevlilerin belli olmasından ve tayinlerinin yapılmasının ardından sıra görev yerlerine gitmelerine gelecektir.

Bosna tarafına tayin olunan görevlilerin hareket tarihleri: "Müşarün-ileyh kulları muktezâyı me'mûriyyeti üzere memureyn kullarını bil'istihsab mâh-ı muharrem… 25. günü Travnik'den hareket ve hudûd cânibine azimet etmiş olduğunu…" yani Eylül ayı başlarında görevlilerin yola çıktığı anlaşılmaktadır.[262] Yine Bosna sınırında müzâkereler için görevlendirilen bir kişi vardı ki oda Seyyid Hüseyin Ağa'dır. "Dergâh-ı kapucubaşılarından Bosna tarafında hudûd mübâşiri olan Dağıstani kethüdası sâbıka-i Seyyid Hüseyin Ağa" hudûd mübaşiri olarak görevlendirilmiştir.[263] "Bosna tarafından olan muhaddid İsmail İsmeti Efendi ve kapıcı başı Hüseyin Ağa ve mühendis Abdurrahman Efendi taraflarından bilâ-iştirâk vârid olan kaimedir" belgesinde adı geçen bu üç kişinin Bosna tarafına tayin edildiği belirtilmiştir. İsmail İsmeti Efendi ile Abdurrahman Efendi'nin mühürleri yukarıda yazılmış ancak Hüseyin Ağa'nın mührü yazılmamıştır. Buna rağmen üçünün de mührünün bulunduğu belgeler mevcuttur.[264]

[260] BOA, HAT.0172/07395, 1210 tarihli.
[261] BOA, HAT.0171/7338-7340, 1205 tarihli.
[262] BOA, HAT.264/15320, 1209 tarihli.
[263] BOA, HAT.182/8385, 1210 tarihli.
[264] BOA, HAT.0172/07395, 1210 tarihli.

Eflak tarafındaki sınır işi için: "Sâbıka-i Mâliye Tezkirecisi fazîletlü el-hâc Abdullah Efendi ve … hassa halifesinden el-hâc Ahmed Nurullah Efendi kulları muktezâ-yı umûr-i me'mûriyyetleri üzere Eflâk…" adı geçen kişiler görevlendirileceklerdir.[265] Bir başka sınır bölgesi olan Boğdan ile Erdel arasındaki sınır işi için Osmanlı tarafından Maliye Tezkirecisi Hacı Abdullah Efendi ve Hassa Mimarı Halifesi Hacı Ahmed Nurullah Efendi tayin olunmuşlardır.[266] Muhaddidlerin eğitimli ve tecrübeli kişilerden seçilmeye çalışılması Sultan III. Selim'in bu işi önemli gördüğünün ve artık değişen dünyaya Osmanlı Devleti'nin de diplomasi, askeri ve eğitim gibi her alanda ayak uydurmaya çalıştığının kanıtıdır.

Sınır görevlilerinin belli olması akabinde Ziştovi Antlaşması'nın 13. maddesi gereğince Avusturya'ya elçi gönderilmesi işine gelinmiştir. Ziştovi Antlaşması'nın 13. maddesi:

> *"Gerek işbu müsâlaha-i mübârekenin reside-i hayriyyesiyle ve gerek şevketlü mehabetlü kerametlü âzimetlü padişah kîtîsitân ve âlempenâh ve şehriyâr tâc-bahş sitâre-i sipâh veli nimetimiz efendimiz hazretlerinin taht-ı âli baht-ı mürüvvetlerine cülûs-ı hümâyûn meymenet-i me'nüsleri ve haşmetlü mekînetlü Roma imparatoru cenâblarının hasbe'l-varise âric … hüküm-dârı olduğunu ihbâr vesilesiyle cânibinden Orta elçiler irsâl oluna. Ve mûmâ-ileyhim elçiler hakkında devletinde cârî ve mümtedd olan rüsûm ve neşrifât ve ikrâm-ı icrâ oluna. Ve istatüsko istrik üzere hukuk-i … âid olan cemî' imtiyâzât haklarında cârî olub müddeâ olan uhûd ve şurût müntava … âid olan müsâadât-ı sâire ile kâmyâb olalar ve atebe-i ulyâda Nemçe imparatoru cenâblarının Orta elçisi halefleri hakkında dahi rütbelerine tefâvütüne nazar olunarak tebaa ve hademe ve müteallikleri ve hâneleri hakkında dahi … cârî olalar ve cenâb-ı imparatoriyyeden iyâb ve zehâb iden …. ….. soyulanların Devlet-i Aliyye emvâl-i magsûbelerinin zarûrî tahlîsini icâb edecek cemî' esbâb ve vesâili müsâmaha ve iğmâz etmeyeceğinden mâ-âdâ fî mâ ba'd …… âminen ve sâlimen iyâb ve zehâbları kâr-ger te'sîr olacak vechile iktizâ iden nizâmı icrâ eyleye."*[267]

Karşılıklı elçi gönderilmesi ve devletlerarası ilişkilerin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Uzun süren savaşlar ve sınır çizimleri ile bozulan barış ortamını yeniden tesis etmek için 13. madde de böyle bir karar alınmıştır.

Bu madde doğrultusunda Avusturya'ya Yeniçeri Kâtibi Ebûbekir Râtib Efendi'nin gönderilmesine karar verilmiştir. Belgedeki kayıtlara göre: "Nemçe müsâlahası karîn

[265] BOA, C.AS.22/979, 1206 tarihli.
[266] BOA, B.E.O. , Sadaret Evrakı, Dosya:1 Gömlek:2, 1207 Ra 29 (1792).
[267] Muahedat Mecmuası, s.161-162.

hüsn-i hitâm olmak hulâsasıyla ordu-yı hümâyûndan olan Yeniçeri Kâtibi Ebûbekir Râtib Efendi'nin muktezâ-yı irâde-i şahane üzere Nemçe sefaretine me'mûriyyeti hususunun serian tanzim birle" cümlesi, Ebûbekir Râtib Efendi'nin görevlendirildiğini açıklamaktadır.[268] Ulemâdan Hacı Ali Efendi'nin oğlu olan Ebûbekir Efendi Tosya'da doğmuştur. Küçük yaşlarda geldiği İstanbul'da Âmedci Edhem Efendi'nin yanında çalışmaya başlamıştır. Arapça ve Farsça öğrenerek Âmedi kaleminde yabancı elçilerle ilişki kurma fırsatı yakaladığından bazı Avrupa dillerini de öğrenmeye çalışmıştır. Sultan III. Selim'e şehzâdeliği sırasında yazı hocalığı yapmış bu sayede kendisiyle tanışma fırsatı bulmuş ve o dönemde Fransa Kralı XVI. Louis ile mektuplaşan Şehzâde Selim'in gönderdiği mektupları Ebûbekir Râtib Efendi kaleme almıştır. Silistre'de sipah kâtibi olarak görev yaptığı sırada Sultan olan III. Selim tarafından İstanbul'a getirilerek tezkire-i evvel görevine tayin edilecektir.[269] Sipah kâtibi olduğu sırada "Osmanlı ordusunun savaş organizasyonunda oluşan, emre itaatsizlik, lojistik yetersizlik gibi birçok eksikliği" yerinde gözlemleme fırsatı bulmuştur. Bu görev daha sonra gideceği Viyana sefareti sırasında neleri gözlemlemesi gerektiğini de şimdiden belirlemesine yardımcı olacaktır. Ebûbekir Efendi'nin devlet içerisindeki mahlası "Râtib" dir ve büyük ihtimalle bu mahlas kişisel özelliğine göre verilmiştir. "Râtib, yani tertib eden, düzenleyen" anlamındaki mahlas Nizâm-ı Cedîd'in kurulmaya çalışıldığı bir dönemde çok da uygun olacaktır çünkü Râtib Efendi mahlasını hak edecek ölçüde kendini geliştirmiş birisidir.[270]

Râtib Efendi, Bürokratik deneyimlerinin dışında daha Amedci[271] iken Halil Hamid Paşa (ö.1785) gibi önemli bürokratlarla ilişki kurmuştur. Bu ilişkiler onun düşünce dünyasını, Osmanlı Devleti ile Avrupa'ya karşı olan düşüncelerini ve bakış açısını oldukça etkileyecektir. Avusturya ile Osmanlı Devleti arasında imzalanan Ziştovi Antlaşması sebebiyle 1791 yılının sonuna doğru Orta elçi olarak Viyana'ya gönderildi. Antlaşmanın 13. maddesine göre iki devlet arasında bozulan ilişkilerin düzeltilmesi gerektiğinden karşılıklı olarak elçi gönderme kararı alınmıştır. Râtib Efendi elçiliği boyunca gözlemlediği her şeyi iki önemli sefaretnamede toplamıştır.

[268] BOA, HAT.0172/07395, 1210 tarihli.
[269] Arıkan, **a.g.m.** , s.277.
[270] Yeşil, **a.g.e.** s.35-43.
[271] Ametçi: Padişah divanının türlü kalemlerinde görev yapan başyazmanlara verilen isim. Ametçi için bkz. Bekir Sıtkı Baysal, *Tarih Terimleri Sözlüğü,* TDK Yayınları, Ankara 1974, s.15.

Çünkü Sultan III. Selim, Avrupadaki durumu detayları ile öğrenmek istediği için kendisinden gözlemler yaparak mufassal bir layiha hazırlamasını isteyecektir. İlk sefaretnamesi *Büyük Lâyiha* olarak adlandırılmıştır. Bu eserde Avusturya'nın askeri ve sosyal yapısına dayalı ayrıntılı bilgiler vererek ülkenin ekonomisinden de bahsetmiştir. Yine bazı Avrupa devletlerinin askeri teşkilatları hakkında da bilgiler vermektedir. Bu eser, "Osmanlı Devleti tarihinde Avrupanın askerî, idari ve mali teşkilâtı hakkında mahallinde yapılmış esaslı ve en mufassal ilk tetkiktir denilebilir."[272] Râtib Efendi ilk bölümde Avusturya'nın asker alma tarzından, askerlere verilen ücretten, askerlere dağıtılan ihtiyaç malzemelerinden, harp akademisinden ve diğer askeri eğitim kurumlarından ve özellikle kendisinin gezip görmüş olduğu mühendislik akademisinden ayrıntılı olarak bahsetmiştir. Piyade, süvari, topçu, lağımcı ve humbaracı birlikleriyle ile ilgili bilgiler vermiştir. Barut yapımında kullanılan güherçileden, savaş aletlerinden, yük hayvanlarından, araba ve çadır gibi mühimmattan, yedek kuvvetlerin yanı sıra lojistik hizmetlerden de söz edecektir. İlk bölümde askeri bilgilere ağırlık veren Râtib Efendi ikinci bölümde daha çok Avusturya halkının rahat yaşam seviyesinden, şehir düzeninden, hastanelerden, mahkemelerden, halk için koyulan kurallardan, ödenmesi gereken vergilerden, devlet hazinesinden, ülkenin maden değerli madenlerinden, ticari faaliyetlerden vb. gibi sosyal, ekonomik ve bürokratik tüm işlerden söz etmiştir. Kendi adıyla anılmakta olan ikinci sefaretnamesinde ise Avusturya'nın elçi kabullerindeki protokollerinden, yolculuğu sırasında Viyana ve gördüğü diğer şehirlerdeki önemli kurum binalarından, okullarından bilgiler verecektir. Osmanlı Devleti'nde görevlendirilecek tercümanların yetiştiği Şark Akademisi hakkında da bilgi vermiştir. Macaristan ve Erdel'den bahsetmiş, kendisinin görmesine izin verilmeyen *Budin* ve *Tımışvar Kaleleri*'nden de söz etmiştir. Katıldığı bale, opera, tiyatro ve karnaval gibi gösteriler ve danslar hakkında da bilgiler vermiştir.[273] Râtib Efendi, görevi boyunca kendisinden istenilenlerin dışında da gözlemler yapacaktır. Bu da kendisinin düşünce dünyasının genişliğini göstermektedir. Eğlence amaçlı düzenlenen tiyatro, bale, opera vb. gibi tertipleri bile Avusturya'nın sosyal ve sanat hayatını gözlemleme yeri olarak kullanacaktır. Yani Râtib Efendi için her fırsatı mümkün olduğunca kullanmaya çalışmış denilebilir. Yukarıda alıntıladığımız

[272] Faik Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri,* TTK Yayınları, Ankara 1992, s.154-158.
[273] Arıkan, **a.g.m.** , s.278.

kısımda da görüldüğü üzere askeri bilgileri toplamaya ayrı bir önem vermiştir. Çünkü kendisi Osmanlı ordusunun büyük eksiklikler yaşadığını ve bu eksikliklerin giderilmesi için düzenleme yapılması gerektiğini düşünmekteydi. 1795 yılında açılan mühendishânenin açılış programında lâyihalarının örnek olarak kullanıldığı bilindiğinden Râtib Efendi'nin amacına ulaşmış olduğu düşünülebilir. Râtib Efendi'nin, Sultan III. Selim'in yenilikçi zihniyetine uygun olması, diğer devlet adamlarına göre daha gelişmiş ve bu konularda bilgili olması görev için ideal kişi olduğunu göstermektedir.

Sultan III. Selim 1792 yılında devlet ileri gelenlerinden ıslahat raporları istediğinde devlet görevlileri listesinde Râtib Efendi'nin ismi bulunmamaktadır. Ancak Râtib Efendi'nin 1791 yılında Viyana sefareti sırasında kaleme aldığı raporlar da ıslahat layihaları içerinde yer alacaktır. Sultan III. Selim'e sunulan raporlardan farklı olarak sefaretnamenin bir layiha olarak kullanılması burada önem arz eder. Çünkü bu sefaretname Osmanlı Devleti'nin kapsamlı ilk elçilik raporudur denilebilir. Râtib Efendi'nin sefaretnamesi Sultan III. Selim'in planladığı yenilik hareketleri açısından oldukça yararlı bilgiler bulundurmaktadır ve bu sebeple de bir layiha özelliği taşımaktadır.[274]

Sınır çizimlerindeki görevlilere gelindiğinde ise yine Ebûbekir Râtib Efendi gibi bilgili kişiler seçilmesine dikkat edilecektir. Öncelikle Bosna tarafında sınır görüşmeleri başladığı sırada Bosna valiliği görevinde bulunan Salih Paşa, Kethüdâsı Yusuf Ağa için Sultan III. Selim'den kapıcıbaşılık görevini isteyecektir. Sultan III. Selim bu istek üzerine şu sözleri söylemiştir: "Bir kale-i küffara verdiği içün mü kethüdâsına kapıcı başılık vereyim." Salih Paşa daha sonra Sultan III. Selim'den Bosna'nın muhafazası için para ve asker desteği de isteyecektir. Paşa'nın bu isteği de Sultan III. Selim tarafından hiddetle karşılanmış ve: "Bu adama bu kadar akçe mukaddemleri verildi ne iş görüldü. Şimdilik Bosna askeri ile gereği gibi muhafazaya dikkat eylesin" sözleri ile cevaplandırılmıştır.[275] Osmanlı Devleti aynı zamanda Rusya ile savaştığından Bosna'ya asker gönderememiş insan gücü olarak yardım edememiştir.[276] Salih Paşa bu konudaki anlaşmazlık sonunda görevden

[274] Çağman, **a.g.e.** , s. 10-11.
[275] BOA, HAT.210/11280-11301, 1205 tarihli.
[276] Elma Korić, "Bosansko Pogranıčje U Vrıjeme Dubičkog Rata 1788-1791", s.226.

alınmış, yerine Hüsameddin Paşa getirilmiştir.[277] Sınır işine oldukça önem veren Sultan III. Selim büyük ihtimalle Salih Paşa'nın bu isteklerini onun söylediği gibi önemli bulmayarak reddetmiş ve o bölgede tüm dikkatin sınır çizimlerine verilmesi gerektiğini düşünmüş olabilir.

Sınır görüşmeleri için merkezden tayinler yapıldığı gibi giden görevlilerin yanlarına bölgelerden de görevliler tayin edilmiştir. Bu iş için bölgeden atanan görevliler: "Bihke ve Ostroviçe atîk kal'aların bi'l-cümle ağvat ve zabitanları" merkezden gönderilen devlet adamlarına yardım etmeleri amacıyla görevlendirilmişlerdir.[278] Hatta Belgrad muhafızı Ebûbekir Paşa bu iş için görevlendirilmiştir.[279] Osmanlı Devleti, Avusturya ile olan bu sınır belirleme işini ciddiye almış ve bu işte görev yapacak kişileri de özenle seçmeye çalışmıştır. Devlet içerisinde kendini geliştirmiş kişilerden mümkün olduğunca yararlanılmaya çalışılmıştır. Ebûbekir Râtib Efendi bile Orta elçilik görevine giderken aydın kişileri seçmeye özen gösterecektir. Sınır görüşmeleri için Osmanlı Devleti ne kadar görevli tayin edip bölgelere göndermişse Avusturya Devleti'de gerekli görevlileri belirleyerek sınır hatlarına gönderecektir.

Avusturya ise Bosna tarafındaki sınır işinin halledilmesi için başkan olarak Baron Baronitz von Schlaun, sınır tercümanı (Grenzdolmetsch) Anton Hoffmann ve Albay Georg Freiherr Rukavina von Bidovgrad (1777-1849), mühendis Baron Joseph Graf Cerrini de Monte Barchi (1744-1829) görevlendirecektir.[280] Avusturya'nın sınır işi için görevlendirdiği diğer bir kişi ise Franz Von Dombay'dır. Hırvatistan'da küçük bir kasaba olan *Zagreb*'de askeri bir karargâh kuran Avusturya tarafı Dombay'ı o bölgeye *sınır dragomanı* olarak atayacaktır ve Dombay'ın *Zagreb*'e 1792 veya 1793 yılında geldiği bilinmektedir.[281] Belgelerdeki kayıtlara göre Avusturya tarafından Osmanlı Devleti'ne Orta elçi rütbesi ile Baron dö Herbert gönderilmiştir.[282] Baron dö Herbert ile ilgili belgelerdeki diğer kayıtlar şu şekildedir: "Nemçe muhaddidi tarafından âsitâne-i 'âliyye'de mukîm elçisi Baron dö Herbern… tarafına gelen

[277] BOA, HAT.0209/11188, 1204 tarihli.
[278] BOA, HAT.0269/15700, 1207 tarihli.
[279] BOA, C.HR.00034/1675, 1206 tarihli.
[280] Mehmet Solak, "Osmanlı-Habsburg Hudûd Tahdîdine Bir Örnek: Ziştovi Sonrası Bosna Hudûdunun Tafsilatı (27 Aralık 1795)", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi,* cilt: XVII, sayı: 67, Güz 2020, s.637.
[281] Jan Schmidt, "Franz Von Dombay, Austrian Dragoman at the Bosnian Border 1792-1800", *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes,* cilt: 90, 2000, s.84-91.
[282] BOA, C.AS.1187/52987, 1206 tarihli.

tahrîrâta nazaran…"[283] , "Nemçe elçisi dâilerinin… tahrîri tercümesidir"[284] İstanbul'da bulunan Avusturya elçisinin belgelerde sürekli referans gösterilmesi onun bu işteki devamlılığını göstermektedir. Başka bir belgedeki kayda göre: "Devlet-i imparatoriye tarafından muhaddid ta'yîn olunan …. Baron İşlavon/ İşladon nâm cezal ile mühendis başısı Baron Perini/Çerini ve tercüman Anton Hoffman ve sair müsteşarlar" bu görevliler Avusturya Devleti tarafından tayin edilmişlerdir.[285] Muhaddid tayin olunan Baron İşlavon general rütbesinde iken görevlendirilmiştir. Avusturya Devleti'nin yüksek rütbe de bir askeri muhaddid tayin ederek sınır işine verdiği önemi göstermektedir. Belgedeki: "Devlet-i imparatoriye muhaddidi ser-ceneral Baron Aşlavon/İşlavon" kaydı Avusturya muhaddidinin bir general olduğunu bildirmektedir.[286] Eflak bölgesindeki sınır çizimleri için Avusturya Devleti tarafından Kolonel Martin muhaddid olarak tayin edilecektir.[287] Irşova bölgesindeki sınır çizimi için ise Avusturya Generali Virikad Rinke muhaddid tayin edilmiştir.[288] Avusturya tarafı sınır görevlilerini genellikle yüksek rütbeli askerlerden seçmiştir. Bunun sebebi asker kökenli kişilerin coğrafya bilgisine güvenmesi ve rütbeleri gereği kıdemli kişiler olmasından kaynaklanmış olabilir.

Her iki tarafta antlaşma gereği görevlilerini belirleyecektir. Osmanlı Devleti kendi nezdinde eğitimli, kendini geliştirmiş ve diplomatik işlerden anlayan kişiler seçmeye özen gösterecektir. Avusturya tarafı da aynı şekilde görevlilerini eğitimli kişilerden seçmiştir. Avusturya, aradaki dil farklılığı sebebiyle iki tercüman görevlendirirken Osmanlı tarafı bir tercüman ile yetinmeyi tercih edecektir.

4.4. Müzâkere Süreci, Ortaya Çıkan Sorunlar ve Çözümler

Ziştovi Antlaşması 1791 yılında imzalanmasına rağmen sınırların belirlenmesi işine aynı yıl içerisinde hemen başlanamamıştır çünkü gerekli görevlilerin ve karşılıklı gönderilen elçilerin belirlenmesi uzun zaman alacaktır. "…Nemçe elçisine bundan akdem işâa ve reis efendi kulları dahi sefâreti hasebiyle üç-dört seneden berü kat' olunmayub" ve "üç-dört seneden berü münâzaa üzere olan hudud maddesi bu defâ

[283] BOA, HAT.0269/15700, 1207 tarihli.
[284] BOA, C.HR.122/6094, 1206 tarihli.
[285] BOA, C.HR.71/3509, 1206 tarihli.
[286] BOA, AE.SSLM.III.356/20411, 1206 tarihli.
[287] BOA, C.HR.00158/7893, 1207 tarihli.
[288] BOA, HAT.0171/7338-7340, 1205 tarihli.

nizâm bulması Nemçe imparatoruna mûmâ-ileyh başvekil tahrîr etdikte" denilmekte ve sürecin elçilerin belirlenmesi konusunda uzadığı bu şekilde anlatılmaktadır.[289] Elçilerin işinin halledilmesinin ardından antlaşmadan sonra karşılıklı teslim edilecek kale, palanka ve kazaların bulunduğu antlaşma maddesi de görüşülerek Osmanlı Devleti, Avusturya'ya terk ve teslim edilecek kale, palanka ve oralarda bulunan askeri mühimmatın teslim edilmesi noktasında bir belge hazırlayacaktır.[290] Bu sırada: "Kal'alarda yer alan malzemenin tâ'yin tespit ve teslim işi sırasında muhaddidler boş durmasın, birbirleriyle mülâkat ederek sınır işine nereden başlanacağı konusu aydınlığa kavuşturulsun" diye de ayrıca bir karar alınmıştır.[291] Osmanlı Devleti işin zorluğundan ötürü vaktini iyi kullanmak, zamanını boşa harcamak istememiştir. Görevlilerin sınır bölgelerine gitmelerinin ardından Osmanlı tarafı bir an önce işe koyulmayı planlamış ve Sultan III. Selim de işin bir an evvel bitirilmesini emretmiştir. Bir belgeye göre, Nemçe tarafı sınır görüşmelerinde tehir isteyecek ancak Osmanlı tarafı bir an evvel ilgili kalelerin karşılıklı terk edilmesini ve işin en kısa sürede bitirilmesi gerektiğini söyleyecektir.[292] Avusturya tarafı bu davranışı ile Osmanlı tarafını bilinçli olarak bekleterek yıldırma politikası ile isteklerini daha kolay kabul ettirmeyi düşünmüştür. Avusturya'nın bu davranışı karşısında Osmanlı tarafı, Sultan III. Selim'in "iki ay zarfında tevfiyesi…" emri üzerine işi en kısa zamanda bitirmek için uğraşacaktır.[293] Sultan'ın emrinin yerine getirilmemesi ve dahası işin Osmanlı aleyhine sonuçlanması görevliler için ya ölüm ya sürgün demek olduğundan hızlı hareket etmek istemişlerdir. Hem canlarını hem de devlet nezdindeki itibarlarını düşünmek zorunda kalan görevliler ellerinden geldiğince hızlı davranacaklar ve aynı zamanda karşı tarafın işi uzatmaya çalıştığının farkına varıp ona göre tedbirler alacaklardır. Tedbirlerden kasıt olası anlaşmazlıklara karşı anlaşmaya daha ılımlı olacaklar ve sınır işi dışında gündemi meşgul edecek olaylara fırsat vermemeye çalışmışlardır.

Bunun içinde öncelikle karşılıklı teslim edilmesi gereken kalelerin işi halledilecektir. Teslim edilecek kaleler için yazılan hükümde, sınır görevlileri ve Bosna valisi Salih

[289] BOA, HAT.1649/24, 1208 tarihli.
[290] BOA, C.HR.71/3509, 1206 tarihli.
[291] BOA, C.HR.100/4991, 1206 tarihli.
[292] BOA, HAT.1458/17, 1209 tarihli.
[293] BOA, C.HR.122/6094, 1206 tarihli.

Paşa'ya bu kaleler hakkında bilgi verilmiştir.[294] Hemen ardından "Nemçelü yedinde kalan üç kalenin" bir an önce boşaltılıp teslim edilmesi gerekmiştir.[295] Avusturya'ya bırakılan üç kale "kal'a-i selâse" olarak adlandırılmaktadır.[296] Kal'a-i selâse olarak geçen bu kaleler : "Bihke, İstorviçe Atik, Gradişka"dır.[297] "Saltanat-ı seniyyeye Nemçelü'nün red edeceği kal'a-i selâsenin dahi … teâli tarafeyn me'mûrları ma'rifetiyle teslimi emrine mübâşeret ve ibtidâr olunmağla" kaydından anlaşıldığına göre, Avusturya tarafı bu kalelerin teslimi konusunda da itirazda bulunmuş ancak her iki tarafın memurlarının aracılığı ile bu iş halledilmiştir.[298] Memurların orta yolu bulmasından daha önemli olan kaleden top atımı ile ölçüm yapılmasıdır. "Beyân olunan İstorvin ve-yâhûd İstorviç nâm Devlet-i 'Aliyye kal'ası ithâmından çekile, bu vecihle ki kal'a-i mezkûre ve top mesâfesiyle tasrîh olunacak inhâsı Devlet-i 'Aliyye'nin tasarrufunda kala" denilmiş ve sınır çiziminde top atımı mesafesi kullanılmıştır.[299] Osmanlı Devleti işlerin bir an önce halledilmesi için uğraşsa da Avusturya tarafı çoğu zaman böyle düşünmeyecektir. Kalelerin terk ve teslim işine de itiraz etmeleri bu davranışlarının ispatı niteliğindedir. Kalelerin teslimi sırasında iki tarafta memûr tayin edecektir. Taraflardan Osmanlı Devleti bu iş için İsmeti Efendi'yi görevlendirirken Avusturya tarafı da Baron dö Işlavon Ceneral'i memûr tayin edecektir.[300] Kal'a-i selâsenin teslim edilmesinden sonra "hın-ı müsâlâhada Nemçelü'ye terk olunan Çetin Kalesi'nin" teslim işi halledilecektir.[301] *Çetin Kalesi* terkedildikten sonra Osmanlı tarafı buradaki görevlileri başka kalelere nakletmiştir. Kalelerin dışında *Unna Nehri*'nin sol tarafında bulunan kazaların bazıları Avusturya Devleti'ne terk edilerek buradaki kalelerde kalan top ve mühimmat defterlere kaydedilecektir.[302] Avusturya'nın kazançlarına karşın Osmanlı tarafı ise:

> *"Eyâlet-i Bosna'da Nehr-i Una sahil beyninde vâki' Novi (نوی) … Devlet-i imparatoriye tarafından redd ve teslîm ve kal'a-ı mezkûrede mevcûd ve sâir mühimmat cebehânesiyle Devlet-i 'aliyye'ye … olunan kargir ve ahşab 18 bâb … dahi … teslim olunmuş olub"*[303]

[294] BOA, C.HR.19/944, 1206 tarihli.
[295] BOA, C.HR.106/5251, 1210 tarihli.
[296] BOA, TSMA.E.0696/56, 1210 tarihli.
[297] BOA, TSMA.E.0696/56, 1210 tarihli.
[298] BOA, TSMA.E.0696/56, 1210 tarihli.
[299] BOA, HAT.0269/15700, 1207 tarihli.
[300] BOA, AE.SSLM.III. 00415/23820, 1209 tarihli.
[301] BOA, C.AS.143/6335, 1210 tarihli.
[302] BOA, C.HR.102/5071, 1205 tarihli.
[303] BOA, C.HR.146/7268, 1211 tarihli.

Novi Kalesi'ni içindeki mühimmatla birlikte teslim almıştır. Teslim işi: "Bu def'â Bosna valisi Vezir Hüsameddin Paşa kulları tarafından Novi (نو ی) Kal'asının cânib-i Devlet-i 'Aliye'ye teslim olunduğuna dâir" şeklinde kaydedilmiştir.[304] Osmanlı Devleti'nin kazancı da Bosna tarafında bulunan *Novi Kalesi* olmuştur. Avusturya'nın uyguladığı erteleme politikası Osmanlı memurlarının çabaları sonucunda mümkün olduğunca amacına ulaşamayacaktır.

Yukarıdaki ifadeden anlaşıldığı üzere kalelerin el değiştirmesi sırasında Bosna valiliği görevinde değişiklik olacaktır. Salih Paşa yerine Hüsameddin Paşa'nın getirilme nedenini daha önce açıkladığımızdan burada sadece değişikliğin bu süreçte yaşandığını belirtmemiz yeterli olacaktır. "Bosna tarafından tahdîd olunan hudûd maddesinde Bosna Valisi Vezir Hüsameddin Paşa kulları muktezâ-yi me'mûriyyeti üzere" görevlendirilmiştir.[305] Hüsameddin Paşa, bu göreve geldiğinde bölgede savaş ve antlaşmalar sonrasında karşı tarafa teslim edilecek yerlerde ve bölgede tahrirat yaptırmıştır. Bu tahriratın amacı verilecek yerlerdeki halkın mağduriyetini ve perişanlığını engellemektir.[306] Ancak tahrirden anlaşıldığına göre, halk antlaşmadaki sınır maddesinde belirtilen arazi ve meralarından mahrum kalmıştır.[307] Savaş ve sefer bitse de halk bu durumu kolay atlatamamıştır. Çünkü, "sefer hengâmından berü reâyâları perişân olan… Bihke… kazalarının", "…berü ahâlî ve reâyâ tâifesi müteferrik ve perişân olarak" olaylardan fazlasıyla etkilenmişlerdir.[308] Görüldüğü gibi bir bölgede savaş, sefer ve kargaşalık yaşanması her zaman en çok orada yaşayan halkı etkilemektedir.

Bosna tarafındaki kaleler, askerlerin aldığı maaşlar ve 1791/1793 yılları arasında sınır bölgesinde görevli olan askerlerin aldığı aylıkların ne kadar olduğu belirlenip yapılan tahrir kapsamında kayıtlara geçirilmiştir.[309] Vali Hüsameddin Paşa, Bosna tarafının tahdid maddesinden sorumlu olacaktır. Kendisi ile birlikte bu işten Bosna tarafında görevlendirilmiş muhaddid, mühendis ve sairlerde sorumlu tutulmuştur.[310]

[304] BOA, HAT.227/12644, 11-07-1210 tarihli.
[305] BOA, HAT.0203/10530, 1206 tarihli.
[306] BOA, Bâb-ı Defteri, Başmuhâsebe Kalemi Defteri, D.BŞM.d.06458.
[307] BOA, C.AS.663/27849, 1210 tarihli.
[308] BOA, C.ML.582/23928, 1211 tarihli.
[309] BOA, C.AS.1056/46441, 1208 tarihli.
[310] BOA, HAT.267/15598, 1207 tarihli.

Görevlendirilen kişilere hitaben bölgedeki işlerin başlaması için buyurulan tahriratta şunlar yazılıdır:

> *"…menazi' … olan harita ve eşkali ve emr-i tahdîdde tarafından vâki' olan menazi'nin esbâb ve keyfiyyeti tevcihle idüğünün tafsîli bundan sonra tersîm ve terkîm Der-saadete takdîm olunur deyü, Bosna vâlisi kulları tarafından gelecek harita ve tahrîrât vürûd etmekle hulâsa ettirilüb manzûr-ı şâhânelerine verilmek içün takdîm, cümle evrâk ve harita meydâna konulub lâzım gelenler ile müzâkere ve tevîhle sûret ve karâr verilür ise…"*[311]

Bosna tarafındaki çizim işi için belirlenen sınır maddesi gereğince hazırlanan tahrirata göre harita ve bölgenin şekli ölçülüp hesaplandıktan sonra rakamla belirtilip resmedilmiştir. Daha sonra bu tahrir metninin bir özeti Osmanlı başkentine gönderilmiştir. Hesaplamalar ve çizimler sonucunda sınırların belirlenmesi için gerekli bilgiler kayıt edilmiştir. Bu kayıtlar sonucunda meydana getirilen evrak ve haritalar sınır görüşmeleri sırasında gerektikçe kullanılacaklardır.[312]

Sınır çizimlerinde harita kullanılması Osmanlı Devleti için önemli bir gelişmedir. Ziştovi Antlaşması'na kadar geçen süreçte yapılan sınır çizimlerinde harita kullanılamaması durumu oldukça zorlaştırarak işlerin uzamasına sebep olmaktaydı. 1699-1701, 1718-1721 ve 1740-1741 yıllarındaki sınır işlerinde tercüman, harita, alet ve yetişmiş mühendis eksiklikleri olan Osmanlı Devleti 1793 yılına geldiğinde bu eksikliklerin birçoğunu halletmişti. Gelişme ve ilerleme adına atılan adımlar Ziştovi Antlaşması sonrasında çizilen sınırlarda kendisini göstermiş ve mühendishanelerde yetişmiş mühendislerden ve çizilen haritalardan mümkün olduğunca yararlanılmıştır.

Eskiye göre donanımlı bir maiyetle sınır çizimleri devam etmekteydi. Terk ve teslim işi son bularak bölgedeki ölçüm ve hesaplamalar da bitirilmiş olduğundan dolayı artık "tahdîd ve temyîz olunacak hudûd ve sınırın" belirlenmesi işine geçilmiştir.[313] Osmanlı Devleti sınır ve hudûd kavramlarını net olarak ayırmış, "Tahdîd-i hudûd ve tecdîd-i sınır" kavramları var olan hudûdun düzenlemeler ile yeni bir sınır çizgisi oluşturacağını anlatmıştır.[314] Hudut ve sınır kavramlarına yüklenen anlamlar doğrultusunda işe hemen başlanmıştır. Bosna Valisi Hüsameddin Paşa'nın fermanına göre: "hudûdların bir mantûk-ı harita-i mu'tebere ve ber-mûcib ahidnâme-i hümâyûn

[311] BOA, HAT.267/15598, 1207 tarihli.
[312] BOA, C.HR.71/3509, 1206 tarihli.
[313] BOA, HAT.0269/15700, 1207 tarihli.
[314] BOA, C.HR.102/5071, 1205 tarihli.

bir gün akdem kat‘ ve tahdîd ve temyîziyle tatmîm ve ihtimâmına ikdâm” buyurulmuştur.[315] Sınırların gerekli harita ve bu iş için verilen padişah emri doğrultusunda bir an önce gayretle çalışılarak tamamlanması istenmiştir. Vali Hüsameddin Paşa, İstanbul’dan böyle bir emir almış olmalı ki kendisi de bu doğrultuda bir ferman yayınlayacaktır. Bir an önce işe başlanmış ve görevliler bölgelerde çalışmaya başlamışlardır. Bu doğrultuda “…me’mûren Ma‘den-i atîk kasabasında ikamet eden izzetlü İsmail İsmeti Efendi Hazretleri”[316] antlaşmanın sınır maddelerinin uygulanmasına ilişkin düşüncesini belirtmektedir: “Muahedenin icrârısı husûsunda … kıl u kâl ve niza‘-ı ibtidâ… olur ise bir vecihle cevaba kâdir olmayarak … haklarından gelineceği beyânıyla” tüm görevlilere, görüşmeler sırasında herhangi bir dedikodu, çekişme ve anlaşmazlık gibi sorunlar ortaya çıktığında karşılığının verilmesi söylenmiştir.[317]

Sınır görüşmelerinde tarafları en çok zorlayan konular harita ve arazi üzerindeki ölçümlerin yapılması olacaktır. Her iki tarafında ölçüm yaparken kullandıkları yöntemler farklı olduğu için ve iki farklı harita bulunduğu için sınır işi kolay halledilmemiştir. Sınır işinin Ziştovi Antlaşması’nda imzalanan ve üzeri mühürlenmiş olan haritaya göre başlaması uygun görülmüştür ve her iki devletin ölçü aletlerinin farklı olması sebebiyle yapılan ölçümlerin kıyaslanması için de aletlerin kullanılması gerektiği belirtilmiştir.[318] Ziştovi Antlaşması’nda hazırlanmış olan harita: “tarafeyn murahhasları imzalarıyla… mevcûd harita-i ma’mûl” her iki devlet görevlileri tarafından imzalanmıştır.[319]

Osmanlı Devleti ile Avusturya, çizimlere başlamadan evvel sınırların neresi olduğuna dair bölgede bulunan kişilerden bilgiler almışlardır. Gerekli belgeler ve alınan bilgiler doğrultusunda görevliler artık işe başlanmasını uygun göreceklerdir. Ziştovi Antlaşması ile birlikte bu işler için harita kullanımı önem kazanmaya başlayacak ve bölgedeki kişilerden bilgi alma gibi geleneksel yöntemler terk edilmeye başlanmıştır. “Mevcûd-ı harita-i ma’mûle… nâme-i hümâyûnumuzda mestûr ve münderiç üzere şurût-ı sudûr üzere tahdîdiyle bir gün akdem…” harita

[315] BOA, HAT.147/6208, 1207 tarihli.
[316] BOA, C.HR.19/946, 1206 tarihli.
[317] BOA, C.HR.19/946, 1206 tarihli.
[318] BOA, HAT.246/13845, 1207 tarihli.
[319] BOA, HAT.0269/15700, 1207 tarihli.

sınır işi için büyük bir önem arz etmiştir.[320] Sınırlar hakkında *aksakallı dedelerden* bilgi almak değil de *haritaya* başvurmak zannedildiği kadar kolay olmamıştır.[321] Bu zamanda eski usul bilgi almak yerine bilimsel olarak hareket edilmesi daha uygundur. Harita üzerinden bu işin yapılması iki tarafında onayladığı bir durumdur. "Tahdîd olunacak hudûda şâmil mufassal harita murahhas efendiler taraflarından temhîr ile Nemçelü'ye i'tâ olunmuş olmakdan nâşî" kaydı ile harita konusunda değişmiş olan zihniyeti görmek mümkün olacaktır.[322] Bölgede bulunan kişilerden alınan bilgiler yanlı olabileceğinden bu iş için harita kullanılması uygun olmuştur. Taraflar bu şekilde sınır çiziminde birbirlerini de kontrol edebilmişlerdir. Hiçbir görevli kendi devleti lehinde sınırları kaydırmayı ya da istedikleri bir kale üzerinde haksız talepte bulunmayı düşünememiştir. Haritanın kullanılışı bilimsel olarak hangi kalenin kimin tarafında kalacağını, sınırın nereden geçmesi gerektiğini somut olarak gösterdiği için bu tarz usulsüzlükler yapılamamıştır.

Belgelerdeki bilgilere göre her iki devlette kendi haritalarını hazırlamışlardır.[323] Osmanlı Devleti, mühendishanelerin açılması ve burada verilen eğitimle birlikte harita hazırlayabilen kişiler yetiştirmiştir. Osmanlı tarafının haritası "Mühendis Abdurrahman Efendi tarafından hazırlanmıştır."[324] Avusturya tarafının hazırladığı haritada "Nemçe, França, Macar" ölçülerinin karşılığı da yazıldığından kapsamlı bir haritadır. Bu ölçüler: "Derece/1 mil: Nemçe-15, França-25 ve Macar-13 mil"dir.[325] Osmanlı Devleti'nin hazırladığı harita da böyle bir karşılaştırma bulunmamaktaydı. Avusturya mühendisinin hazırladığı harita ile Abdurrahman Efendi'nin hazırladığı harita arasında ölçümler konusunda farklılar ortaya çıkacaktır. Osmanlı mühendisi Abdurrahman Efendi'nin yaptığı 2 saatlik ölçü mesafesini Nemçe mühendisleri 3 saat olarak kabul edeceklerdir. Bu tarz farklılıkların çözülmesi için ortak kararlar alınması gerekecek ve bu sebeple sınırda gelişen olaylar merkezde bulunan elçilere haber verilecektir. İstanbul'a gelen Avusturya elçisinin sınır işlerinden hâlâ haberi olmadığı için kendisi bu konuda bilgilendirilmiştir. Bu bilgilendirme: "Bir kıta-i harita taraf-ı devlet-i 'aliyye'den elçi-i merkûmeye verilub elçi tarafından dahi bir kıta-i harita cânib-i Devlet-i 'Aliyye'ye i'tâ olunduktan sonra" şeklinde

[320] BOA, C.HR.45/2238, 1207 tarihli.
[321] BOA, AE.SSLM.III.00427/24449, 1205 tarihli.
[322] BOA, C.DH.00224/11183, 1206 tarihli.
[323] BOA, HAT.241/13550, 1209 tarihli.
[324] BOA, HAT.240/13472, 1209 tarihli.
[325] BOA, HAT.241/13550, 1209 tarihli.

gerçekleşecektir.[326] Durumdan haberdar olan Avusturya elçisi bu duruma itiraz ettiği bir rapor yazacaktır.[327] Yapılan görüşmeler ve anlaşmalar sonucunda ölçümlerdeki farklılıklar: "altı şuh Nemçe mikdarı toprak imlasıyla müceddeden vaz' ve nasb olunan hunkaya geline" fikri ile çözülmüştür.[328] Burada yapılmış olan iş çukur olan yerleri toprakla doldurup yükseltmişler ve Avusturya hesabı ile altı duvar yeniden koyulması gerektiği için çukur yerler toprakla doldurulup yükseltilmiştir. Sınır çizimlerinde daha önce hesaplamalar başka ölçü birimleri ile yapılırmış. Karlofça Antlaşması sonrasında adım hesabı uygulanmış ve Ziştovi Antlaşması sonrasında ise bu ölçüm mil[329] hesabına dönüşmüştür.[330] Ölçüm farklılığının çözülmesi için öncelikle tarafların birlik olmaları gerektiğinden ittifak yapılmıştır. "Hudûd-ı mezkûrede mesâha ve mikyas ve medâr noktasının tahkik ve ihrâcı husûsunda Nemçe mühendisleriyle vukû bulan ihtilafat…" İki taraf mühendisleri arasında ittifak yapılmış olduğu için ortak bir ölçü kararına da varılabilmiştir.[331] "İşbu mikyâs Nemçelü mühendisiyle ittifak ve ittihad olunduğu üzere bir mil Nemçe tûlunda olub merkûmelerin isti'lâmına mebni 4300 kalafat[332] tâbiriyle imdâd-ı mikyâs terkîm olunub…" ölçüm yapılacak yerlerde gerekli görülen çukur yerler toprakla doldurulacak ve hesaplamalar o şekilde yapılacaktır diye ortak bir karar verilecektir.[333] Bu ittifak: " Ziştovi'de münâkid olan muâhede… esası olan harita adem-i riâyet mil hesabı dedikleri gibi" kararı üzerine yapılmıştır.[334] Bu karar üzerine mil hesabı ile ölçüm yapılmaya başlanmış fakat mil hesabı harita ile arazide uyuşmamıştır. Bu durum: "Ziştovi'de tanzîm olunan haritada Nemçelü'ye terki işâret olunan mahal harita-i mezkûr mikyasıyla hesab ettiklerinde yirmi dört mil gelmekle mahallinde zirâ mi'mârı ile lede'l-mesâha 24 mil gelmeyub noksan olduğuna binâen" ölçüm sonrasında uyuşmazlık olduğu ortaya çıkacaktır.[335] Harita ile arazi arasında

[326] BOA, HAT.247/13919, 1209 tarihli.
[327] BOA, HAT.240/13472, 1209 tarihli.
[328] BOA, HAT.0439/22136 1210 tarihli ve 0440/22155, 1210 tarihli.
[329] 1 mil yaklaşık olarak 1,609 km'ye eşittir.
[330] BOA, HAT.245/13816-C, 29-04-1208 tarihli.
[331] BOA, AE.SSLM.III.189/11393, 1206 tarihli.
[332] Kalafat: Geminin kaplama ve güverte döşeme tahtalarının aralarına üstüpü doldurduktan sonra ziftleyerek su geçirmez duruma getirme işi. Kalafat için bkz. İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Yayınları, İstanbul 2010.
[333] BOA, HAT.241/13550, 1209 tarihli.
[334] BOA, HAT.245/13816-C, 29-04-1208 tarihli.
[335] BOA, HAT.1499/24, 1222 tarihli.

uyuşmazlık çıkması ve taraflar arasındaki farklılık sonucunda "her bir saatde 2400 ve her bir milde 4800 tevâz kanâat eyledükleri" fikrinde görüş birliği yapılmıştır.[336]

Harita ve ölçüm farklılıkları her iki tarafında önerileri doğrultusunda halledilerek ortak kararlar ile çizim işine geçilmiştir. Büyük ihtimalle taraflar uygun gördükleri önerileri birbirlerine sunmuşlar ve iki taraf da önerileri kabul ettiğinden çözümler uygulanmıştır. Sorunlar ve çözüm önerileri için yapılan görüşmeler bu işin diplomasi ve siyaset kısmını oluşturmaktadır. Osmanlı muhaddidleri bu konularda gerekli diplomasiyi uygulayarak gerek arada çıkan farklılıklarda gerek görevlilerle olan görüşmelerde mümkün olduğunca profesyonel davranmaya çalışmışlardır.

Olaylar sadece sınırda gelişiyor gibi görünse de bu çok doğru bir algı değildir. Sınır çizimi iki devlet arasında yapıldığından bu devletlerin konuyla ilgili görüşmeler, yazışmalar yapması birbirlerini haberdar etmeleri olası durumlardır. Sonuç olarak sınır belirleme işi sınırlarda yapılıyor olsa da bu işler her iki devletin merkezlerinden yönetilmektedir.

Sınır çizimlerinin başlaması için öncelikle bölgelerde kontroller yapılacaktır. Boğdan ve Erdel memleketleri arasında yapılan muayeneden sonra çizim işine başlanacaktır. 29 Ağustos 1792 tarihinde *Corcov* ve *Kurov* Dağları eteklerinde üç sınırın mevcud olduğu belirtilmektedir. Dağ eteklerinin bir tarafı Eflak, bir tarafı Erdel ve bir tarafı da Boğdan memleketleri olduğu için sınırlar burada birleşmekteydi. Üçlü sınır bölgesinin ölçümleri yapılarak adım adım hesaplanmıştır. Sınır aralıklarına toplamda 54 adet humka konulmuştur. Bölgedeki çizim işi dört Avusturya yetkilisinin de ismi kaydedilerek 14 Kasım 1792 tarihinde bitirilmiştir.[337] Üçlü sınırın çizimi için üç ay oldukça iyi bir zaman dilimidir. Bölge farklı memleketlerin birleşiminden meydana geldiği için kısa zamanda başarılı bir şekilde sınırlar belirlenerek işaretler koyulmuştur.

Daha sonra iki farklı sınır bölgesinden öncelikle *İrşova* tarafına hareket edilerek işe buradan devam edilecektir. Bu bilgiye ise şuradan ulaşılmaktadır:

> *"... ve mûmâ-ileyh Abdullah Efendi ve Nurullah Halifenin me'mûriyyet-i sâbıkaları olan İrşova'nın tahdîd-i Eflâk muhaddidliği zımnıyesiyle*

[336] BOA, HAT.240/13473, 1209 tarihli.
[337] BOA, B.E.O. , Sadaret Evrakı, Dosya:1 Gömlek:2, 1207 Ra 29 (1792).

kamekâm uhdelerinde ibkâ ve evvel-i emirde Eflak'a varub serî'an îfâsı me'mûriyyet ile İrşova cânibine azimet eylemeleri"[338]

Bosna tarafında, "hudûdun tahdîd ve temyizi içün…, ferman buyurulduğu üzere İzaçic havâlisinde vâki' Kurana Suyu'nun" olduğu bölgede sınır çizimleri başlamıştır.[339] İşlerin başladığı sıradaki durum şöyledir:

"Bosna eyâletinde ebâb ve zehâb Françalu tâifesi Bosna ahâlîsini esbâb-ı mütenevvi' ile ağfaldan hâkî olmadıklarına binâen bu halet-i ahâlî-i merkumeye sirâyet ederek İstorvaç ve sâir-i etraf kal'a ve palankalarında Bosnalu'nun hücûmları olduğu ve reîs-i hudûdda dahi Bosnalu kendü halleriyle meşgul olmayub Nemçelü'ye mugayir […] taarruza ibtidâr eyledikleri der-saâdetde mukîm Nemçe devleti elçisi tarafından bâ-tahrîr inhâ' olunduğuna binâen…"[340]

Fransızların etkisiyle sınır bölgesinde çıkarılan karışıklık küçük çaplı değildir ve bu ayaklanmalar isyan niteliğindedir. "Ve bu misullû hareket sadece bazı kimesnenin ta'dîlleri gibi âd olunacak mevâddan olmayub bayağı taarruzî hasm-âne hükmünde bir hâlet olmağla" sınır görevlileri tarafından uğraşılacak bir hâle gelecektir.[341] Bu durum da "şiraze-i nizam-ı memleket ve rabıta-i umur serhad külliyen halel-i pezir olacağı" anlaşılmıştır.[342] Yani, memleket düzenini bozan bu kişilerin sınır görevlilerine zarar vereceği bu bilgiyle anlatılmıştır. Fransa'nın teşvikiyle ayaklananlar önce küçük bir grup iken daha sonra büyük sayılara ulaşarak halkın düzen ve nizamı bozulacaktır. "Bosna ahâlîsi evâmir ve fermân-ı âlî-şânları ale'l-devâm itâatsiz ve zorba tabîatından oldukları" için sınır işine de engel olmuşlardır. [343] İsyan hareketlerinin sınır işini etkilemesi sınır görevlilerinin tepkisine yol açacaktır. "Devlet-i 'Aliyye muhaddidlerinin mübtelâ oldukları vesvese…" kaydı durumun Osmanlı görevlileri tarafından nasıl karşılandığını göstermektedir.[344] Osmanlı muhaddidleri işlerin uzamasına sebep olan ayaklanma ile telaşa düşerek bu durumun bir an evvel sona ermesini ve sınır işlerinin kaldığı yerden devam etmesini istemişlerdir. İsyan ve ayaklanma hareketleriyle birlikte baş gösteren veba hastalığı da sınır işinin uzamasına sebep olacaktır. "…kaldı ki İstanbul'da ve Niş'de ve Morpa cezîresinde yumurcak-ı sahîhan zuhûr eylediğinden Nemçe devletinin evâmir-i

[338] BOA, HAT.0171/7338-7340, 1205 tarihli.
[339] BOA, TSMA.E.0732/2, 1210 tarihli.
[340] BOA, AE.SSLM.III.00415/23820, 1209 tarihli.
[341] BOA, HAT.261/15035, 1210 tarihli.
[342] BOA, HAT.197/9925, 1210 tarihli.
[343] BOA, HAT.1454/10, 1208 tarihli.
[344] BOA, HAT.1454/10, 1208 tarihli.

âlîşânları mûcibince bu tarafın sınırlarında lazaret on güne ta'yîn olunduğu (fî 18 Haziran 1794)" üzere veba hastalarının tutulduğu bir yerin yapılması uygun görülecektir.[345]

Sınır işinde bu tarz aksiliklerin çıkması Osmanlı görevlilerini zor durumda bıraktığından görevliler tereddüt etmeye başlayacaklardır. Çünkü Sultan III. Selim işin en kısa zamanda bitirilmesini emretmiştir. Sınır çizimlerinin devam etmesini ve bu işin bir an önce bitirilmesini isteyen görevlilere: "Der-'aliyye'ye muzırr gönderdikleri beyânıyla haber gelmedikçe tahdîd-i hudûda rızâ' virmeyecekleri bi'l-ilâm iş'âr etmiş oldukları" şeklinde cevap verilecek ve bu durum yazı ile bildirildiğinden cevap gelene kadar işler bekletilecektir.[346]

Avusturya temsilcileri başlangıçta işleri bilerek uzatmıştı ancak ayaklanmalar ve veba salgını sebebiyle iki tarafında herhangi bir müdahalesi olmadan sınır işi ertelenmek zorunda kalmıştır. Bu sebeple İstanbul'da bulunan Viyana elçisi isyan hareketinden ve sınır çizimlerinin durmasından haberdar edilecektir. "Nemçe devleti tarafından Der-'aliyye'de mukîm Orta elçisine tahrîr olunmuş olduğuna binaen" elçi yazılı olarak bilgilendirilecek ve haberin verilmesi sınırdaki olaylara karşı birlikte çözüm aranmasında etkili olacaktır.[347] Sultan III. Selim bu duruma bizzat: "İki sene dahi verile lâkin bu hudûd mâddesi böyle kaldı. Bunların me'mûriyetleri ne zaman tamam olacak İsmeti bey bir işi göremedi" diyerek kızgınlığını belirtmiştir.[348] İsmail İsmeti Efendi işlerin bu hale gelmemesi ve bir an önce Osmanlı Devleti lehine sonuçlanması için oldukça uğraşacak ve kendisi de sınır çizimleri konusunda sıkıntılı bir süreç geçirmiştir. Bu sıkıntılı süreci: "hudûd-ı mezkûrenin kabulü pek gücüme gelür" sözleri ile ifade etmiş ve İsmeti Efendi'nin bu sözlerinden, görüşmeler sırasında bahsedilmiş sınır düzeninin kabul edilmesine razı olmadığı anlaşılmaktadır.[349] Belki de sınır düzeninin kararı tek başına kendisine bırakılmış olsaydı böyle bir düzeni kabul etmeyebilirdi. İsmail İsmeti Efendi'nin "pek akıllu pek gayretlü"[350] olduğu işinde gösterdiği çaba ve gayretlerden bilindiği gibi devletinin çıkarlarını ve istikbalini düşünen bir devlet adamı olduğu da

[345] BOA, HAT.1454/10, 1208 tarihli.
[346] BOA, AE.SSLM.III.00427/24449, 1205 tarihli.
[347] BOA, HAT.0171/7338-7340, 1205 tarihli.
[348] BOA, HAT.182/8385, 1210 tarihli.
[349] BOA, HAT.1454/10, 1208 tarihli.
[350] BOA, C.DH.00275 ve BOA, HAT.1454/10, 1208 tarihli.

anlaşılmaktadır. İsmail İsmeti Efendi'nin bu zamana kadar ki uğraşlarına rağmen sınır işi bitirilemeyerek daha da ertelenecektir. İşlerin uzaması bölgede bulunan görevlilerin ihtiyaç ve masraflarının artmasına sebep olarak devlet bütçesinden fazla harcama yapılacaktır. Yeni savaştan çıkmış olan Osmanlı Devleti için idare edilmesi zor bir durum olacak ve ekonomik olarak belki de yeniden planlamalar yapılmasını gerektirecektir. İki katına çıkmış olan masraflar: " 300 000 Nemçe forint[351] ile olan masârif iki kat olub… (fi 30 Mayıs 1793)"[352] ve "…kaldı ki muhaddid İsmail İsmeti Efendi dahi masârife dûçâr olduğunu beyân ile Bosna valisi ibkâsının emr-i şerîfi kendüye ihsân ve irsâl buyurulmasını kasabbaşı Kıbrıslı el-Hac Ali Ağa tarafına gönderdiği tahrîrâtında iş'âr ve istirhâm etmiş olub" gerekli durum İsmeti Efendi'nin yeniden bir gözlem ve planlama yapmasıyla halledilecektir.[353]

İşlerin ertelenip uzaması her iki devlet içinde sıkıntı olacak ve sınırda bulunan görevlilerin masrafları, sınırların bir türlü belirlenmemiş olması ve bölgede çıkan olaylar hem Osmanlı Devleti'ni hem de Avusturya'yı olumsuz etkilemiştir. Osmanlı Devleti 1787-1791 yılları arasında Avusturya ve Rusya'ya karşı iki cephede aynı anda savaşmak zorunda kaldığından devlet hazinesine fazla yüklenilmiştir. Bu sebeple devlet, sınır görevlilerinin artan masraflarının devlet hazinesi üzerindeki yükünü düşünmek zorunda kalacaktır. 1791 sonu 1792 yılı başlarında iki devlet arasında sınır görüşmeleri başlamış ve 1794 yılına gelindiğinde bu iş sonuçlanmadığı gibi daha da ertelenmiştir. Bu zamana kadar yapılmış görüşmeler ve çalışmalar sonucunda sınırlar hâlâ belirsizliğini korumaktadır. Her iki devlette ayaklanmalar sebebiyle anlaşmazlık çıkmasından ve yeni bir savaşın söz konusu olmasından endişeye düşecektir. Osmanlı ve Avusturya arasında sınır çiziminden başka herhangi bir sorun olmadığı için etrafta cereyan eden olaylar sebebiyle farklı bir sorun çıkması istenmeyerek bu şekilde işlerin halledilmesi amaçlanmıştır. Her iki devlet arasındaki diplomatik ilişkiler bu sırada yoğunlaşarak durumlar kontrol altında tutulmaya çalışılmıştır.

Sorunlar Osmanlı-Avusturya arasında olmadığından bu işin bir an önce bitirilmesi için işler yeniden hızlandırılmıştır. "Ferman buyurulduğu üzere İzaciç havâlîsinde

[351] Forint: Macar para birimi. Forint için bkz. İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük,* Kubbealtı Yayınları, İstanbul 2010.
[352] BOA, HAT.1454/10, 1208 tarihli.
[353] BOA, HAT.182/8385, 1210 tarihli.

vâki' Kurana suyunun" etrafındaki sınır işinin bitirilmesi uygun görülmüştür.[354] "Hudûdun tahdîd ve temyîzi içün…"[355] işlere başlanmış olduğu sırada "İzaçic ahâlîsinden 700-800 mikdârı eşkıya … gavatının tahrikleriyle kal'alarından toplar … ederek" Osmanlı Devleti'nin görevlileri üzerine saldırmışlardır.[356] "Devlet-i 'Aliyye me'mûrlarının ikâmetleri olan sahrâya gelüb izhâr-ı şekavete ictirâ' eyledikleri"[357] için Osmanlı memurları "Bihke kalesine duhûl ve ikâmet ederek eşkıyâyı mezbûrenin…" taşkınlıklarından kaçmış, buraya sığınmışlardır.[358] Bosna tarafında görevli olan İsmail İsmeti Efendi, eşkıyaların saldırılarından zor kurtulmuş, ikamet ettiği çadırını terk etmek zorunda kalmıştır. Osmanlı Devleti memurlarının üzerine saldıracak cesareti göstermiş olan isyancıları durdurmak kolay olmamıştır. Öyle ki İsmeti Efendi buradan canını zor kurtarmıştır. Bu sebeple "Devlet-i 'Aliyye me'mûrları İzaciç sahrasından hareket ve Bihke kal'asına nısf saat mesafe olan"[359] Zevale(?) kalesine geçmişlerdir. "Bihke karşısında vâki' Zevale(?) kal'asından vâki' olan hudûdun tahdîdine" başlanmıştır.[360]

İşler bir taraftan da İstanbul'daki Viyana elçisi ile yapılan görüşmeler bağlamında devam etmiştir. Görüşmeler: "Reîs'ül küttâb efendi kullarının Nemçe elçisi ile mülahat ve akd-i meclis mükâleme eylemesi iktizâ' eylediği mâ'lûm-ı hümâyûnları buyuruldukta" şeklinde belirtilmiştir.[361] Bu görüşmeler sebebiyle Avusturya elçisi 28 Ağustos 1794 tarihinde akd olunan haritanın içeriğini yazmış ve bunu Osmanlı hükümetine sunmuştur.[362] Bölgelerin çizimleri bir taraftan devam ederken bir taraftan da çizimleri biten sınırların haritaları hazırlanacaktır. Hazırlanan haritalar devlet merkezlerine, elçilere gönderilmiştir ki her iki devlette çizimler sonucunda ortaya çıkan sınırların son hallerinden haberdar edilmişlerdir. "Zevale(?) kal'ası beyninde dahi iktizâ' eden alamet vaz' olunarak" işin yarısı bitirilmiştir.[363] Daha sonra Bihke sınırının sonu olan Nilvek(?) tarafında da çizimlere hemen başlanacaktır. "Bihke hudûdunun nihayeti olan Nilve/Nilvek(?) nâm mahale dahi bi'i-iktizâ' alâmet

[354] BOA, TS.MA.e.0732/2, 1210 tarihli.
[355] BOA, TS.MA.e.0732/2, 1210 tarihli.
[356] BOA, TS.MA.e.0732/2, 1210 tarihli.
[357] BOA, TS.MA.e.0732/2, 1210 tarihli.
[358] BOA, TS.MA.e.0732/2, 1210 tarihli.
[359] BOA, TS.MA.e.0732/2, 1210 tarihli.
[360] BOA, TS.MA.e.0732/2, 1210 tarihli.
[361] BOA, HAT.35/1752, 1208 tarihli.
[362] BOA, HAT.240/13473, 1209 tarihli.
[363] BOA, TS.MA.e.0732/2, 1210 tarihli.

fasılasıyla Bihke arazisinin hududu hitâm-ı pezir olacağı" belgelere kayıt edilmiştir.[364] Bihke tarafında sınır çizimleri bu şekilde başarı ile bitirilecektir. İşin son bulduğu tarih sene:1210/1795 (9 r 1210) olarak kayıtlara geçmiştir. "Bihke kal'ası karşısında vâki' Zevale (?) kal'asına değin ancak muayenesi … olan mahallerin haritası mühendis mûmâ-ileyh mâ'rifetiyle kebir kâğıdda tersim olunmuş olmağla…" bölgenin haritası çıkarılmıştır.[365] Sınırın kesinlik kazanması ve görevlilerin durumu devlet merkezlerine bildirmesi için harita üzerinde gösterilmesi uygun olmuştur. Zevale (?) kalesi bölgesinin haritası da çıkarılmış ve yine elçilere gönderilmiştir. Hazırlanmış harita 12 Mart 1795 tarihinde Nemçe elçisi Baron Derburon(t) tarafından imza olunmuştur.[366] Böylece sınır çizimlerinde bir sorun olmadığı gönderilen haritaların onaylanmasından anlaşılmaktadır. Avusturya elçisi haritaları büyük ihtimalle Osmanlı devlet adamları ile inceleyerek sonrasında onayladığından sınır işinin bittiği de böylece kesinleşmiştir.

Bölgede sınırın başarı ile çizilmesinin ve tamamlanmasının ardından Osmanlı memurları tarafından Avusturya görevlilerine hediyeler verilecektir. "Ve Nemçe muhaddidi ve mâiyetinde olan mühendis ve sâir me'mûruna birer mikdar hedâye gönderilmesi … donanmış bargir ve boğça ve mâyetinde olan 10 nefer me'mûruna dahi birer boğça tertîb ve irsâl ile" bu işte tamamlanmıştır.[367] Bu hareket diplomatik yönden çok şey ifade etmektedir. Hediye gönderme olayı şunu göstermektedir ki, Osmanlı tarafı bu bölgedeki sınır çiziminden memnun kalarak istenilen sonuca ulaşılmıştır. Bihke sınırı Osmanlı lehinde çizilmiş ve Avusturya görevlileri burada hedefledikleri başarıya ulaşamamışlardır. Ayaklanma, isyan ve salgın hastalık sebebiyle işlerin uzaması görevlilerin çok sıkıntılar yaşamasına sebep olduğu için Osmanlı memurları bu işlerin artık bittiğine sevineceklerdir. Sınır çizimleri tamamlandığı için Sultan'ın hışmına uğramaktan kurtulmuşlardır.

Sınır çizimleri 23 Aralık 1795 tarihinde son bularak, "1210 mâh-ı cemâziye'l-âhirenin 11. günü tarihiyle (1795) işbu hudûd-nâme sûretinin aynı imzâ' ve temhîr ile alınub mübâdele-i Devlet-i imparatoriye tarafına verildiğine binâen"[368] "İsmail

[364] BOA, TS.MA.e.0732/2, 1210 tarihli.
[365] BOA, C.HR.00029/1431, 1208 tarihli.
[366] BOA, HAT.240/13473, 1209 tarihli.
[367] BOA, TS.MA.e.0732/2, 1210 tarihli.
[368] BOA, HAT.0439/22136, 1210 tarihli ve 0440/22155, 1210 tarihli.

İsmeti…evvel muhaddid-i Bosna" tarafından imzalanacaktır. [369] İsmail İsmeti Efendi çizimlerin başından sonuna kadar bu işin içinde bulunmuş ve büyük çaba göstererek devleti adına başarılı bir siyaset uygulayacaktır. Baş görevli olarak imza işleri kendisinin görevi olduğundan çizimlerin bitmesi ve sınırların kesin olarak belirlenmesinden sonra hazırlanan belgeleri imzalayarak işin en zor kısımlarını geride bırakmıştır. Sınır çizimlerinin sonucunda Avusturya Devleti *Una Nehri*'nin yukarı tarafını almış ve orada kendi tasarruflarında kalan bölgelerin tahdidi için memur tayin etmiştir.

> *"İşbu hudûd-nâmede tasrîh ve beyân olunduğu üzere ber-mûcib muahede-i 'aliyye nehr-i unanın yukaru tarafında vâki' müceddeden tahdîd ve tefrik-i iktizâ eden mahallerde Devlet-i imparatoriye tarafından husûs-ı tahdîd'e me'mûr Ceneral İşlavon/Aşlavon ile ittifak olunarak."*[370]

Ziştovi Antlaşmasının 3. maddesinde *Kurana* ve *Una Nehirleri*'nin Avusturya tarafına bırakılmasına karar verildiğinden çizimler sırasında da bu madde dikkate alınmıştır.[371] Çizimler sonucunda *Kaladaş-ı Kebir Kalesi* hudud olarak belirlenmiş[372] ve Bosna valisi Hüsameddin Paşa'da hududun belirlenmesi üzerine hudud mektubu yazmıştır.[373] İsmail İsmeti Efendi belirlenen sınır ve hududların belgesini hazırlamış[374] ve bu belgeler Osmanlı-Avusturya arasındaki sınır[375] ve hududun nereler olduğunun gösterilmesi açısından önemlidir. Ancak burada tartışılması gereken konu Osmanlı Devleti'nin bu hududnameleri bir harita olarak kullanmasıdır. Bu bir anlamda yazılı kültürün görselliğe olan baskınlığı olarak da yorumlanabilir.

4.5. Fransız İhtilali'nin Sınır Çizimlerine Etkisi

Daha öncede bahsedildiği gibi sınırdaki isyancılar Osmanlı görevlilerinin çadırlarını basmış ve İsmail İsmeti Efendi buradan canını zor kurtarmıştı. Bu önemli ve sayıları giderek artan isyancı gruplar Fransız İhtilali sebebiyle ayaklanmışlardır. Bu bağlamda ihtilalin sınırdaki etkisi oldukça açıktır. Burada öncelikle Fransız

[369] BOA, HAT.0439/22136, 1210 tarihli ve 0440/22155, 1210 tarihli.
[370] BOA, HAT.0439/22136, 1210 tarihli ve 0440/22155, 1210 tarihli.
[371] BOA, HAT.0439/22136, 1210 tarihli ve 0440/22155, 1210 tarihli.
[372] BOA, AE.SSLM.III.356/20411, 1206 tarihli.
[373] BOA, TS.MA.e.0696/56, 1210 tarihli.
[374] BOA, HAT.0439/22136, 1210 tarihli ve 0440/22155, 1210 tarihli.
[375] Osmanlı Devleti ile Avusturya arasındaki yeni hududname için bkz. BOA, HAT.1434/58941, 1205 tarihli.

İhtilali'nin sebepleri, Osmanlı Devleti'ndeki rolü ve Osmanlı-Avusturya sınır çizimindeki etkisi gibi konulara açıklık getirmeye çalışacağız.

Fransa 17. yüzyıla kadar mezhep savaşları, taht sorunları ve Avrupa'daki hakimiyet mücadeleleri ile idaresini sürdürmüştür. 1643 yılına gelindiğinde *Güneş Kral* olarak bilinen tarihin büyük Fransız hükümdarlarından olan XIV. Louis başa geçtikten sonra düzenli ve disiplinli bir ordu kuracak, sömürge ticaretinde ve buna bağlı olarak maliye gelirlerinde artış sağlanmaya başlanacaktır. Ülkenin askeri ve ekonomik şartları iyi durumda olmasına rağmen mezhep çatışmaları sebebiyle dini yaşam da sıkıntılar yaşanmaya başlanacaktır. Kral XIV. Louis koyu bir Katolik olduğu için daha önce hazırlanmış olan Nantes fermanını[376] iptal ederek Protestanları dışlamak isteyince var olan mezhep ayrılıkları ve çatışmalar yeniden gündeme gelmiştir.[377] Protestanlar ve Katolikler arasındaki savaş halkı sadece dini yönden ayırıyor gibi görünse de bu durum sosyal hayatı, devlet düzenini ve ekonomiyi de olumsuz etkileyecektir. Fransa halkı mezhep çatışmalarının yaşandığı bir ortamda eşitlik, adalet gibi kavramların mücadelesini de vermeye başlamıştır.

18. yüzyıla gelindiğinde monarşik bir idarenin hüküm sürdüğü Fransa'da deniz ticareti sebebiyle milletlerarası etkileşim ve düşünce alışverişi artmıştır. Düşünce alışverişinin artmasıyla bu alanda yaşanan değişiklikler halkın bilgilenmesini sağlayacak ve halk Fransız idari yapısı ile toprak düzeni sistemine karşı düşüncelerini tepki olarak gösterecektir. Aydınlanma felsefesi bu dönemde Avrupa'da başlayarak Jean-Jacques Rousseau (1712-1778) gibi düşünürlerin *hürriyetçi* fikirleri gittikçe geniş kitlelere yayılmaya başlamıştır.[378] Reformist ve aydın düşüncenin geliştiği ortamda, 1743 yılında Fransa tahtına XV. Louis (1710-1774) geçti. XV. Louis, aydınlanma ortamında yapılması istenen reformları destekleyemediği gibi bu isteklere köklü ve kesin çözümler de getirememiştir. Çağın getirisi olarak Fransa'da 1770-1789 yılları arasında kurumsal reformlar yapılması için talepler yoğunlaşmıştır. Reformların uygulanmasında istenilen amaca ulaşılmasa da bunların tümü iktisadi reformların yapılması amacıyla gündeme getirilmiştir. Bu yönde *Eyalet Meclisleri* adı ile kurulan bölgesel meclisler, kendi bölgelerindeki

[376] Nantes Fermanı: IV. Henri'nin, Katolikler ile Prostestanlar arasında çıkan anlaşmazlık sonucunda Prostestanların haklarını tanıdığına dair 1598 yılında imzaladığı buyruktur.
[377] Azmi Özcan, "Fransa", *TDVİA*, cilt:13, İstanbul 1996, s.179.
[378] Özcan, **a.g.m.** , s.179.

vergilerin belirlenip toplanmasından sorumlu olacaktı ancak bu plan uygulamaya geçirilemedi. Reform istekleri ve yapılan girişimler kurumsal bir kargaşayı ortaya çıkararak reform önerilerine karşı çıkan kişilerin baskıları sonucunda kriz meydana gelmiştir. Fransa'daki muhalefet *aydınlanmış despotlar tarafından yönetilen devletlerde* olduğundan daha sert ve daha uyumsuzdu. Fransa'da yer edinen gerici düşünce kendisine en çok Paris Parlamentosu'nda yer bulmuştur. Parlamento hakkında böyle düşünmek için 1749, 1756, 1763, 1768, 1769, 1776 ve 1787'deki vergi ile ilgili yayınlanmış fermanların hepsini reddetmesi ve 1780'de eyalet meclislerinin kurulması konusundaki kararı onaylamaması gibi örnekleri vermek yeterli olacaktır. Parlamento, bu gibi konular dışında halkın özgürlüğünü temsil etmeyi ve despotluğa karşı toplumun dayanağı olmayı amaçlamaktaydı.[379] Halkın destekçisi olan parlamentoya rağmen toplum içerisindeki huzursuzlukları gidermek için askeri, hukuki ve idari reformlar yapılmıştır. Reformların hiçbiri başarılı olmadığı gibi gün geçtikçe artan kargaşa ortamında bazı bölgelerde ayaklanmalar çıkacaktır. Bu arada iyice bozulmuş olan mali işlerin düzeltilmesi için yeni bir vergi düzenlemesi yapılacak ancak bu sistem soylular meclisi tarafından kabul edilmeyecektir. Kral XVI. Louis, meclis üzerindeki ağırlığını kaybettiğinden dolayı halk meclisini toplantıya çağırmıştır.[380] Çünkü artık köylü fakirleşmeye, ziraat azalmaya, devlet görevlileri ile soylu kesim kendi menfaatlerini düşünmeye başlayacaktır. Bu sebeple de halk, köylü, burjuva gibi her kesim kendi menfaatini korumaya kalkacak ve ülke içerisinde ihtilâl hareketleri baş gösterecektir. Ekonomi alanında yapılan yıllık hesaplamalar sonucunda devlet bütçesinde önemli miktarlarda açıklar çıkmıştır. Asillere ve saray ihtiyaçlarına ayrılan bütçenin fazla olması ve bunların yanında vergi ve gümrük paralarının halktan alınması yeni bir ekonomik düzenlemeyi gerektiriyordu.[381] Halkın ekonomi alanındaki reform isteğine rağmen XVI. Louis çözüm olarak gerici meclislerin toplanarak ayrı ayrı oy kullanmalarına izin vermiştir. Böylece muhafazakâr sınıfla ortaklık içine girecektir.[382] Halk da kendi meclisini oluşturarak toplantıya katılacak ve *Kurucu Meclis* adıyla kendini milli meclis ilan ederek anayasa hazırlamaya kalkmıştır. 20 Haziran 1789 tarihinde yaşanan bu gelişmeler kralın tüm hâkimiyetini zorlamıştır. Bunun üzerine kurucu

[379] Lee, **a.g.e.** , s.275-279.
[380] Özcan, **a.g.m.** , s.179.
[381] Ernest Von Aster, *Fransız İhtilâli'nin Siyasî ve Sosyal Fikirleri,* Şennur Şenel (Haz.), Phoenix Yayınevi, 2004 Ankara, s.4-42.
[382] Lee, **a.g.e.** , s.281.

meclisi desteklemek için ayaklanan Paris halkı haksız yere tutuklanan mahkûmların serbest bırakılmasını isteyecektir. Ayaklanan halk 14 Temmuz 1789 tarihinde Fransa'nın ünlü hapishanesi Bastille Hapishanesi'ni ele geçirerek ihtilâl yapılmıştır.[383] Bu olay demokrasi ve cumhuriyetin Fransa'da yerleşmesine etken olan olayların en önemlisi olacaktır. 14 Temmuz'da hemen yeni bir *Anayasa Encümeni* seçilerek Kurucu Meclis ilk iki tutanağını hazırlamıştır. Belediye inkılabı olarak da anılan olaylar ne krala karşı başlatılmış ne de cumhuriyeti ilan etme düşüncesi ile yapılmıştır. Olayların gidişatı ve Fransa'nın içinde bulunduğu hâl cumhuriyetin ilan edilmesini gerektirdiğinden süreç bu şekilde ilerlemiştir. Paris halkının başlattığı olaylar tüm Fransa'ya yayılarak halk içerisinde yenilik düşüncesinin artmasına neden olmuştur.[384] İhtilalin bu kadar yayılmasının ardından 14 Temmuz 1789 tarihi Fransa'da milli bayram ilan edilmiştir.[385] Her ihtilâlin bir amacı vardır. İhtilâli yapanlar ya siyasi fikirleri değiştirmek isterler ya da yeni bir kuvvet dengesi kurmayı planlarlar.[386] Fransa halkı da bu iki amaç doğrultusunda ayaklandığından dolayı Kurucu Meclis sonunda feodalite rejimini ortadan kaldırdığını açıklayarak (4 Ağustos 1789) yeni bir kararname hazırlamaya başlayacaktır. 10 Ağustos tarihli yeni kararnamede kralın gücü ve üstünlüğü yeniden sarsıntı yaşayacaktır.[387] 27 Ağustos'ta İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirisi kabul edilecek, buna bağlı olarak gücü ve dayanağı artmış olan halk Versailles Sarayı'nı işgal ederek kraliyet ailesini saraya kapatacaktır. Kurucu Meclisin 10 Ağustos'ta hazırlamış olduğu anayasa 14 Eylül 1791 tarihinde kabul edilmiş ve meşruti monarşi yönetim sistemine geçilerek Kurucu Meclis'te feshedilmiş ve yerine anayasa gereği *Yasama Meclisi* kurulmuştur. Fransa'nın iç politikasında bunlar yaşanırken Avusturya ile süren anlaşmazlıklar sonucunda Avusturya-Fransa savaşı başlayacaktır. Savaşın başlangıcında alınan yenilgiler Paris halkının milli duygularını kabartmış ve halk 1791 anayasasını da yetersiz bulmaya başlamıştır. Halkın baskısı ile bu anayasa kaldırılarak yerine 10 Ağustos 1792 tarihli anayasa kabul edilmiştir.[388] 10 Ağustos 1792 tarihinde XVI.

[383] Özcan, **a.g.m.** , s.179.
[384] A. Aulard, *Fransa İnkılâbının Siyasi Tarihi: Demokrasinin ve Cumhuriyetin Kaynakları ve Gelişmesi 1789-1804/I*, (Çev: Nazım Poroy), TTK Yayınları, Ankara 1987, s.59-62.
[385] Özcan, **a.g.m.** , s.179.
[386] Aster, **a.g.e.** , s.5
[387] Aulard, **a.g.e.** , s.61.
[388] Özcan, **a.g.e.** , s.179.

Louis tahttan indirilerek Fransa tahtı boş kalacaktır. Fransız İhtilali'nin sonucu olarak demokrasi sağlanarak 22 Eylül'de Cumhuriyet ilan edilmiştir.[389]

Fransa'da tüm bu olayların ve ihtilalin yaşandığı sırada Osmanlı Devleti'ne Avrupa'dan önemli sayılacak üç bilgi gelmiştir ki bu bilgiler şunlardır:

1- *"Bu def'a gelen menzilde Avrupa havâdislerinden i'tibâren ... hâdise olmayub Nemçe imparatorunun birâderi Macar Palatin bazı imâl-i ta'ziye ile ... esnasında barut tutuşub helâk olduğu"*
2- *"Françalu'nun iki kıt'a büyük gemileri İngiltere tarafından ahz olunduğu"*
3- *"Ve Françа'da bazı güne ihtilâl-i zuhûr muharrer olmağla"*[390]

Avrupa'dan gelen bu bilgilerden üçüncüsü aslında Avrupa'yı daha çok etkilemiş ve Osmanlı Devleti'nde nispeten bir etki yaratmamıştır. Fransa'da meydana gelen ihtilal, Avrupa'da ilk defa entelektüel ifadenin tamamıyla din dışı terimlerden ayrıldığı büyük bir toplumsal ayaklanmadır. Fransız İhtilali, Batı'dan eğitim almış düşünürlerin, ulus, vatan ve millet modelini yayma amacını taşımış olduğundan ve Osmanlı Devleti'nde ise millet kelimesi öncelikle dini anlamlar taşıdığından ihtilal kendisine burada belli bir süre yer bulamamıştır. Osmanlı Devleti'nde Ermeni Hristiyanlar, Yunan Hristiyanlar ve Yahudiler gibi dini bağlamda yasal örgütler vardır fakat dini sınırların dışında ayrı birer ulusal kimliklerden bu zamana kadar görülmemiştir. *Millet* ve *Milliyetçilik* kavramları üzerinde gelişen ihtilal Osmanlı sınırları içerisinde bu sebeple en azından ilk zamanlar karşılık bulamamıştır. Din ve devlet işlerinin ayrılması ve milliyetçilik düşüncelerinin Osmanlı gibi Müslüman bir devlete çekici gelmesi beklenemezdi.[391] Fransız İhtilali'nin Osmanlı Devleti'nde altı yıl gibi uzun bir süre etkisinin olmaması, Osmanlıların bu süre zarfında eski monarşiyi mi yoksa cumhuriyetçi hükümeti mi tanıyacaklarına karar verememiş olmalarından kaynaklanmıştır.[392] Osmanlı Devleti'nin bu kararsızlığının sebebi de Kuzey komşuları olan ve yeni barış yaptığı Avusturya ve Rusya ile tekrar savaşmak istememesidir. Osmanlı'nın Fransa lehine bir seçim yapması bu iki devletle olan ilişkileri yeniden bozabilir ve yine Osmanlı'nın çok uzun yıllardır dostluk içerisinde

[389] A. Aulard, *Fransa İnkılâbının Siyasi Tarihi: Demokrasinin ve Cumhuriyetin Kaynakları ve Gelişmesi 1789-1804/II*, (Çev: Nazım Poroy), TTK Yayınları, Ankara 2011, s.307.
[390] BOA, HAT.1649/24, 1208 tarihli.
[391] Bernard Lewis, "The Impact Of' The French Revolution On Turkey", *Journal Of Vord History,* cilt:1 sayı:1, Temmuz 1953, s.106-108.
[392] Şerif Mardin, "Fransız Devrimi'nin Osmanlı İmparatorluğu'na Etkisi", (Çev: Emre Saral), *Türkiye Günlüğü 112, Güz 2012, s.167.*

ilişkilerini yürüttüğü İngiltere ile ilişkileri de bu nedenle bozulabilirdi. İşte bu sebeplerle Bâbıali, tarafsızlığını ilan ederek bu durumla ilgili hiçbir şeye karışmamaya karar vermiştir.[393]

Osmanlı Devleti Fransa'nın yeni hükümetine karşı düşmanca bir tavır sergilemediği gibi herhangi bir yakınlıkta kurmayacaktır.[394] Şehzadeliğinden beri Fransa ile özel bir bağı olan Sultan III. Selim, döneminde uygulamak istediği reformları Fransa'yı örnek alarak ilerlettiği için Fransa'dan askeri ve deniz uzmanları getirtmiştir. 1795 yılında açılan Mühendislik okulları için gerekli teçhizatta Fransa'dan temin edilmiştir. Tüm bu gelişmeler Fransa'nın idari yapısına bakılmaksızın yaşanmıştır çünkü Sultan III. Selim yenilikçi düşüncelerine en çok Fransız askeri ve eğitim modelini yakın bulmuştur. Bu sebeple de siyasi durumlar bunların dışında bırakılarak aradaki ilişki karşılıklı kültür alışverişi şeklinde devam ettirilmiştir.[395] İhtilalden sonra Osmanlı ve Fransa arasında siyasi olarak çok belirgin adımlar atılmamış hatta Fransa, Birinci Koalisyon Savaşı sebebiyle Fransız-Osmanlı ittifakı için görüşmelere başlayamamıştır. İşin içine ihtilalin Osmanlı topraklarında etki uyandırmaması da girince Fransa yeni hükümeti tarafından Osmanlı Devleti'ne bir temsilci göndermeyi uygun bulmuştur. Fransa'nın yeni temsilcisi Marie Descorhces selefi Semonville'de olduğu gibi Bâbıali tarafından kabul edilmeme riskine karşı *Tüccar Marie Daubri* olarak Bosna üzerinden İstanbul'a gizlice gidecektir. Marie Descorhces'in Osmanlı topraklarında üç amacının olduğu belirtilmiştir.[396] Bu amaçlar genel olarak, Osmanlı Hükümetine, Fransa'nın yeni hükümetinin, eski rejime göre, diğer devletlerle olan ilişkilerinde daha sadık olacağını bildirmek ve Fransız İhtilali hakkındaki yanlış bilgileri, raporları düzelterek doğrusunu bildirmek şeklidedir.[397] Bu üç madde dışında yeni elçinin bir amacı da Rusya ve Avusturya'ya karşı Osmanlı Devleti ile ittifak kurmaktı ancak elçi Osmanlı tarafından kabul edilmemiştir. Buna rağmen Marie Descorhces, takma adı *Tüccar Aubry* ve *Millet Meclisi'nin Sivil Komiseri* sıfatıyla Osmanlı topraklarında kalmaya devam edecektir. Mart 1793 yılında Bâbıali tarafsızlığını resmen ilan etmiş ve Fransa'nın Krallık Avrupa'sı ile savaşa devam ettiği müddetçe de oradan gelen hiçbir daimi temsilciyi kabul etmeyeceğini

[393] Pascal Firges, *French Revolutionaries In The Ottoman Empire: Diplomacy, Political Culture And The Limiting Of Universal Revolution 1792-1798,* Oxford University Press, s.73-74.
[394] Jorga, **a.g.e.** , s.113.
[395] Lewis, **a.g.m.** , s.120.
[396] Firges, **a.g.e.** , s.58-69.
[397] Firges, **a.g.e.** , s.59.

açıklamıştır.[398] Fransa Cumhuriyeti buna karşılık temsilci göndermekten vazgeçmeyerek Osmanlı'nın sempatisini kazanmak için gönderdiği elçiler vasıtasıyla faaliyetlerini sürdürecektir. Osmanlı Devleti'ne 1793 yılında gelen Descorhces, 1795 yılında gelen Verninac ve 1796 yılında gelen Aubert du Bayet gibi elçiler Fransız İhtilali'ni Osmanlı sınırlarında olumlu bir şekilde tanıtmak, anlatmak ve bu fikri benimsetmek amacıyla görevleri süresince çalışacaklardır. Hatta Verninac, Cumhuriyeti basın yoluyla anlatma yolunu denemiştir. Türkçe eserler yayınlaması konusunda başarısız olmuşsa da Fransızca olarak bazı yayınlar yapılarak bütün Doğu Akdeniz devletlerine dağıtılmıştır. 1798 yılında Fransa ile Osmanlı arasında savaşın çıkması üzerine Fransız Büyükelçisi gözaltına alınarak Osmanlı tarafından basının faaliyetleri durdurulmuştur.[399]

Fransız İhtilali, Osmanlı Devleti sınırları içerisinde etkisini geç de olsa göstermiş ve Fransa'nın temsilci göndermesi ve bu temsilcilerin çabaları karşılık bulmuştur. Yine de ihtilal, Osmanlı topraklarında birkaç yüz Fransız sâkini ve az sayıda Fransa'ya yakınlık duyanlar dışında geniş kitlelere ulaşamamıştır.[400] Osmanlı Devleti'nde Fransız İhtilali'nin en yakın etkisi 1803 yılında Küçük Seyit Mustafa tarafından yayınlanan bir risale ile kendini gösterecektir. Seyit Mustafa risalesinde, Sultan III. Selim'in askeri, idari ve eğitim gibi her alanda yapılan yenilikleri savunarak teknik eğitim aracılığıyla Aydınlanma fikirlerinin Osmanlı içerisinde nasıl yer bulabileceğini yazmıştır. Risale amacına ulaşmış bir grup İstanbullu, aydınlanma düşüncesiyle hareket etmeye başlamış ve bu anlamda ilk resmi grup olmuşlardır. Fransız İhtilali'nin etkisiyle Osmanlı'da yaşayan gayrimüslim halkın bir kısmı yeni yeni ülkülere yöneleceklerdir. İhtilal'den 31 yıl sonrasına tekabül eden 1820 yılındaki Yunan bağımsızlık hareketi bu olaya benzer bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tarihlerden sonra Fransız İhtilali etkisini iyiden iyiye hissettirmeye başlayacak ve daha sonraki tarihlerde 1840'lardan 1860'ların sonuna kadar Osmanlı Devleti'nde özgürlük, hürriyet ve meşrutiyet fikirleri yavaş yavaş benimsenerek devlet içerisinde yer edinecektir. Fransız İhtilali sebebiyle Osmanlı Devleti'nde 19.

[398] Jorga, **a.g.e.** , s.106-107.
[399] Lewis, **a.g.e.** , s.116-117.
[400] Firger, **a.g.e.** , s.249.

yüzyılda aydın bir kesim ortaya çıkacak ve bu kesim Osmanlı aydın sınıfı olarak nitelendirilmiştir.[401]

Osmanlı Devleti'ni geç de olsa etkileyen Fransız İhtilali meydana geldiği sırada Osmanlı-Avusturya arasındaki savaş bitmiş ve yeni sınırların çizimine başlanmıştır. Tüm Avrupa'yı etkisine alan ihtilal Osmanlı'nın Avrupa sınırındaki bu gelişmelerini de etkilemiştir. Öyle ki Fransa'nın ihtilalden sonra Osmanlı topraklarına gönderdiği elçi Bosna üzerinden İstanbul'a gittiği sırada Osmanlı ve Avusturya görevlileri Bosna'da sınır çizimleri için toplanmış bulunuyorlardı. Fransa elçisinin Bosna üzerinden İstanbul'a gittiği şekilde anlatılmaktadır:

> *"Bu def'a Der-saâdete azîmet etmek üzere França tarafından feld-maraşel rütbesinde bir nefer ceneral nâ-meded maiyyetinde diğer iki nefer ceneral ve bir nefer kolonel birer nefer hıdmet-kârlarıyla mâh-ı saferü'l-haziranın 21. günü Medine-i Travnik'e vârid ve birkaç gün ikâmet ile mâh-ı mezbûrun 25. günü Âsitâne-i saâdet cânibine âzim olduğunu ve zikr olunan cenerallerin gerek İstanbul ve gerek teşyî'lerinde levâzım ... kemâliyle icrâ' olunmuş idüğünü Bosna valisi müşarün-ileyh Hüsam Paşa kulları bir kıt'a kaimesiyle iş'âr etmiş olmağla manzûr-ı şâhâneleri buyurulmak içün kâime-i mezkûre dahi takdîm-i hâk-pâyı mülûk-âneleri kılındığı müşarün-ileyhin kaimesinde mezkûr França Cenerali ma'lûm-ı hümâyûnları buyurulduğu üzere França cumhuru tarafından Der-saâdetde ikâmet etmek içün vürûd edecek büyükelçi olub Bosna'ya vusûlü bu tarafda França elçisi sâbık Verinak? Tarafından bundan akdemce inhâ olunduğu elçi-i mûmâ-ileyhi emna' ve sâlimen der-saâdete götürmek içün derhal Dergâh-ı âlî gediklülerinden bir kulları mihmân-dâr ta'yîn ve lâzım gelen evâmir-i şerîfesi ısdâr olunmağla mihmândâr mûmâ-ileyh…"*[402]

Fransa elçisi ihtilal sonrasında yeni kurulan hükümet tarafından İstanbul'a gönderilecektir ve elçinin Bosna üzerinden İstanbul'a gitmesiyle ihtilal sınırda etkisini göstermiştir. Aynı zamanda "Nemçe hudûdu tarafına tahrîr ve intihâ'-i … mensûrede vâkî Bihke Kal'ası muhâfazasında olan mîrî mîrân … Mehmed Paşa vasıtasıyla Nemçe muhaddidi tarafına gönderilen mektubun…" ihtilal, Bihke Kalesi muhafızının devreye girip bu durum için Avusturya muhaddidi ile haberleşmesini gerektirmiştir.[403] Sınırda ihtilal sebebiyle isyanlar çıkmaya başlayınca sınır çizimleri durma noktasına gelmiştir. "Müttefikhâne hareket ile" bazı gruplar birlikte hareket

[401] Mardin, **a.g.m.** , s.161-173.
[402] BOA, HAT.197/9925, 1210 tarihli.
[403] BOA, HAT.0171/7338-7340, 1205 tarihli.

ederek bu isyanları planlanlayacaklardır.[404] İsyan giderek arttığından dolayı: "Öteden berü Nemçelü ile serhad ahâlisi beyninde der-kâr olan ihtilâf ve ihtilale mebni iki tarafdan emniyet olmadığından hudûd-ı selâseye dek tahdîd olunacak mahallerin muâyenesi henüz mümkün ve müyessir olamayub…" işler ertelendi.[405] Sınırdaki isyanların, çizimlerin antlaşmadaki maddelere göre yapılmadığı düşünülerek başlatıldığı anlaşılmaktadır.[406] İsyan için geçerli bir sebep olsa da sınır çizimlerinde her iki tarafın da görevlileri bulunduğundan antlaşma maddeleri uygulanmadığında görevliler bu duruma bizzat müdahale etmişlerdir. Ortaya atılan fikir isyana sebep olacak derecede önem arz ettiği için ihtilalin ve kışkırtmaların Bosna halkı üzerindeki etkisini görebiliriz. Milliyetçilik, özgürlük gibi kavramlar çerçevesinde gelişmiş olan ihtilal Balkanlarda yaşayan farklı milletleri de etkisi altına alacaktır. Bosna üzerinden İstanbul'a giden Fransız elçisi gibi Bosna halkını ayaklandırmak için Fransa'dan tüccar kılığı altında kimseler gönderilmiştir.[407] Fransızlar istedikleri amaca ulaşarak bölgede isyan çıkmasına sebep oldular. "Macar memleketi derûnunda kat' tarîk misüllü bazı eşkıya zuhûr… Françaluların tahrîkinden neşet eder mülâhazâsına … olmuş oldukarı" halkın, isyana teşvik edenlerden etkilendiği görülmüştür.[408] Daha önce isyancıların sayısı belirtilmişti ancak bu ayaklanma giderek büyüyerek isyancıların sayıları 3000 bulacaktır.[409] İhtilal sebebiyle *Bihke* ve *İzaciç Kaleleri*'nde bulunan Avusturya görevlileri de zor zamanlar yaşayacaklardır. "Bosna ahâlisi bundan akdem Nemçelü ile tahdîd olunan arazi vesilesi ve vesâil saire ile ihtilal peydâ ederek Nemçelü tarafına suikast…" düzenlemiştir.[410] Osmanlı tarafından İsmeti Efendi'nin yaşadığı zorluklarda göz önüne alındığında ihtilalin sınırda etkisini fazlasıyla hissettirdiğini ve bu durumdan hem Osmanlı görevlilerinin hem de Avusturya görevlilerinin olumsuz yönde etkilendiğini anlayabiliriz. İsyan ve görevlilere karşı yapılan saldırılar sebebiyle sınır işleri uzamış, Osmanlı görevlileri sultanlarına, Avusturya görevlileri ise krallarına karşı sorumlu oldukları için zor durumda kalmışlardır. Her şeyden önemlisi de canları dahi tehlikeye girmiştir. Bu ihtilal: "Sebeb ve illet-i keyfiyyet-i ihtilalleri tahdîd maddesine … değildir".[411]

[404] BOA, C.HR.59/2928,1208 tarihli.
[405] BOA, C.HR.00029/1431, 1208 tarihli.
[406] BOA, C.HR.59/2928, 1208 tarihli.
[407] BOA, AE.SSLM.III.00415/23820, 1209 tarihli.
[408] BOA, AE.SSLM.III.409/23529, 1208 tarihli.
[409] BOA. TS.MA.e.0732/2, 1210 tarihli.
[410] BOA, HAT.186/8796, 1211 tarihli.
[411] BOA, HAT.186/8796, 1211 tarihli.

İhtilalin teşvikçileri her ne kadar Fransızlar olsa da sınır halkını tahrik edip ayaklandıranlar Kara Hamza ve Kara Hüseyin adındaki kişilerdir ve olmayacak fikirler ile bir grup oluşturmuşlardır. Bu şekilde halkı daha kolay etkileyerek isyana sebep oldular.[412] Halkı tahrik ve teşvik edip isyana sebep olan paşaların ve adamlarının cezalarının verilmediği müddetçe Bosna memleketinin ihtilalden kurtulamayacağı ve hâkimiyetin tam anlamıyla sağlanamayacağı düşünülmekteydi.[413] İhtilalden kurtulmak için başka bir çözüm ise: "Bosna ahâlisinin muhâzzirlerine … i'tibâr olunur ise şîrâze-i nizâm-ı memlekete halel-i pezîr olacağı beyânıyla" bu şekilde belirtilmiştir.[414] *Bihke Kalesi* muhafızının da devreye girmesi ile isyan zorluklarla engellenerek isyancıların bazıları kalelere hapsedilmişlerdir.[415] Ayaklanmaya teşvik edenlerin, isyancıların yakalanması ve isyanın bastırılması hem halkın hem da sınır görevlilerinin rahat nefes almasını sağlamıştır. Görevliler sınır çizimlerini rahat bir şekilde devam ettirecekler ve isyan sebebiyle uzayan işlerin bir an evvel bitirilmesi için uğraşacaklardır.

[412] BOA, HAT.186/8796, 1211 tarihli.
[413] BOA, HAT.0209/11188, 1204 tarihli.
[414] BOA, HAT.186/11188, 1211 tarihli.
[415] BOA, TS.MA.e.0732/2, 1210 tarihli.

SONUÇ

Osmanlı Devleti 16. yüzyılda, Kanuni Sultan Süleyman döneminde Avusturya İmparatorluğu ile ilk doğrudan temasını kurduktan sonra Batı ile olan ilişkilerini daha da geliştirmeye başlamıştır. Savaşlar, ekonomik anlamda ticaret ve her türlü bilgi alış verişi sebebiyle diplomasi alanında gelişmeler yaşanmıştır. Gelişmeler, ilk zamanlarda güçlü ve idari yapısında bir sıkıntı yaşanmayan Osmanlı Devleti açısından olumlu bir durum olsa da ileriki zamanlarda gelişen dünyadan bir adım geri de kalmaya başlamasıyla Osmanlı Devleti'ni olumsuz etkilemeye başlamıştır. Yapılan savaşlar sebebiyle maddi sıkıntılar, toprak kayıpları ve askeri düzende sarsılmalar yaşanınca karşılıklı etkileşim Batı'nın lehine olmaya başlasa da yine de her iki tarafta bu durumdan kazançlar sağlayıp kayıplar yaşamıştır. 1526 yılında yaşanan Mohaç Meydan Savaşı ile birlikte Osmanlı Devleti'nin Avusturya karşısında güç üstünlüğü başlayacak ve bu üstünlük 1606 Zitvatorok Antlaşması'na kadar sürecektir. 17. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı Devleti bu üstünlüğünü kaybedip Avusturya İmparatorluğu ile bazı konularda eşit tutulmaya başlanmıştır. Savaş meydanında yaşanılan yenilgiler diplomasi masasındaki gelişmeleri etkilediğinden Osmanlı ve Avusturya arasındaki güç dengesi bu şekilde değişerek Avusturya'nın üstünlük sağladığı döneme girilecektir. Osmanlı Devleti bu dönemde her ne kadar savaş alanında kayıplar yaşasa da yine de politik sahada üstünlüğünü korumaya ve Batılı devletler üzerindeki gücünü hissettirmeye devam etmiştir. Osmanlı Devleti 1683 yılında başarıya ulaşamayan II. Viyana kuşatması ile Batı karşısındaki gücünü ve 1699 yılında imzalanan Karlofça Antlaşması ile de Avusturya karşısındaki üstünlüğünü kaybetmiştir. Karlofça Antlaşması bu anlamda bir kırılma noktasıdır. Çünkü Osmanlı Devleti bundan sonra eski gücünün olmadığını askeri ve diplomasi alanında istediği başarıya ulaşamadığını fark edecektir. Böylece Osmanlı Devleti için yeni bir süreç başlamıştır. Batılı devletler erken tarihlerde diplomasi alanında gelişmeye önem vermişler ancak Osmanlı Devleti için diplomasi alanı Karlofça Antlaşması sonrasında önem kazanmıştır. Karlofça görüşmeleri sırasında toprak kaybı yaşamak istemeyen Osmanlı görevlileri gereken diplomatik yollara başvurarak beklenilenin üstünde başarı sağlamışlardır. Karlofça görüşmeleri, Osmanlı Devleti'nin diplomasi alanında bazı eksikliklerinin olduğunu ortaya çıkardığından

askeri ve diplomasi alanında değişimler yaşanması öngörülmüştür. Kanûn-ı kâdime dönülmek istenmesi de bu sebeple olmuş olabilir. Batılı devletler nezdinde eski gücü kalmayan Osmanlı Devleti, 17. yüzyılın sonu ve 18. yüzyılın başında güç mücadelesine devam etmiş ve bu mücadelesini ağırlıklı olarak askeri alanda sürdürmüştür. Askeri gelişmeler her zaman ardından diplomatik bir gelişmeyi de getirdiğinden durum değişmemiş ve 1715 yılında Osmanlı-Avusturya ve Venedik arasında başlayan mücadele süreci 1718 Pasarofça Antlaşması ile sonuçlanacaktır. Osmanlı Devleti bu antlaşma ile toprak kaybı yaşamış ve askeri mücadelede artık sınırlarını zorlamaya başlamıştır. Bu sürecin sonrasındaki 1739 Belgrad Antlaşması ile Belgrad'ı Avusturya'nın elinden alarak bir başarı yakalasa da 1741 yılındaki sınır çizimleri zorlu görüşmeler sürecinde tamamlanabilmiştir. İki devlet arasında 1788 yılına kadar askeri bir gelişme yaşanmayacak ancak ticari ve diplomatik gelişmeler aksamadan devam edecektir. 1788 yılında Osmanlı-Rus savaşına Avusturya'nın da dâhil olmasıyla iki taraf arasındaki askeri mücadele yeniden başlayarak tarafların maddi zorluklar içerisinde devam ettirmeye çalıştıkları bu mücadele 1791 yılında Ziştovi Antlaşması'nın imzalanması ile son bulmuştur. Osmanlı Devleti, Avusturya ile barış yaptıktan sonra Rusya ile devam eden savaşında daha rahat hareket etme fırsatı bulmuş, iki farklı cephede savaşmanın zorluğunu hafifletmiştir. Tüm bunlarla birlikte yenileştirmek istediği devletin tek ordusu olan bu orduyu cepheden İstanbul'a getirtebilmiştir.

Ziştovi Antlaşması iki tarafında savaş yükünü ortadan kaldırarak sınırların yeniden düzenlenmesini gerektirmiştir. Sınırların çizilme işi ise iki taraf arasındaki diplomatik gelişmeleri canlandıracaktır. Osmanlı Devleti o sırada tahtta olan Sultan III. Selim sayesinde dünyadaki gelişmelerden haberdar olduğu için diplomasi, askeri ve eğitim alanında yenileşme ve değişme sürecine girmiştir. Ziştovi Antlaşması'ndan sonra sınır çizimleri için modern anlamda açılan mühendislik okullarında yetişen devlet adamları görevlendirilmiş ve Batılı devletler nezdinde sürekli elçilikler açılmıştır. Bu gelişmeler, devletin çağın gerektirdiği ihtiyaçlara ayak uydurmaya çalıştığını göstermektedir ve bu sürecin modern anlamda yurt dışından getirtilen hocalar ile sürdürüldüğü bilinmektedir. Devlet 18. yüzyılın sonlarında yaşadığı bu kırılma noktası ile önemli bir değişim yaşamıştır. Sınır çizimlerinde dahi belli olan bu değişim, devletin gerekli atılımları daha önce yapması gerekirken geç kalındığını,

Osmanlı toplumu içerisinde bu yeniliklere karşı olan bir kesimin olduğunu ve bu sebeple yapılmak istenen yeniliklerin zorlu bir süreçten geçtiğini göstermektedir. Osmanlı Devleti 1791 Ziştovi Antlaşması'ndan önce farklı bir diplomasi stratejisi uygularken bu tarihten sonra uygulanan stratejiler değişerek daha sistemli bir hal alacaktır. Değişim ve dönüşümün en çok fark edildiği alan diplomasi alanı olmuştur çünkü 1793 yılında başlayan Osmanlı-Avusturya sınır çizimlerine oldukça önem verilerek sonrasında başta İngiltere olmak üzere Avrupa devletlerinde sürekli elçilikler açılmıştır.

Dünya da savaşlar ve antlaşmalar sonucunda güç dengesi her zaman değiştiği için devletlerarası ilişkiler de sürekli değişim içerisindedir. Osmanlı ile Avusturya'nın savaştığı zaman zarfı içerisinde Fransa'da milliyetçilik kavramı temelinde bir ihtilal meydana gelmiş olduğu için yine güç değişimi ortaya çıkmıştır. Fransa farklı birçok milleti barındırdığı için öncelikle kendi içerisinde mücadele vermesi gerekmiştir. İhtilal sadece Fransa toprakları içerisinde olup bitmemiş farklı milletleri barındıran ve bağımsızlık isteyen milletlerin yaşadığı tüm devletleri etkileyerek Avrupa'daki siyasi dengeyi oldukça değiştirecektir. Osmanlı Devleti, ihtilalin meydana geldiği 1789 yılında Avusturya ve Rusya ile savaş içerisinde olduğu için ve devlet içerisinde millet ayrımından çok din ayrımına göre hareket edildiği için ayaklanma hareketinden etkilenmeyecektir. En azından ilk yıllarda ihtilalden etkilenilmemesi devlet adına olumlu olmuştur çünkü savaş ve yenileşme gibi önemli bir süreç yaşandığı için dönüm noktasında olan Osmanlı Devleti ihtilalden etkilenseydi devlet içerisindeki farklı milletlerin ayaklanmasıyla da uğraşmak zorunda kalarak içerisinden çıkılamayacak zor bir duruma düşebilirdi. Fransız İhtilali, Osmanlı'yı neredeyse 19. yüzyılın başında etkilemiş ve bundan önce sadece Osmanlı-Avusturya sınır çizimlerinin yapıldığı Bosna taraflarında ayaklanma etkisi yaratmıştır. Bosna halkı, Fransız isyancılarının kışkırtmaları ile sınır işi için orada bulunan devlet görevlilerine zor zamanlar yaşatmışlar ve işlerin uzamasına sebep olmuşlardır. Osmanlı Devleti, Avusturya ile barış yaptıktan sonra müttefiki sayıldığı için Fransa'nın yeni hükümetini hemen tanımak istememiş buna karşılık Fransa ise yeni hükümetinin temsilcisi olarak Osmanlı Devleti'ne elçi göndermiştir. Yine de Osmanlı-Fransa arasında bu yıllarda olumsuz durumlar yaşanmayacak süreç olağan şekilde devam edecektir. Sultan III. Selim yenileşme hareketi için yurt dışına

gönderdiği elçilerden bu ülkelerin askeri düzenleri, eğitim modelleri gibi alanlarını inceleyip raporlar yazmalarını istemiş ve bu bağlamda Fransa'ya da Seyyid Ali Efendi sürekli elçi olarak gönderilmiştir. Fransa ile olan iletişim her alanda devam etmiş sadece ihtilal ve değişen hükümet konusunda tarafsız bir tutum sergilenmiştir ki Osmanlı Devleti, Fransa ile aralarında anlaşmazlık olan İngiltere, Rusya ve yeni barış yaptığı Avusturya ile iyi giden ilişkilerini bozmak istemediği için bu yola başvurmuştur.

Osmanlı Devleti 18. yüzyılın ikinci yarısında savaş, barış, yenileşme ve ihtilal gibi önemli konularla uğraştığı yoğun bir dönem geçirecektir. Sultan III. Selim gibi şehzadeliğinden beri kendini yetiştirmiş, değişim ve dönüşüme yatkın bir padişahın bu dönemde tahta çıkması devlet adına büyük bir şans sayılabilir. Osmanlı Devleti askeri alandan çok eğitim ve diplomasi alanında yaşadığı yenilikler ve değişmeler ile ileri doğru bir adım atmıştır. Aydın bir yapıya sahip olup eğitimle kendilerini yetiştirmiş olan, Ebûbekir Râtib Efendi, Abdurrahman Berri Efendi ve İsmail İsmeti Efendi gibi devlet adamları işlerin bilimsel şekilde halledilmesi ve devlet çıkarlarının korunmasında önemli rol oynamışlardır. Bahsettiğimiz bu isimlerden başka daha öncelerde de eğitimli ve yetenekli devlet adamları vardı ve bunlar, Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi, İbrahim Mütefferrika gibi isimlerdir. Her dönemde kendini yetiştiren devlet adamlarının bulunması devlet işlerinin sorunsuz şekilde halledilmesine olanak sağlamaktaydı. Bu sebeple Sultan III. Selim'de yenilik hareketleri ve sınır işi için oluşturulan komisyonlarda bu tarz kişilerin görevlendirilmesine ayrı bir önem vermiştir.

Tezimizin konusu Ziştovi Barış Antlaşması ve sonrasındaki sınır çizimleridir ve biz burada Ziştovi'ye giden süreçten, Osmanlı Devleti'nin bu süreçte yaşadığı değişim ve yeniliklerden bahsedildi. Konu bütünlüğünü sağlamak adına 1793 yılında çizilen Osmanlı-Avusturya sınırının daha önce hangi yıllarda çizildiği ve o zaman ki sınır çizimlerinin nasıl yapıldığı da anlatılmıştır. Yapılan okumalar ve kullanılan belgelerin değerlendirilmesi sonucunda konuyla alakalı bilgiler verilmiştir.

KAYNAKÇA

A.Aulard, *Fransa İnkılâbının Siyasi Tarihi: Demokrasinin ve Cumhuriyetin Kaynakları ve Gelişmesi 1789-1804/I*, (Çev: Nazım Poroy), TTK Yayınları, Ankara 1987.

A. Aulard, *Fransa İnkılâbının Siyasi Tarihi: Demokrasinin ve Cumhuriyetin Kaynakları ve Gelişmesi 1789-1804/II*, (Çev: Nazım Poroy), TTK Yayınları, Ankara 2011.

AFYONCU Erhan, "İbrâhim Müteferrika", *TDVİA*, cilt: 21, İstanbul 2000, s. 183-185.

AFYONCU Erhan, "Zenta" , *TDVİA*, cilt: 44, İstanbul 2013, s. 279-281.

ÁGOSTON Gábor, *Osmanlı'da Savaş Ve Serhad*, (Çev: Kahraman Şakul), Timaş Yayınları, İstanbul 2013.

AHISHALI Recep, "Râmi Mehmed Paşa" , *TDVİA*, cilt: 34, İstanbul 2007, s. 449-451.

AHISHALI Recep, *Osmanlı Devlet Teşkilatında Reisülküttâblık (XVIII. Yüzyıl)*, Tarih Ve Tabiat Vakfı, İstanbul 2001.

AK Mahmut, "Tiryâkî Hasan Paşa", *TDVİA*, cilt: 41, İstanbul 2012, s. 205-207.

AKSAN H. Virginia, *Kuşatılmış Bir İmparatorluk: Osmanlı Harpleri 1700-1870,* (Çev: Gül Çağalı Güven), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010.

AKTEPE M. Münir, " Abdülhamid I", *TDVİA*, cilt: 1, İstanbul 1988, s. 214-216.

ARAZ Turan, *Osmanlı-Avusturya Savaşı (1787-1791)*, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Bolu 2014, 131 s.

ARIKAN Sema, "Ebûbekir Râtib Efendi", *TDVİA*, cilt: 10, İstanbul 1994, s. 277-278.

ASTER Ernest Von, *Fransız İhtilâli'nin Siyasî ve Sosyal Fikirleri*, Şennur Şenel (Haz.), Phoenix Yayınevi, 2004 Ankara.

AYVERDİ İlhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Yayınları, İstanbul 2010.

BAGIS A.I. , *Britain And The Struggle For The Integrıty Of The Ottoman Empire: Sir Robert Ainslie's Embassy to Istanbul 1776-1794*, ISIS Yayıncılık, İstanbul 1984.

BAYSAL Bekir Sıtkı, *Tarih Terimleri Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara 1974.

BERKES Niyazi, "İlk Türk Matbaası Kurucusunun Dini Ve Fikri Kimliği", *Belleten*, cilt: XXVI/104 sayı: 104, Ankara 1962, s. 715-737.

BEYDİLLİ Kemal, "Avusturya", *TDVİA*, cilt: 4, İstanbul 1991, s. 174-177.

BEYDİLLİ Kemal, "D'Ohsson, Ignatius Mouradgea", *TDVİA*, cilt: 9, İstanbul 1994, s. 496-497.

BEYDİLLİ Kemal, "Matbaa", *TDVİA*, cilt: 28, Ankara 2003, s. 105-110.

BEYDİLLİ Kemal, "Mühendishâne-i BahrÎ-i Hümâyun", *TDVİA*, cilt: 31, İstanbul 2006, s. 514-516.

BEYDİLLİ Kemal, "Mühendishâne-i BerrÎ-i Hümâyun", *TDVİA*, cilt: 31, İstanbul 2006, s. 516-518.

BEYDİLLİ Kemal, "Prusya", *TDVİA*, cilt: 34, İstanbul 2007, s. 354-358.

BEYDİLLİ Kemal, "Selim III", *TDVİA*, cilt: 36, İstanbul 2009, s. 420-425.

BEYDİLLİ Kemal, "Viyana" , *TDVİA*, cilt: 43, İstanbul 2013, s. 113-119.

BEYDİLLİ Kemal, "Ziştovi Antlaşması", *TDVİA*, cilt: 44, İstanbul 2013, s. 467-472.

BEYDİLLİ Kemal, *1790 Osmanlı-Prusya İttifâkı*, İstanbul Üniversitesi Kitapları, İstanbul 1984.

BEYDİLLİ Kemal, *İki İbrahim Müteferrika ve Halefi*, Kronik Kitap, İstanbul 2019.

BEYDİLLİ Kemal, *Türk Bilim Matbaacılık Tarihinde Mühendishane-Mühendishane Matbaası ve Kütüphanesi (1776-1826)*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1995.

BOSTAN İdris, "Preveze Deniz Muharebesi", *TDVİA*, cilt: 34, İstanbul 2007, s. 343-345.

BUSBECQ Ogier Ghiselin de, *Türk Mektupları: Kanuni Döneminde Avrupalı Bir Elçinin Gözlemleri (1555-1560)*, (Çev: Derin Türkömer), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2019.

CEZAR Mustafa, *Mufassal Osmanlı Tarihi-II*, TTK Yayınları, Ankara 2011.

ÇAĞMAN Ergin, *III. Selim'e Sunulan Islahat Layihaları*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2010.

DANİŞMEND İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi-2*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2011.

DANİŞMEND İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi-4*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2011.

DÁVID Géza, "Baron de Tott, François", *TDVİA*, cilt: 5, İstanbul 1992, s. 83-84.

DÁVID Géza, "Kanije", *TDVİA*, cilt: 24, İstanbul 2001, s. 307-308.

DEMİR Uğur, *Osmanlı Hizmetinde Bir Mühtedî: Humbaracı Ahmed Paşa*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2015.

DOĞAN Güner, *Türk- İtalyan Müşterek Harp Tarihi Sempozyumu Bildirileri: 21-22 Ekim 2019,* Gültekin Yıldız- Serkan Osmanlıoğlu (Haz.), "Balkanlarda Osmanlı-Venedik Hâkimiyet Mücadelesi Ve Kara Savaşları (1645-1721)", Milli Savunma Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2020, s. 117-131.

DOĞAN Güner, "Balkanlarda Bir Osmanlı Muhaddidi: Mevkufâtçı Siyahi Hacı Mehmed Efendi, Mektupları ve Son Osmanlı-Venedik Sınırı (1718-1721)", *Düşünce Dergisi*, yıl: 23, sayı: 91, 2019-20, s. 40-64.

DOĞAN Güner, *Sınırlar Üzerinde Bir Hayat: İtalyan General Kont Luigi Ferdinando Marsigli ve Osmanlı İmparatorluğu (1679-1732)*, İtalya Dostluk Derneği, Ankara 2020.

DOĞAN Güner, *Venediklü ile Dahi Sulh Oluna-17. Ve 18. Yüzyıllarda Osmanlı-Venedik İlişkileri*, İletişim Yayınları, İstanbul 2017.

DOĞAN Nursel, *Osmanlı-Habsburg Savaşlarında Bir General: Raimondo Montecuccoli Ve Tercüme-i Fenn-i Harb (1660-1664),* Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2018.

EMECEN Feridun, "Mohaç Muharebesi", *TDVİA*, cilt: 30, İstanbul 2005, s. 232-235.

EMECEN M. Feridun, "Selim II", *TDVİA*, cilt: 36, İstanbul 2009, s. 416-418.

EMECEN M. Feridun, "Süleyman I", *TDVİA*, cilt: 38, İstanbul 2010, s. 62-74.

EMECEN M. Feridun, *Osmanlı Klasik Çağında Siyaset*, Timaş Yayınları, İstanbul 2009.

ERDOĞRU M. Akif Erdoğru, "Kanuni Sultan Süleyman'ın 1532 Tarihli Alman Seferi Ruznâmesi", *Tarih İncelemeri Dergisi*, cilt:29 sayı:1, 2014, s. 167- 187.

ERİM Nihat, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri-I*, TTK Yayınları, Ankara 1953.

EYİCE Semavi, "Busbeke", *TDVİA*, cilt: 6, İstanbul 1992, s. 466-467.

FIRGES Pascal, French Revolutionaries In The Ottoman Empire: Diplomacy, Political Culture And The Limiting Of Universal Revolution 1792-1798, Oxford University Press.

GÖKBİLGİN M. Tayyib*, Kanunî Armağanı, Türk Tarih Kurumu Yayınlarından VII. Seri, Kanunî Sultan Süleyman'ın Macaristan ve Avrupa Siyaseti'nin Sebep ve Âmilleri, Geçirdiği Safhalar*, TTK Yayınları, Ankara 1970.

GÜLSOY Ersin, "Kandiye", *TDVİA*, cilt:24, İstanbul 2001, s.303-305.

İbrahim Peçevi, *Peçevi Tarihi-1*, (Çev: Murat Uraz), Son Telgraf Matbaası, İstanbul 1969.

İHSANOĞLU Ekmeleddin, *Osmanlı Matematik Literatürü Tarihi-I,* IRCICA Yayınları, İstanbul 1999.

İNALCIK Halil, "Kırım", *TDVİA,* cilt:25, Ankara 2002, s. 450-458.

İNALCIK Halil, *Devlet-i 'Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I,* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2015.

İSKİT Temel, *Diplomasi: Tarihi, Teorisi, Kurumları Ve Uygulaması*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2018.

JORGA Nicolae, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi-III*, (Çev: Nilüfer Epçeli), Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2009.

JORGA Nicolae, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi-V*, (Çev: Nilüfer Epçeli), Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2009.

KANTEMİR Dimitri, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükseliş ve Çöküş Tarihi-2,* Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 1998.

KARACA Zeynep, *1699-1739 Osmanlı Avusturya Antlaşmalarına Göre Sınır Tespit Çalışmaları*, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Karaman 2019, 218 s.

KARAGÖZ Hakan, *1737-1739 Osmanlı-Avusturya Harbi ve Belgrad'ın Geri Alınması*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Isparta 2008.

KARAL Z. Enver, *Osmanlı Tarihi-V: Nizâm-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789-1856),* TTK Yayınları, Ankara 1983.

KARAMUK Gümeç, "Ahmed Azmi Efendis Gesandtschaftsbericht als Zeugnis des osmanischen Machtverfalls und der beginnenden Reformära unter Selim III.", Herbert Lang Bern, Peter Lang Frankfurt/M. 1975.

KOLÇAK Özgür, "Vasvar Antlaşması" , *TDVİA*, cilt: 42, İstanbul 2012, s. 560-562.

KORIĆ Elma, "Bosansko Pogranıčje U Vrıjeme Dubičkog Rata 1788-1791", s. 213-237.

KÖSE Osman, *1774 Küçük Kaynarca Andlaşması*, TTK Yayınları, Ankara 2006.

KURAN Ercümend, *Avrupa'da Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu Ve İlk Elçilerin Siyasi Faâliyetleri (1793-1821)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1968.

KURTARAN Uğur, "Heinrich Friedrich Von Diez'in İstanbul Elçiliği ve Faaliyetleri (1784-1790)", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, cilt: 75, sayı: 1, 2020, s. 127-162.

KURTARAN Uğur, *Osmanlı-Avusturya Diplomatik İlişkileri (1526-1791),* Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat 2006.

KÜTÜKOĞLU Bekir, "Murad III", *TDVİA*, cilt:31, İstanbul 2006, s. 172-176.

LEE J. Stephen, *Avrupa Tarihinden Kesitler/1494-1789,* Dost Kitabevi, Ankara 2012.

LEWIS Bernard, "The Impact Of' The French Revolution On Turkey", *Journal Of Vord History*, cilt: 1 sayı: 1, Temmuz 1953, s. 105-125.

MARDİN Şerif, "Fransız Devrimi'nin Osmanlı İmparatorluğu'na Etkisi", (Çev: Emre Saral), *Türkiye Günlüğü 112*, Güz 2012, s. 161-174.

MUAHEDAT MECMUASI, cilt: III, s. 152-163.

MURPHEY Rhoads, "Kasrışîrin Antlaşması", *TDVİA*, cilt: 24, İstanbul 2001, s. 575.

ORTAYLI İlber, "1727 Osmanlı-Avusturya Seyr-ü Sefain Sözleşmesi", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, cilt: 28, sayı: 3, Ankara 1968, s. 97-110.

ÖĞÜN Tuncay, "Müsâdere", *TDVİA*, cilt: 32, İstanbul 2006, s. 67-68.

ÖZ Mehmet, "II. Viyana Seferine Kadar XVII. Yüzyıl", *Türkler Ansiklopedisi,* cilt: 9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 711-727.

ÖZCAN Abdülkadir, "Humbaracı Ahmed Paşa", *TDVİA*, cilt: 18, İstanbul 1998, s. 351-353.

ÖZCAN Abdülkadir, "Karlofça" , *TDVİA*, cilt: 24, İstanbul 2001, s. 504-507.

ÖZCAN Abdülkadir, "Mehmed IV", *TDVİA*, cilt: 28, İstanbul 2003, s. 414-418.

ÖZCAN Abdülkadir, "Merzifonlu Kara Mustafa Paşa", *TDVİA*, cilt: 29, Ankara 2004, s. 246-249.

ÖZCAN Abdülkadir, "Pasarofça Antlaşması" , *TDVİA*, cilt: 34, İstanbul 2007, s. 177-181.

ÖZCAN Azmi, "Fransa", *TDVİA*, cilt: 13, İstanbul 1996, s. 178-181.

PANAITE Viorel, "Haraçgüzarların Statüleri: XV. Ve XVII. Yüzyıllarda Eflak, Boğdan Ve Transilvanyalılar Üzerine Bir Çalışma", *Osmanlılar-I*, Güler Eren (Ed.), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999.

PAPP Sândor, "Tököli, İmre", *TDVİA*, cilt:41, İstanbul 2012, s. 277-278.

PAPP Sândor, "Zitvatorok Antlaşması", *TDVİA*, cilt:44, İstanbul 2013, s. 472-474.

PITCHER Donald Edgar, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası*, (Çev: Bahar Tırnakcı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2013.

REES Maria Ivanıcs, "Osmanlı-Habsburg Savaşlarında Kırım Tatarlarının Rolü", *Osmanlılar-I*, Güler Eren (Ed.), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999.

SABEV Orlin, *İbrahim Müteferrika ya da İlk Osmanlı Matbaa Serüveni (1726-1746)*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2006.

SAKAOĞLU Necdet, *Osmanlı Eğitim Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1991.

SAVAŞ Ali İbrahim, "Takrîr-i Ahmed Merâmî Efendi (Azak Muhaddidi Ahmed Merâmî Efendi'nin 1740/1741 Sınır Tespit Çalışmaları Hakkındaki Raporu", *Belgeler*, cilt: XVI, sayı: 20, Ankara 1994-1995, s. 151-173.

SAVAŞ Ali İbrahim, "XVIII. Asırda Osmanlı-Avusturya İlişkileri", *Askeri Tarih Bülteni*, Genelkurmay Askeri Tarih Ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, sayı: 32, Ankara 1992, s. 23-55.

SCHMIDT Jan, "Franz Von Dombay, Austrian Dragoman at the Bosnian Border 1792-1800", *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes,* cilt: 90, 2000, s. 75-168.

SHAW J. Stanford, "III. Selim Dönemi (1789-1807)", (Çev: M. Faruk Çakır), *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, cilt: 12, Ankara 2014, s. 610-619.

SOLAK Mehmet, "Osmanlı-Habsburg Hudûd Tahdîdine Bir Örnek: Ziştovi Sonrası Bosna Hudûdunun Tafsilatı (27 ARALIK 1795)", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi,* cilt: XVII, sayı: 67, Güz 2020, s. 631-656.

TAĞMAN S. Ertan, *Mustafa İbn Ali el-Muvakkit'in Usturlab Risalesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007.

TEKELİ İlhan-İlkin Selim, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim Ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu Ve Dönüşümü*, TTK Yayınları, Ankara 1993.

TURAN Namık Sinan, "Osmanlı Diplomasisinde Batı İmgesinin Değişimi Ve Elçilerin Etkisi (18. ve 19. Yüzyıllar)", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* cilt: 5, sayı: 2, 2004, s. 57-86.

TURAN Namık Sinan, *İmparatorluk Ve Diplomasi: Osmanlı Diplomasisinin İzinde*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2015.

TÜMER Günay, "Cizvitler", *TDVİA*, cilt: 8, İstanbul 1993, s. 40-42.

UNAT Faik Reşit, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, TTK Yayınları, Ankara 1992.

UZUNÇARŞILI H. İsmail, "Cezayirli Gazi Hasan Paşa'ya Dair", *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü,* cilt: VII-VII, sayı: 1, İstanbul 1942, s. 18-50.

UZUNÇARŞILI H. İsmail, "Selim III'ün Veliaht İken Fransa Kralı Lüi İle Muharebeleri", *Belleten*, cilt: II sayı: 5/6, Ankara 1994, s. 191-263.

UZUNÇARŞILI H. İsmail, "Üçüncü Sultan Selim Zamanında Yazılmış Dış Ruznamesinden 1206/1791 Ve 1207/1792 Senelerine Ait Vekayi", Belleten, cilt: XXXVII/ sayı: 148, Ankara 1973, s. 607-662.

UZUNÇARŞILI H. İsmail, *Osmanlı Tarihi-IV*, TTK Yayınları, Ankara 1956.

ÜSTÜN Cevat, *1683 Viyana Seferi*, TTK Yayınları, Ankara 2010.

VEINSTEIN Gilles, *İlk Osmanlı Sefiri 28 Mehmet Çelebi'nin Fransa Anıları: Kâfirlerin Cenneti*, (Çev: Murat Aykaç Erginöz), ARK Kitapları, İstanbul 2002.

WHEATCROFT Andrew, *Kapıdaki Düşman: Habsburglar ile Osmanlıların Avrupa Mücadelesi,* (Çev: Neşenur Domaniç), Doğan Kitap, İstanbul 2012.

YALÇINKAYA M. Alaaddin, "XVIII. Yüzyıl: Islahat, Değişim ve Diplomasi Dönemi (1703-1789)", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, cilt: 12, Ankara 2002, s. 506-509.

YALÇINKAYA M. Alaaddin, "Yusuf Agâh Efendi", *Yaşamları Ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayınları, cilt: 2, Ankara 2002, s. 680.

YEŞİL Fatih, *Aydınlanma Çağında Bir Osmanlı Kâtibi Ebubekir Râtib Efendi (1750-1799)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2011.

YEŞİL Fatih," Bir Fransız Maceraperestin Savaş ve Diplomasiye Dair Görüşleri: Humbaracı Ahmed Paşa'nın (Kont Alexander Booneval) Lâyihaları", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sayı: 15, Güz 2011, s. 205-228.

ZAMOLO Dıvna Djurıc, "Belgrad", *TDVİA*, cilt: 5, İstanbul 1992, s. 407-409.

ZINKEISEN Johann Wilhelm, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi-2*, (Çev: Nilüfer Epçeli), Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011.

ZINKEISEN Johann Wilhelm, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi-6*, (Çev: Nilüfer Epçeli), Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011.

KAYNAK ESERLER

Ahmed Câvid, *Hadika-i Vekâyi*, Adnan Baycar (Haz.), TTK Yayınları, Ankara 1998.

Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet-I*, Haz: Sadık Emre Karakuş-Murat Babuçoğlu (Haz.), Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Kültür Yayınları, Ankara 2017.

Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet-II*, Şevki Nezihi Aykut (Haz.), TTK Yayınları, Ankara 2018.

Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet-IV*, Abdülkadir Özcan (Haz.), TTK Yayınları, Ankara 2020.

Ahmed Vâsıf Efendi, *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâikü'l-Ahbâr*, Mücteba İlgürel (Haz.), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1978.

AKTEPE Münir, *Mehmed Emnî Beyefendi (Paşa)'nın Rusya Sefâreti ve Sefâret-Nâmesi*, TTK Yayınları, Ankara 1974.

Câbi Ömer Efendi, *Câbi Tarihi: Târîh-i Sultân Selîm-i Sâlis ve Mahmûd-ı Sânî-I*, (Haz: Mehmet Ali Beyhan), TTK Yayınları, Ankara 2003.

Ebû Sehl Nu'mân Efendi, *Tedbîrât-ı Pesendîde*, Ali İbrahim Savaş (Haz.), TTK Yayınları, Ankara 1999.

Mustafa Hatti Efendi, *Viyana Sefaretnâmesi*, Ali İbrahim Savaş (Haz.), TTK Yayınları, Ankara 1999.

RENINGEN Simon Reniger Von, İstanbul'da Kaiser'in Maslahatgüzârı (resident) Olarak Bulunan Simon Reniger Von Reningen'in Esas Raporu, TTK Yayınları Kütüphanesi, No: T/0097.

Subhi Mehmed Efendi, *Subhî Tarihi: Sâmî ve Şâkir Tarihleri ile Birlikte*, Mesut Aydıner (Haz.), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2007.

BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİV BELGELERİ

BOA, A.DVN.DVE. d. 59/3 Ziştovi Ahitnamesi Metni.

BOA, A.DVN.DVE. d. 59/3 Ziştovi Muahede-i Mahsusa Metni.

BOA, A.DVNSNMH. d. 9/336, 1210 tarihli, s. 329-332.

BOA, A.DVNSNMH. d. 9/337, 1210 tarihli, s.333-334.

BOA, AE.SSLM.III.00415/23820, 1209 tarihli.

BOA, AE.SSLM.III.00427/24449, 1205 tarihli.

BOA, AE.SSLM.III.140/8491, 1206 tarihli.

BOA, AE.SSLM.III.189/11393, 1206 tarihli.

BOA, AE.SSLM.III.232/13483, 1210 tarihli.

BOA, AE.SSLM.III.356/20411, 1206 tarihli.

BOA, AE.SSLM.III.409/23529, 1208 tarihli.

BOA, B.E.O. Sadaret Evrakı, Dosya:1 Gömlek:2, 1207 Ra 29 (1792).

BOA, Bâb-ı Defteri, Başmuhâsebe Kalemi Defteri, D.BŞM.d.06458.

BOA, C.AS.1056/46441, 1208 tarihli.

BOA, C.AS.1187/52987, 1206 tarihli.

BOA, C.AS.143/6335, 1210 tarihli.

BOA, C.AS.22/979, 1206 tarihli.

BOA, C.AS.663/27849, 1210 tarihli.

BOA, C.DH.00224/11183, 1206 tarihli.

BOA, C.DH.00275.

BOA, C.HR.00029/1431, 1208 tarihli.

BOA, C.HR.00034/1675, 1206 tarihli.

BOA, C.HR.00158/7893, 1207 tarihli.

BOA, C.HR.100/4991, 1206 tarihli.

BOA, C.HR.102/5071, 1205 tarihli.

BOA, C.HR.106/5251, 1210 tarihli.

BOA, C.HR.122/6094, 1206 tarihli.

BOA, C.HR.146/7268, 1211 tarihli.

BOA, C.HR.154/7695, 1205 tarihli.

BOA, C.HR.19/944, 1206 tarihli.

BOA, C.HR.19/946, 1206 tarihli.

BOA, C.HR.45/2238, 1207 tarihli.

BOA, C.HR.59/2928, 1208 tarihli.

BOA, C.HR.71/3509, 1206 tarihli.

BOA, C.ML.582/23928, 1211 tarihli.

BOA, DVNSNMH. d. 9/265, 1205 tarihli.

BOA, HAT.0171/7338, 1205 tarihli.

BOA, HAT.0171/7340, 1205 tarihli.

BOA, HAT.0172/07395, 1210 tarihli.

BOA, HAT.0203/10530, 1206 tarihli.

BOA, HAT.0209/11188, 1204 tarihli.

BOA, HAT.0269/15700, 1207 tarihli.

BOA, HAT.0439/22136, 1210 tarihli.

BOA, HAT.0440/22155, 1210 tarihli.

BOA, HAT.1434/58941, 1211 tarihli.

BOA, HAT.1454/10, 1208 tarihli.

BOA, HAT.1458/17, 1209 tarihli.

BOA, HAT.147/6208, 1207 tarihli.

BOA, HAT.1499/24, 1222 tarihli.

BOA, HAT.1649/24, 1208 tarihli.

BOA, HAT.182/8385, 1210 tarihli.

BOA, HAT.186/8796, 1211 tarihli.

BOA, HAT.195/9688, 1206 tarihli.

BOA, HAT.197/9925, 1210 tarihli.

BOA, HAT.210/11280, 1205 tarihli.

BOA, HAT.210/11301, 1205 tarihli.

BOA, HAT.227/12644, 11-07-1210 tarihli.

BOA, HAT.240/13472, 1209 tarihli.

BOA, HAT.240/13473, 1209 tarihli.

BOA, HAT.241/13550, 1209 tarihli.

BOA, HAT.245/13816-C, 29-04-1208 tarihli.

BOA, HAT.246/13845, 1207 tarihli.

BOA, HAT.247/13919, 1209 tarihli.

BOA, HAT.261/15035, 1210 tarihli.

BOA, HAT.264/15320, 1209 tarihli.

BOA, HAT.267/15598, 1207 tarihli.

BOA, HAT.298/17685-B, 1242 tarihli.

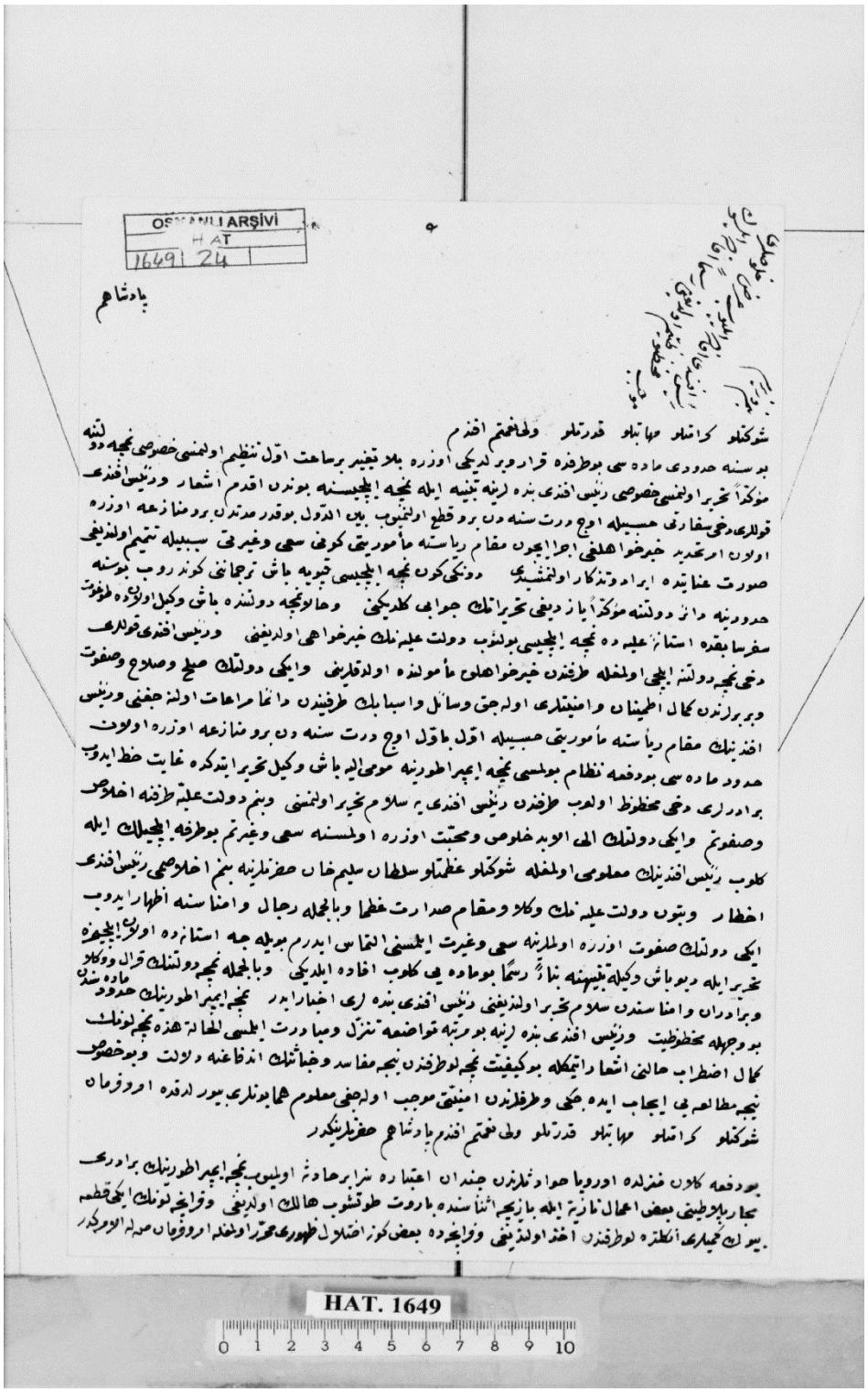
BOA, HAT.35/1752, 1208 tarihli.

BOA, TS.MA.e.0696/56, 1210 tarihli.

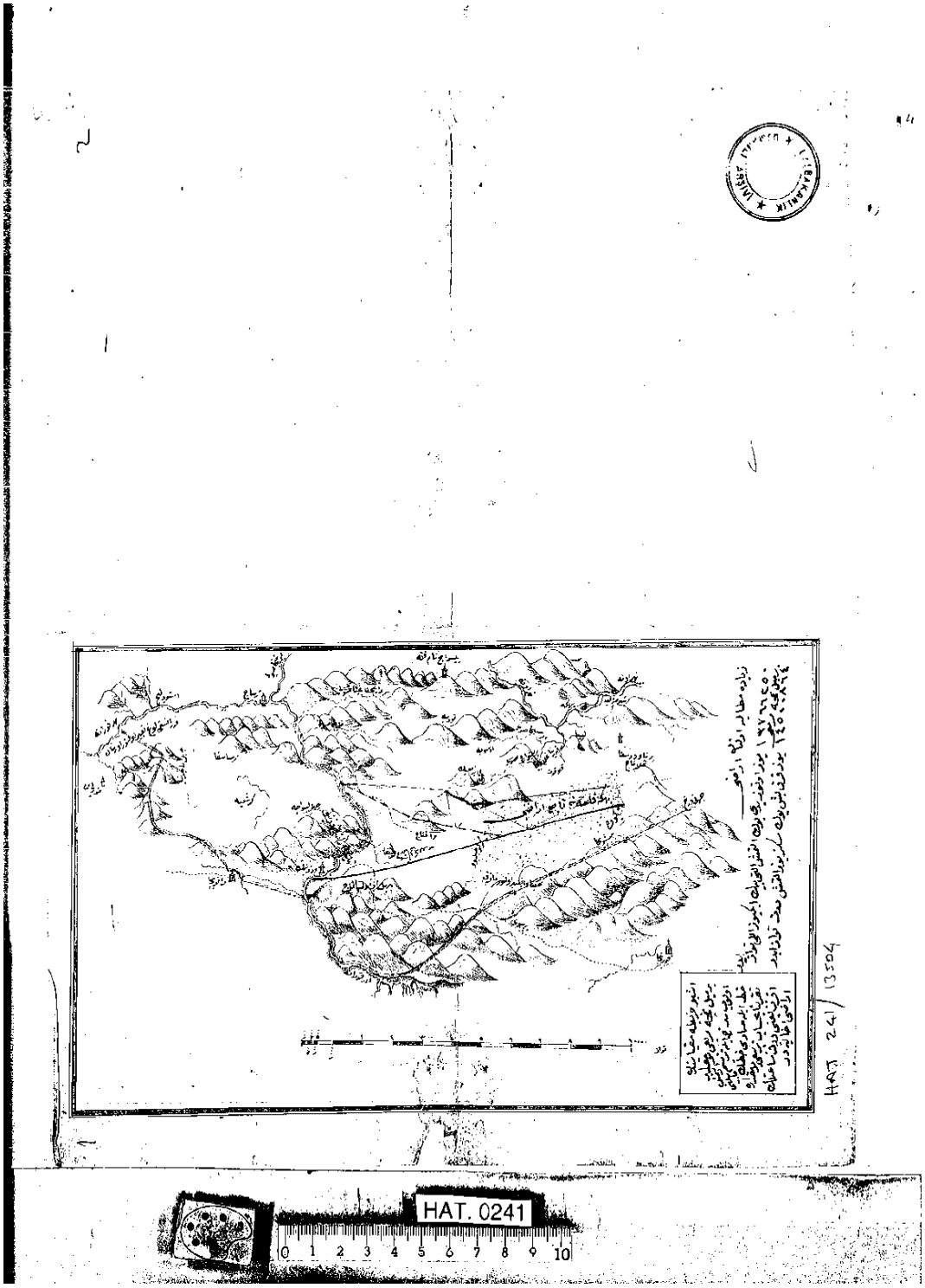
BOA, TS.MA.e.0732/2, 1210 tarihli.

EKLER

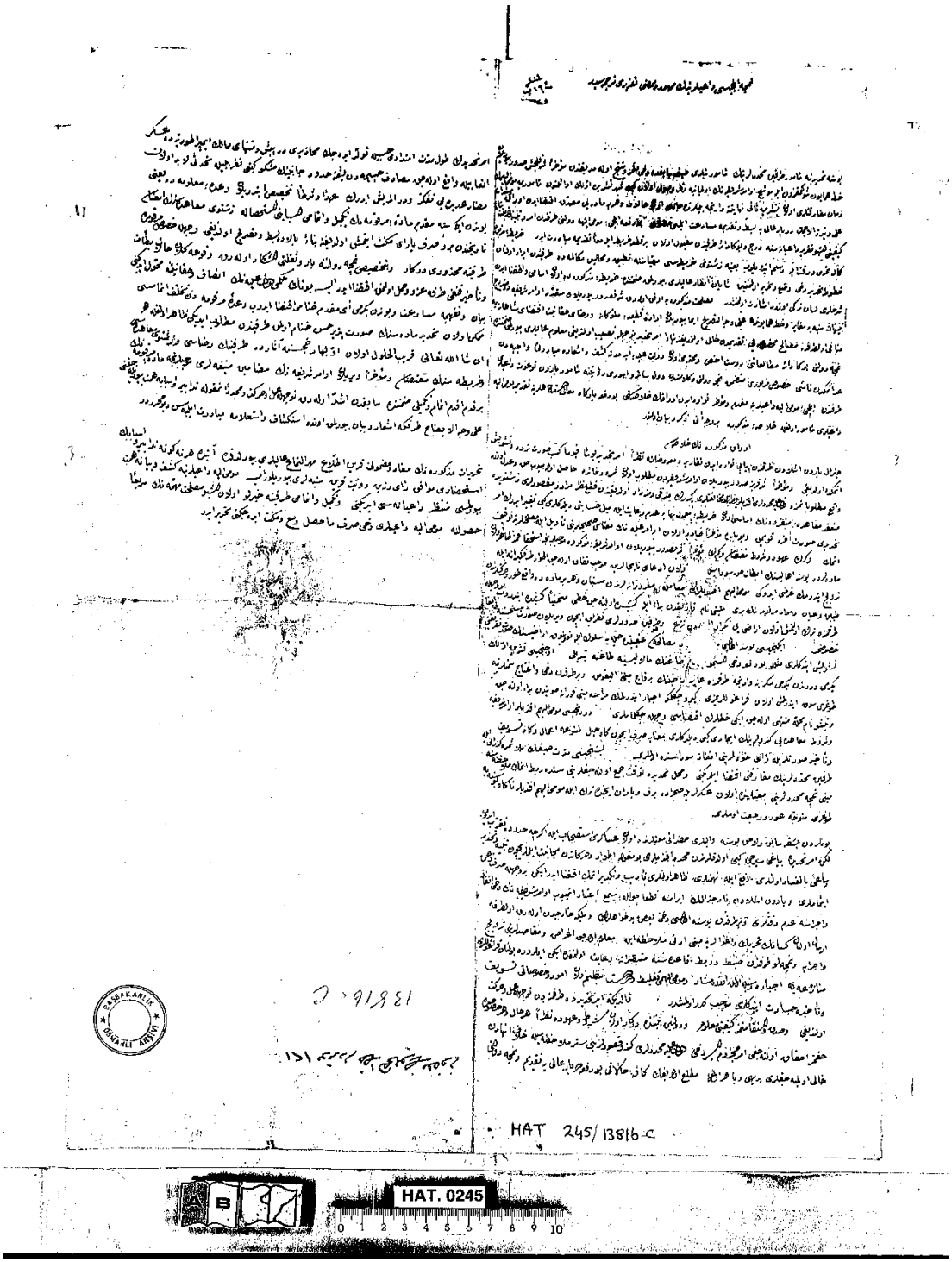
EK-1: Sınır işinin başlaması için ilk belge (BOA, HAT.1649)

EK-2: Osmanlı Devleti ile Avusturya taraflarının hazırlamış oldukları harita (BOA, HAT.241)

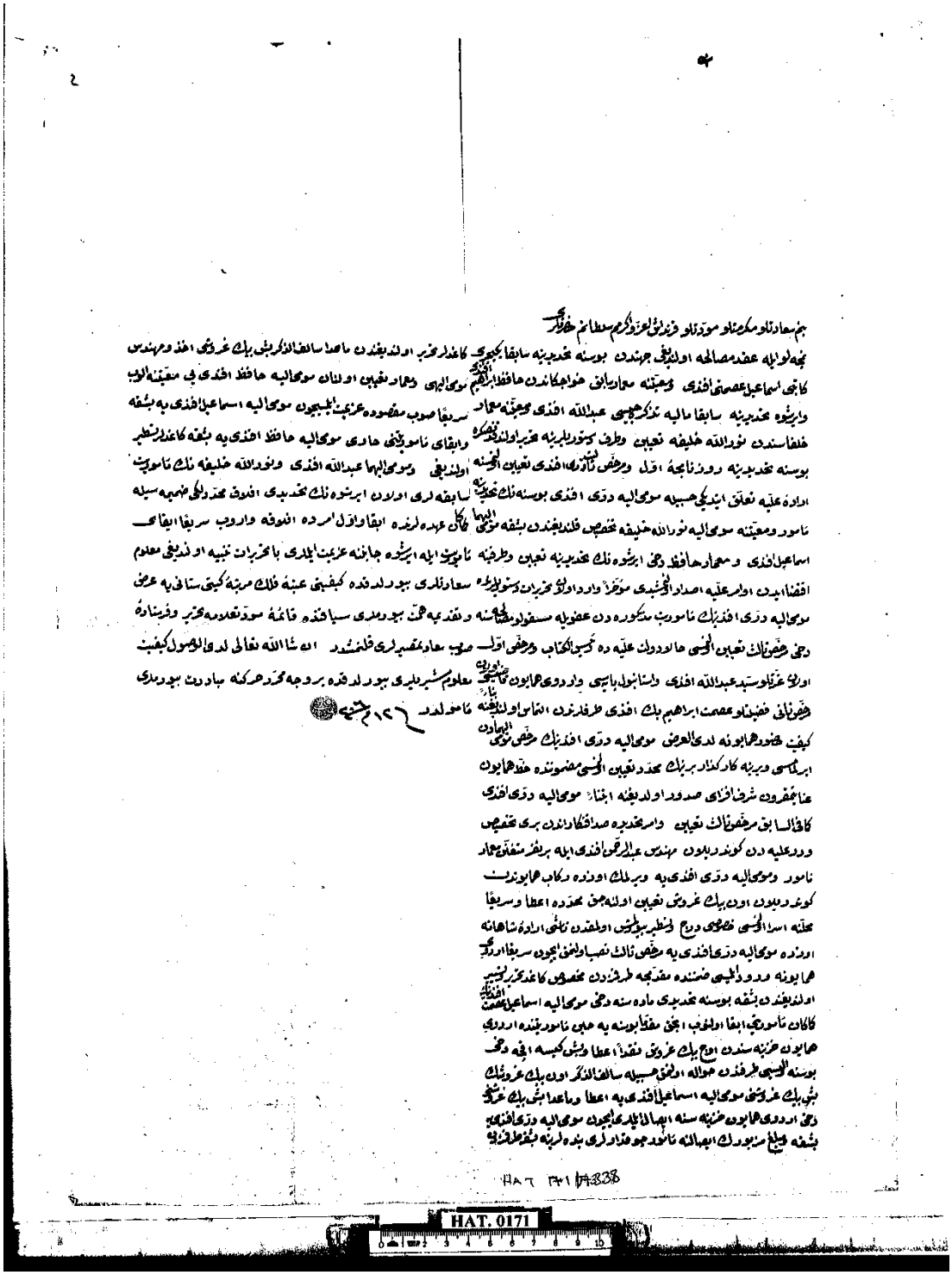
EK-3: Nemçe Elçisi dailerinin tahriri tercümesidir (BOA, HAT.245/13816-C)

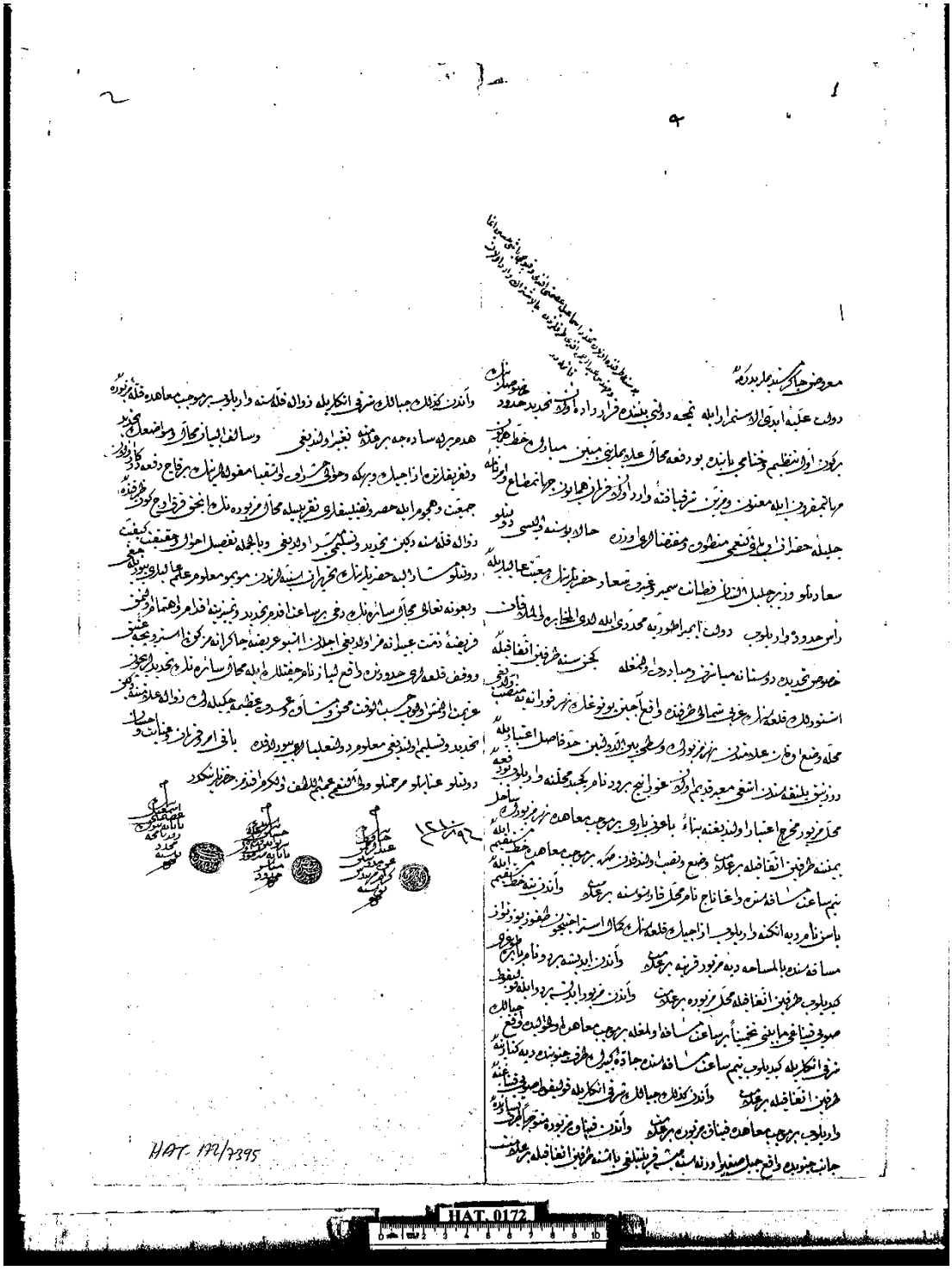
HAT 245/13816-C

HAT. 0245

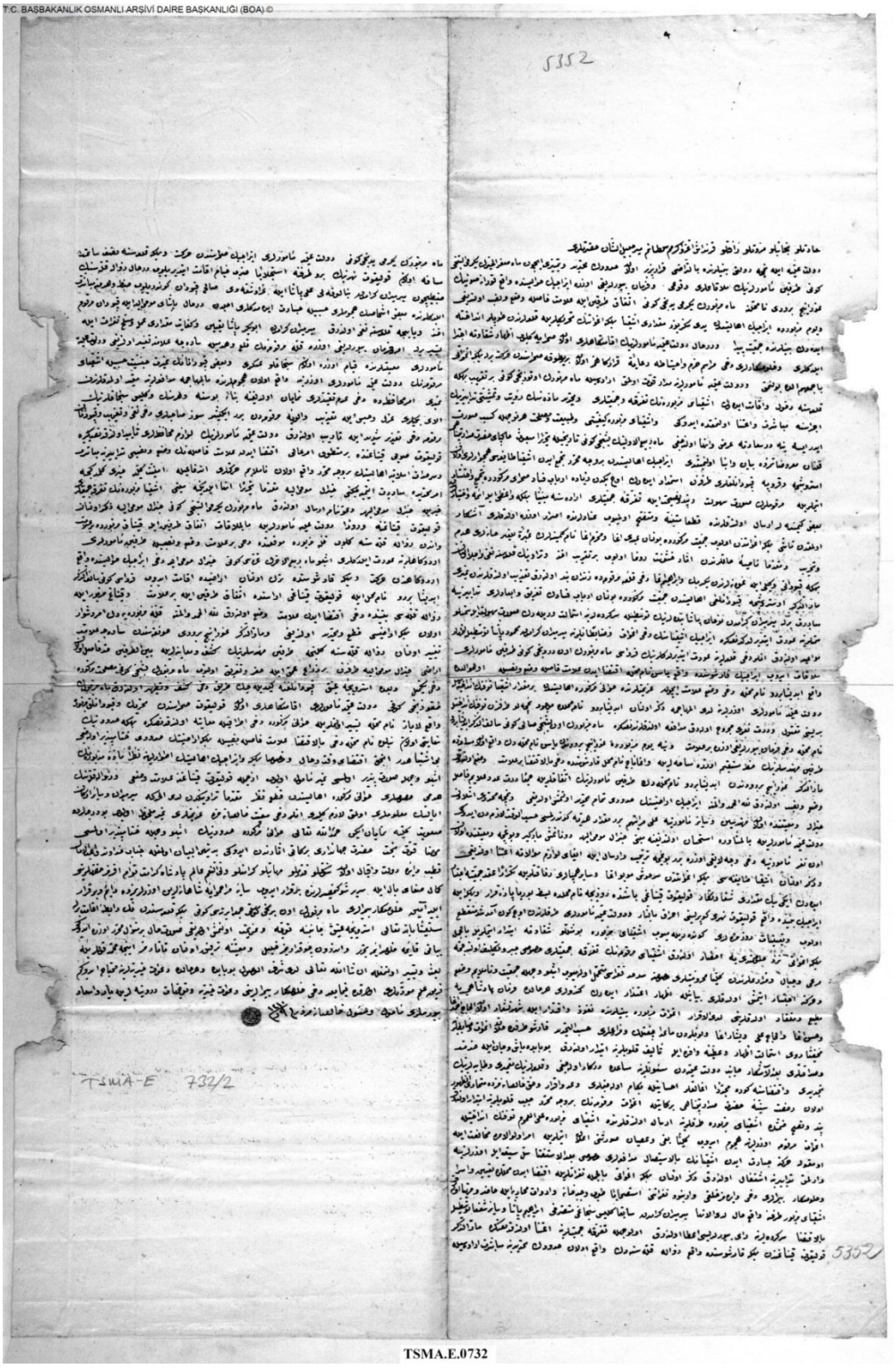
EK-4: Sınır işinde tayin edilen görevliler (BOA, HAT.0171/07338)

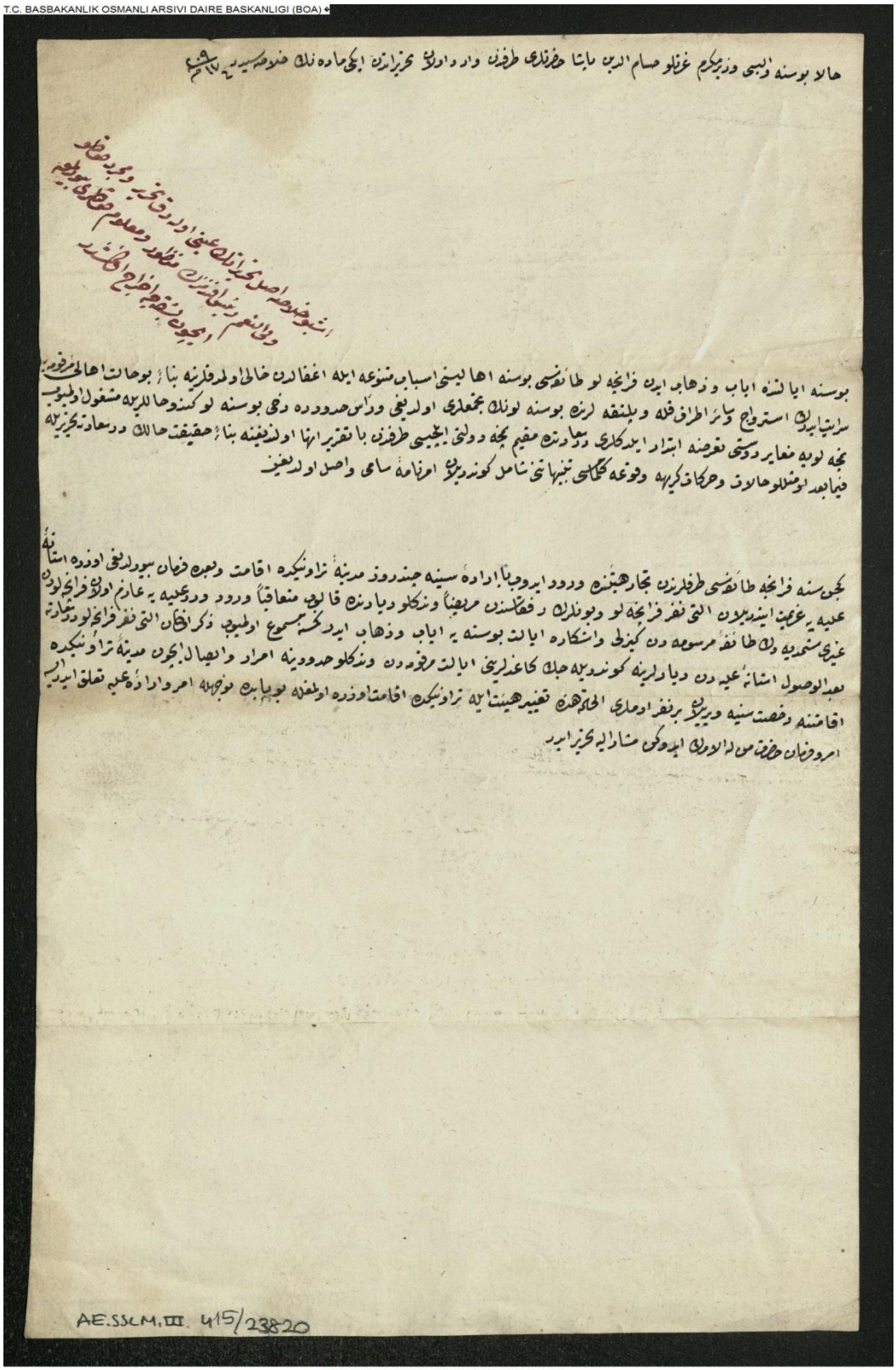
EK-5: Sınır için tayin edilen görevlilerin mühürleri (BOA, HAT.0172/07395, 1210 tarihli)

EK-6: İzaciç Bölgesinde meydana gelen ayaklanma (BOA, TS.MA.e.0732/2, 1210 tarihli)

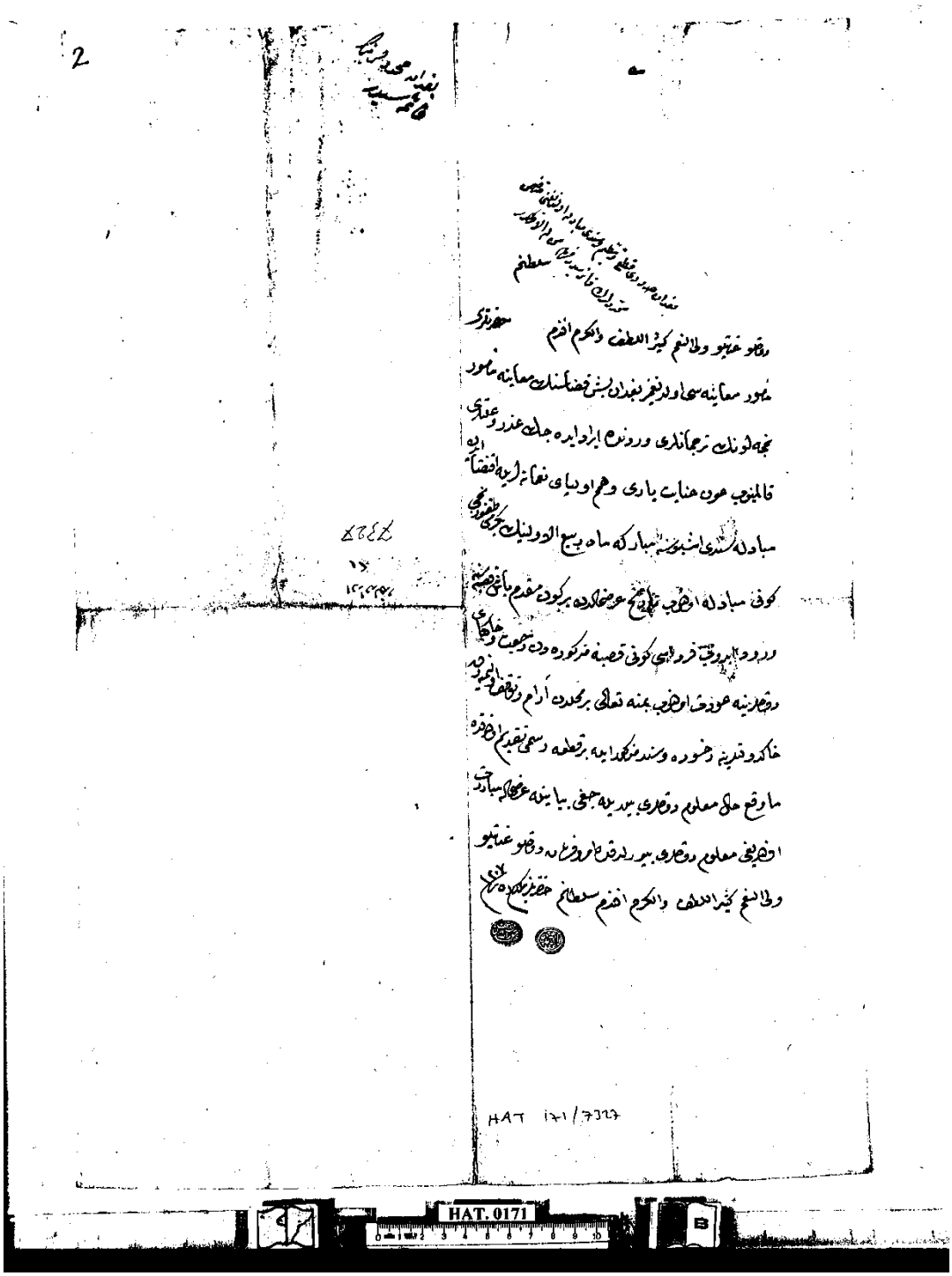

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©
TSMA.E.0732

EK-7: Sınırda meydana gelen ihtilalin bilgisi (BOA, AE.SSLM.II.00415)

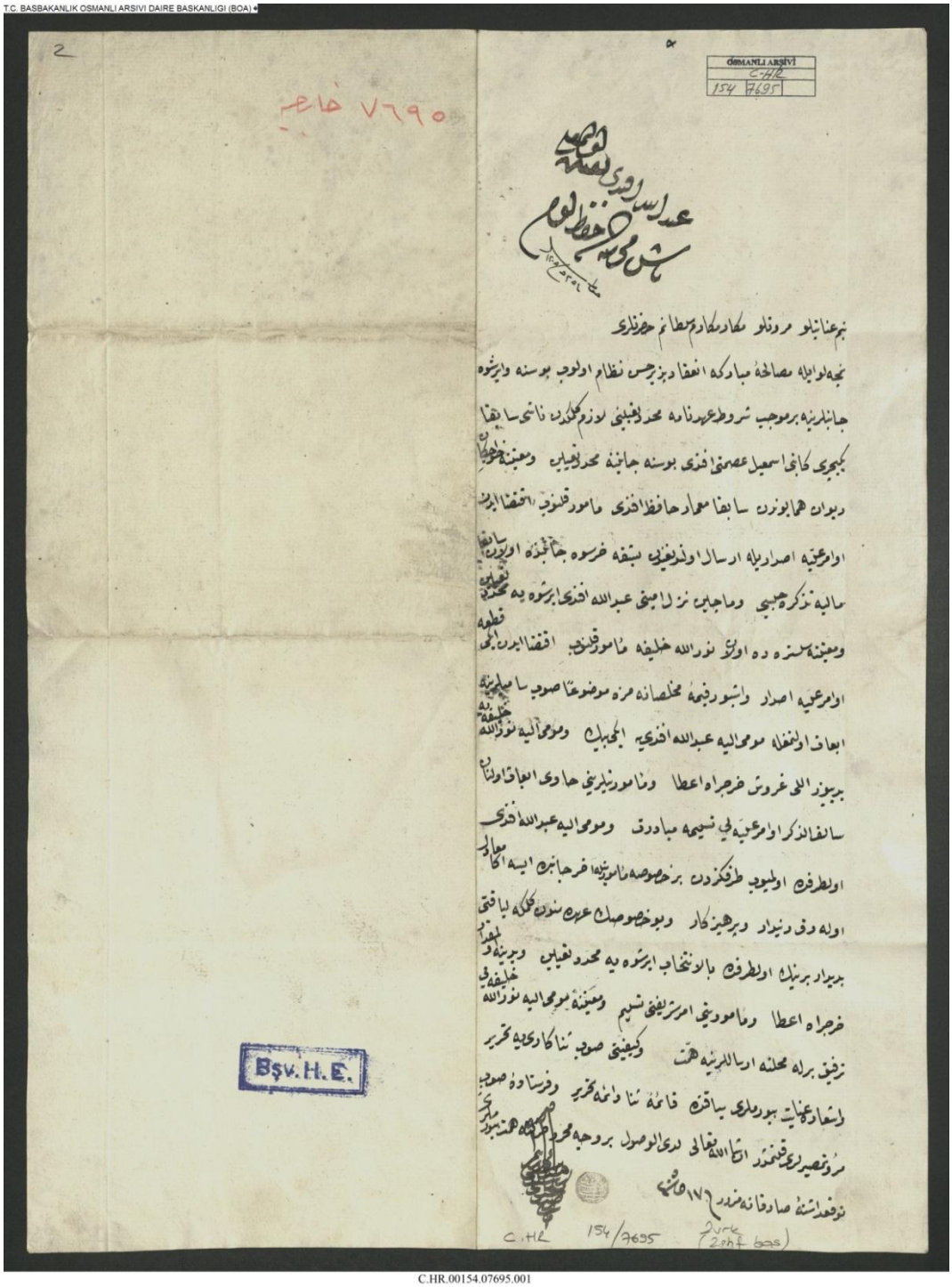

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA)

AE.SSLM.III.00415.23820.001

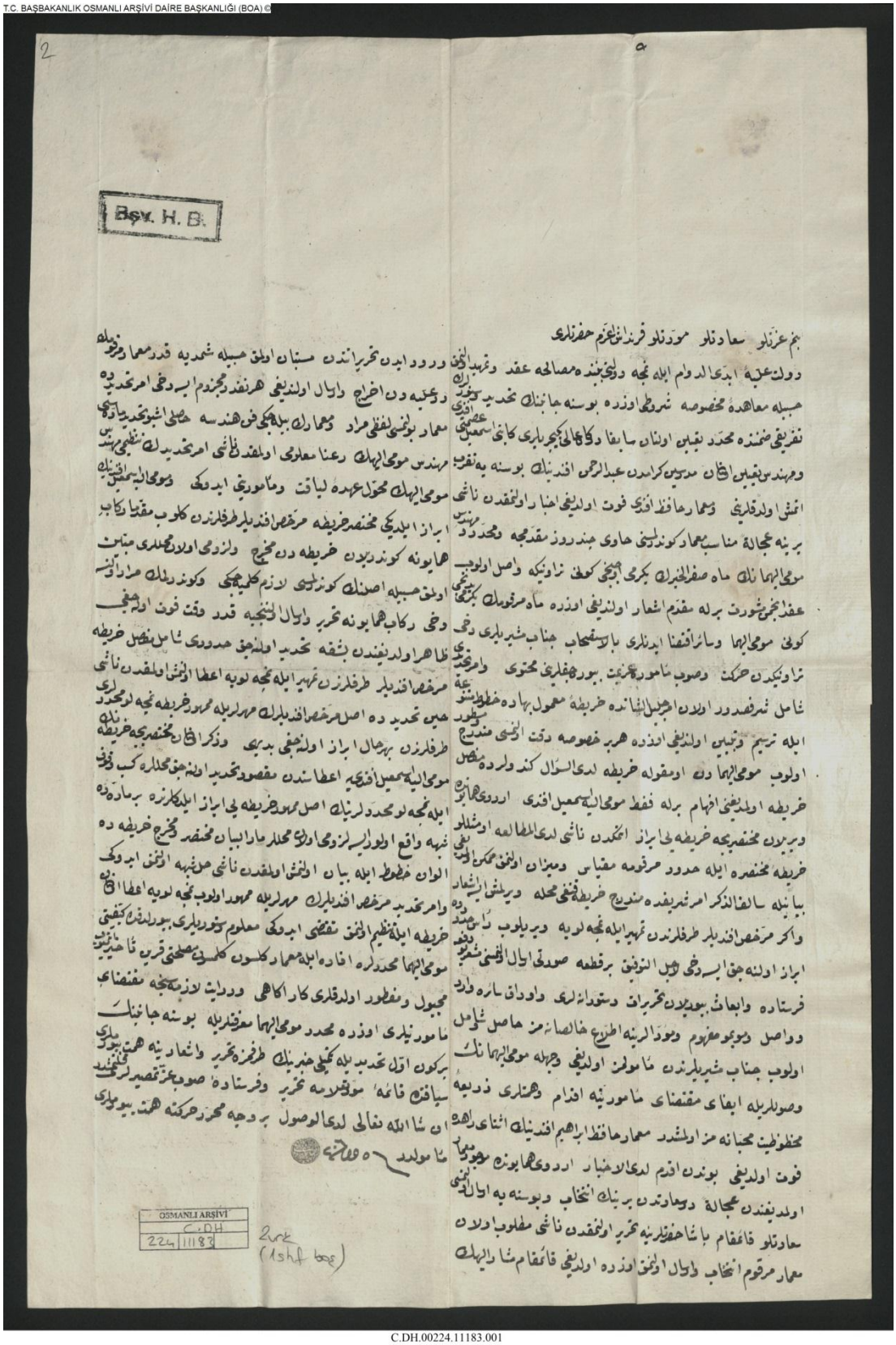
EK-8: Boğdan Muhaddidinin kaimesidir (BOA, HAT.0171-0732)

EK-9: Hudûd çizimlerinin iki ayrı noktada gerçekleşeceğinin belirtilmesi (BOA, C.HR.154/7695, 1205 tarihli.)

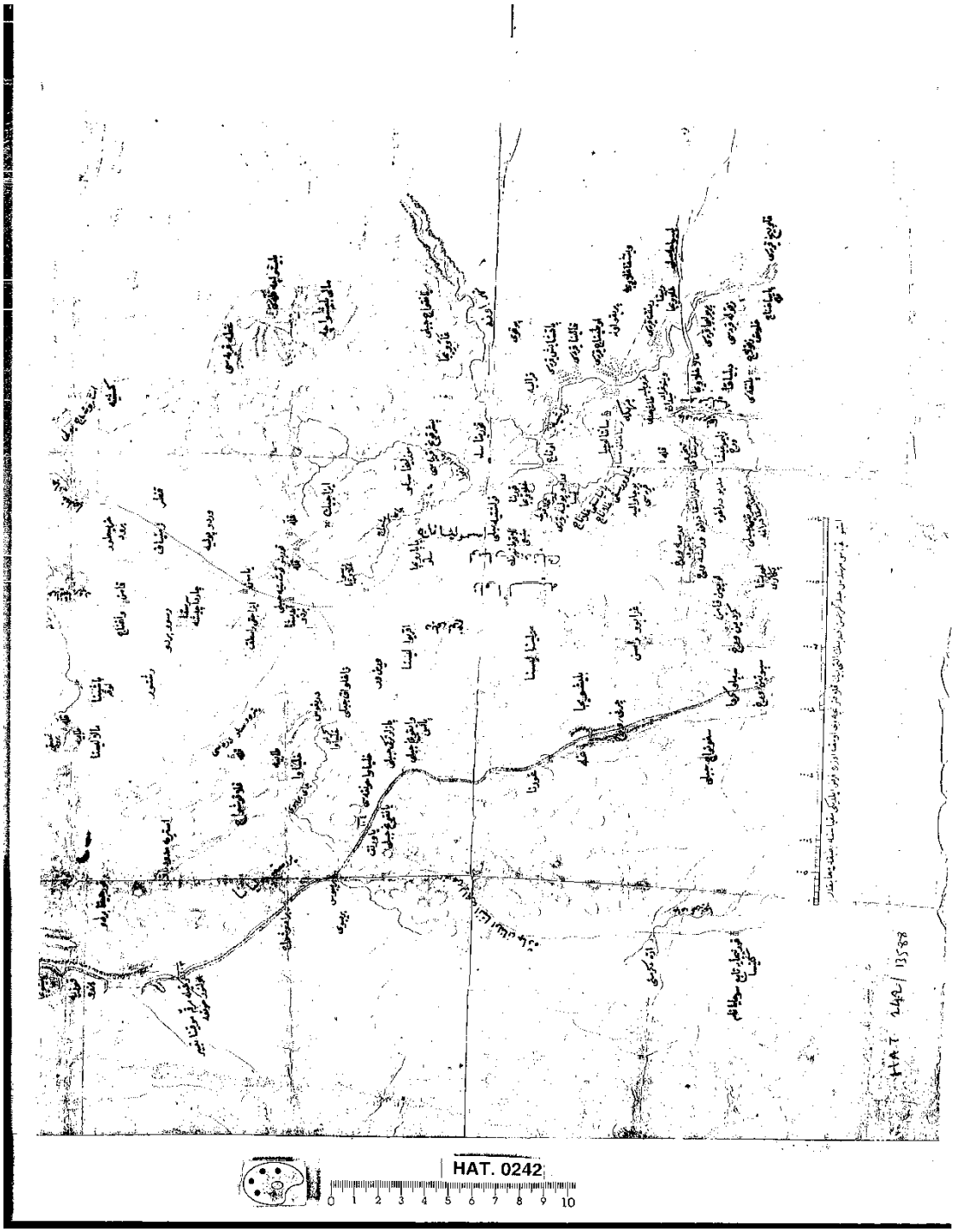

EK-10: Osmanlı Devleti'nin harita konusunda değişen yönü (BOA, C.DH.00224/11183, 1206 tarihli)

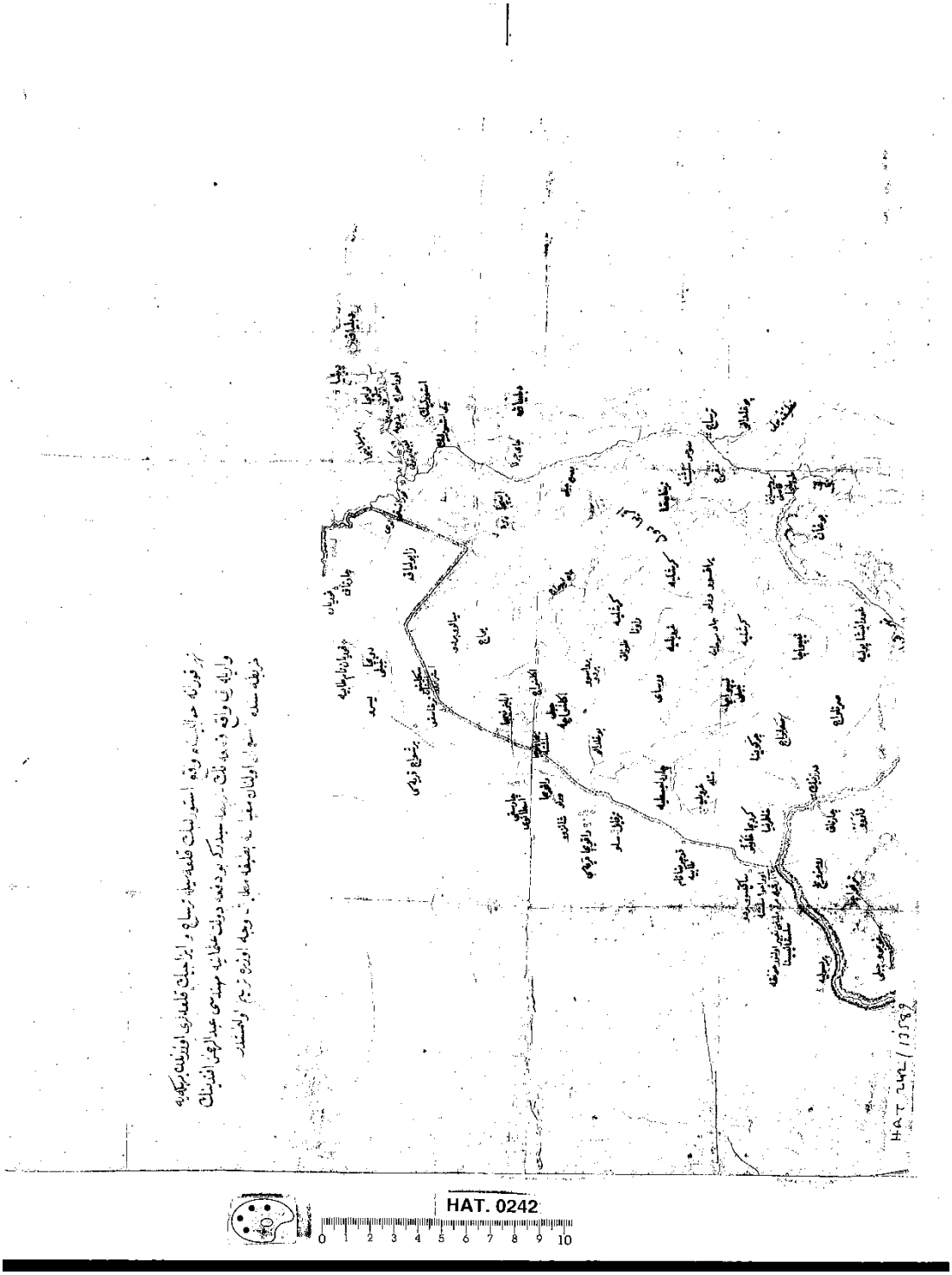

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©
Bşv. H. B.
OSMANLI ARŞİVİ
C.DH
224 11183
Zurk
(Ishk bag)

C.DH.00224.11183.001

EK-11: Harita (BOA, HAT.242-13588)

EK-12: Harita (BOA, HAT.242-13589)

EK-13: Ziştovi Antlaşması'nın maddeleri (Muahedat Mecmuası, cilt: III, s. 152-163)

﴿ ١٥٦ ﴾

اشبو عهدنامهٔ همایون بك ایکیوز بش سنهٔ هجریه‌سی ذی‌الحجه سنك اوچنجی کونده سلطان سلیم خان ثالث حضرتلری زمان سلطنتنده ویوسف پاشا صدارتنده رئیس‌الکتاب عبداه بری افندی وموالئ کرامدن ابراهیم عصمت بك وروزنامجهٔ اول محمد دری افندی وایمپراطور لیوپولدوسی ثانی طرفلرندن پترو فیلیپوویچ هرترون وانکال وقرانجستو استرهازی‌ده نائلنا مأموریتلریله ذشتویده عقد وتنظیم اولنمش وفی ١٢ ذی‌الحجه سنه ١٢٠٥ تاریخنده طرف شاهانه‌دن تصدیق بیورلمشدر .

﴿ اولکی ماده ﴾ فیما بعد ایکی دولت بینده وتبعه ورعایالری مابینده براً وبحراً ونهراً مؤید وعمومی بر صلح وصلاح وصمیمی صفوت ومحبت ووفاق ومصافات کامله مرعی ومعتبر اوله شویله‌که محاربه اثناسنده کرك ایکی دولت بینده وکرك طرف آخرك طرفکیری اولمش جانبین رعایا وتبعه‌سی طرفندن وقوعبولان اوضاع خصمانه واطوار جبریه وجرایم سائرهلری علی‌العموم فیما بعد نسیاً منسیاً فراموش اولنوب غیر واقع اعتبار اولنه وبتخصیص قرمطاغ وبوسنه وصرب وافلاق وبغدان اهالیسندن دولت علیه‌یه خلافاً نمچه دولتنه تبعیت ایتمش اولنلر هرقنغی رتبه‌دن ایسه‌لر جرایم سابقه‌لری مثلی اعتبار اولنوب عفو وکندو دولتلرینه خلافاً دولت ایمپراطوریه‌یه متابعت ایلیانلر یوما من‌الایام تعرض وتأدیب ورنجیده اولنمیوب یوردلرینه عودت واملاك وامتیازات سائرهلرینه مظهر اولوب کالاول وطنلرنده امین ومرفه‌البال اقامتلری جائز اوله

﴿ ایکنجی ماده ﴾ معاهد اولان ایکی اولو دولتلر بك ایکیوز ایکی سنه‌سی جمادی الاولینك ایکیسنده واقع اعلان حربدن مقدم جاری اولان استاتوسقو استرقی اشبو مصالحه‌نك اساسی مشترکی اولمق اوزره طرفیندن اقرار وقبول ایدلر بناءً علیه بك یوز اللی ایکی سنه‌سی جمادی‌الاخرك اواخرنده واقع بلغراد عهدنامه‌سی وسنهٔ مذکوره شعبانك اوچنده عقد اولنان معاهده‌یی

﴿ ١٥٧ ﴾

واللی اوچ سنه‌سی ذی‌الحجه سنك اون دردنده بلغراد عهدنامه‌سنی تفسیر وایضاح ایلیان معاهده‌یی بیك یوز التمش تاریخی ربیع الاولینك اون برنده عقد اولنوب بلغراد مصالحه‌سنی تأیید ایلیان سندی کذلك بیك یوز سکسان طقوز سنه‌سی ربیع الاولینك طقوزنده عقد اولنوب یقوبا قضاسنك قراغتنی ناطق اولان معاهده‌یی وینه قطعهٔ مذکوره‌نك تحدیدینه دائر بیك یوز طقسان سنه‌سی جمادی الاولیسنده عقد اولنان سندی بعینها معنای مطلقه ومأل صحیح وکاملری اوزره بروجهله خلافنه حرکت اولنمیوب وکسنه یه آندر میه‌رك تجدید وابقا ایلیوب عهود وسندات ومعاهدات مذکوره اشبو ماده‌ده لفظاً بلفظ درج ونسطیر اولنمش کبی مؤبداً قوی ومعتبر اولوب دستور العمل طوتیله

﴿ اوچنجی ماده ﴾ بوندن بشقه دولت علیه ایدیبوند غرب اوجاقلری قورسانلرندن وسائر دولت علیه رعایاسندن دولت ایمپراطوریه لیمانلرندن خروج ایدن نمچه تجار سفینه لرینك تأمینی وانلر طرفندن دوچار اوله یلدکاری بالجمله خسارلری تضمینی متضمن اولوب بیك یوز طقسان بدی سنه سی رمضانك طقوزنده تعهدی حاوی ویریلان سندی وجمیع اراضی وبحار وانهار ودولت علیه ده نمچه ایمپراطوری رعایا سنك سربستیت اوزره تجارت وسیر سفاین ایتلرینی حاوی بیك یوز طقسان سکز سنه سی ربیع الاخرینك ایکیسنده اعطا اولنان سندی وافلاق وبغدان مملکتلرنده اردل چوبانلرینك وقیون سوریلرینك مرور وعبور واقامتلرینه دائر بیك ایکیوز بر سنه سی اواسط شهر صفر الخیرده ویریلان فرمان عالیشانی وحدودك حسن نظام واسایشی ورعایانك منفعت وامنیت ومصلحتی ونمچه دولتنك تجارت وسیر سفایتلری ضمننده بیك ایکیوز ایکی سنه‌سی جمادی‌الاولیسنك ایکنجی کونه دکین جاری اولوب طرفیندن دولنجه مقبول اولان نظام وسنداتی واوامر منیفهٔ سائره‌یی بعینها معنای مطلقه ومأل صحیح وکاملری اوزره بروجهله خلافنه حرکت اولنمیوب کسنه یه دخی ایتدزمیه‌رك تجدید وابقا ایلیوب اشبو سندات واحکام ودولنجه مقبول

سالف الذکر نظاملر لفظاً بلفظ درج ونسطیر وذکر وتصریح اولنمش کبی مؤبداً قوی ومعتبر اولوب دستور العمل طوتیله

﴿ دردنجی ماده ﴾ دولت ایمپراطوریه بیك ایکیوز ایکی سنه‌سی جمادی الاولینك ایکیسنده جاری استانبوسقو استرفت اساس مقبولنه طرفندن دخی هرشی تطبیق ودولت علیه‌نك معاملهٔ دوستی وحقانیتنه کاملاً مقابله وتوافق ضمنده تعهد ایدرك اشبو سفرده ایمپراطور مشارالیهك عسکریله استیلا اولنان جمیع ممالك واراضی وقلاع وشهرلر وبلانقه‌لری هرقنغی اسم وشهرت ایله مشهور ایسه‌لر بالجمله افلاق ممکتی ونمچه عسکرینك ضبطنده اولان بغدان قضالری داخل اوله‌رق کاملاً وبلاتقسیم دولت علیه‌یه تخلیه ترك ورد وتسلیم وسالف الذکر بیك ایکیوز ایکی سنه‌سی جمادی الاولینك ایکیسی تاریخندن ایکی دولتی تفریق ایلیان حدود قدیمه‌یی بعینها ابقا ایلیه واستیلا اولنان دولت علیه‌نك قلاع وبقاع وبلقه‌لرینی حین استیلاده درونلرنده موجود دولت علیه‌نك ادتلریا یعنی طوپ وامثالی آلات حربیه سفریه‌لریله بولندقلری حال اوزره رد وتسلیم ایتمه‌یی تعهد ایدر

﴿ بشنجی ماده ﴾ خوتین قلعه‌سی واحاد ناس بینده رعایا تعبیریله مشهور اولان قضاسی قلاع سائره‌ده بالتراضی قبول اولنان شروط اوزره دولت علیه ایله روسیه دولتی بینده مصالحه عقد اولنوب دولت مذکوره طرفندن ضبط اولنان اراضینك تخلیه سیچون وضع وتعیین اولنه‌جق مدت صریح ظرفنده دولت علیه یه تخلیه ترك ورد وتسلیم اولنه اولوقتدك قلعهٔ مذکوره قضاسیله معاً نمچه دولتك بدنده بیطرف اوله‌رق اماناً محفوظ اولوب فیما بعد اشبو محاربه یه مداخله ایتمه‌رك نمچه دولتی دولت علیه علیهنه وجهاً من الوجوه ظاهراً یاخود بالواسطه بردرلو حرکت ایله روسیه دولتنه امداد واعانت ایتمه

﴿ التنجی ماده ﴾ تصدیقنامه‌لرك مبادله‌سی عقیبنده طرفندن تخلیه‌لره واستیلادیه اولان جمله محللرك تسلیم وتسلملرینه واتی البیان اولان مدتلرده ایکی دولتك حدود قدیمه‌لری ابقا سنه جانبدن مباشرت اولنه وایکی طرفك مباشرلری بلغراد عهد نامه سنك اون اوچنجی

ماده سیله اولیکلدیکی اوزره انتخاب وتعیین اولنوب بعضیسی افلاق ممکتی وبغدانك بش قضاسی تخلیه سی مصلحتنه تصدیقنامه‌لر مبادله‌سی کوندن حساب برله اوتوز کون ظرفنده تکمیل ایتمك اوزره مأمور اوله‌لر سائر مباشرلر دخی بیك ایکیوز ایکی جمادی الاولیسنك ایکیسندن مقدم جانبینك متصرف اولدقلری اراضینك استانبوسقو استرفت قاعده‌سی اوزره بوسنه وصرب ممالکنك واحاسیله ایرشوهٔ عتیقك حدودینی ابقا ضمنده نهر اونه‌نك یوقاروطرفنه توجه ایلیه‌لر اونه‌طرفنه مأمور اوله‌جق مباشرلره تصدیقنامه‌لر مبادله‌سی کوندن بدأ ایله ایکی ماه مدت تخصیص اولنوب زیرامدت مذکوره قلاعك استحکامات جدیده‌سنی هدم وحین استیلاده بولندقلری هیأته ارجاع وکذلك قلعه‌لر وبلقه‌لر درونده موجود جمیع ادتلریا یعنی طوپ وامثالی آلات سفریه ومهمات حربیه وذخایرك نقل وجلبلری ضمنده مدت مذکوره‌نك لزومی درکاردر

﴿ یدنجی ماده ﴾ اشبو سفر هنکامنده عسکری وغیر عسکری ضبط اولنان جمیع اسرای دولت علیه بلا استثناء دولت ایمپراطوریه طرفندن سیبلاری تخلیه وروسیجق وودین وبوسنه حوالیسنده دولت علیه مباشرلرینه تسلیم اولنوب مقابله سنده انیجق زندانلرده وبوسنه سرکرده‌لرندن بعضیسنده بولنان دولت ایمپراطوریه‌نك رعایاوسولتادلری تسلیم اولنوب ایادی افراده ممالك دولت علیه‌ده مقدارکثیری باقی اولمغله دولت علیه بو بابده سفردن مقدم جاری اولان استانبوسقو استرفت قاعده‌سنه موافقت واثار مکدرهٔ محاربه یی محو وازاله ضمنده مجاناً یعنی بلا بها وبلا بدل تصدیقنامه‌لر مبادله‌سندن صکره ایکی ماه ظرفنده جمیع عبید واسیرلری هرقنغی سن وجنس ورتبه‌دن وهرکیمده وقنغی محلده بولنورلر ایسه رد وتسلیم ایلمکی تعهد ایدر شویله که فیما بعد طرفین رعایاسندن فرد واحد جانب اخرك ممالکنده قید اسیرده قالمیه وانجق ممالك دولت علیه‌ده قواعد مرعیه اوزره رضاءً دین اسلامی قبول ایدنلر وممالك نمچه‌ده تنصر ایدنلردن ماعدا طرفین ممالکنده فرد واحد قید اسیرده قالمیه

﴿ سكزنجى ماده ﴾ اشبو سفردن مقدم ياخود سفر اثناسنده جانب آخرك اراضيسنه چكلمش ورعيتى قبول ايدوب رضاً اقامت ايدن رعاياى جانبين طبيعى دولتلرى طرفندن بروقته اعاده اولنمرى ادعا اولنمبوب تبعيت ايلدكلرى دولتك رعاياى سائره سى كبى عداولنوب من بعد اولوجهله حقلرنده معامله اولنه كذلك شول كمسنه لركه ايكى دولته مالك املاك اولانلر كمسنه طرفندن مخالفت اولنمقسزين حالرينه چسبان كوردكلرى وجه اوزره مسكنلرنى دولتينك برنده ديلدكلرى طرفده اختيار ايلمكه مأذون اولهلر لكن جانب اخرك ممالكنده مالك اولدقلرى املاكى فروخت ايدرك انجق بردولته اختيار تبعيت ايتمكه مجبور اولهلر

﴿ طقوزنجى ماده ﴾ معاهد اولان دولتلرو مصالحه نك ثمره سى اولان تجارتى برآن اقدم ايفاو سالف الذكر ايكنجى واوچنجى ماده مذكور شروطك اجراسيله استاتوسقواسترقت اعاده سنك فائده سنى اسباب عمران ممالكدن معدود تجارزمره سنه دخى تمديد وبيدريغ ايتمك ملاحظه سيله نظام ورابطه ويرمشلردركه مدت محاربه طرفين رعاياسنه يعنى دولت عليه ده بولنان ايمپراطور جنابلرينك رعاياسنه وتحچه دولتنده بولنان دولت عليه رعاياسنه بردرلو ضررى ايجاب ايتمامك ايچون طرفين رعاياسنك اعلان حرب وقتنده پسمانده قلان مصالحمتروكه لرينى وقبل السفر جارى اولان حقوق دعاوئ شرعيهٔ سابقه لرينى ادعاومال واشيالرينى استرداد والاحقلرى اولان كمسنه لرى شرعه دعوت وبلغراد عهدنامه سنك اون بدنجى وبوزروفنجه تجارتنامه سنك اون سكزنجى ماده لرينه خلافاً اعلان حرب وقتنده اداسنه مخالفت ايله لازم كلان ضرر وخسار سائره لرينى مطالبه وجميع موادسابق البيانده محاكم شرعيه دولاة وضابطان جانبينه لدى المراجعه سريعاً حقانيت كامله اوزره احقاق حق اولنوب مدت محاربه جهتيله وقت مرور ايلدى ديومدع عليه طرفندن علت اولمق اوزره ايراد اولنمسنه رخصت ويرليه

﴿ اونجى ماده ﴾ ايكى دولتك حدودنده مأمور اولان

ولاة وقوماندانلره مطلقا نظام وانتظامك ابقاسنى وحدوده اسايش وحسن همجوارى وطرفين مأمورلرى معرفتيله ابقا اولنان سنورلرك وجهاً من الوجوه تبديل وتغيير اولنمبوب وقابله اولنلرنى ونهب وغارت وسائر كونه تجاوزلرك منعنى ودولتين بينده جارى اولان عهوده مبنى قواعد ونظام سابق اوزره حركت اولنه رق ضرر وخسار وقوعنده اقتضا ايدنلردن تضمين وتحصيل اولنمسنى ناطق كندولرى مسئول اولهجقلرنى شامل اكيد وشديد اوامر شريفه ايله تنبيه وتأكيد ومتنبه اولمياناركه تمت وجرملرينه كوره تأديبلرينه اهتمام ومبادرت اولنه .

﴿ اون برنجى ماده ﴾ كذلك ايكى دولتك حكام وضابطانه جداً تنبيه وتوصيه اولنه كه تجارت ومصلحتلرينه مبنى طرفيندن حدودى مرور ايدنلرى حمايت وصيانت ايليه لرومماليك درونده سياحت ونهراً اياب وذهابلرى جائز اولهه وحقلرنده مراسم مهمانوازى اجراسندن بشقه ايكنجى واوچنجى ماده ايله تصديق اولنمش عهود وسندات وموائيقك مقتضاسى اوزره كرك قنصلرى وكرك كنتوردكلرى كندو تجارت مالارى ايچون رسومات معينه دن ماعدا نسنه طلب ايتمبوب وكسنه طرفندن طلب ايتديرليوب حمايت وصيانت اولنه لر

﴿ اون ايكنجى ماده ﴾ دولت عليه ممالكنده حضرت عيسى دينده اولان لاتين راهبلرى وتابع اولان كمسنه لر اجراى آيين وكنيسالرينك تعمير وترميمنه وقابه سنه وقدس شريف وسائر زيارتكاهلرينه واروب كلملرينه وحمايت وصيانتلرينه دائر استاتوسقواسترقت قاعده سنه بناءً كرك بلغراد عهدنامه سنك طقوزنجى ماده سيله مذهب مذكوره مساعده اولنان امتيازاتى وكرك بعده شرفصدور ايدن اوامر منيفه وسندات سائرهٔ شهنشاهى تجديد وابقا اولنه لر

﴿ اون اوچنجى ماده ﴾ كرك اشبو مصالحهٔ مباركه نك

TÜRKİYE DİYANET VAKFI İSLÂM ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

رسیدهٔ خجسته سیله وکرك شوکتلو مهابتلو کرامتلو عظمتلو
پادشاه کیتی ستان وعالمپناه وشهریار تاج بخش تاره سپاه ولی نعمتمز
افندمز حضرتلرینك تخت عالیبختی موروثلرینه جلوس همایون میمنت
مأنوسلری وحشمتلو مکنتلو رومالی ایمپراطوری جنابلرینك حسب الوارثه
عارج اریکهٔ حکمداری اولدیغنی اخبار وسیله سیله جانبیندن اورته ایلچیلر
ارسال اولنه وموما الیهم ایلچیلر حقنده دولتینده جاری ومعتاد اولان
رسوم وتشریفات واکرام اجرا اولنه واستانبوسفو استرفت اوزره
حقوق ملله عائد اولان جمیع امتیازات حقلرنده جاری اولوب مرعی اولان
عهود وشروط منطوقجه رعایه لرینه عائد اولان مساعدات سائره ایله
کامیاب اولمه لری وعتبهٔ علیه ده نمجه ایمپراطوری جنابلرینك اورته ایلچیسی
خلفلری حقنده دخی رتبه لرینه تفاوتنه نظر اولنه رق تبعه وخدمه
ومتعلقاتلری وخانه لری حقنده دخی کذلك جاری اولمه لر وجانب ایمپراطوریه دن
ایاب وذهاب ایدن قوللرینك قبل السفر صو یولاتلرك دولت علیه اموال
مقصوصه لرینك ضروری تخلیصنی ایجاب ایده جك جمیع اسباب
ووسائلی مساعده واغماض ایتمیه جکلرندن ماعدا فیما بعد
قوللرك امنا وسالما ایاب وذهابلری کار کر تأثیر اولهجق
وجهله اقتضا ایدن نظامی اجرا ایله

﴿ اون دردنجی ماده ﴾ اشبو عهدنامه لرك بعینه مطابق ایکی صورت
اصلیه لری بربیسی ترکی لسانده ترتیب دولت علیه مرخصلری طرفندن
امضالو بربیسی سهولت ایچون استحصاب اولنان فرانسز لسانی اوزره
نمجه ایمپراطوری جنابلرینك مرخصلرندن بعد الامضا ورتبلو متوسط
مرخص ایلچیلر معرفتیله بعد المبادله معاهد اولان جانبین دولتلرینه
ارسال اولنه بنابرین امضا کوندن بدأ ایله فرق کون ظرفنده واوجهه
ممکن ایسه طرفیندن امضا اولنمش تصدیقنامه لری دواتین بینده مبرمداً
ومؤبداً دستور العمل وتجدیدوا بقا اولنمش جمیع عهود ومواثیق

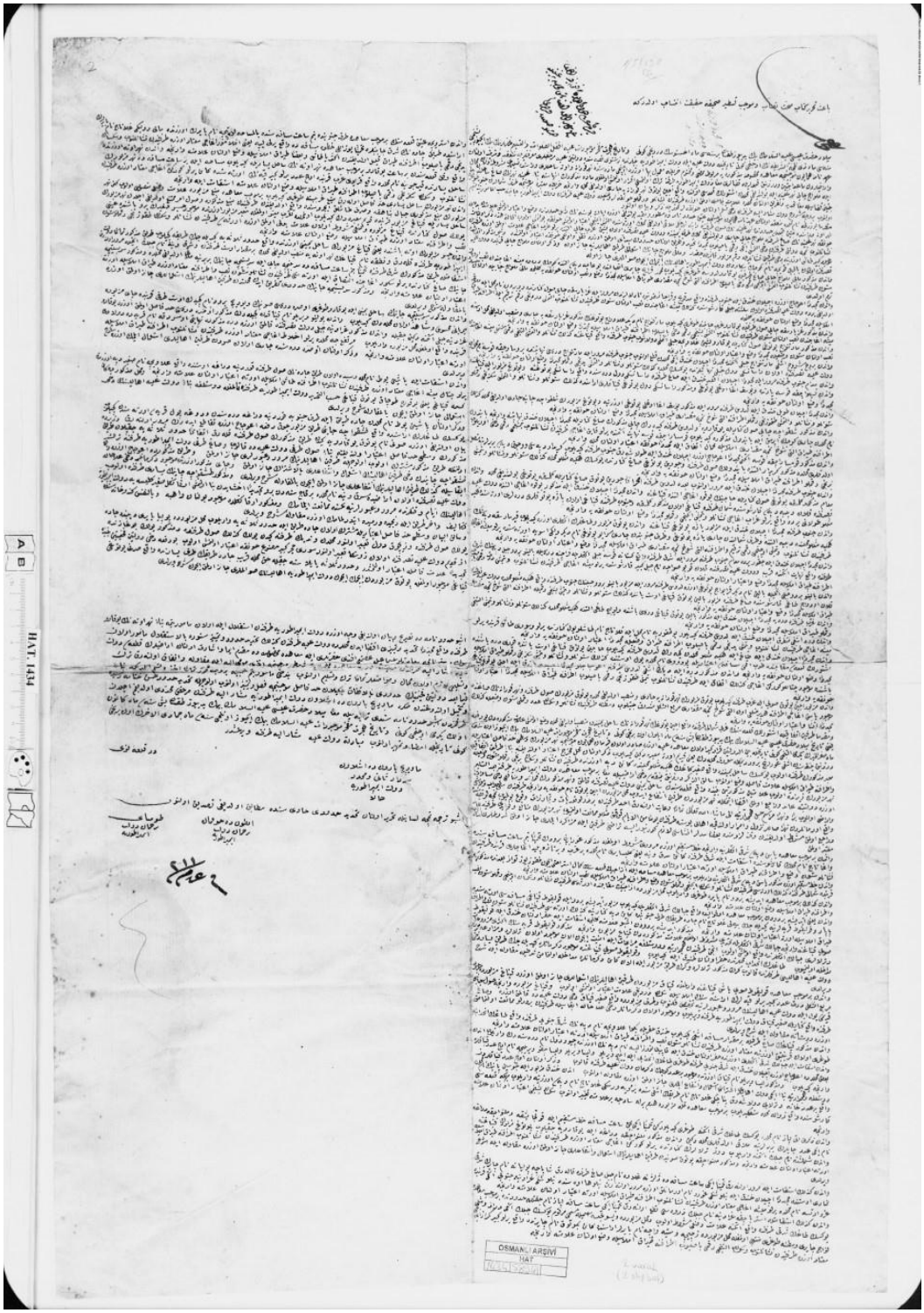
وسندات مطابق صورتلریله معاینه مومی الیهم متوسط ایلچیلر معرفتیله
جانبین مرخصلری بینده مبادله اولنه لر

اشبو معاهدهٔ مخصوصه کذلك بیك ایکی یوز بش سنهٔ هجریه سی
ذی الحجه سنك اوچنجی کونده سلطان سلیم خان ثالث حضرتلری زمان
سلطنتلرنده ویوسف پاشا صدارتنده رئیس الکتاب عبدالله بری افندی
وموالئ کرامدن ابراهیم عصمت بك وروزنامچهٔ اول محمد دری افندی
وایمپراطور لیوپولدوس ثانی طرفلرندن بترو فلیو برون هربرت وانکال
وفرنجسقو استرهازی ده غالتنا مأمور بتلریله زشتو بده عقد وتنظیم اولنمش
وفی ١٢ ذی الحجهٔ سنه ١٢٠٥ تاریخنده کذلك طرفشاها نه دن
تصدیق بیورلمشدر

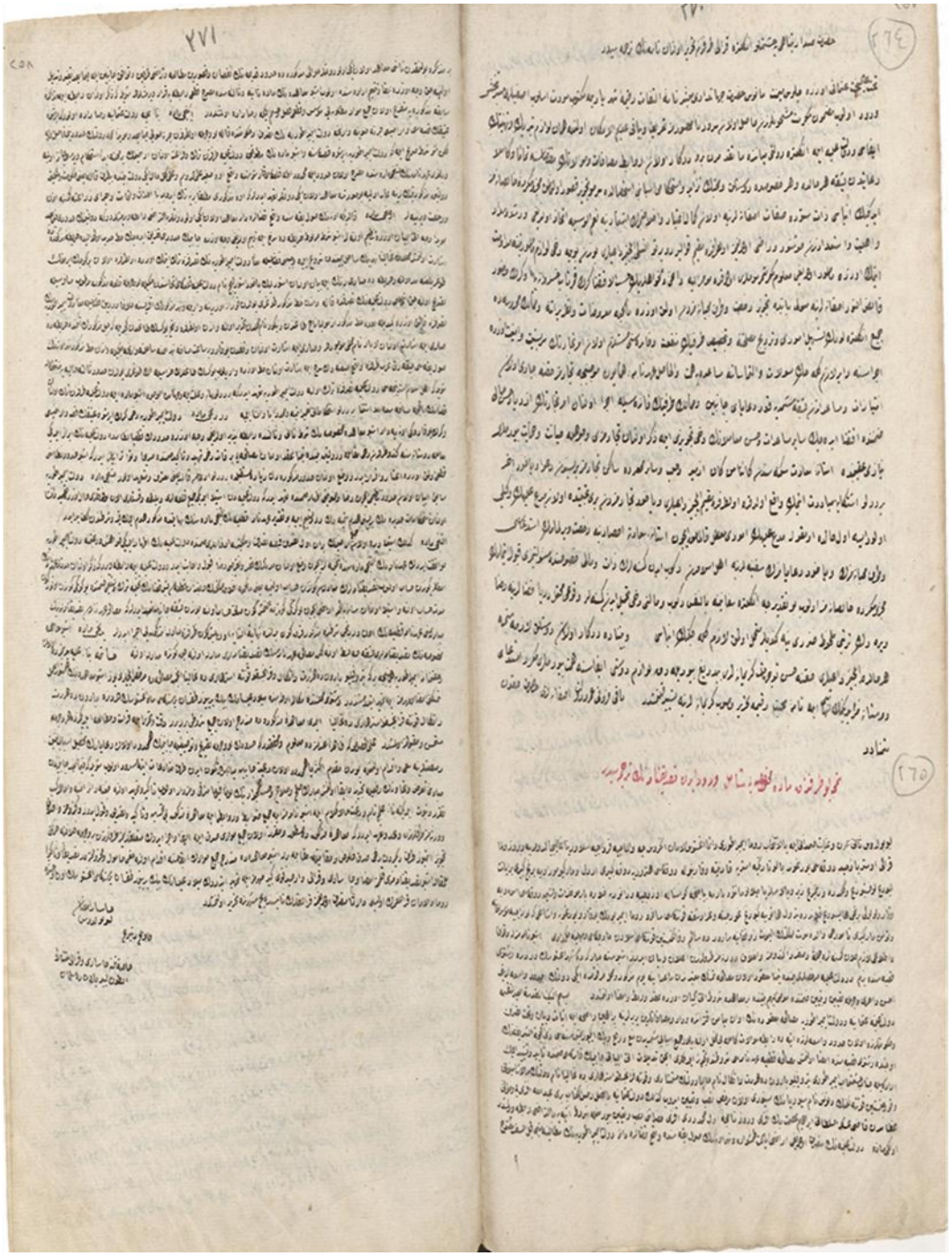
﴿ اولکی ماده ﴾ دولت علیه نك متصرف اولدیغی اراضی ایالت
طمشواره ونهر اونه نك صول یقه سنده واقع فضاره دائر دولت
ایمپراطوریه نك مطالبنه مبنی قبل السفر مفتوح برمذاکره یولیله دن ناشی
معاهداولان ایکی اولو دولتلر حوالیٔ مذکوره ده حدود قدیمه نك نقصان
وقصورین مطالعه وتراضیٔ طرفین وتوافق جانبین الیه فیمابعد تغیر وتبدیل
اولنمیه جق وجهه اوزره ابقا وتتمیم اراده سنده اولوب اشبو معاهدهٔ مادهٔ
ثالثه وثالثه سنده مصرح قطعی رابطه یه قرار ویرمشلردر شویله که
ذکر اولنان رابطه الیه مذاکرهٔ سابقهٔ مذکوره یه منفرع اولان جمیع مواد
مطلوبه بی مؤسس وقطعی فصل وحسم ایلمکه رضا داده اولمشلردر

﴿ ایکنجی ماده ﴾ بناء علیه دولت علیهٔ عثمانیه رضا داده
اولور که ایرشوهٔ عتیقك قصبه سی واراضیسی جزیره صوینه وارنجه
دولت ایمپراطوریه نك تصرف وحکومتنده قاله جووجهله اول طرفدن

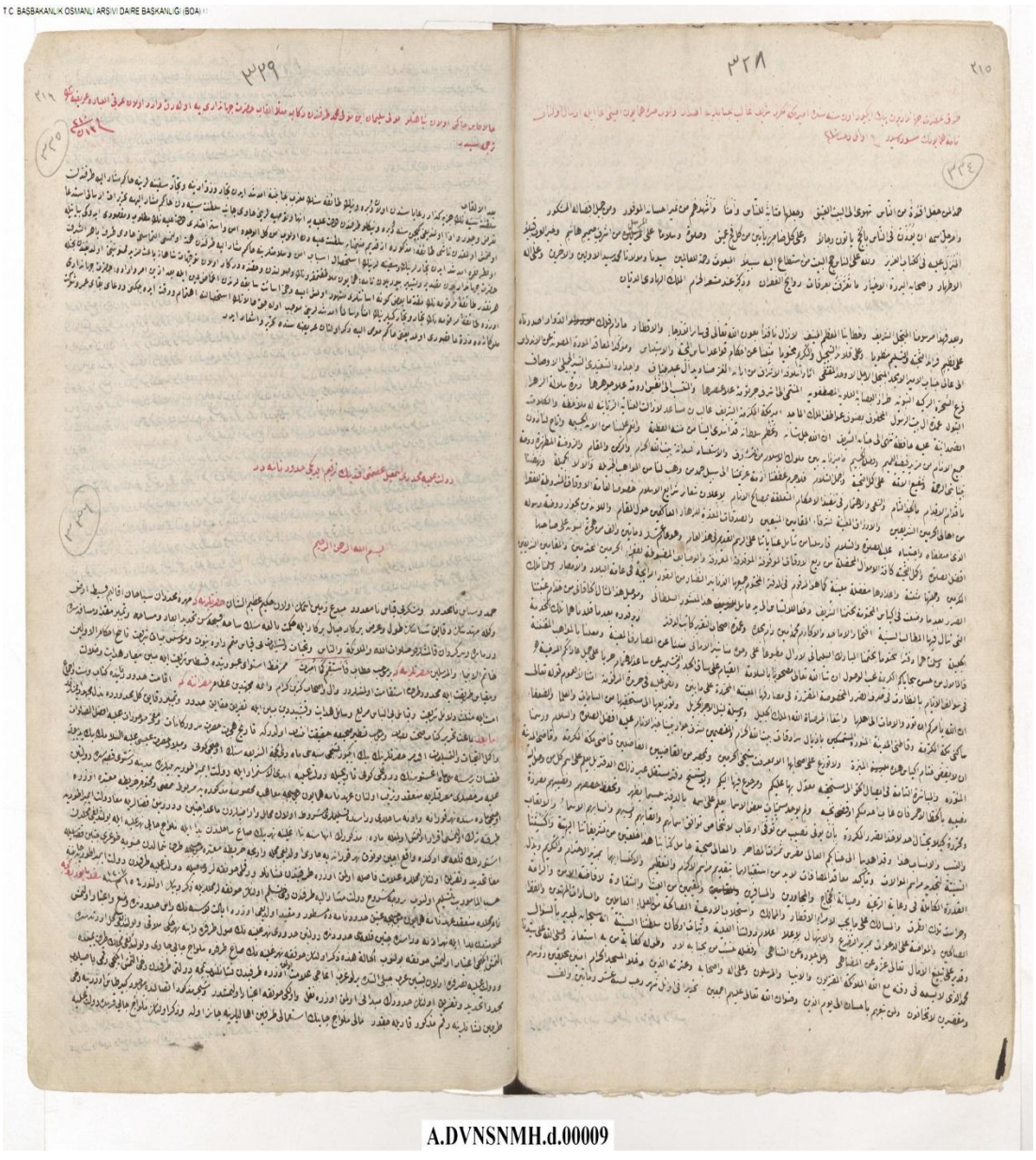
EK-14: 3 Zilhicce 1205 tarihinde Ziştovi kasabasında Osmanlı Devleti ve Avusturya İmparatorluğu murahhasları arasında akdedilen ahitnameye göre Avusturya İmparatorluğu ile Osmanlı Devleti'nin sınırlarını gösteren yeni hududname (BOA, HAT.1434/58941)

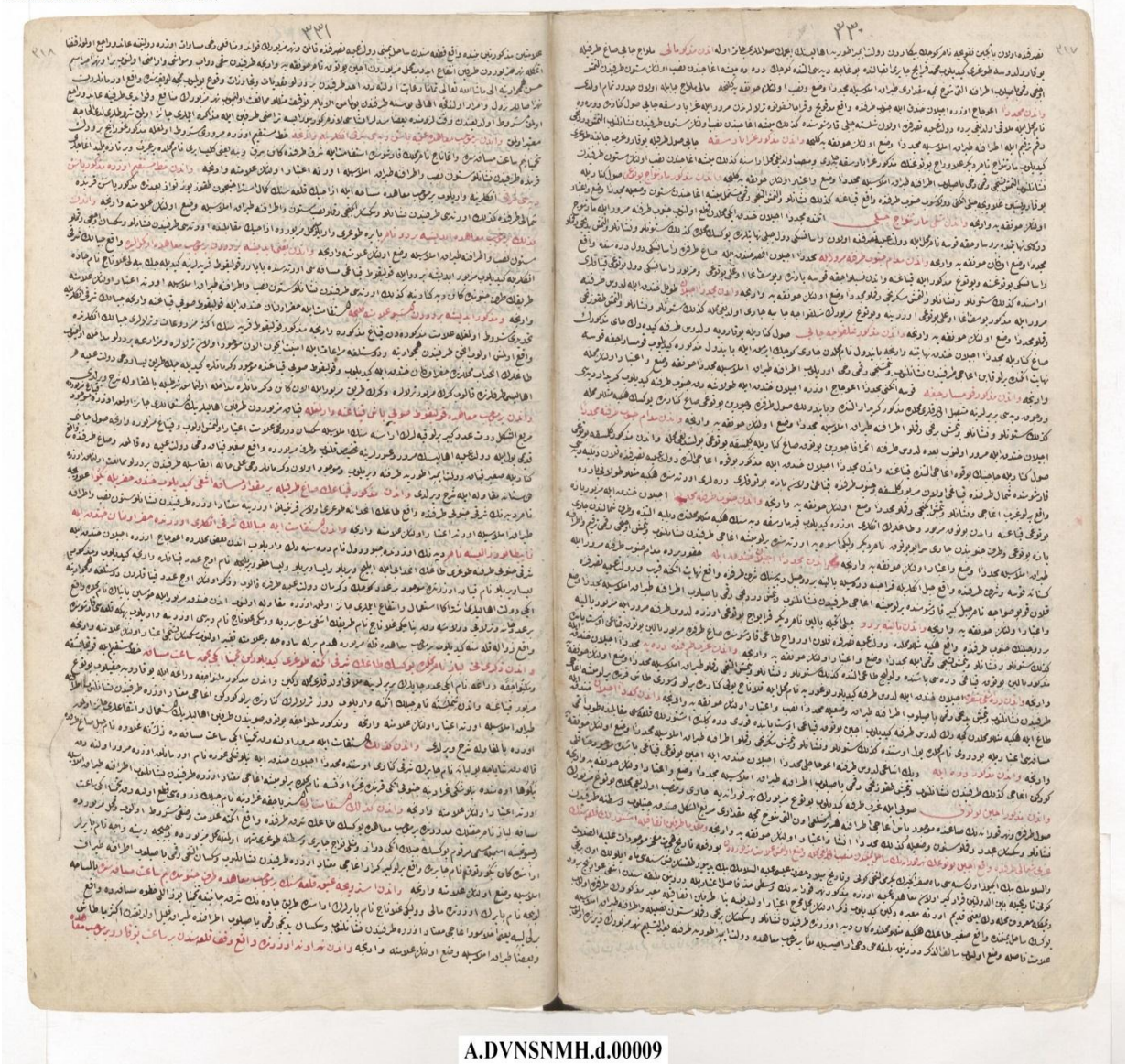
EK-15: Nemçe İmparatoru II. Leopoldus tarafından Ziştovi Muahedesi'nden hemen sonra, yine aynı yerde Osmanlı ve Nemçe murahhasları tarafından her iki devletin hududlarını tesbit maksadıyla yapılan görüşmelerden sonra, yedi madde ile hatimeden meydana gelen bir muahede imzalandığına dair gönderilen tasdiknamenin sureti olup, muahedenin metnini de ihtiva etmektedir (BOA, A. DVNSNMH. d. 9/265, 1205 tarihli, s.270-271.)

EK-16: Nemçe ile yapılan 1205 senesi muahedesi gereği olarak tanzim ve tebliğ olunan hudutlarla ilgili olarak Osmanlı muhaddidi İsmail İsmet Efendi'nin Nemçe tarafına verdiği imzalı hududnamenin sureti (BOA, A.DVNSNMH. d. 9/336, 1210 tarihli, s.329-332)

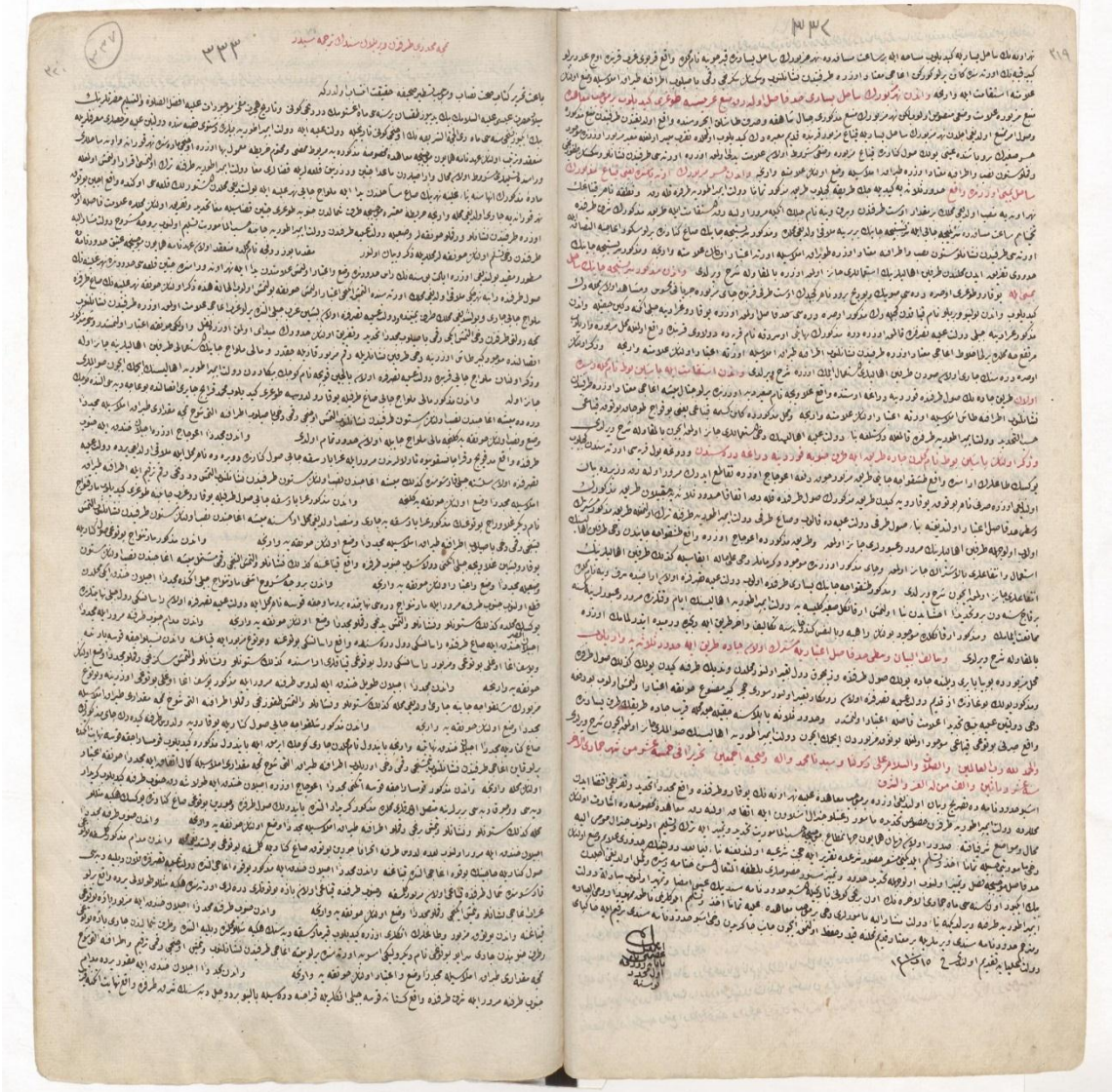

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA)

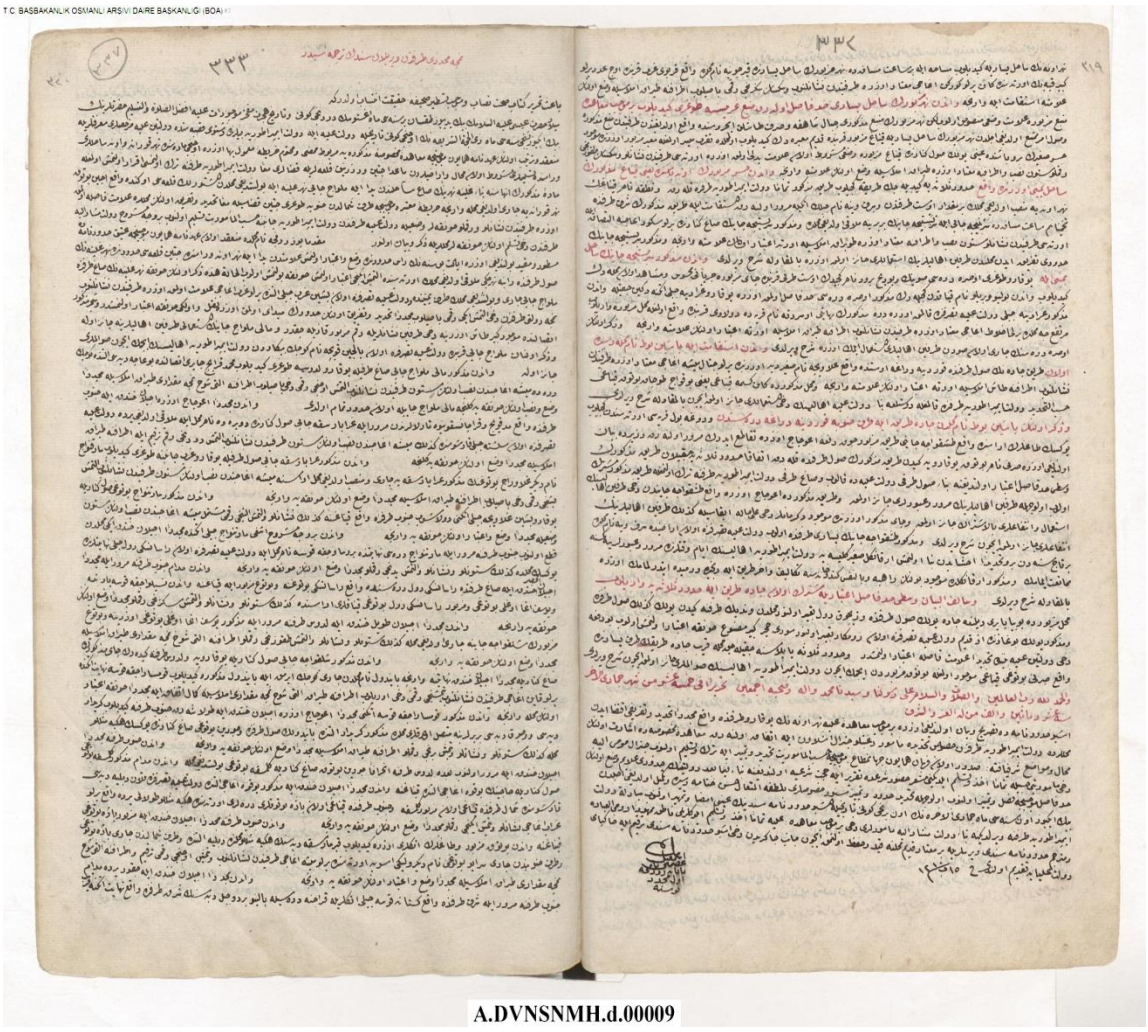
A.DVNSNMH.d.00009

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA)

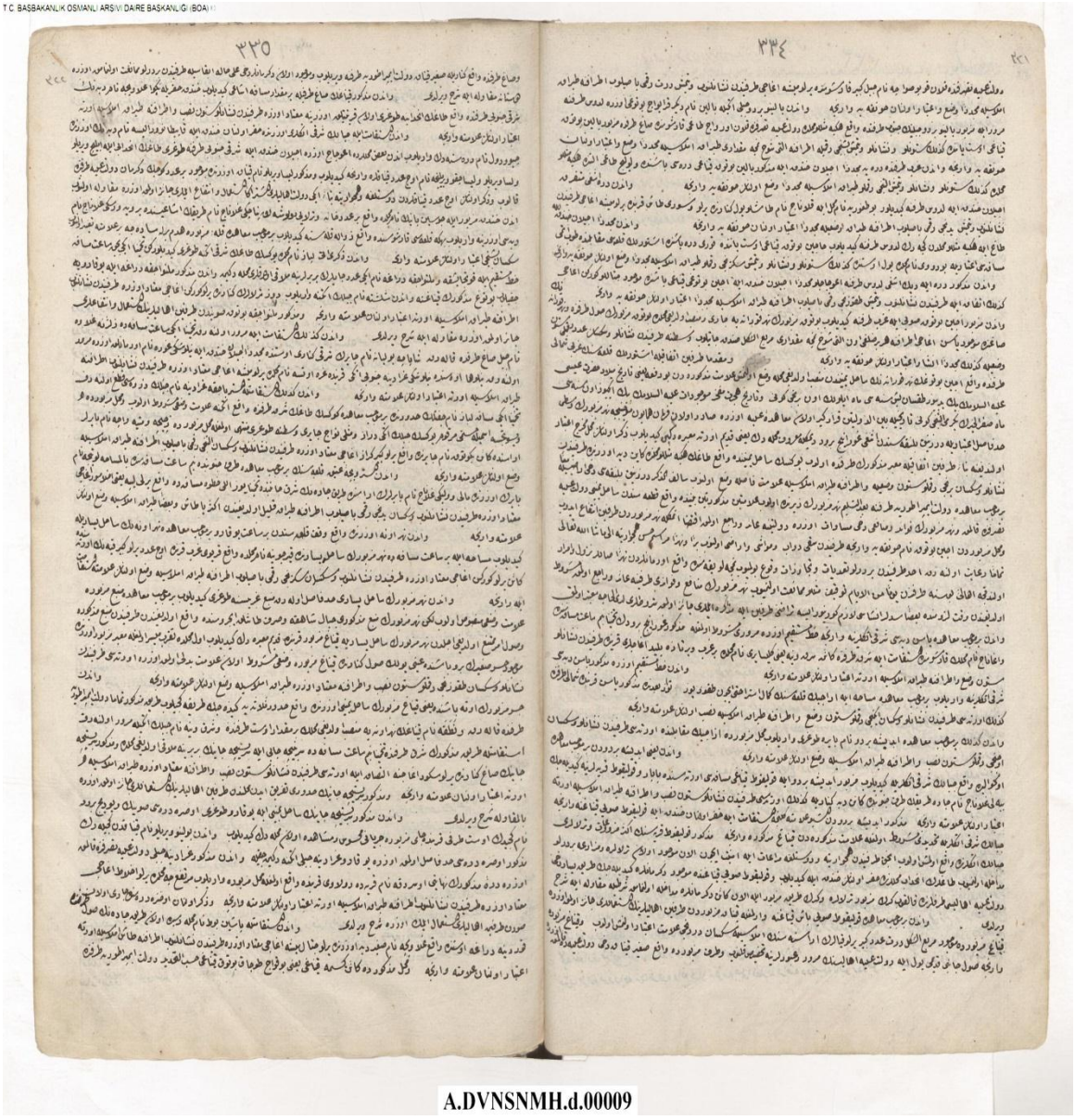

A.DVNSNMH.d.00009

EK-17: Nemçe İmparatorluğu ile yapılan hudud tesbitine dair çalışmalar sonucu tanzim olunan hududnamenin Nemçe tarafından Osmanlı yetkililerine verilen senedin tercümesi (BOA, A.DVNSNMH. d. 9/337, 1210 tarihli, s.333-334.)

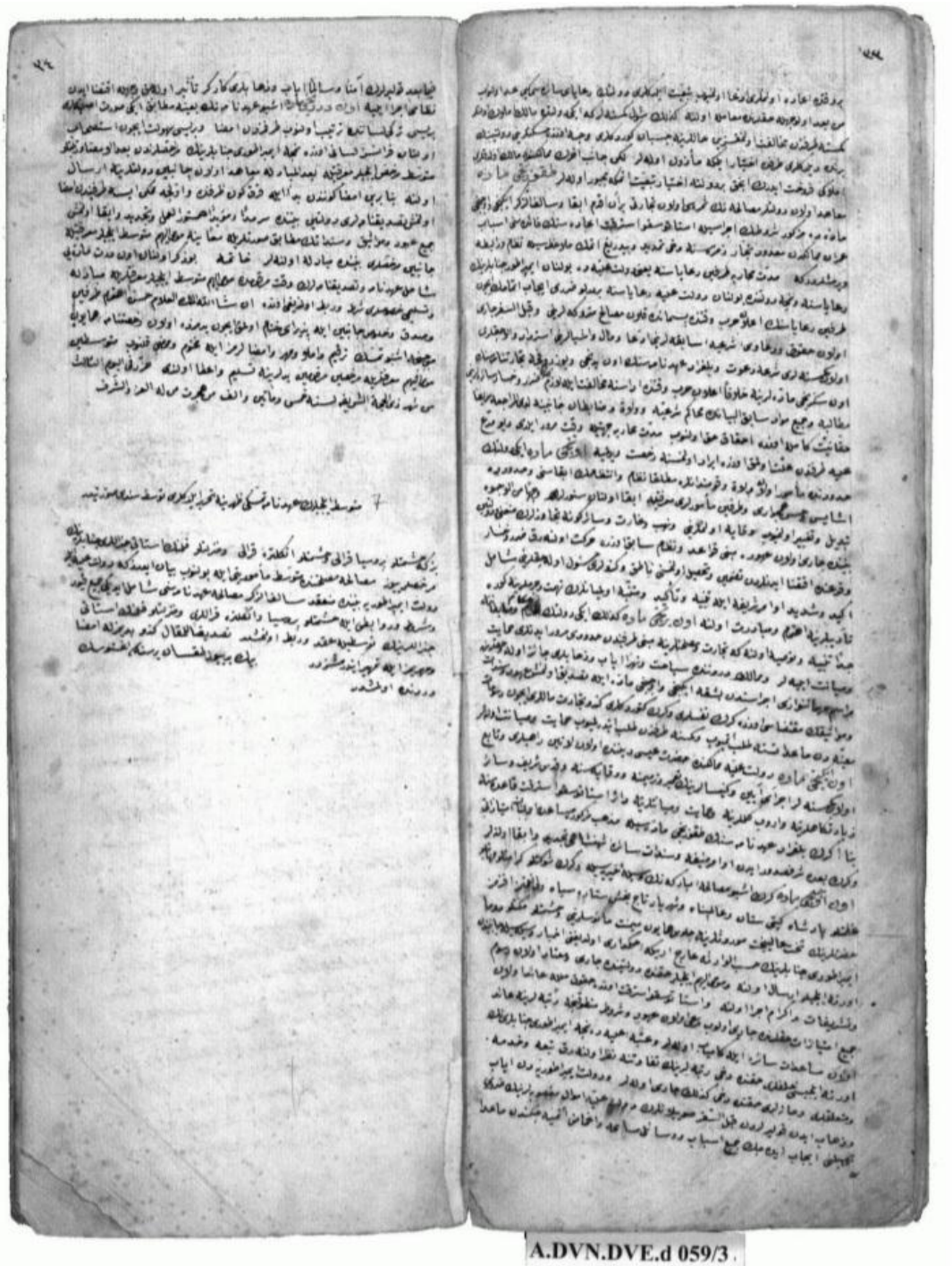
T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA)

A.DVNSNMH.d.00009

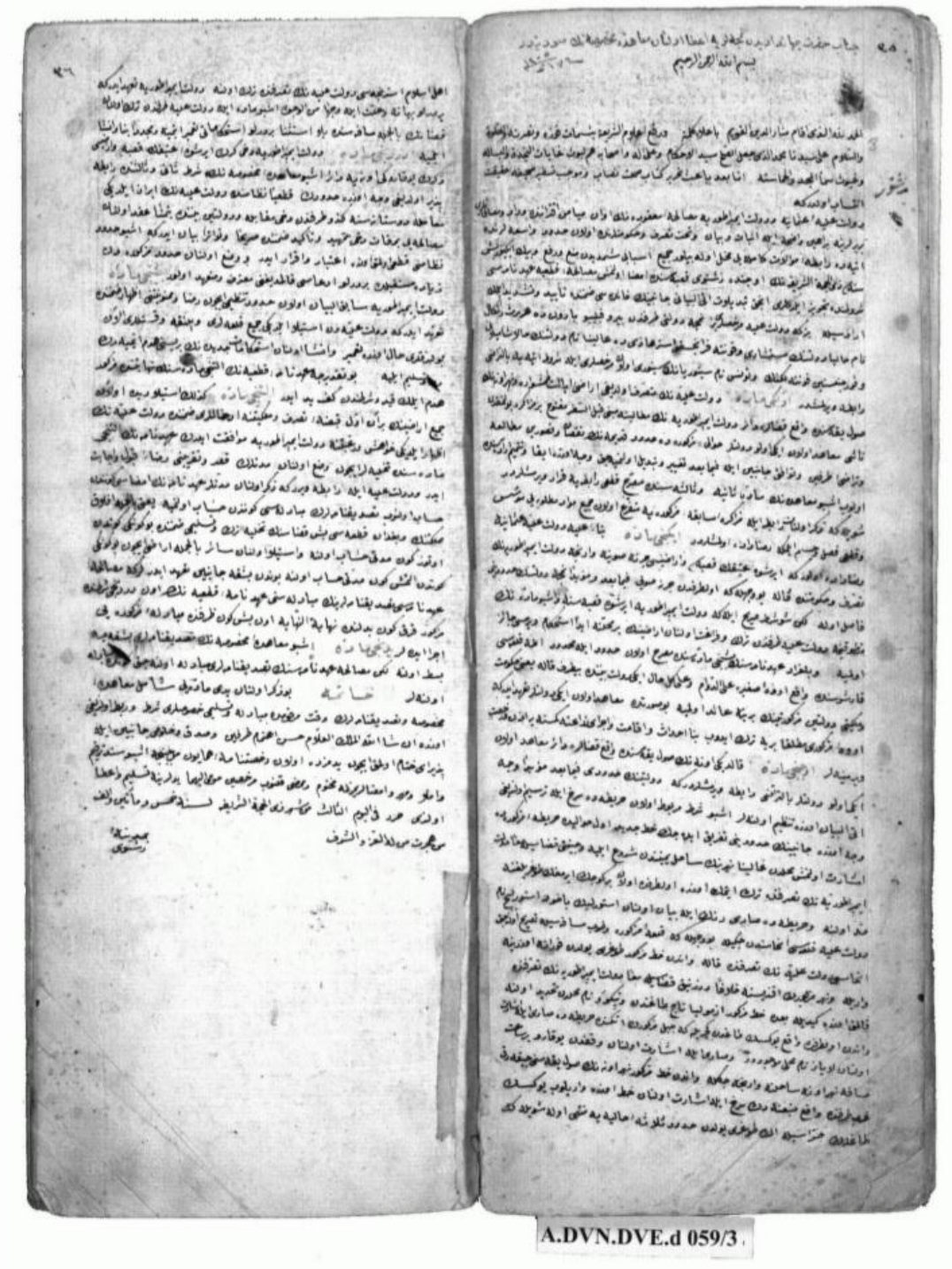
EK-18: Ziştovi Ahitnamesi Metni (BOA, A.DVN.DVE. d. 59/3)

A.DVN.DVE.d 059/3.

EK-19: Ziştovi Muahede-i Mahsusa Metni (BOA, A.DVN.DVE. d. 59/3)

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı	Tuğba AZİZ
ORCID No	0000-0001-7959-1365
Doğum Yeri	Ankara
Doğum Tarihi	15.07.1996

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Fakülte	Edebiyat Fakültesi
Bölüm	Tarih

YABANCI DİL BİLGİSİ

İngilizce	KPDS (…..) ÜDS (….) TOEFL (….) EILTS (….)
…	Yabancı dil puanı bulunmamaktadır.

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurum	-
Görevi/Pozisyonu	-
Tecrübe süresi	-

KATILDIĞI

KURSLAR	Halk oyunu kursu, ney kursu
PROJELER	-

İLETİŞİM

Adres	-
E-mail	canaziz06@gmail.com